

**Міністерство культури і туризму України
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
Інститут державного управління та інформаційної діяльності**

**ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО.
БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО.
ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ:
*ПРОБЛЕМИ НАУКИ, ОСВІТИ, ПРАКТИКИ***

МАТЕРІАЛИ

VII Міжнародної науково-практичної конференції

Київ, 25-27 травня 2010 р.

Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: Зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 25-27 травня 2010 р. / Наук. ред.: М.С. Слободник, Г.В. Власова. – К., 2010. – 300 с.

Збірник укладено на основі матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції з проблем теорії і практики документознавства, бібліотекознавства та науково-інформаційної діяльності, проведеної Національною академією керівних кадрів культури і мистецтв 25-27 травня 2010 року. До збірника увійшли статті і тези доповідей, в яких розглядаються актуальні проблеми наукового, технологічного і кадрового забезпечення документально-інформаційної сфери.

Редакційна колегія:

Бітасєв В.А. – член-кор. НАМ України д.філос. н., проректор НАКККіМ з наукової роботи; *Боряк Г.В.* – д.і.н., професор, заст.директора інституту історії НАН України; *Боряк Т.Г.* – к.і.н., доцент НАКККіМ (відповідальний секретар редколегії); *Власова Г.В.* – к.п.н., професор, перший проректор НАКККіМ; *Виноградова О.Б.* – к.і.н., професор НАКККіМ; *Давидова І.О.* – доктор наук з соціологічної комунікації, зав.кафедри ХДАК; *Дубровіна Л.А.* – член-кор. НАН України, д.і.н., професор, директор ІР НБУВ; *Ільганаєва В.О.* – д.і.н., професор ХДАК; *Кулешов С.Г.* – д.і.н., професор, зав.відділу УНДІАСД; *Папакін Г.В.* – д.і.н., професор НАКККіМ; *Сілкова Г.В.* – к.п.н., доцент, зав.кафедри РДГУ; *Слободяник М.С.* – д.і.н., професор, директор Інституту державного управління та інформаційної діяльності (голова редколегії); *Філіпова Л.Я.* – д.п.н., професор, декан ХДАК; *Христова Н.М.* – к.і.н., професор НАКККіМ; *Щербак М.Г.* – д.і.н., професор, зав.кафедри КНУ ім. Т.Шевченка.

Наукові редактори – *М.С.Слободяник, Г.В.Власова*

Редактор *В.М. Кручик*

Комп'ютерна верстка *С.І.Супруненко*

Комп'ютерний набір: *Ю.С.Алексієнко*

Друкується за постановою Вченої ради
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

М.С. Слободяник
/м. Київ/

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА НА ЗЛАМІ СТОЛІТЬ

Здобуття Україною незалежності суттєво сприяло розвитку вітчизняної гуманітаристики в цілому і бібліотекознавства зокрема. В цей період сформувалась інфраструктура бібліотекознавства, основними складовими якої є підготовка наукових кадрів, система професійних видань, бібліотечна освіта, спеціалізовані галузеві наукові установи.

Для репрезентації розвитку українського бібліотекознавства у період 1991–2008 років автором спільно з к.і.н. О.А. Політовою підготовлено бібліографічний посібник, який відображає бібліотекознавчий доробок провідних вчених та наукових колективів України.

Зупинимось на аналізі цього доробку докладніше. Перший розділ посібника присвячено ключовій проблемі – методології бібліотекознавчих досліджень. Методологічні проблеми дослідження бібліотеки на основі інтеграції системного, структурного, функціонального і модельного підходів проаналізовано у монографії М.С. Слободяника. Використання загальнонаукових підходів до пізнання бібліотеки розглянули Н.М. Кушнарєнко, Л.Г. Петрова. Л.А. Дубровіна детально проаналізувала методологічні засади та особливості історичних досліджень в бібліотекознавстві та документознавстві. Теоретико-методологічні проблеми інноваційної діяльності бібліотек розглянуті у публікаціях О.В. Воскобойнікової-Гузевої та І.О. Давидової. Ряд публікацій українських дослідників присвячено методології окремих напрямів бібліотекознавчих досліджень.

У розділі "Теоретичні засади бібліотекознавства" відображено 4 монографії, 1 підручник, 11 авторефератів і понад 160 статей. Зокрема, А. С. Чачко на монографічному рівні розглянула проблеми трансформації сучасної бібліотеки та значення людського фактору у цьому процесі. М. С. Слободяник обґрунтував системно-функціональну модель бібліотеки. І.О. Давидова обґрунтувала оригінальну концепцію бібліотеки як виробничої системи, яка функціонує в умовах інноваційних змін, що відбуваються в умовах переходу України до ринкової економіки. Теоретичні засади бібліотекознавства одержали розвиток у докторських дисертаціях І.О. Давидової, В.О. Ільганаєвої, М.С. Слободяника.

У дисертації та фундаментальних статтях О. М. Кобелева здійснено ґрунтовний бібліометричний аналіз розвитку українського бібліотекознавства.

Інноваційній діяльності бібліотеки присвячені теоретичні статті О.В. Воскобойнікової-Гузевої, І.О. Давидової, В.О. Ільганаєвої, О.О. Ісаєнка. Вплив процесу оновлення суспільства на бібліотеку ґрунтовно проаналізовані у працях В.М. Горового, І.О. Давидової, В.О. Ільганаєвої, Л.Й. Костенка. Роль і місце бібліотек в інформаційному забезпеченні вітчизняної науки ґрунтовно проаналізовані в публікаціях знаних вчених, академіків НАН України – І.Ф. Кураса, В.В. Немошкаленка, О.С. Онищенко.

Теоретичному обґрунтуванню трансформацій і змін, що відбуваються у сучасній бібліотеці, присвячені праці І.О. Давидової, В.О. Ільганаєвої, М.С. Слободяника, А.С. Чачко та їх учнів.

Понад 100 публікацій, що представлені у розділі "Історико-бібліотекознавчі дослідження", складають лише невелику частину документального потоку з історії бібліотечної справи України. Серед цих публікацій виділяються фундаментальні монографії Т.І. Ківшар з історії бібліотечної справи України періоду визвольних змагань; та три монографії Л.А. Дубровіної та О.С. Онищенко, що присвячені різним етапам розвитку Національної бібліотеки ім. І.В. Вернадського. Внесок фундаторів НБУВ у становлення українського бібліотекознавства докладно проаналізовано у монографії та кандидатській дисертації В.В. Матусевич.

Методологічним проблемам дослідження історії бібліотечної справи та її історіографії присвячені праці Л.А. Дубровіної, С.Л. Зворського, М.С. Слободяника.

У розділі "Бібліотечний соціальний інститут" відображені наукові розвідки, що висвітлюють діяльність бібліотек різних типів і видів.

Діяльність НБУВ найбільш повно висвітлюється у статтях О. С. Онищенко, частина з яких підготовлена у співавторстві з Л.А. Дубровіною та В.Г. Попроцькою. Діяльності НПБУ присвячені статті Т.І. Вилегжаніної, А.П. Корнієнка [360], О.К. Александрової. Стан державної бібліотечної політики і стратегічні питання розвитку бібліотечної справи в Україні відображено у статтях Т.М. Прокошевої. Представляють інтерес гострі критичні зауваження з цих проблем, висловлені у статтях М. П. Зніщенка. Науково-методичному забезпеченню діяльності бібліотеки присвячені кандидатські дисертації та публікації О.Б. Виноградової та Т.Л. Кулаковської.

Надзвичайно важливим є висвітлення українськими фахівцями проблем зарубіжного бібліотекознавства і міжнародного бібліотечного співробітництва, що відображено у відповідному розділі посібника.

Низка публікацій підготовлена за результатами зарубіжних відряджень, стажувань українських дослідників.

Понад 100 робіт відображено у розділі "Бібліотечна соціологія та психологія", у якому виокремлено підрозділ "Вивчення читачів та їх інформаційних потреб". Психологічній проблематиці присвячена докторська дисертація, монографія та основоположні публікації І.А. Мейжис та кандидатські дисертації і публікації О.В. Кашкарьової, О.О. Грозовської, Я.О. Хіміч. Значну увагу цій проблематиці присвятила і відома дослідниця, професор А.С. Чачко. Найбільш ґрунтовно проблеми бібліотечної соціології вивчають фахівці НПБУ – О.К. Александрова, Л. Г. Петрова, З. В. Савіна.

Вивченню читачів та їх інформаційних потреб присвячена докторська дисертація, монографія і публікації Т.В. Новальської, розділ монографії і публікації М.С. Слободяника, кандидатські дисертації і публікації О.В. Васюк, Т.М. Коваль, Л.В. Ляшенко. Привертають увагу вивчення потреб читачів у електронних інформаційних ресурсах, представлених у публікаціях О.О. Ісаєнка, Н.Ю. Каліберди. Аналіз публікацій вказує на певну методичну обмеженість більшості соціологічних досліджень, у яких перевага надається методу анкетування.

Понад ста публікацій представлено і в розділі "Бібліотечний менеджмент і маркетинг". Значна увага управлінській проблематиці приділена у докторських дисертаціях, монографіях і публікаціях І. О. Давидової, В.Г. Дригайло і Л.Г. Петрової; навчальних посібниках В. О. Ільганаєвої і М. С. Слободяника.

Маркетинговий підхід до управління бібліотекою знайшов цілісне відображення у кандидатській дисертації Г. А. Саприкіна.

Діяльність бібліотеки в умовах ринкової економіки та розвитку інформаційного ринку найбільш повно репрезентована у докторських дисертаціях І.О. Давидової та Л.Г. Петрової. Ця проблематика привернула увагу Н.М. Кушнарєнко, М.С. Слободяника, В.О. Ільганаєвої. В процесі подальшої розробки цієї проблеми дуже важливо уникати механічного переносу на бібліотечну ниву підходів, що прийняті у економіці виробничої сфери.

Розділ "Бібліотечне краєзнавство" переконливо свідчить про посилену увагу українських дослідників до цієї проблеми. Безумовним лідером у цьому напрямі є Н. М. Кушнарєнко, яка присвятила краєзнавчій діяльності бібліотек свою докторську дисертацію, підручник і навчальні посібники. Привертає увагу і дискусійна публікація Н. М. Низового, який висловлює суттєві зауваження до авторської концепції Н. М. Кушнарєнко.

Теоретичні засади дослідження бібліотечної професіології закладені у відомих монографіях і статтях А. С. Чачко. Підвищенню іміджу бібліотечної професії приділяли увагу В. М. Горовий, Л. П. Каліберда. Професійне читання бібліотекарів аналізували Т. В. Новальська, Л. В. Ляшенко, С. М. Масловська. Результати комплексного вивчення постаті сучасного бібліотекаря, проведеного колективом наукового відділу НПБУ, найбільш повно висвітлені у публікаціях З. І. Савіної. На жаль, практично відсутні вагомі публікації щодо змін, що відбуваються в бібліотечній професії під впливом інформатизації.

Особливе місце у бібліотечній професіології займають проблеми "Підготовки і підвищення кваліфікації фахівців". У цьому напрямі виділяються докторська дисертація, монографія і фундаментальні статті професора В.О. Ільганаєвої.

У публікаціях з проблем бібліотечної освіти можна виділити ряд концептуальних напрямів. Зокрема, Н. Н. Кушнарєнко, А. А. Соляник, Л. І. Демчина обґрунтовують перспективність документознавчого напрямку розвитку бібліотечної освіти. В. О. Ільганаєва, М. С. Слободяник, О. В. Матвієнко, Л.Я. Філіпової, І.О. Давидова розвивають інформаційний напрям розвитку системи підготовки кадрів. Підготовці фахівців для роботи в умовах інформатизації бібліотек присвячені публікації О. В. Матвієнко, І. М. Фоменко, М. І. Сенченко. Цікавими і перспективними є наукові розвідки Л. В. Ляшенко, присвячені використанню Інтернет-ресурсів для підвищення кваліфікації бібліотечних працівників.

Чільне місце в розвитку бібліотечної професії займають "Професійні видання". Їх комплексний аналіз здійснено у кандидатській дисертації та численних публікаціях Л. І. Бейліса. Підсумки діяльності провідних бібліотечних видань здійснені у публікаціях їх головних редакторів.

Значну увагу українські бібліотекознавці приділяють аналізу основних бібліотечних процесів. Чільне місце серед них займають бібліотечні фонди. Зокрема, у розділі "Бібліотечне фондознавство" представлено понад 150 публікацій. Серед фондознавчих розвідок – кандидатські дисертації та публікації О.В. Воскобойнікової-Гузевої, Л. В. Мухи, Я. О. Чепуренко. Привертають увагу монографії О. В. Воскобойнікової-Гузевої, Л. В. Мухи, Н. Ф. Самохіної. Статті М.С. Сенченка присвячені програмі "Документальна пам'ять України" [1040, 1041]. В них у комплексі розглядаються проблеми формування національного бібліотечного фонду та його бібліографування, використання і забезпечення збереження.

Проблемі формування бібліотечних фондів присвячена докторська дисертація, монографія та численні статті А. А. Соляник, кандидатська дисертація і публікації Т. Д. Булах, основну увагу якої привернула перспективна проблема бібліотечної селекції. Вплив формування в Україні інформаційного суспільства на комплектування бібліотек проаналізував В. М. Горовий. Комплектування бібліотек електронними документами розглянуто в публікаціях А. А. Соляник і О. Г. Яковенко. Одночасно зазначу, що спробу підміни усталеного поняття комплектування бібліотечних фондів терміном "документопостачання" є неправомірним і виглядає як данина моді. Адже бібліотека вже протягом тисячоліття комплектується різними видами документів.

Бібліотекознавчі аспекти збереження фондів розглянуті у кандидатській дисертації та статтях І. О. Бондаренко. Концепції формування національної програми збереження фондів запропонували О. К. Александрова і А. Г. Бровкін. Цілісна концепція збереження історико-культурних фондів репрезентована у численних публікаціях Л. В. Мухи. Ґрунтовне обговорення проблем збереження бібліотечних і архівних фондів відбулось у 2005-2006 роках на сторінках журналу "Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія." Актуальною є проблема збереження документів на електронних носіях, розглянута у статтях Г. Г. Нежурбіди, Л. П. Незнамової, В. Д. Ракитянської. Важливими для практики є численні публікації фахівців з фізичного збереження фондів – кандидатів біологічних наук Г. М. Новикової та М. М. Омельченко.

Майже сто публікацій представлено у розділі "Бібліотечні каталоги та інформаційно-пошукові мови." Найбільш активно досліджується проблематика формування електронного каталогу. На загальнотеоретичному рівні ця проблема найбільш повно розглядалась у публікаціях Л.З. Амлинського, Л.Й. Костенка, М. І. Сенченка, М. С. Слободяника наприкінці 80-х – початку 90-х років. Проблемі авторитетного контролю бібліографічних записів присвячені кандидатська дисертація і низка публікацій І. П. Антоненко. Оригінальне дослідження каталогізації електронних ресурсів здійснено у працях І.П. Антоненко, О.В. Баркової, О.М. Волохіна.

Глибокий аналіз діючих в Україні програмних засобів для комплексної автоматизації бібліотек, в цілому, і формування електронного каталогу, зокре-

ма, здійснено на сторінках журналу "Бібліотечний форум України". Відзначимо, що, попри постійне позиціонування головним редактором цього журналу І. Н. Якобсоном свого видання як ненаукового, не викликає сумніву корисність "Бібліотечного форуму України" не лише для бібліотечної практики, а й для науки.

В бібліотеках України виникла конкуренція між українськими програмним продуктом "УФД Бібліотека", можливості якого найбільш ґрунтовно розглянуті у статтях його розробника І. В. Карпенка, і російським програмним продуктом "ІРБІС", можливості якого ґрунтовно аналізуються у публікаціях А.С. Лозниці та Л. Й. Костенка.

Заслуговує на підтримку проведене О. М. Волохіним ґрунтовне вивчення Дублінського ядра метаданих як середовища каталогізації цифрових ресурсів Інтернету.

Особливо важливою є розробка працівниками НПБУ Т. І. Вилегжаніною і О. М. Збанацькою інформаційно-пошукового тезаурусу, який може стати основним лінгвістичним засобом для пошуку інформації у зведеному електронному каталозі бібліотек України, створення якого є нагальним завданням.

Майже сто робіт представлено у розділі "Інформаційна діяльність бібліотек". Ця проблематика розглядається і у ряді бібліографознавчих робіт, які залишалися за межами даного посібника.

Високим рівнем узагальнення відрізняються монографії, дисертації та статті докторів наук В. М. Горового, Г. В. Шемаєвої, Л. Я. Філіпової.

Інформаційна діяльність сільськогосподарських бібліотек ґрунтовно проаналізована у публікаціях В. В. Вергунова, В. В. Дерлеменка. Система реферування наукової літератури в Україні досліджена у працях Н. М. Зайченко та М.Б. Сороки.

У розділі "Бібліотечне обслуговування" представлено понад ста публікацій. В покажчику відображено 13 кандидатських дисертацій, серед яких поєднанням досить високого теоретичного рівня і практичної значущості відзначаються роботи В. А. Маркової, Т. С. Монько, Т. П. Павлуші, В. П. Ярощук.

До використання можливостей новітніх технологій для оптимізації системи бібліотечного обслуговування привернули увагу роботи В. М. Горового, О. О. Ісаєнко, Д. В. Солов'яненка, Т. П. Павлуші. Заслуговує підтримки прагнення українських дослідників С. Л. Васильченко, А. В. Литвин, В. С. Пашкової до вдосконалення системи бібліотечного обслуговування читачів з особливими потребами.

Серед загальних проблем інформатизації виділяється кандидатська дисертація і публікації Т. О. Ярошенко, присвячені електронним журналам, які посідають чільне місце серед інформаційних ресурсів сучасних бібліотек. Стратегічні засади інформатизації бібліотек України представлені у публікаціях М. І. Сенченка, М. С. Слободяника, О. В. Матвієнко. Технологічні аспекти інформатизації бібліотек вивчають О. В. Баркова, О. Г. Кириленко, Л. Й. Костенко.

Перспективним напрямом розвитку інформатизації є формування електронних бібліотек. Цій проблемі присвячена кандидатська дисертація і публікації І. А. Павлуші. В теорії електронних бібліотек сформувався два підходи. Прихильники першого, зокрема, А. О. Чекмарьов, Л. Й. Костенко, Т. П. Павлу-

ша практично ототожнюють електронну бібліотеку з комплексною автоматизацією бібліотечних процесів.

М. С. Слободяник, розглядаючи бібліотекознавчі аспекти цієї проблеми, виділяє в структурі електронної бібліотеки повнотекстову базу даних і метайнформацію, що дозволяє здійснити пошук цих документів. Технологічне забезпечення функціонування електронної бібліотеки представлено у численних статтях О. В. Баркової.

Роль Інтернету у розбудові електронних бібліотек відображена у статтях Л. Й. Костенка та А. А. Чекмарьова.

Дослідженню Інтернет-ресурсів і технологій в бібліотеках присвячені кандидатські дисертації та статті В. О. Копанєвої та Д. В. Солов'яненка; монографічні праці і статті Л. Я. Філіпової, численні статті Л. Й. Костенка. Більшість статей у цьому розділі покажчика присвячені аналізу Інтернет-ресурсів та аналізу сайтів і порталів, переважно, українського сегменту Інтернету. Попри значну увагу до цієї проблеми, дослідниками ще не розроблена концептуальна модель бібліотечного сайту і порталу. На нашу думку, в основу таких моделей може бути покладено результати комплексного аналізу реальної практики НБУВ.

Слід відзначити, що у дослідників досить часто з'являються сумнівні термінологічні новації, які негативно впливають на загальну оцінку теоретичного рівня окремих наукових розвідок. Це, зокрема, стосується публікацій перспективного молодого дослідника Д. В. Солов'яненка і його спроб обґрунтування концепції онлайн-бібліотечного сервісу. Сучасні дослідження, на мою думку, варто сконцентрувати на визначенні специфічних особливостей функціонування Інтернету у бібліотеці та розробці стратегії діяльності бібліотек в умовах активізації та зростання популярності глобальної мережі як середовища задоволення різноманітних інформаційних потреб суспільства і особистості.

В період незалежності України активізувався порівняно новий напрям розвитку вітчизняного бібліотекознавства, пов'язаний із дослідженням внеску знаних фахівців у розвиток бібліотечної науки і практики.

Найбільш активно досліджуються постаті фундаторів українського бібліотекознавства та провідних сучасних вчених.

Відзначимо, що сучасні дослідження створили базу для підготовки фундаментальної монографії, присвяченої внеску в бібліотечну науку України її фундаторів і провідних сучасних вчених.

Нагальним завданням є концентрація зусиль учених на створенні Української бібліотечної енциклопедії. Цій роботі має передувати підготовка "Довідника бібліотекаря" і фундаментального біографічного словника діячів бібліотечної справи України.

ПЕРСПЕКТИВИ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Недавнім схваленням кабінетом Міністрів України Концепції державної цільової програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи "Бібліотека ХХІ" було виокремлено важливий етап розвитку бібліотечної діяльності в Україні, характерною особливістю якого стало масове впровадження в практичну діяльність сучасних бібліотек електронних інформаційних технологій. Впровадження цих технологій відбувається на фоні комп'ютеризації найважливіших сфер суспільного життя, розвитку системи соціальних інформаційних комунікацій, забезпечення доступу до вітчизняних і зарубіжних інформаційних ресурсів значної частини громадян нашої країни.

Нові технології дають змогу вирішити два важливих завдання, затребуваних сучасним суспільством: суттєво вдосконалити якість обслуговування читачів у бібліотеці і розширити сферу інформаційного обслуговування користувачів за межами бібліотек.

У самій бібліотечній установі комп'ютеризація значно прискорює обслуговування читачів, підвищує якість інформування про наявні інформаційні ресурси, сприяє доступу до електронної інформації, що стала вже складовою бібліотечних фондів, значно вдосконалює консультативно-методологічну та культурно-освітню роботу.

Дистантні форми бібліотечної роботи набувають якісного вдосконалення, розвиваються і, в недалекій перспективі, очевидно, мають стати провідними в інформаційному забезпеченні користувачів. Насьогодні вони розвиваються в двох основних напрямках. Перший пов'язаний із розвитком традиційних форм дистантного обслуговування на базі поступового заміщення інформації на паперових та ін.. традиційних носіях електронними: формування електронних каталогів, довідкової інформації на сайтах бібліотек, поступовий перехід між бібліотечних інформаційних обмінів із книжкової форми обігу, мікрофільмування та ін. на обмін в інтересах користувачів електронною інформацією, представлення в їх розпорядження наявних масивів електронної інформації, структурованої в базах та в електронних бібліотеках.

Другий напрям дистантного обслуговування користувачів, пов'язаний із організацією власного інформаційного виробництва бібліотеками, виготовленням інформаційно-аналітичних продуктів в режимі "інформація на базі інформації", продуктів, що ефективно розкривають наявні бібліотечні фонди на рівні занурення в змістовну глибину видань, розгляду основних ідей, висновків, прогнозів, що сприяє ефективному донесенню матеріалу зацікавленому користувачу, сприяє продуктивному використанню бібліотечних ресурсів в роботі по реалізації народногосподарських програм, по розробці наукових тем, соціальних та ін. проблем, що виникають в процесі розвитку суспільства. Даний на-

прям діяльності бібліотечних установ знаходиться в процесі становлення. Насьогодні в ньому відбувається розгалуження по меншій мірі на два напрями: виробництво інформаційних, інформаційно-аналітичних та аналітичних продуктів, орієнтованих на масового користувача і продуктів, що замовляються сферою корпоративних користувачів, вузькотематичного призначення. Виробництво останньої категорії продуктів є важливим напрямом входження бібліотечної системи в інформаційні ринкові відносини.

Наявний досвід свідчить, що впровадження електронних інформаційних технологій в бібліотечну сферу стає переконливим аргументом на користь бібліотек в дискусії про їх значення для сучасного суспільства в умовах наявності Інтернету, зниження числа відвідувачів у бібліотеках, зниження їх суспільного авторитету.

Другий аргумент, про що свідчить практика співпраці крупних бібліотек з різними категоріями користувачів, пов'язаний із проблемою ефективного використання інформаційних ресурсів того ж таки Інтернету. Слід зазначити, що протягом останнього десятиріччя в його ресурсах з'явилося багато високоякісної інформації, що значною мірою нівелює критичне ставлення до неї і вимагає серйозної організації його використання. При цьому, однак, по-перше, масиви цієї інформації стають надзвичайно об'ємними, по-друге, корисна інформація розбавлена величезними обсягами низькоякісної або ж і просто шкідливої інформації. Сучасний користувач, як правило, відчуваючи дефіцит часу, за допомогою пошукових систем "знаходить щось", що в більшості випадків лише певною мірою задовольняє запити. Таким чином, у більшості випадків можна говорити про невисоку ефективність використання інформаційних ресурсів.

Сьогодні бібліотеки можуть стати ефективною ланкою взаємодії між глобальними масивами електронної інформації і користувачем. З урахуванням його запитів вони можуть відшуковувати суспільнозначиму інформацію, комплектувати нею свої фонди, готувати її до ефективного використання і успішно задовольняти існуючі запити. Таким чином, професіонали в сфері обробки інформаційних масивів успішно працюватимуть в сфері відбору, структурування електронної інформації, а професіонали в економічних структурах, органах державної влади, в науці та ін. зможуть продуктивно використовувати найновішу інформацію.

І, нарешті, третій аргумент на користь бібліотек. Він пов'язаний з необхідністю вдосконалення вітчизняного інформаційного виробництва. Підвищення інтенсивності глобальних інформаційних впливів створює серйозну загрозу уніфікації в інформаційному виробництві, може бути умовою втрати національної своєрідності в цьому процесі. В той же час вітчизняна бібліотечна система в своїх фондах зберігає той ресурс культурних, духовно-ціннісних надбань попередніх поколінь нашого народу, що має стати надійним дороговказом в вітчизняному інформаційному виробництві, в утвердженні суспільних ідеалів, консолідації українського суспільства. І цей ресурс потребує активного введення в обіг через оцифрування ресурсів на паперових носіях, досконале інформування, сучасні методики поширення інформаційних ресурсів.

Таким чином, наведені аргументи, сформульовані на базі аналізу практики сучасної інформаційної діяльності бібліотек, свідчать про зростаючі перспективи цієї діяльності в нашому суспільстві, суспільстві, що входить в інформаційний етап свого розвитку.

О.В. Воскобойнікова-Гузєва
/м. Київ/

СУЧАСНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНИЙ КОМПЛЕКС: РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ

Останнє десятиріччя позначилося активним функціонально-організаційним розвитком інформаційно-бібліотечних комплексів (ІБК) національного масштабу діяльності. У межах виконання НДР "Управління бібліотечно-інформаційною діяльністю наукової бібліотеки" (2008–2010) фахівцями Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (НБУВ) було проаналізовано понад 30 організаційних та управлінських структур провідних бібліотек світу.

Відзначено, що традиційною формою організації бібліотечно-інформаційної діяльності залишається функціональна або лінійно-функціональна структура, сутність якої полягає у групуванні персоналу за тими напрямками діяльності, які вони виконують. Проте, розпочате останніми роками впровадження системи менеджменту якості вимагає переходу в питаннях організації діяльності на принципи процесного підходу. Процесний підхід, у свою чергу, сутнісно змінює традиційне сприйняття бібліотеки, формує нову уяву про управління бібліотекою, нову систему пріоритетів діяльності тощо.

Будь-який розвиток такої складної структури як ІБК неможливий без реорганізацій, об'єднання, створення нових структурних утворень.

Наведемо кілька прикладів. Досвід Британської бібліотеки, якою вже було підготовлено та реалізовано ряд стратегічних планів, свідчить про доцільність створення в бібліотеці постійного підрозділу для відпрацювання політики її діяльності і внесення необхідних змін відповідно зі змінами у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Реалізація стратегічних планів передбачає і структурні перетворення. Так, у Британській бібліотеці відбулась масштабна реорганізація у 2000–2001 рр. Для управління процесом перетворень було створено спеціальну групу. На першому етапі кількісно та якісно було змінено керівний склад бібліотеки, на другому реорганізація стосувалася одночасно всієї структури бібліотеки, відбулось скорочення та укрупнення її основних підрозділів. У результаті, в підпорядкуванні виконавчого директора знаходиться п'ять управлінь: з наукових та навчальних питань і бібліотечного фонду; експлуатації та обслуговування; стратегічного маркетингу та зв'язків; фінансових та корпоративних ресурсів; електронних інформаційних систем. Головною метою другого етапу реорганізації стало створення потужного колективу менеджерів, які здатні у тісному співробітництві між собою та з керівництвом вищої ланки реалізувати нову стратегію розвитку бібліотеки.

На початку 2000-х р. над реалізацією масштабного канадського проекту зі створення нової Національної бібліотеки Квебеку, яка об'єднала дві самостійні установи – Національну бібліотеку Квебека і Центральну міську бібліотеку Монреалю та вирішила проблеми із площами, розміщенням фондів, розвитком сучасної інфраструктури, працювали спеціально створені адміністративні структури. Зокрема, дирекція з бібліотечного комплексу, яка несла відповідальність за формування та використання універсального фонду бібліотеки на всіх видах носіїв; велике значення приділялося фондам національної культурної спадщини, у питанні обслуговування враховувався багатонаціональний склад населення. Дирекція з комп'ютерного обладнання працювала у тісному зв'язку із забудовниками, взаємодію було спрямовано на створення матеріально-технічної бази високого технологічного рівня, яка у майбутньому дозволить гнучко реагувати та оперативно впроваджувати в бібліотечну практику досягнення у сфері інформатики, електроніки та нових технологій. Дирекція з інформаційних технологій здійснювала прогнозування, відслідковування та вивчення нових носіїв інформації, їх експертну оцінку (перш за все, з точки зору доцільності їх використання в бібліотечній роботі), відбір, купівлю, впровадження.

ІБК "Велика бібліотека Квебеку" – це 33 тис. м кв., 700 автоматизованих робочих місць, тому обслуговуванню електронними документами та розширенню їхнього спектру приділялася особлива увага, фонди аудіовізуальних документів і традиційних друкованих видань доповнюють переведені на мікроформи цінні та рідкісні видання минулих років. Особливу роль відіграють мультимедійні документи – дирекція з інформаційних технологій у тісному співробітництві із бібліотекарями та фахівцями у сфері мультимедійної продукції слідкують за розвитком видавничого процесу у цій сфері, вивчають та своєчасно закуповують продукцію, що відповідає вимогам бібліотечної практики. Дирекція з питань планування та розвитку небібліотечної діяльності має на меті пошук партнерів у виробничій, підприємницькій, видавничій і торговельній сферах, організація культурно-масової роботи, розвиток зв'язків з іншими установами та організаціями у сфері культури, освіти, науки.

Нова Олесандрійська бібліотека – велика та багатофункціональна установа, справжній ІБК, що має складну організаційну структуру, яка складається з цілого ряду комплексів.

Бібліотечний комплекс Олесандрійської бібліотеки включає головну бібліотеку (великий, середній, західний та східний читальні зали), шість спеціалізованих бібліотек: дитячу, юнацьку, бібліотеку для незрячих та слабовзорих, мультимедійну, бібліотеку мікроформ, а також бібліотеку рукописів та спеціальних колекцій. Крім того, у бібліотечний комплекс входить довідково-бібліографічний відділ, відділ дарів та обміну виданнями, відділ професійного розвитку.

До складу науково-дослідного та культурного комплексу входять: центр мистецтв, археологічний музей, музей рукописів, виставковий відділ, центр рукописів, науковий центр "Планетарій", Міжнародна школа інформатики, центр документації з природничої та культурної спадщини, центр спеціальних

досліджень і програм, центр досліджень по Олександрії та Середземномор'ю та Форум для діалогів.

Комплекс інформаційно-комунікаційних технологій обслуговує усі відділи послугами електронної техніки та зв'язку, а також роботу веб-сайту бібліотеки та її мережі Інтернет.

Комплекс зовнішніх зв'язків включає відділи зв'язків із громадськістю, відділ комунікацій та засобів масової інформації, відділ прийомів та візитів. При цьому до структури відділу комунікацій та засобів масової інформації входять видавнича група, група зв'язків із ЗМІ, архів документації з зовнішніх зв'язків, фотолабораторія, група перекладів, група ведення веб-сайта.

Фінансово-адміністративний комплекс включає дирекцію, фінансовий відділ, відділ кадрів, відділ внутрішньої безпеки. Пізніше до структури ОБ додалися ще два підрозділи: Арабська група з етики науки і технології та Академія Олександрійської бібліотеки.

Проведений аналіз свідчить, що розвиток ІБК у всьому світі не завершує дискусію про те, якою ж врешті-решт має бути бібліотека сьогодні. Надскладна організаційна структура, що включає велику кількість взаємопов'язаних комплексів – управлінського, бібліотечних ресурсів, інформаційних технологій, бібліотечно-інформаційного обслуговування, наукової та міжнародної діяльності, видавничої діяльності, адміністративно-фінансовий тощо, відбиває вплив процесів глобалізації та інформатизації на розвиток ІБК як багатофункціональної установи.

Процеси структурних реорганізацій, які здійснюються у ІБК кожні 5-10 років підкреслюють значення позиціонування сучасних бібліотек як глобальних інформаційних центрів. Дійсно, інформаційна детермінанта всесвітнього суспільного розвитку істотно позначилася на організаційно-функціональному розвитку ІБК. Технологічна модель ІБК реалізується з урахуванням усіх існуючих у сучасних користувачів вимог – різноманітні технології обслуговування, представлення комбінованого за видами ресурсу, швидкість та зручність отримання інформації. У більшості випадків основним елементом організації інформаційного простору ІБК стає створення віртуальної бібліотеки, яка одночасно взаємодіє з традиційною формою представлення матеріалів (документів на носіях інформації) та Інтернетом (мережевим ресурсом).

Базисом сучасного ІБК стає матеріально-технічна база високого технологічного рівня, яка у подальшому дозволить гнучко реагувати та оперативно впроваджувати у бібліотечно-інформаційну практику досягнення у сфері інформатики, електроніки та нових технологій. Усі об'єкти попереднього аналізу є ІБК національного масштабу і у своєму технологічному розвитку виконують завдання оперативного поєднання найкращих технологічних рішень із завданнями соціального та функціонального розвитку установи.

ДЕЯКІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ ЩОДО СТВОРЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО СЛОВНИКА БІБЛІОТЕКОЗНАВЦІВ ТА БІБЛІОТЕЧНИХ ДІЯЧІВ УКРАЇНИ

Немає потреби доводити необхідність створення сьогодні професійного довідника бібліотекознавців та бібліотечних працівників України. Працюючи з історією бібліотечної справи, автори монографії "Бібліотечна справа в Україні в ХХ ст." (Л.А. Дубровіна, О.С. Онищенко), що нещодавно вийшла друком (К., 2009), зіткнулися з великою проблемою – з обмеженими можливостями всебічного та об'єктивного висвітлення доробку українських бібліотекознавців та бібліотекарів у професійній сфері. Це пов'язано з майже повною відсутністю зведеної інформації в опублікованих джерелах та у довідниках про персональні і що працюють в українській бібліотекознавчій науці та бібліотечній справі. Велика кількість окремих статей та довідкових видань абсолютно не надавала можливостей реально оцінити розвиток бібліотечної справи та науки в масштабах України та в глибокій ретроспективі. Цілком зрозуміло, що фрагментарність та мозаїчність уявлень про цю проблему не може надалі залишатися без уваги і потребує залучення великого колективу авторів.

Сьогодні словникова та енциклопедична справа в Україні отримала значний розвиток. Виходить низка енциклопедій з різних галузей знань, активно діє Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, в НБУВ функціонує Інститут біографічних досліджень, довідники та словники друкуються різними науковими центрами. Біографічні словники та довідники останнім часом отримали пріоритетність серед професійних видань. Відпрацьований методичний апарат біографічних статей в енциклопедичних виданнях. Це надає можливості для скороченого циклу щодо обговорення методології та методичних засад словника.

Однак, галузеві словники завжди мали свої особливості. Об'єктом має бути найширше коло вчених та діячів в галузі бібліотечної справи. Зрозуміло, що серед них мають бути не лише працівники бібліотек, викладачі вузів і спеціалізованих установ та відомств, а й представники інших професій, які сприяли розвитку бібліотек та бібліотечної справи, власники бібліотек та меценати.

Хронологічні рамки не можуть бути обмеженими. Тому, вочевидь, хронологічний портретний ряд може розпочатися особою Ярослава Мудрого та поповнитися іншими історичними особами, засновниками бібліотек. Однак, ми розуміємо, що основна увага до цього питання має сконцентруватися на періоді ХІХ – ХХІ ст., коли, власне, почала розвиватися бібліотечна справа в її сучасному трактуванні.

Географічні межі не можуть бути обмеженими територією сучасної України, оскільки Україна впродовж своєї історії у різні часи існувала у складі різних держав та на різних етнічних територіях. Її сьогодні не можна уявити бібліотечну справу без українських бібліотекознавців та бібліотек у діаспорі. Отже, етнічний принцип має бути обов'язково врахований.

Основні труднощі першопроходців полягають у необхідності залучення до складання біографічного словника з бібліотекознавства та бібліотечної справи не лише опублікованих бібліографічних та фахових видань, а й архівних джерел, оскільки до Словника мають увійти не лише відомі, а й маловідомі діячі, з оцінкою їхнього внеску. Історичні умови існування національної бібліотечної справи не сприяли широкому оприлюдненню внеску багатьох вчених та практиків, зокрема у періоди тоталітарного режиму. Оцінка внеску може бути як теоретична, так і практична, пов'язана з реальною роботою з організації бібліотек, книжкових фондів, систематизації, класифікації фондів, створення пошукових систем, обслуговування, культурно-просвітницької роботи, науково-організаційний внесок, робота в громадських організаціях тощо.

Біографічна стаття має бути стислою і не мати рис біографічного нарису. У ній мають вказуватися дата й місце народження та смерті (якщо діяч помер), освіта, місця праці, напрями професійної й культурно-просвітницької діяльності, формулюватися основний внесок, належність до шкіл, якщо мова іде про бібліотекознавця, громадську діяльність, а також наукові та почесні титули і звання, державні нагороди та інша змістовна інформація (за бажанням автора статті). Якщо особа професійно не належала до бібліотечної справи, слід вказати на основну професію та зв'язок з бібліотечною справою. По можливості приміщується фото особи.

Невідмінною частиною має бути література про особу, бібліографія основних праць, а у разі необхідності – посилання на архівні джерела. Відсутність визначених в літературі оцінок не може бути перешкодою у разі визнання практичного внеску. У даному разі слід спиратися на офіційне заключення установи, де працював діяч і відомості про його внесок можуть бути оцінені за архівними джерелами.

Найближчим прикладом такого довідника є видання "Українські архівісти (XIX-XX ст.). Біобібліографічний довідник" (К., 2007). Це видання виконано з урахуванням відсутності зведеного словника і має яскраво виражений авторський текст, що в таких не може не викликати позитивної оцінки, хоча з боку уніфікації можуть бути деякі несуттєві претензії.

Разом з тим, професійне коло бібліотекознавців та бібліотекарів є набагато ширшим за коло архівістів, що вимагає значно більшої роботи та залучення авторів-упорядників з основного комплексу бібліотек України, не лише національних та центральних, а й спеціалізованих, наукових та обласних бібліотек, які можуть забезпечити як регіональний, так і відомчий аспект цього питання. Сьогодні такі рішення можуть прийматися лише колегіально різними відомствами і на корпоративних засадах. Лише такий підхід надає можливості щодо збереження державних інтересів, забезпечення відповідного наукового рівня та гарантувати повне охоплення бібліотечної сфери. На першому етапі цілком можливим є не традиційна картотека як підготовча стадія Словника та його джерельна база, а варіант електронного інформаційного ресурсу з лаконічною біографічною статтею. Перший варіант може бути виставлений в Інтернет-мережу та продовжувати періодично поповнюватися. Тим самим забезпечуватиметься постійна інформаційна підтримка та розвиток інформації, а також можливість використання інформації користувачами вже на попередньому етапі.

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК БІБЛІОТЕК ЯК СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ СУСПІЛЬСТВА

Система соціальних комунікацій суспільства утворюється установами, які пов'язані з будь-якими способами фіксації та переробки документів, інформації та знань, і сприяють формуванню соціальної свідомості і розвитку соціального інтелекту. Підсистемний склад системи соціальних комунікацій суспільства, визначений В.О. Ільганаєвою, охоплює музейну, архівну, книжково-документальну комунікації, маскомунікативні, інформаційні і художні інституціональні процеси і структури.

Система соціальних комунікацій суспільства, важливою складовою якої є бібліотечний соціальний інститут, постійно адаптується до швидко змінюваних техніко-технологічних, економічних, соціальних умов, змінюючи форми і методи своєї діяльності, що впливає і на процеси комунікації: вони одночасно і супроводжують інноваційні зміни, і сприяють їх створенню.

Аналіз сучасної практики функціонування бібліотечного соціального інституту засвідчує, що підвищення своєї соціальної ролі бібліотеки можуть досягти лише за умови систематичного і цілеспрямованого інноваційного розвитку, націленого на пошук можливостей, які відкриває інформаційне суспільство для виробництва нових інформаційних продуктів і послуг, нових інформаційних технологій та освоєння нових форм організації бібліотечного виробництва. Це передбачає особливий, новаторський стиль господарювання бібліотек на засадах їхньої орієнтації на нововведення та систематичну й цілеспрямовану інноваційну діяльність. Саме категорія "інноваційний розвиток" влучно відтворює сутність процесів інформатизації бібліотек.

Інформатизація бібліотечної діяльності активно сприяє становленню та розвитку індустріального бібліотечно-інформаційного виробництва та системним трансформаціям бібліотек, які наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст. розгортаються в напрямках техніко-технологічних, організаційно-структурних, функціональних та управлінських змін. Бібліотечне виробництво активно розвивається від моделі доіндустріального, монопольного, масового, монооб'єктного, неприбуткового, некооперованого виробництва, котре здійснюється в межах системи документальних комунікацій, до індустріального, поліоб'єктного, кооперованого, частково роздержавленого, комерційного виробництва, яке за ринкових умов розгортається на документно-інформаційному рівні соціальних комунікацій.

Системний розгляд бібліотечних трансформацій свідчить про інноваційні зміни в організаційній структурі бібліотек, що виявляються у нових формах її диференціації та визначають спектр соціальних вимог до бібліотечного соціального інституту, інформаційних продуктів і послуг, робочих місць. Підсумком організаційно-структурних змін є нові форми бібліотечної діяльності – корпоративні системи, електронні бібліотеки, медіатеки. Їхня поява є виявом розгортання процесу інтенсифікації автоматизованого бібліотечно-інформаційного вироб-

ництва, яке набуває індустріального характеру. В умовах організаційно-структурних трансформацій, коли бібліотеки опановують електронний простір та функціонують у розподіленому інформаційному середовищі як мережеві структури, зростає значення внутрішньобібліотечних та міжбібліотечних комунікацій, відповідальність робочих груп та багатофункціональних проектних команд, які здійснюють інноваційну діяльність.

Необхідність подальшої трансформації й якісного розвитку бібліотек в інформаційному суспільстві вступає у протиріччя з намаганням впроваджувати інноваційні зміни засобами старих форм управління. Впровадження інновацій має призвести до якісних системних змін у діяльності бібліотек. Пояснення ситуації, що склалася, слід шукати у природі інноваційного процесу й особливостях його розвитку в бібліотечному виробництві. Дійсно, інновація є найефективнішим інструментом, який забезпечує ринкову оптимальність функціонування бібліотеки в інформаційній структурі суспільства. Друга гносеологічна особливість інновації полягає в тім, що вона є визначальним чинником усіх управлінських і виробничих бібліотечних процесів та виступає прихованою домінантою прискорення їхнього розвитку. Якщо зростання бібліотечного виробництва є метою, то ефективний інноваційний розвиток бібліотек є засобом її досягнення.

В цих умовах, першочерговим завданням стає створення цілісної системи управління інноваціями, спрямованість всієї інноваційної діяльності бібліотек на їхній перехід до інформаційного та когнітивного рівнів соціальних комунікацій, розгортання інформаційно-аналітичної функції та створення умов для подальшого саморозвитку бібліотек як складової системи соціальних комунікацій суспільства знань.

М.Н. Глазков

/г. Москва/

ТАЙНА ПОСЛЕДНЕГО АРЕСТА Н.В. ЗДОБНОВА

Одним из выдающихся деятелей не только советской, но и мировой библиографии является Николай Васильевич Здобнов (1888-1942 гг.). Его яркая многоодаренная личность привлекает внимание все новых исследователей. О нем уже написали книги современные библиографоведы и книговеды. Однако "белые пятна" его биографии проступают все острее и требуют освещения.

Одной из главных загадок жизни Н.В. Здобнова остается последний трагический его арест в ночь на 5 июля 1941 г. Автору, почти 20 лет изучающему предвоенную эпоху по архивным и иным документам, есть что сказать на заданную тему.

Накануне ареста Николай Васильевич работал в Московском государственном библиотечном институте им. Молотова старшим преподавателем, исполняя обязанности профессора. Его творчество достигает, наверное, высшего уровня. В 1941 г. он заканчивает главный научный труд жизни – монографию "История русской библиографии до начала XX века".

При этом, талантливость, острота и оригинальность его взглядов, бескомпромиссность и резкость в общении с окружающими давно создали Здобнову множество явных и тайных критиков и недоброжелателей. Именно благодаря усилиям влиятельных врагов-завистников издание его монографии затягивалось. Осознавая всю сложность положения, Здобнов решается на ответственный шаг: защищать монографию в виде докторской диссертации. Много препятствовало этому – от отсутствия у Николая Васильевича документа о высшем образовании до разгромных рецензий некоторых "мастеров подковерной борьбы". И всё же, высокие советские и научные инстанции признали право Здобнова на защиту докторской – она была назначена на осень сорок первого. Таким образом, он мог стать первым доктором наук в советском библиотечном мире (в реальности им стал Е.И. Шамурин в феврале 1944 г.).

Нападение нацистской Германии Николай Васильевич встретил как патриот. Хотя по возрасту и состоянию здоровья он не подлежал мобилизации, уже в конце июня записался в народное ополчение. Но 5 июля его арестовали.

Как стало много позднее известно, Н.В. Здобнов был осужден 27 декабря 1941 г. Особым совещанием НКВД СССР по статье 58-10 УК РСФСР сроком на десять лет. 15 мая 1942 г., возможно от истощения, он скончался. Реабилитирован в 1957 году, "за отсутствием в его действиях состава преступления".

Анализируя ситуацию вокруг трагического ареста Н.В. Здобнова, исследователи его жизни дружно говорят о доносе. Намекают на конкретные фамилии недоброжелателей из окружавшей его научно-библиотечной среды, не указывая их напрямую. Известно, что главными противниками Николая Васильевича были тогда А.Д. Эйхенгольц, И.Н. Кобленц, К.Р. Симон. Истины ради, следует заметить, что Здобнов и сам использовал в тридцатые годы к своим недругам ряд "ненаучных" приемов, публично называя их "врагами народа", "вредителями" и т.д. Увы, таковы были реалии эпохи.

Все же, версия о доносе не вполне объясняет все обстоятельства. Нет никаких сомнений, что доносы на Н.В. Здобнова посылались в ОГПУ-НКВД и ранее. Но это не приводило к трагедии. Трудно представить, что знатоки с Лубянки получили какой-то ранее неизвестный им компромат на Здобнова. Ведь его как бывшего члена Учредительного собрания от партии эсеров и члена "контрреволюционной" Уфимской директории, а к тому же колчаковского офицера, органы "курировали" не одно десятилетие, подвергая даже кратковременным арестам в 1924, 1930 и 1933 годах.

Июль сорок первого – это не тридцать седьмой или, скажем, 1919 год. Н.В. Здобнов уже начал получать высокое официальное признание советской научной общественности. Чтобы "изъять" такую фигуру, тогда нужны были веские основания.

Учтем, что с началом Отечественной войны к человеку, идущему на фронт добровольцем, было особое отношение. Даже преступнику, в том числе "политическому" (за исключением репрессированных по статьям о терроре и т.п.), давался шанс "искупить кровью".

Маловероятно, что Здобнова арестовали, так сказать, "для профилактики" как "политически неблагонадежного". Как правило, категорию "неблагонадеж-

ных" лиц в 1941 г. интернировали и высылали из крупных городов или нередко предлагали им идти в народное ополчение, что, собственно, и хотел самостоятельно сделать Николай Васильевич. Но его осудили на 10 лет лагерей – очень тяжелый даже по меркам тогдашних статей УК приговор. По сути, это была мучительно растянутая смертная казнь. Условия содержания в лагерях могли выдержать не все молодые и здоровые мужчины. Для 53 летнего больного человека подобный приговор означал смерть. По-видимому, следует искать иные объяснения одного из ключевых фактов биографии Н.В. Здобнова – его "предсмертного" ареста.

Мне представляется, что в данном случае могла иметь место трагическая случайность. Да, очевидно, донос был написан и послан по известному адресу. В мирное время его бы просто подшили в пухлое "дело" Здобнова без каких либо последствий. Но в начавшемся хаосе и неразберихе войны работника НКВД, "отвечавшего" за Николая Васильевича, могли куда-то срочно перебросить или командировать. А новый человек в мундире, возможно, на низовом уровне госбезопасности мог что-то перепутать или перестраховаться и оформить Здобнова совсем по иной категории. То есть, на донос наложился субъективный фактор, который и стал решающим.

Подтверждением данной версии служит судьба главной книги Н.В. Здобнова. Менее чем через 3 года после осуждения автора, еще во время войны, был издан I ый том монографии, а в 1947 ом – II ой том. Восторженные отзывы, в том числе из-за рубежа (Польша, Германия, США), способствовали переизданию монографии в 1951 г. Ее третий выпуск в свет состоялся в 1955 г., за два года до официальной реабилитации автора. Трижды издав объемное произведение Николая Васильевича, числившегося тогда политическим преступником, власти тем самым, вероятно, компенсировали свою "ошибку".

С другой стороны, "История русской библиографии до начала XX века" – безусловно, высокоталантливое сочинение. Его патриотизм, борьба с историческим нигилизмом, стали чрезвычайно актуальными и востребованными в годы Великой Отечественной войны и первое послевоенное время. Это облегчало научным инстанциям задачу выпуска книги опального автора. Надо отдать должное и Н.И. Здобновой, стойчески пробивавшей дорогу научному наследию своего мужа.

Подчеркну, что не исключены совсем иные причины смертельного ареста Николая Васильевича. Так, из глубоких общеисторических исследований о первых месяцах Великой Отечественной войны известно о планах широкого развертывания на территории СССР шпионской сети, в которую немецкие агенты пытались вовлечь советских граждан – тайных противников большевистского строя. Потенциальными кандидатами на вербовку являлись представители дореволюционных привилегированных сословий, бывшие жандармы, белые офицеры и т.д. В качестве агентуры для этой работы германская военная разведка (Абвер) использовала часть белой эмиграции, пошедшей на сотрудничество с нацистами. Если гипотетически предположить, что органы НКВД зафиксировали или получили информацию о контакте Николая Васильевича с таким агентом, становится понятным жесткость и оперативность "мероприятий".

тий" по Здобнову. В условиях нараставшей неразберихи и военных катастроф Красной Армии летом 1941 г. органы госбезопасности нередко осуществляли зачистку контактеров, особо не разбирая, пошли ли они на сотрудничество с врагом или категорически отказались, но например, не донесли на своего старого знакомого-белоземлянина.

Замечу, что это лишь версия. Я привел ее, чтобы подчеркнуть необходимость дальнейшего изучения жизни и творческого наследия выдающегося ученого Н.В. Здобнова. Несмотря на ряд биографических трудов, его земной путь до конца не изучен. Много ценного о нем хранится необнаруженным в архивах, не все его публикации известны, не найдена его могила. Но, рано или поздно, все тайное станет явным.

А.Л. Есипов
/г. Орел/

ОККУПАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА – ПРОПАГАНДА – БИБЛИОТЕКИ В ПЕРИОД ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ 1941-1943 ГГ.

Шестьдесят пятая годовщина победы братских народов, остановивших экспансию германского нацизма, отмечаемая в 2010 году, снова возвращает нас к теме Великой Отечественной войны. Современные исследователи продолжают открывать новые ранее скрытые по различным причинам страницы истории. Одной из специфических характеристик Второй мировой войны стал принципиально новый формат отношения к культурному достоянию стран попавших в зону интереса германских национал-социалистов. Помимо уничтожения собственно носителей культуры, тотальному разрушению должна была подвергнуться вся культурная жизнь оккупированных территорий. В данном контексте можно отметить важную роль библиотек в числе других учреждений культуры, которую они должны были сыграть в пропагандистской работе на местах. Примечательно, что не только собственно библиотека занимала определённое место в пропагандистском воздействии на местное население, а во многом идеологическую роль играла информация о ходе восстановления библиотек как одного из значимых элементов нормальной жизни. Подобная информация, ориентированная на жителей захваченных территорий, доводилась до конечного потребителя посредством создаваемых оккупационных средств массовой информации (СМИ). Данное положение позволяет отметить наличие чётко структурированной схемы пропагандистского воздействия на местное население. Законы манипуляции сознанием предполагают постоянное опосредованное воздействие на личность, не раскрывая факта подобного воздействия. Именно библиотека как важный элемент пропаганды заняла индивидуальное место в политике нацистов в сфере культуры.

Взгляд немецких пропагандистов относительно роли библиотеки в идеологической работе на оккупированной территории иллюстрирует следующая цитата – "Когда Германская армия освобождает страну от большевиков, задача

библиотеки – привлечь к чтению все слои населения, помочь читателю с помощью соответствующей литературы освободиться от морального большевистского гнёта и приобщиться к общеевропейской культуре" (1). Таким образом, библиотека должна была стать проводником "соответствующей" информации, занять отведённое новой властью место в пропагандистской схеме между идеологическими изданиями и конкретным потребителем. По сути, библиотекари должны были помочь читателю "правильно" понять сформулированную немецкими пропагандистами информацию. Естественно, что оккупационная власть понимала необходимость подготовки самих библиотекарей в ракурсе проводимой фашистами идеологии. Для этого на базе библиотек периодически проводились своеобразные семинары по освещению наиболее важных на данный момент событий и направлений оккупационной политики с обязательным освещением в оккупационных газетах (2). В этих семинарах, наряду с местными педагогами и сотрудниками администрации, участвовали все библиотекари. На встречах с читателями обязательно представлялись новейшие издания, носившие идеологический характер.

Одной из основных тем, освещавшихся в оккупационной периодике, являлось проведение своеобразных параллелей между функционированием библиотек и восстановлением местной промышленно-хозяйственной деятельности [3]. Таким образом, можно отметить, что данная библиотека наряду с пропагандистской деятельностью занималась традиционным библиотечным обслуживанием, а круг читателей, в свою очередь, свидетельствует о её вовлечённости в непосредственную коллаборационистскую деятельность. Подобным образом обстояла ситуация и с читальными залами. Так, в читальне города Дно, открытой в помещении кинотеатра, можно было ознакомиться не только с оккупационными газетами и журналами, но и с брошюрами авторов лояльных оккупационным властям [4].

Разумеется, местная периодика активно работала для привлечения внимания к идеологическим учреждениям. Это, по сути, перечень основных элементов системы идеологического воздействия на население.

Уголки просвещения и читальни создавались при учебных заведениях. В оккупационной периодике они назывались "центрами культурной жизни" [6]. В них, помимо предоставления возможности пользования оккупационными периодическими изданиями и брошюрами, организовывались выступления местных коллаборационистов, проводились громкие читки [7]. В ряде местностей, особенно в небольших населённых пунктах, читальни использовались и для продажи населению оккупационных газет, журналов и брошюр [8]. Помимо стационарных библиотек создавались передвижные. В зону их обслуживания входили удалённые населённые пункты и части РОА.

Естественно, германские пропагандисты предусматривали наличие библиотек или уголков просвещения в структуре большинства образовательных учреждений. Например, только в городе Псков и близлежащем районе было открыто 80 школьных библиотек [9]. При этом пользоваться библиотеками могли не только учащиеся, но и взрослое население. С этой целью в фонды школьных

библиотек, помимо учебной литературы, включались общеобразовательные труды и пропагандистская литература.

Помимо насильственного сбора литературы у населения, оккупационная власть со страниц местных газет призывала жертвовать литературу для школьных библиотек. Такие случаи обязательно освещались в пропагандистских изданиях [10].

Представляя статистические показатели работы оккупационных библиотек, пропагандисты повсеместно декларировали высокие показатели. Приводимая на страницах оккупационных СМИ информация не находит подтверждения в других архивных документах.

Следует отметить, что созданию читальных залов германские пропагандисты уделяли значительное внимание. Об этом свидетельствует тот факт, что во многих городах количество созданных читален и читальных залов превышало количество библиотек. Это объясняется приближённостью этих организаций к читателю, большим охватом посетителей, упором, в первую очередь, на идеологическую обработку населения.

Библиотека в этой структуре занимала положение "транспорта" пропагандистской информации к конечному потребителю. При этом особую роль играл имидж библиотек как исключительно позитивного в глазах населения учреждения. Данное отношение к библиотеке позволяло нацистам использовать новый уровень пропаганды, построенный на принципах манипуляции сознанием.

Литература

1. К открытию Городской библиотеки читальни.- Новый путь.- 1942.- 30 мая (№39). – С. 4.
2. Речь. – 1942. – № 53 (6 мая). – С. 4.
3. Из жизни библиотеки.- Новый путь.- 1943.- 22 апр. (№30).- С. 4.
4. Открыта читальня.- За Родину.- 1943.- 12 июня (№ 136).- С. 5.
5. По поводу открытия городской библиотеки // Речь.- 1942.- № 79 (5 июля).- С. 3.
6. Жизнь в новой России. Уголки просвещения.- За Родину.- 1943.- 15 июля (№ 162). – С. 3.
7. Передовая волость // Речь.- 1942.- № 145 (11 дек.)- С. 3.
8. Скворцов, В Жудре // Речь.- 1943.- № 78 (9 июля).- С. 3.
9. 80 школьных библиотек.- За Родину.- 1943.- 1 мая (№100).- С. 7.
10. Шахов, Н. В Болхове // Речь.- 1943.- № 50 (5 мая).- С. 7.

СТУДЕНТЫ БУРЯТИИ О ВУЗОВСКОЙ БИБЛИОТЕКЕ

Переходный этап развития современного общества затронул все важнейшие сферы социальной жизни, в том числе претерпела кардинальные изменения система высшего профессионального образования. Если традиционно процесс передачи-усвоения знаний базировался на тщательной проработке соответствующей литературы из фондов библиотек, то сегодня к услугам студентов различные каналы информации: отечественные и зарубежные СМИ, Интернет, центры по подготовке контрольных работ, по решению задач, репетиторы и т.п.

В связи с этим представляется актуальной проблема изучения роли библиотеки ВУЗа в представлениях студентов. С одной стороны, происходит комплектование фондов разнообразными документами, с другой стороны – снижается интерес студентов к самостоятельной работе с первоисточниками.

Для проверки этой гипотезы было проведено исследование на базе ряда государственных и негосударственных ВУЗов Бурятии. В анкетировании приняли участие 108 студентов очной формы обучения. Выборка представляется достаточно репрезентативной, несмотря на пилотажный характер исследования: соблюдены необходимые пропорции по полу (46,3% юношей и 53,7% девушек), по возрасту (от 17 до 22 лет). Представлены ответы студентов всех курсов, но акцент сделан на изучении мнения студентов младших курсов, так как именно они зачастую имеют слабое представление о возможностях библиотеки, не испытывают потребность в ней и не владеют основами библиотечно-библиографических знаний.

Подавляющая часть студентов посещают библиотеку регулярно (29,6% ежедневно и 45,3% еженедельно). Остальные ответы варьируются: от "ежемесячно" (13%), до – "раз в полгода" (6,4%), "всегда, когда не хватает другой литературы", "в период сессии" (5, 55%), это говорит о том, что особенно остро студенты ощущают потребность в библиотеке в период зачетно-экзаменационных сессий.

Современная вузовская библиотека в условиях реформы высшей школы стремится предоставить пользователям доступ к электронным ресурсам посредством баз данных, удаленных сетевых ресурсов, электронных энциклопедий на компакт-дисках, электронной библиотеки диссертаций РГБ и других.

Сегодня многие вузовские библиотеки имеют веб-страницу в Интернете, что позволяет читателям иметь оперативные сведения о деятельности библиотеки, ее информационных ресурсах, новых поступлениях, услугах и т.д. В настоящее время практически все библиотеки предоставляют пользователям разнообразные услуги – электронная доставка документов, оцифровка трудов профессорско-преподавательского состава, редких коллекций и т.д. Вузовские библиотеки Бурятии дублируют каталоги в Интернете, активно используют ин-

тернет-технологии в справочно-библиографическом и информационном обслуживании пользователей.

К сожалению, по мнению половины респондентов (57,4%), библиотеки ведут работу по продвижению своих услуг не совсем активно, треть (23,14%) практически ничего не знает о библиотечных услугах. Остальные отметили активную работу библиотеки по рекламе (19,44%).

Чаще всего студенты получают информацию об услугах библиотеки от друзей (44,4%), из информационных листовок (20,3%), консультации библиотекарей (12,96%), низкий процент (3,7%) обращается к сайту библиотеки. Периодичность пользования названными услугами различна: достаточно часто студенты используют электронный каталог (27,7%), доступ к сети Интернет (24%). Почти половина пользователей, а в некоторых библиотеках вузов преобладающее количество студентов отметили редкое использование виртуальной справочной службы, баз данных, электронной доставки документов, электронных библиотек.

Несмотря на возрастание потока мультимедийных документов, Интернета, печатные публикации по-прежнему остаются основным источником информации для студентов (56,48%). Около трети респондентов (26,85%) указали, что им не важно, в каком формате представлена информация – электронном или бумажном. Остальные отметили в качестве приоритетных чтение книг с экрана монитора персонального компьютера (7,40%) и карманного персонального компьютера (0,92%).

Респонденты обращаются к различным темам, на первом месте оказались культура и искусство, гуманитарные науки (38,8%, 34,25%), далее – юриспруденция (25,9%), экономика (20,3%), право (15,7%), менеджмент (11,1%). В процессе обучения студенты часто используют периодические издания, отличающиеся большей оперативностью предоставления информации по сравнению с книжным фондом. Респонденты, оценивая полноту фондов по пятибалльной шкале, в целом охарактеризовали его положительно: учебная литература: "хорошо" (44,4%), научная литература: "хорошо" (41,7%), периодические издания: "хорошо" (33,4%). В то же время значительный процент опрошенных затрудняется дать оценку по разделам: "художественная литература" (30,6%), "базы данных, CD-ROM, DVD" (45,4%).

Проблема несоответствия документного фонда информационным потребностям пользователей наблюдается практически во всех вузовских библиотеках. Действия половины пользователей в данной ситуации заключаются в обмене книгами с одногруппниками, друзьями (53,7%), поиске информации в Интернете, базах данных (50,9%). Некоторые студенты (18,5%) покупают отсутствующую литературу в книжных магазинах (по мере необходимости делают это 65,7%, систематически – 19,4%). Лишь небольшая часть студентов (2,77%) подписывается на периодические издания. Читатели отдают предпочтение поиску необходимых данных среди знакомых, в глобальной сети, вероятно, по экономическим обстоятельствам не востребованы покупка и подписка.

Мнения респондентов о том, что их привлекает в вузовской библиотеке, разделились следующим образом (по убывающей): различные источники ин-

формации, которыми она располагает; квалифицированные и доброжелательные сотрудники; наличие удобного справочного аппарата, документного фонда. Часть респондентов (1,85%) привлекает библиотека как место для занятий, проведения досуга. Остальные (18,5%) выбрали вариант "ничего не привлекает". Несмотря на, в целом, положительную оценку вузовских библиотек города, читатели отмечают преобладание в фонде устаревших и ветхих изданий (35,1%). В числе других проблем, с которыми сталкиваются пользователи, указаны – недостаточное отражение фонда в каталогах и картотеках, отсутствие новой литературы. Опрошенные также сетуют на несоответствие материально-технической базы библиотек, в частности, нехватку свободных мест в читальном зале (25,92%), плохие условия для работы (слабое освещение, холод, духоту, шум и т.д. – 23,1%), недостаток помощи со стороны библиотекарей (23,1%). В целом, результаты исследования показали следующее: студенты еженедельно посещают вузовские библиотеки, преимущественно с учебной целью. Многие пользователи редко используют виртуальную справочную службу, базы данных, электронную доставку документов. Респондентами востребованы печатные публикации, разнообразен перечень периодических изданий.

А.Р. Аминова
/г.Уфа/

ПУТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕСПРЕПЯТСТВЕННОГО ДОСТУПА ИНВАЛИДОВ К ИНФОРМАЦИИ В БАШКИРСКОЙ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ СПЕЦИАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКЕ ДЛЯ СЛЕПЫХ

В соответствии со ст. 4 Закона Республики Башкортостан от 17.12.2005 г. № 130-з "О социальной поддержке инвалидов в Республике Башкортостан" деятельность по обеспечению беспрепятственного доступа к информации инвалидам и детям – инвалидам (их родителям, законным представителям) обеспечивает Башкирская республиканская специальная библиотека для слепых (БРСБС), имеющая широкую сеть подразделений по всей республике: 3 филиала и 27 пунктов выдачи при местных организациях ВОС РБ, при городских и районных библиотеках, при образовательных и реабилитационных учреждениях г. Уфы.

БРСБС – единственная библиотека в республике, обслуживающая особые группы пользователей, является информационным, образовательным и культурным центром по реализации прав граждан на свободный и равноправный доступ к информации, независимо от их социального положения, возраста, физического состояния.

В фондах библиотеки представлены документы на различных видах носителей: книги рельефно-точечного шрифта или брайлевские книги, плоскочечатные (зрячие), укрупненным шрифтом, "говорящие" книги на кассетах, компакт-дисках и флэшкартах.

Комплектование фондов на различных видах носителей производится через сеть специализированных издательств Москвы и Петербурга.

Инвалиды, которые не могут посещать библиотеку самостоятельно, обслуживаются через библиотечные пункты, надомный и заочный абонемент.

Библиотека для слепых активно внедряет в свою деятельность новые информационные технологии. По изданию брайлевских (рельефно-точечных) и говорящих книг библиотека занимает одно из ведущих мест среди специальных библиотек РФ.

Библиотекой освоена программа "Talking book library" по записи книг на флэшкартах. Начата работа по созданию собственной базы книг на флэшкартах.

БРСБС обеспечивает доступ инвалидам к электронной справочно-правовой системе "КонсультантПлюс", ресурсам Интернет.

Продолжается освоение программы "АС-Библиотека3", ведется пополнение электронного каталога, ретроввод изданий прошлых лет.

Функционирует компьютерный зал, оснащенный современным компьютерным и тифлооборудованием, основам компьютерной грамотности обучаются незрячие и слабовидящие пользователи.

Библиотека для слепых – центр организации досуга людей с ограниченными возможностями. Проводятся различные массовые мероприятия, работают клубы по интересам, кружки громкого чтения, кружки прослушивания "говорящих книг", республиканские конкурсы детского творчества.

Ю.В. Пасмор
/м. Харків/

ЗАРУБІЖНІ ПРАКТИКИ ПРАВОВИХ БІБЛІОТЕК І ЦЕНТРІВ

Бібліотечна інноватика пов'язується із зростанням ролі та значення наукових знань, поєднанням сучасних вітчизняних і зарубіжних досліджень з феноменом інформації як об'єкта правовідносин у соціальній реальності, організацією глобальних Грід та Інтернет-технологій доступу до ресурсів, іншими сучасними моделями наукових комунікацій. Наприклад, на міжнародному рівні для правових досліджень використовуються: Юридична бібліотека, CLIN, EISIL тощо; урізноманітнюються пошукові можливості через застосування World Cat; у рамках програми ІФЛА Universal Availability of Publications створюються галузеві, тематичні repository libraries; а також провідну роль відіграє міжнародна Асоціація юридичних бібліотек.

У зарубіжних правових бібліотеках значного поширення набули системи віртуальної інтеграції бібліографічних даних в інформаційне забезпечення науки; електронна доставка документів, доступ до електронних ресурсів залежно від особливостей та специфіки потреб користувачів – студентів юридичних факультетів, дослідників у сфері права, працівників юридичних установ. Активно обговорюються фахівцями: теоретичні і практичні засади формування технології SDBLI, рішення у сфері юридичної інформатизації, організації дос-

тупу до електронних баз та банків знань у галузі права. Науковці звертають увагу на важливість визначення ролі інформаційної комунікації в роботі поліції, зокрема, співвідношення пріоритетів її діяльності з методами, формами та технологіями інформаційного забезпечення поліцейської практики. Серед проблем, що обговорюються, слід назвати також питання цитування судами URL, які більше не існують, використання в обслуговуванні юридичної know led судовими експертами консультативних файлів знання JURICAS, інформатизації архівних, адвокатських, нотаріальних служб тощо. З огляду на проблеми подальшого удосконалення інформаційного забезпечення правових досліджень заслуговує на увагу пропозиція Petera Brimfield, який на 13 конференції ELPUB (2009) запропонував створення соціальної мережі, заснованої на технологіях Web 3.0, що, на його думку, дозволить сформувати семантичну мережу з можливістю глибинного аналізу текстів, реєстрації дослідницьких інтересів учасників наукових співтовариств, проведення дискусій, форумів, взаємодії з іншими мережами, що зменшить бар'єри між дослідницькими дисциплінами та прискорить динаміку інформаційного обміну в галузі. У зв'язку з розвитком правової інформатизації і системи науково-технічної інформації Республіки Беларусь та реалізацією програми "Electronic Belarus" у колі фахівців бібліотечної сфери та правознавців усе частіше порушуються питання формування і використання банків даних правової інформації, створення інформаційно-правових ресурсів, їх класифікація та індексування, систематизація законодавства, удосконалення пошукових стратегій тощо.

Одним із найбільш дискусійних у науковому середовищі залишається питання правового режиму відкритості інформації. Прихильниками відкритого доступу до науково значущої інформації як систематизованого знання є також фахівці бібліотечної сфери, наукові співтовариства, окремі міжнародні організації. Тенденції організації оперативної передачі інформації, вільного доступу до різноманітних видів правових електронних ресурсів набули значного поширення в різних країнах світу. Протягом 2007 р. вільний доступ до юридичної інформації забезпечували 686 баз даних 86 країн світу, включаючи 21 міжнародну базу. Доступ до британських та ірландських матеріалів BAII з прецедентного права, законодавства європейського союзу, правових комунікацій тощо мають 7 країн світу. Зокрема, у 2007 р. BAII разом із Practical Law Company включала 76 баз даних, вона містить близько 11 гігабайтів правових документів. Авторитетне російське видання PC WEEK наводить дані, згідно з якими 99,6% бібліотек США підключені до Інтернету, 98,9% з них надають безкоштовний доступ до Всесвітньої електронної мережі, забезпечуючи користувачам свободу участі в культурних комунікаціях і науковому прогресі. Ідею відкритого доступу підтримують провідні міжнародні наукові співтовариства, видавці, бібліотечні фахівці.

З метою подолання інформаційного перевантаження та забруднення електронних каналів нові моделі інформаційного галузевого обміну спрямовуються на модернізацію платформи соціальних комунікацій (Wikis, Podcasting, Blogs, RSS, Wikipedia, електронних архівів, бібліотек, репозитаріїв, форумів, дискусійних груп за напрямками правових досліджень тощо). Політика інформаційної відкритості зумовлює виникнення у дослідника органічного для нього стану свободи вибору,

ставить у ситуацію безлічі альтернатив комунікаційних засобів і форм. Вирішення проблеми міжнародної і міжкультурної комунікації сприятиме розширенню багатомовного змісту правової інформації в ресурсах Інтернету та підвищенню ролі бібліотеки в цьому напрямі.

В інформаційному забезпеченні наукових досліджень у правничій сфері швидко відбуваються процеси формування комфортного середовища наукової взаємодії, що тісно пов'язане з розвитком інформатизації правових організацій і установ. У провідних країнах світу, зокрема в США, використання зарубіжних і міжнародних законів часто приймає форму блогів. Поширення комунікаційних блогів та інших електронних засобів інформування створює базу для забезпечення даними правових досліджень. Ефективною є ініціатива "Право і справедливість" Державної бібліотеки штату Новий Південний Уельс і Правового центру доступу до інформації (LIAC) для спільноти NSW. LIAC допомагає клієнтам отримувати правову інформацію, юридичні послуги, публікує "гарячі теми" Tool kit для правових досліджень студентів, юристів тощо, поширює знання про правову систему та надає широкий спектр правових колекцій і ресурсів. Партнерські місії LIAC забезпечують спільноту юридичними послугами, процедурною інформацією, практичними порадами, посиланнями на справи і закони, підручниками з права через NSW Мережу публічних бібліотек штату Новий Південний Уельс, громадські LIACs бібліотеки, Державну бібліотеку LIAC послуг та веб-служби LIAC.

Новим актуальним напрямом комунікативної сфери правових бібліотек як своєрідних науково-аналітичних лабораторій та інформаційних центрів є digitizing видань, що належать до суспільного надбання, а дія авторських прав за давністю на них вже не поширюється.

*О.О. Ісаєнко
/м.Київ/*

БІБЛІОТЕЧНА ДИСТАНЦІЙНА ДОВІДКА: ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ

Надання довідкової інформації в дистанційному режимі через Інтернет на разовий запит користувача бібліотеки прийнято спрощено називати "віртуальна довідка".

Очевидним є той факт, що впровадження і використання даного сервісу можливе лише за наявності у бібліотеки власного веб-сайту чи, принаймні, веб-сторінки. Вітчизняний бібліотечний веб-простір саме у XXI столітті отримав розвиток такої зручної послуги, як віртуальна довідка.

Виявлено, що більшість ОУНБ на власних веб-сайтах пропонують і виконують цю послугу. Даний сервіс є досить розповсюдженим серед дитячих бібліотек. Окрім цього, віртуальну довідку виконують в національних, державних та публічних бібліотеках, а також в бібліотеках ВНЗ. Окреме місце займає найбільший вітчизняний корпоративний проект "Об'єднана віртуальна довідкова служба", організаційним, технічним і науково-методичним центром якого ви-

ступає НБУВ, до якого входять бібліотеки різних видів та відомчого підпорядкування.

Формально-змістовий аналіз даного сервісу, проведеного безпосередньо на відповідних сторінках 32 веб-сайтів бібліотек, виявив низку питань, які потребують ґрунтовного вивчення і предметної оцінки.

Розпочнемо з місця представлення даної послуги чи знаходження відповідного гіперпосилання. На 26 веб-сайтах "віртуальна довідка" представлена на головній сторінці, що цілком логічно і природньо; на 3 веб-сайтах "віртуальна довідка" розміщена в розділі "Послуги"; а, наприклад, на головному сайті НПУ є посилання на професійний (бібліотечний) сайт Бібліотеки – "Бібліотечному фахівцю", на якому "віртуальна довідка" знаходиться на головній сторінці.

Назв у даного сервісу на різних сайтах теж багато – від лаконічних "віртуальна довідка", "електронна довідка" до "об'єднана віртуальна довідка дитячих бібліотек України".

Наступним пунктом аналізу була наявність і змістове наповнення правил користування даною послугою. Загалом, на 7 веб-сайтах таких правил взагалі не виявилось, що є досить дивним, оскільки користувач, зайшовши на "віртуальну довідку", позбавлений будь-якої інформації про можливості даного сервісу.

Змістове наповнення правил користування даною послугою є досить типовим. Зазначаються робочі дні і години прийому запиту, строки виконання послуги, що можна запитувати, відповіді на які запити не надаються, які бібліотечно-інформаційні ресурси використовуються в процесі виконання запиту, послідовність і форми надсилання запиту і отримання відповіді, телефони, адреса бібліотеки. На більшості веб-сайтів є спеціальні форми для заповнення запиту.

Варто зауважити, що кидається у вічі надмірне табу, якими перепоповнені правила.

Натомість, такі фрази і блоки як "наші поради", "як задати питання" тощо сприяють встановленню дружніх заочних стосунків користувача і бібліографа.

Набагато доцільнішим є шлях, за яким у правилах буде детально вписані умови, форми, типи, ресурси та інші критерії надання відповідей на питання або виконання запитів.

***В.М. Волинець**
/м. Київ/*

**ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕКА
НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ УКРАЇНИ
"КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ":
ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ**

Проект електронної бібліотеки Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут" (ЕБ НТУУ "КПІ") передбачає подальший розвиток високосервісної інфраструктури обслуговування контингенту студентів та співробітників НТУУ "КПІ" внутрішніми та зовнішніми електронними інформаційними ресурсами. Форма інфраструктури – портал, який є

комплексом інформаційних ресурсів (ІР), програмних та апаратних засобів, мережевих технологій, який спрямований на багатоаспектне забезпечення потреб "електронних" читачів шляхом надання їм інформаційних послуг, на формування систематизованих електронних ІР, їх зберігання та підтримку в актуальному стані, організації дистанційного доступу до документів, інформації та систематизованого знання.

Роботи з формування ЕБ НТУУ "КПІ" були розпочаті в ході реалізації двох проектів, які проводилися в рамках Державної програми "Інформаційні та комунікаційні технології в освіті та науці 2006-2010 р.р." Міністерства освіти та науки України: науково-технічний проект "Розробка пілотного зразка типового програмно-апаратного комплексу системи архівації та зберігання контенту електронної наукової бібліотеки" (керівник В.І. Тимофєєв) та пілотний проект "Створення типової електронної бібліотеки ВНЗ" (керівник О.А. Павлов).

Визначення політики формування та використання фонду електронних ІР стало однією з важливих задач, у вирішенні якої, перш за все, прийняли і продовжують приймати участь бібліотечні фахівці. Експертами щодо змістовного наповнення електронного фонду виступають практично всі структурні підрозділи університету. Технічна підтримка здійснюється безпосередньо інженерно-технічними фахівцями зі спеціальних підрозділів. Долучаються до цього і студенти.

Другою компонентою бібліотеки університету, яка впливає на формування електронного фонду НТУУ "КПІ", стають традиційні фонди. На це є ряд причин: традиційні ІР – одна зі складових баз даних, які включають гетерогенні (різномірні за складом чи походженням) джерела інформації; частково традиційні бібліотечні фонди розкриті засобами електронного каталогу (ЕК), який в свою чергу – одна зі складових ЕБ; традиційний бібліотечний фонд – одне із джерел поповнення фонду ЕБ шляхом оцифрування.

Крім того, аналіз структури традиційних фондів бібліотеки та аналіз використання фонду – це підґрунття для визначення моделі інформаційного фонду ЕБ університету. В результаті аналізу нами була розроблена універсальна за тематичним, типовим та видовим складом. модель ЕБ НТУУ "КПІ"

В процесі розробки моделі фонду електронних ІР НТУУ "КПІ" також бралися до уваги і основні напрямки діяльності університету та внутрішня структура і специфіка кожного напрямку. Відповідно виділені колекції електронних ресурсів для забезпечення наступних напрямків: навчального; навчально-виховного; науки та інноватики; управління ВНЗ; міжнародного співробітництва; економіки і фінансів.

Сьогодні серед електронних колекцій активно формуються лише дві: навчальних та наукових матеріалів. Також можна виокремити колекцію матеріалів з історії НТУУ "КПІ" та його бібліотеки, з історії науки та техніки. Видовий склад повнотекстових електронних документів на сьогодні обмежений, в основному, навчальними посібниками, методичними рекомендаціями, енциклопедіями, словниками, дисертаціями, авторефератами дисертацій, науковими журналами, бюлетенями.

Джерелами надходження електронних документів є: передача інтелектуальними власниками (департаментом навчальної роботи, авторами); оцифрування історичних матеріалів з фонду НТБ; підписка на комерційні реферативні та повнотекстові БД. Залучення ресурсів до ЕБ НТУУ "КПІ" здійснюється на пра-

вовій основі. До неї включені документи, які вільно доступні для відтворення; документи, доступні для використання виключно на основі укладеного з автором чи іншим правовласником договору. Продовжується формування пакету документів для інших груп електронних ресурсів, зокрема НДР та ЗКР, періодичних видань університету.

До сьогодні не існує уніфікованої системи обліку електронних ресурсів, тому в НТУУ "КПІ" було прийнято тимчасове рішення про застосування різних форм, зокрема ЕК; веб-списків; інвентарної та сумарної книг (лише для CD/DVD-R); електронної таблиці обліку для файлів, переданих мережею. Для ресурсів, які входять до підписаних університетом комерційних баз даних, використовується спеціальний продукт EBSCOА-to-Z service.

Інші процеси формування фонду ЕБ НТУУ "КПІ" (технічна обробка, каталогізація зберігання, захист та організація доступу до електронних ресурсів, управління фондом) також зосереджені в НТБ НТУУ "КПІ". Коротко розглянемо специфіку використання електронних ресурсів в університеті. Оскільки портал ЕБ НТУУ "КПІ" знаходиться у стані розробки, то бібліотека взяла на себе рішення об'єднати всі доступні їй електронні ресурси університету на бібліотечному сайті. Точками доступу до електронних ресурсів на сайті стали ОРАС (читацький електронний каталог) – модуль бібліотечного ПЗ "ALEPH" фірми ExLibris (Ізраїль) та веб-списки, які включають, як списки окремих документів, так і списки баз даних, згрупованих за формальними ознаками.

Дане рішення не відповідає повною мірою тим вимогам та критеріям, які висуваються до повноцінних ЕБ. Воно не дозволяє управляти об'єктами ЕБ, не надає механізму ефективного контролю використання ресурсів, не передбачає лексичного пошуку за повними текстами електронних документів. Для вирішення названих проблем в поточному році впроваджується відкрите безкоштовне програмне забезпечення Dspace, на базі якого відкривається електронний репозитарій. Він стане наступним кроком в реалізації проекту ЕБ НТУУ "КПІ". Обидва рішення припустимі як тимчасові і такі, що не суперечать подальшому технічному, технологічному та організаційному розвитку ЕБ.

Основні користувачі електронних ресурсів в НТУУ "КПІ" – це студенти та аспіранти. Рівень доступу (визначається автором): мережа бібліотеки, мережа університету (90 % всіх повнотекстових електронних ресурсів НТУУ "КПІ"), мережа Інтернет (метадані та решта 10% повних текстів).

З вищевикладеного можна зробити висновок, що формування та використання ЕБ НТУУ "КПІ" знаходиться на початковому етапі. Практично усі процеси цього циклу є в стадії розробок та перших апробацій. Не дивлячись на те, що робота над порталом ЕБ НТУУ "КПІ" не завершена, використання програми Dspace можна розглядати в якості програми для створення нових електронних колекцій та міграції вже існуючих. Суттєвою перешкодою стає обмеженість ІР. Без планомірного та інтенсивного розвитку інформаційної складової ЕБ НТУУ "КПІ" говорити про роль та місце ЕБ в навчальних та наукових комунікаціях недоречно. Тому створення електронного ресурсу, якісного, різнопланового за тематичним, типологічним, видовим тощо складом є основним завданням структурних підрозділів, керівництва НТУУ "КПІ", та науково-технічної бібліотеки.

ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕК НА ОСНОВІ КОЛЕКЦІЙ ТА ЗІБРАНЬ, ЩО ЗНАХОДЯТЬСЯ У СТАДІЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ

Початок розвитку електронних бібліотек було покладено у США у військових, академічних та освітніх організаціях, а також у великих промислових корпораціях під конкретні завдання. Розвиток відбувався від текстових ASCII файлів до сучасних технологій з ілюстраціями, графіками та таблицями, що майже ідентичні до паперового оригіналу носія інформації. Поява Інтернету в багато разів збільшила аудиторію потенційних відвідувачів електронних бібліотек. Багато провідних країн світової спільноти (США, Японія, Німеччина, Великобританія) включили створення електронних бібліотек до своїх національних програм. У квітня 2009 р. в штаб-квартирі ЮНЕСКО була відкрита перша всевітня електронна бібліотека. Зазвичай виділяють кілька моделей створення електронних бібліотек, починаючи з формування вибіркового баз даних і закінчуючи оцифруванням повністю всього книжкового фонду.

В НБУВ перша спроба оцифрування шляхом сканування раритетного видання – одного з чотирьох примірників Львівського Апостола, – була зроблена ще у 1999 р. співробітниками Центру комп'ютерних технологій та відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ. Напрацювання у сфері створення цифрових колекцій стародруків та рідкісних видань, а саме Почаївських стародруків, має відділ стародруків та рідкісних видань НБУВ.

Процес створення електронних бібліотек поділено на три етапи. Першим етапом має бути створення електронної картотеки колекції (зібрання) – бази даних, що включає повноцінний, формалізований опис документів за декількома пошуковими полями та точною фізичною адресою документа. Другим етапом є доповнення електронної картотеки графічними образами документів (сканування та фотокопіювання сучасними цифровими апаратами). Це дозволить повністю відмовитися від використання у роботі оригіналів документів, що особливо важливо для рідкісних та цінних видань (інкунабул, палеотипів) та видань, що знаходяться у незадовільному стані. Нарешті, останній етап – електронна картотека та масив графічних образів доповнюються файлами, що вміщують тексти документів, що створюються шляхом автоматичного розпізнання та верифікації їх графічних образів, що існують у базі, створеній на попередньому етапі.

Першочерговим завданням при створенні електронної бібліотеки є включення до наукового обігу (внесення до електронного каталогу) тих колекцій та зібрань, які знаходяться в стадії реконструкції, не мають відповідних каталогів і тому недоступні для широкого кола читачів. Великі масиви документів накопичились у книгосховищах НБУВ без необхідного документального оформлення та пошукового апарату, який би відповідав вимогам сучасності. Значна частина інформаційних ресурсів Відділу недоступні через відсутність системи пошуку.

Виникла потреба наукової організації та наукового використання цих фондів. Введення таких історико-культурних фондів до наукового обігу є одним із першочергових завдань археографів, джерелознавців, бібліотекарів. Зусиллями науковців здійснюється наукова реконструкція історико-культурних фондів, передусім, їх каталогізація та надання доступу широкій читацькій аудиторії не тільки через написання наукових статей та оглядів, але й через створення електронної бази даних бібліотек, що знаходяться у стадії реконструкції. Зокрема, нещодавно розпочалася реконструкція бібліотек Київської другої гімназії та Київського інституту шляхетних дівчат. Згідно з "Інструкціями про книжковий фонд Відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ" із загального масиву документів були виокремлені книги, що мали ознаки приналежності до цих бібліотек (печатки та штампи) та виставлені за збереженими дореволюційними шифрами. Після розстановки фонду була проведена інвентаризація кожної одиниці зберігання. Сформувавши історико-культурний фонд за ознаками колекції, отримали інформацію про кількість і склад фонду. Структура вищевказаних бібліотек, тематична, мовна та хронологічна характеристики відображають рівень освіти, характерний для середніх навчальних закладів Києва другої половини XIX початку XX ст. Бібліографічна база даних вищезгаданих бібліотек створюється за допомогою системи автоматизації бібліотек (САБ) "ІРБІС" і буде включати не тільки повноцінний бібліографічний опис документів за правилами сучасної орфографії, але й зображення печаток, штампів та маргінальних записів на документах.

В подальшому планується бібліографічні описи документів доповнити файлами, що вміщують тексти найбільш цінних видань із реконструйованих бібліотек, що відповідатиме сучасним вимогам користувачів електронних продуктів.

А.М. Самойлов
/м. Кременчук/

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ В БІБЛІОТЕЦІ УНІВЕРСИТЕТУ

Існуючі електронні бібліотеки (ЕБ) – це, фактично, копія класичних бібліотек за своїми функціями: каталог, текстові, аудіо– та відеоматеріали. Фонд документів ЕБ є частиною загального фонду бібліотеки та зберігається на будь-якому носії, що дозволяє оброблювати їх за допомогою електронно-обчислювальної машини. Стабільність власного фонду ЕБ забезпечить виконання правила: запис у каталозі повинен посилатися на документ, що дійсно існує в фондах бібліотеки, у т.ч. електронній.

Бібліотека університету, виконуючи свою місію, повинна мати широке коло посилань у каталозі за досить скрутних обставин існування, тому, маючи віртуальний фонд поряд з реальним електронним фондом у початковому стані, можна задовольнити попит читачів.

Віртуальний фонд ЕБ включає в себе тематичні добірки URL-адрес сайтів інших бібліотек, інформаційних центрів, підприємств, органів влади і т. п. Таким чином, має місце віртуальність – наявність інформаційного об'єкта в каталозі без фізичного перебування його самого на сервері бібліотеки.

Реальний фонд – це сукупність реально існуючих на сервері бібліотеки електронних документів.

Матеріали ЕБ можуть містити як бібліографічну, фактографічну інформацію, так і повнотекстові документи: тексти, графічні документи, презентації, мультимедійні документи, Інтернет-ресурси.

Електронна бібліотечна колекція, що логічно визначена за критеріями вибору ресурсів, може формально бути зрозумілою як колекція оцифрованих об'єктів з такими особливостями: унікальність; значущість; керування; доступ.

Електронна колекція реального фонду бібліотеки університету формується за такими напрямками: електронна колекція авторефератів захищених дисертацій, у тому числі й співробітниками університету; електронна колекція праць співробітників університету; електронна колекція навчальної, наукової й науково-методичної літератури, потрібної в навчальному процесі, за умови неможливості її надання тільки на друкованому носію; електронна колекція компакт-дисків.

У реальних умовах під "життєвим циклом електронного документа" в електронних колекціях фундаментальної бібліотеки маються на увазі наступні етапи його існування:

1. Спосіб отримання документа.
2. Процес отримання документа.
3. Аналіз документа.
4. Обробка документа: підготовка електронної версії друкованої публікації документа; підготовка електронного документа за стандартами електронної колекції університету і вимогами, що висуваються основною електронною бібліотекою; створення електронного документа, відповідного вимогам користувача (комфортне читання, можливість цитування і т. п.).
5. Каталогізація документа.
6. Передача документа в основну ЕБ.
7. Забезпечення надання документа локальним і віддаленим користувачам та підрозділам, інформування читачів.
8. Аналіз читацького попиту на документ.

Критеріями відбору друкованих документів для створення електронних одиниць ЕБ можуть бути наступні: постійний попит, при тому, що дане видання у фонді зберігається в 1–2 екземплярах; нестача підручників і навчальних посібників; застарілість друкованого видання; відсутність видання, що рекомендується викладачами, у фонді бібліотеки.

Безпосереднє опрацювання ресурсів бібліотечного фонду може мати наступні фази:

1. Вибір способу та процесу одержання документа.
2. Обробка документа. Документ переводиться у формати TiFF, JPEG чи PDF, DjVu чи HTML.

3. Каталогізація документа. Документ, що надійшов до фонду бібліотеки, ставиться на облік і на нього складається бібліографічний опис.

По суті, для електронного каталогу (ЕК) характерні інші вид, спосіб, метод висвітлення інформації про документ, нетрадиційні інструменти розкриття фонду.

ЕК забезпечує можливості, які були недоступні в традиційному пошуку: пошук по заголовку (якщо читач не пам'ятає автора); пошук по будь-якому слову з назви (якщо читач не впевнений у точному його формулюванні); пошук по будь-якому з авторів колективних праць, по редактору, по упорядникові, за роком видання тощо.

Саме у вигляді бібліографічного запису найкраще представити дані кінцевому користувачеві ЕК, залишивши таблички та стовпчики з позначками для внутрішніх робочих режимів.

У пошукових інструментах ЕК немає реалізації основного принципу побудови систематичного каталогу – ієрархічної структури, супідрядності одних понять іншим, класифікаційного дерева, що забезпечує за допомогою класифікаційних індексів пошук за принципом "вгору – вниз", від широкотематичного до вузькотематичного запиту і навпаки.

Створення бібліотечної системи і ЕК університету можливо на архітектурі, в основі якої лежать кілька простих положень: однаковість в схемах метаданих; усі схеми метаданих представляються в термінах стандарту Z39.50. Можливо спочатку використовувати профіль Dublin Core для створення реального фонду електронної бібліотеки; єдине середовище подання метаданих; єдиний спосіб доступу до метаданих.

Найвні метадані представлені в різних формах (ISO2709, GRS-1, XML), що спричиняє додаткові витрати на їхню обробку. Уявлення даних у формі XML знижує витрати на супроводження і розвиток ПО. Практика показала, що розвинуті механізми трансформації XML документів (XSL перетворення) дозволяють розв'язувати широке коло задач по обробці метаданих. У якості основних протоколів доступу до метаданих розглядаються протокол Z39.50 і протокол HTTP. Z39.50 залишається затребуваним, але вже в іншому вигляді – Search Retrieve Webservice/Search Retrieve by URL (SRW/U).

Search/Retrieve Webservice являє собою XML-орієнтований протокол, призначений для пошуку й витягу інформації в Internet. Він використовує технології, що добре зарекомендували себе, такі як SOAP і XPath. Основним транспортним протоколом для нього являється протокол HTTP.

Протокол SRW/U на даний момент не є стандартом, але це не заважає використовувати його вже сьогодні для побудови реально працюючих систем з інтерфейсом доступу SRW/U.

*Є.О. Корнілова,
Л.Є. Корнілова
/м. Київ/*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ КАТАЛОГІВ І КАРТОТЕК

Впровадження в практику роботи бібліотек сучасних комп'ютерних і комунікаційних засобів та технологій створює потенційні можливості розвитку бібліотечно-інформаційних послуг, забезпечення широкого доступу користувачів до бібліотечно-інформаційних ресурсів. Одним зі шляхів реалізації цих можливостей є створення корпоративних бібліотечно-інформаційних систем, серед яких найважливішими є системи корпоративної каталогізації. В світовій бібліотечній практиці накопичений значний досвід кооперування та централізації робіт з каталогізації поточних надходжень до бібліотек різного рівня.

Основними цілями цієї діяльності є: забезпечення інформаційної та лінгвістичної сумісності електронних каталогів і баз даних бібліотек; скорочення витрат на каталогізацію; можливість створення на базі єдиного бібліографічного масиву різноманітних форм обслуговування користувачів.

У результаті кооперації каталогізації забезпечується: зниження трудомісткості та багаторазового дублювання в процесах каталогізації; полегшення доступу користувачів, зокрема бібліотек, до безперервно зростаючих ресурсів знань в усіх галузях науки і техніки.

У дослідженні корпоративні каталоги та картотеки були розглянуті на прикладі корпоративних електронних краєзнавчих ресурсів.

Інформатизація бібліотечної галузі забезпечує організаційну та технологічну базу для інтеграції формування та використання краєзнавчих фондів бібліотек як корпоративних систем, які передбачають об'єднання бібліотек задля створення електронного краєзнавчого каталогу та корпоративної каталогізації, для вдосконалення формування та взаємного використання краєзнавчих фондів.

В умовах інтеграції кожна окрема бібліотека, зберігаючи за собою право на повноту репертуару краєзнавчих і місцевих документів за профілем власного фонду, перестає бути ізольованою одиницею та перетворюється на підсистему інтегрованого краєзнавчого фонду бібліотек регіону.

При створенні краєзнавчої картотеки необхідно керуватись наступними принципами: розподіл обов'язків повинен проводитись між бібліотеками-учасницями; кожна бібліотека-учасниця має займатись аналітичним розписом преси свого регіону; при розписі бібліотеки-учасниці повинні керуватись загальними для всіх правилами та засадами.

У рамках створення корпоративних каталогів і картотек необхідним є формування правил корпоративної каталогізації. Вони є рекомендаційним матеріалом, який має бути прийнятий всіма бібліотеками, що беруть участь у проекті. Правила корпоративної каталогізації необхідно розробляти з урахуванням потреб і зауважень бібліотек-учасниць.

Набір учасників, які мають увійти до системи корпоративної каталогізації, може проводитись за наступними критеріями відбору: наявність достатньо великого фонду літератури; максимальне охоплення літературою краєзнавчої тематики; наявність каталогу з достатньо великою ретроспективою; ведення електронного каталогу з використанням найбільш розповсюджених автоматизованих інформаційно-бібліотечних систем.

До загальних правил створення краєзнавчих каталогів і картотек належать наступні: введення записів до картотеки повинно проводитись з використанням обраної для корпорації автоматизованої інформаційно-бібліотечної системи; при введенні записів бібліотеки-учасниці мають керуватись прийнятими правилами корпоративної каталогізації та надсилати до головної бібліотеки регіону описи статей, які стосуються інформації щодо регіону, області, незважаючи на місце їх видання (регіональна преса, загальноукраїнська преса, іноземна преса); головна бібліотека регіону має розповсюджувати загальноукраїнські краєзнавчі ресурси серед бібліотек-учасниць; інформацію до головної бібліотеки необхідно надсилати в рамках визначеного періоду, в електронному вигляді.

Описана технологія застосовується при створенні корпоративної краєзнавчої картотеки "Охорона здоров'я України" в мережі медичних бібліотек України, зокрема, Національної наукової медичної бібліотеки України та обласних наукових медичних бібліотек.

Таким чином, можна вказати на доцільність створення корпоративних каталогів, у процесі реалізації яких може бути вирішене питання раціоналізації бібліографічної обробки поточних надходжень до бібліотек для формування та взаємовикористання єдиного інтегрованого інформаційного ресурсу.

Н.Ф. Самохіна
/м. Київ/

ЕЛЕКТРОННІ ГАЗЕТНІ ВИДАННЯ В СИСТЕМІ ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ

Зростання популярності електронних газетних видань призводить до суттєвого збільшення їх частки у загальному інформаційному просторі. Сьогодні питання про комбінацію в системі обслуговування читачів традиційними і електронними ресурсами слід розглядати з урахуванням того, що з кожним днем збільшується число електронних інформаційних ресурсів та розширюється доступ до них. До цього питання слід підходити комплексно, не нехтуючи або перебільшуючи можливостей різних форм бібліотечно-бібліографічного обслуговування користувачів.

Сьогодні у НБУВ провадиться інтенсивна робота з використання в системі обслуговування користувачів власних електронних інформаційних ресурсів, що сприяє розширенню можливостей та послуг бібліотеки, для задоволення інформаційних потреб читачів газетною періодикою. Це досягається за рахунок:

- надання більш широкого пошукового сервісу на основі створення фонду власних електронних ресурсів та ресурсів Інтернету;
- створення БД газетних видань, що зберігаються у фонді НБУВ;
- прийняття замовлень від користувачів на газетну періодику у дистанційному режимі та інформування електронною поштою;
- виходу на світові інформаційні ресурси.

До послуг користувачів читального залу Відділу газетних фондів НБУВ доступ до інформаційної мережі Інтернет, до передплатених НБУВ інформаційних ресурсів (інформаційних продуктів видавництва наукової літератури Elsevier, інформаційних продуктів на платформі EBSCOhost, зокрема, бази даних для всіх установ НАН України Newspaper Source тощо), до інформаційних ресурсів НБУВ (зокрема, бібліографічної бази даних "Газети України 1818 – 1922 рр.", повних текстів кількох алфавітних друкованих каталогів і покажчиків газетних видань, що зберігаються у фондах НБУВ), до баз даних Відділу газетних фондів (надходження газетних видань до підрозділу з 2007 р.). На електронні носії перенесено найбільш цінні та пошкоджені видання, що відкриває доступ користувачам до цих документів. Значну частину електронного газетного інформаційного ресурсу становлять комп'ютерні версії газетних видань, отриманих від редакцій газет. Читачі також мають змогу працювати з архівами електронних аналогів газет у читальному залі Відділу газетних фондів. Серед електронних ресурсів НБУВ, що доступні для локального використання – основні центральні та регіональні газетні видання всіх областей України. Фахівцями Відділу газетних фондів НБУВ створюються бібліографічні бази даних "Газети України 1923 – 1929 рр.", "Українські газетні видання, що виходили за межами Радянської України (1923 – 1950 рр.)" з метою подальшого розкриття унікальної колекції часописів НБУВ для читачів та науковців.

Використання електронних баз даних газетних видань дає змогу суттєво підвищити ефективність роботи з інформаційними ресурсами. Бази даних є необхідними для бібліотек, як структур, що зацікавлені у великому обсязі тематичної інформації та оперативному доступі, зокрема, до газетних видань. Системи пошуку баз даних дають можливість легко орієнтуватися у матеріалі й задовольняти найскладніші запити користувачів.

Так, база даних "Україна" є електронним зібранням газет, журналів і бібліографічних видань, що випускаються в Україні. У ній широко представлене політичне, економічне, культурне життя країни. Основу бази складають видання Національної Книжкової палати імені Івана Федорова. База даних "Центральная пресса России" відкриває доступ до повних текстів більш ніж 60 центральних щоденних і щотижневих видань. Удосконалений пошуковий механізм дозволяє робити прості й складні запити за всіма матеріалами, що містяться у базі даних, а також за окремими виданнями та випусками. Містить понад двох мільйонів газетних статей та архіви видань з 1980 р. База даних "Региональные газеты России" має широкий спектр видань з семи федеральних округів Російської Федерації. Всього понад 80 назв газет. База даних "СНД и страны Балтии" містить найбільш авторитетні газетні видання та інформаційні стрічки агентств новин країн колишнього Радянського Союзу. Представлені ви-

дання на російській та англійській мовах. В основі бази даних Міжнародні новини служби "World News Connection" – інформація служби міжнародних новин при уряді США (World News Connection). У перекладі на англійську мову представлені матеріали засобів масової інформації, що виходять багатьма мовами.

Конкуренція між друкованими та онлайн-видаваннями суттєво загострилася у останні роки. Основними проблемами друкованих газет є витрати на папір і друк тиражів, а також доставка газет користувачам та у роздрібні мережі. У електронних газет таких проблем немає, тому що витрати на створення, підтримку і "розкручування" сайту набагато менші. Немає проблем і з продажем електронних газет, на будь-який сайт. Ці обставини примусили більшість друкованих газетних видань обзавестися своїми Інтернет-сторінками. Треба відмітити, що у деяких газет Інтернет-сайти лише частково відображають зміст газети. У інших всі статті доступні для безкоштовного читання. Деякі газетні видання вже багато років відпрацьовували схему з продажем доступу до статей. Під час глобальної економічної кризи, зокрема у кінці 2009 р. і початку 2010 р., багато найбільших видавництв прийняли рішення про продаж доступу до онлайн версій газет. Серед іноземних часописів першою ластівкою стала The New York Times – газета, що видається колосальними тиражами. З 2011 р. доступ до вмісту сайту газети The New York Times стане платним для усіх передплатників, крім тих, хто підписаний на паперову версію газети. Слідом за американською газетою про свої наміри зробити доступ до своїх матеріалів в Інтернеті платними, об'явили провідні французькі газети Le Figaro та L'Express. Такі самі наміри має і компанія Axel Springer – видавець провідних німецьких газет Berliner Morgenpost і Hamburger Abendblatt. Дві інші газети холдинга – Bild та Die Welt – вже давно мають платні програми для доступу до своїх матеріалів у всесвітній мережі.

Технічні можливості інформаційної мережі дозволяють НБУВ розширювати межі використання своїх ресурсів за рахунок:

- комфортності надання послуг через застосування зручних для читача точок доступу;
- одночасного використання ресурсу багатьма користувачами;
- зняття добових обмежень (на відміну від традиційного бібліотечного сервісу, обмеженого годинами роботи бібліотеки, електронні ресурси можуть використовуватися навіть уночі).

За час створення і накопичення інформаційних ресурсів та надання їх у користування НБУВ правильно визначила свої пріоритети, про що свідчать статистичні дані неухильного підвищення популярності у читачів електронних видань.

ПРИВАТНІ БІБЛІОТЕКИ В ЕЛЕКТРОННОМУ СЕРЕДОВИЩІ (ІЗ ФОНДІВ ВІДДІЛУ БІБЛІОТЕЧНИХ ЗІБРАНЬ ТА ІСТОРИЧНИХ КОЛЕКЦІЙ НБУВ)

У фондах Відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій (далі – ВБЗІК) НБУВ зберігається значна частина приватних бібліотек, що за різних обставин, різними шляхами і в різний час потрапили до Всенародної бібліотеки України (далі – ВБУ) на початку минулого століття.

Кожне із зібрань має свою історію "до" та "після" надходження до ВБУ, а також особливості самого надходження: одні приватні зібрання були конфісковані у власників (книжкове зібрання Густава та Нарциса Олізарів), інші перейшли до фондів за заповітом або в дар (бібліотека Бібікова), купівлі книг (бібліотека польського короля С. А. Понятовського), а ще інші потрапили до фондів ВБУ у складі інших бібліотек (родинне книжкове зібрання Хрептовичів, родова книгозбірня Яблоновських, книгозбірні Ф.-Ю. Мошинського, Мікошевських, Мнішків). Ще одним джерелом надходження книг із приватних бібліотек до ВБУ стала націоналізація (родова книгозбірня Шодуарів, родове книжкове зібрання Урбановських та Стажинських).

Довгий час ці книгозбірні залишалися невивченими, адже їх дослідження вважалося неактуальним. Одні з них залишалися у складі тих бібліотек, з якими надійшли до ВБУ, інші – розпорошилися. Лише наприкінці минулого століття науковці почали активно займатися вивченням та реконструкцією приватних бібліотек.

Співробітники НБУВ та ВБЗІК, зокрема, плідно займаються вивченням культурної спадщини минулого. Так, на сьогодні вже досліджено книжкові зібрання Яблоновських, Хрептовичів, Мнішків та Мікошевських. Досліджується книжкове зібрання Урбановських та Стажинських, опрацьовуються книгозбірні Мошинського, Олізарів, Шодуарів та ін. Співробітники Бібліотеки Народової у Варшаві та бібліотеки Королівського замку в Варшаві регулярно працюють із королівською бібліотекою.

Проте, варто наголосити, що сучасний читач все ще не має вільного доступу до цих зібрань. Проблема, перш за все, полягає у тому, що колекції не зберегли своєї цілісності і значна частина фондів цих книжкових зібрань розпорошилася по фондах НБУВ. Наприклад, стародруки та рідкісні видання були відібрані й тепер зберігаються у фондах Відділу стародруків та рідкісних видань, рукописні матеріали були вилучені з книгозбірень до Інституту рукопису, карти – до Сектору картографічних видань тощо.

Завданням сучасних дослідників приватних книгозбірень є реконструкція їх фондів. Звичайно, фізично відновити початковий склад бібліотек надзвичайно важко. Тому можлива реконструкція в електронному вигляді. Перш за все, така реконструкція полягатиме у створенні зведених каталогів на книжкові зібрання.

На сьогодні найактуальнішою залишається проблема створення науково-інформаційних ресурсів історико-культурного змісту на базі книжкових фондів, що мають загальнонаціональне значення та дослідження окремих спеціалізованих книжкових колекцій та історичних бібліотек.

Дослідники опрацювали коло методичних питань щодо системного вивчення книжкових колекцій і зібрань родового походження у тісному зв'язку із життям та діяльністю власників, їх фінансовими можливостями, інтересами, а також у контексті книжкової та видавничої культури часу, духовними цінностями того періоду, загальним розвитком культури та просвітництва. В усіх цих дослідженнях приватні родові бібліотеки України, різні за обсягом та багатоаспектні за складом і змістом, розглядалися, передусім, в історичному контексті розвитку науки і культури різних історичних періодів, у тісному зв'язку з життям і діяльністю їх власників.

*Н. Й. Дзюба,
В. М. Красножон
/м. Київ/*

КОРПОРАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ ДЛЯ ДІТЕЙ З АНАЛІТИЧНОГО РОЗПISУ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ

Корпоративність, як універсальний механізм міжбібліотечної взаємодії, використовується на різних етапах бібліотечно-інформаційної діяльності. Формування електронних каталогів бібліотек, задоволення інформаційних потреб сучасного користувача, забезпечення оперативного доступу до бібліотечно-інформаційних ресурсів вимагають координації зусиль для найбільшої ефективності інформатизації бібліотек. Саме тому питання співробітництва та взаємодії бібліотек набувають особливого значення.

Як методичний центр для дитячих бібліотек країни, з початку 2000-х років Національною бібліотекою України для дітей було відкрито можливість запозичення бібліографічних записів через веб-каталог бібліотеки. На основі "Угоди про співпрацю щодо обміну базами даних" цією послугою сьогодні активно користуються ряд обласних та центральних міських бібліотек для дітей. При запозиченні записів відпадає необхідність самостійної бібліографічної обробки документів та прискорюється процес створення електронних каталогів регіональних бібліотек.

Розвиток автоматизації обласних та міських бібліотек для дітей дав можливість перейти до наступного рівня взаємодії – з 2010 р. Бібліотека стала ініціатором проекту "Корпоративний розпис статей з періодичних видань" ("КОРДБА").

На початковому етапі планувалося, що учасником проекту може стати будь-яка бібліотека для дітей, яка створює електронний каталог у програмному середовищі "МАРК-SQL", "ИРБИС" або "UNILIB". Але на практиці виникла

низка проблем щодо конвертації документів, створених як у різних форматах представлення записів, так і у різному програмному забезпеченні. Питання вироблення єдиної методики створення бібліографічних записів, особливо підходів до індексування документів, потребує додаткового вивчення, тому на даному етапі було прийнято рішення розпочати проект із бібліотеками, що працюють в "Марк-SQL". На сьогодні корпорація – це добровільне об'єднання 12 бібліотек з метою розподіленого розпису періодичних видань, що передплачують дитячі бібліотеки України, і наступного відображення бібліографічних записів як у зведеній базі даних, представленої на сайті НБУ для дітей, так і в електронних каталогах бібліотек-учасниць.

Кожна установа має свій, напрацьований роками, підхід до процесів передплати, відбору статей для розпису, каталогізування, але корпорація, враховуючи інтереси бібліотек-учасниць, узгоджує і формує єдині правила і спільні вимоги. Для успішної реалізації корпоративного проекту необхідна чітка взаємодія технічних, технологічних, інформаційних та організаційних процесів. Створення нашої корпорації пішло по шляху централізації зверху: визначення координаторів, відповідальних за поставлені завдання, розробка методичних матеріалів, постійний контроль за якістю записів.

НБУ для дітей, будучи координатором проекту, на підготовчому етапі збрала відомості про передплатні видання кожної бібліотеки, на основі яких був створений зведений список періодики, що рекомендовано для аналітичного розпису. Закріплений за кожною бібліотекою перелік джерел, адресованих дітям, підліткам та організаторам дитячого читання, підлягає повному аналітичному розпису всіх статей, включаючи й художні твори. Згідно розподілу, кожна з бібліотек-учасниць описує 5-8 назв періодичних видань, дотримуючись діючих стандартів бібліографічного опису та уніфікованих підходів до методики індексування документів. Систематизація статей відбувається згідно з робочими таблицями, створеними НБУ для дітей на основі 4-го видання таблиць бібліотечно-бібліографічної класифікації (ББК) для дитячих та шкільних бібліотек і з урахуванням змін, внесених відповідно до опублікованих випусків Середніх таблиць ББК. Зміст документів розкривається за допомогою предметних рубрик тезауруса, розробленого НБУ для дітей та апробованого вже протягом 17 років. Слід зазначити, що з 103 назв джерел, що було обрано для розпису, кожна бібліотека в середньому передплачує від 50 до 110 назв. Навіть при частковому використанні можливостей корпорації бібліотека-учасниця отримує значний економічний ефект.

Фахівцями НБУ для дітей було розроблено спеціальну програму, яка дозволяє отримувати та відправляти бібліографічні записи, створені кожною бібліотекою. Записи з кожного номеру періодичного видання групуються в окремий файл, назва якого формується з прописаної аббревіатури назви джерела розпису та відповідного номеру. Для запозичення записів бібліотеки можуть використовувати два варіанти: вивантаження через веб-модуль АІБС "Марк-SQL" та через програму, що дозволяє вивантажувати необхідні записи за допомогою протоколу ftp. Для вивантаження необхідних записів кожна бібліотека-учасник отримала права доступу, в яких встановлено персональний логін та пароль.

Усі бібліографічні записи, отримані від бібліотек, переглядаються та при необхідності редагуються координаторами проекту. Відредаговані записи завантажуються в базу даних "КОРДБА", де можна переглянути правильність подачі інформації. З метою дотримання всіх вимог розпису з учасниками ведеться постійне віртуальне спілкування. Індивідуальне листування з бібліографами, відповідальними за участь бібліотеки в проекті, допомагає концентрувати увагу на помилках, щоб не допускати їх у подальшому, роз'яснювати різні нові аспекти розкриття документів. Щомісячно підводяться підсумки спільної діяльності: підраховуються кількісні показники, подається перелік номерів, що було опрацьовано, окреслюються проблемні питання для подальшого покращення роботи проекту. Ці кроки координаторів спрямовані на досягнення основної мети – взаємодії партнерів, що несуть рівну відповідальність за інформаційний ресурс, який створюється.

За чотири місяці роботи проекту вже можна підвести перші підсумки, оцінити наші спільні результати. За цей час було розписано 280 періодичних видань, здійснено 3450 бібліографічних записів. На сайті НБУ для дітей у розділі "Навігатор методиста" з'явилася інформаційна сторінка, що висвітлює роботу проекту "КОРДБА".

Ми намагаємося розглядати невирішені питання: конвертацію записів, уніфікацію при індексуванні документів, перегляд джерел розпису. Ми вчимося разом, генеруємо нові ідеї, дискутуємо, вивчаємо документи й ухвалюємо розв'язку, плануємо подальшу спільну роботу.

Участь у корпоративному проекті дає змогу кожній бібліотеці:

- за рахунок обміну бібліографічними записами прискорити процеси бібліографічної обробки документів, виключити дублювання розпису однакових джерел інформації;
- ефективно використовувати спільний інформаційний ресурс для максимального задоволення запитів користувачів;
- чітко дотримуватись вимог комунікативних форматів (Marc 21) та методики індексування документів;
- вивчати репертур видань для дітей та організаторів дитячого читання, знайомитись з новими інформаційнонасиченими джерелами розпису;
- дистанційно навчатись, підвищувати свій професійний рівень та постійно бути в курсі змін, що відбуваються в процесах каталогізування.

Системний підхід не лише допомагає учасникам створювати та поповнювати власні електронні каталоги, але й розвивати інформаційний ресурс, що допомагає віддаленим користувачам знайти необхідну інформацію. Сподіваємось, що скоро наша спільна база займе достойну інформаційну нішу в українському сегменті Інтернет.

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ У НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Сучасний стан розвитку бібліотеки неможливо уявити без упровадження нових інформаційних технологій, сучасних напрямів і форм інформаційного обслуговування. Особливо швидкими темпами зростає попит на електронні ресурси, посилюється інтерес до повнотекстових документів, поданих в електронному форматі.

За останні 10-15 років у західних країнах виросло нове покоління читачів, котрі надають перевагу електронним виданням.

Останніми роками бібліотеки України почали брати на себе нові функції – накопичення і збереження інформації в електронному вигляді, і виробництва електронної бібліографічної продукції. Дедалі більше великих бібліотек переходять до випуску повнотекстових баз даних, електронних копій журналів, довідників, енциклопедій, монографій на компакт-дисках або забезпечують доступ до наукової інформації через мережі. Нові технології передачі інформації на основі Інтернету докорінно змінюють технологію інформаційного обміну між користувачами.

Тому пріоритетом у діяльності університетської наукової бібліотеки нині є надання інформації про власні ресурси й доступ до зовнішніх ресурсів, які б забезпечували навчальний і науковий процеси в університеті.

Серед електронних ресурсів, доступ до яких надає наукова бібліотека Національного університету біоресурсів і природокористування України (НУБіП), слід виділити такі групи:

– внутрішні локальні ресурси – сайти НУБіПУ, інституційний репозиторій магістерських робіт, on-line енциклопедія AgroWiki, а також електронний каталог, бібліографічні покажчики у електронному вигляді, які підготовлені бібліотечними працівниками;

– зовнішні ресурси, що доступні у локальній мережі університету – портал AGORA, URAN.

Зупинимось більш детально на цих електронних ресурсах. Серед внутрішніх бібліотечних електронних ресурсів слід відзначити електронний каталог (ЕК), що об'єднав пошукові можливості алфавітного, систематичного і предметного каталогів. ЕК бібліотеки НУБіП України створений на основі автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи "ІРБІС. В базу даних електронного каталогу введені всі нові надходження літератури до бібліотеки НУБіПУ з 2000 року. У ньому можна здійснювати пошук за всіма елементами бібліографічного опису документа. Загалом ЕК містить такі бази даних, як: БД Національний університет біоресурсів і природокористування України – тут можна здійснювати пошук нових надходжень літератури, починаючи з 2000 року, в т.ч. книжки, підручники, методичні рекомендації, курси лекцій, тощо; БД науковці НУБіПУ – пошук праць викладачів нашого університету; БД

дисертації та автореферати – пошук авторефератів та дисертацій, що були захищені в нашому університеті; БД рідкісний фонд – пошук рідкісних видань, стародруків з кінця 19 ст.; БД періодичні видання, журнали – перелік журналів та періодичних видань, які передплачує бібліотека (їх нараховується близько 150 назв); БД електронна картотека статей – пошук статей із періодичних видань, які передплачує бібліотека. Ці бази даних ЕК досить потужні, з ними наші працівники працюють щоденно і доповнюють їх щораз новими надходженнями. ЕК доступний через сайт бібліотеки ([//library.nubip.edu.ua](http://library.nubip.edu.ua)) з локальної мережі університету. Слід відмітити, що зараз у бібліотеці проводиться рекаталогізація активних фондів, що дозволить користувачам мати доступ до літератури у електронному каталозі, що видана до 2000 року. Бібліографічні покажчики, що підготовлені бібліотечними працівниками, доступні також через сайт бібліотеки. На сьогодні на сайті бібліотеки знаходяться у вільному доступі 12 бібліографічних покажчиків, з них 5 підготовлені у 2009 році

Серед внутрішніх університетських електронних ресурсів слід відзначити такі портали, як: навчально-інформаційний портал НУБіП України ([//moodle.nubip.edu.ua](http://moodle.nubip.edu.ua)), де розміщені електронні курси, банк тестових питань, текстовий та мультимедійний матеріал; інституційний репозиторій магістерських робіт НУБіП України; on-line енциклопедія AgroWiki; офіційний сайт НУБіП України (www.nubip.edu.ua). Ці ресурси доступні користувачам через мережу Інтернет.

До зовнішніх електронних ресурсів, таких як портал AGORA, URAN доступ відкритий через локальну мережу університету (НУБіПУ). Портал AGORA надає вільний доступ до глобальних онлайн-досліджень в галузі сільського господарства, що забезпечує доступ до провідних наукових журналів світу, насамперед, по сільському господарству, споріднених з екологічними, біологічними і соціальними питаннями. Портал URAN – це мережа електронних ресурсів українських наукових та освітніх установ.

Для забезпечення доступу користувачів до перерахованих вище електронних ресурсів у листопаді 2008 року розпочав свою роботу зал електронних ресурсів. Користувачами залу є студенти ОКР "Магістр", аспіранти, докторанти, викладачі та співробітники НУБіП України. До їх послуг тут – 17 комп'ютерних робочих місць з доступом до мережі Інтернет. В залі постійно знаходяться два співробітника інформаційно-бібліографічного відділу, які надають допомогу користувачам у роботі з електронними ресурсами. Зал електронних ресурсів уже став місцем для проведення ряду семінарів і тренінгів, у т.ч. з міжнародним та всеукраїнським статусом, для користувачів порталу AGORA, URAN та інших ресурсів доступу до наукових публікацій. Так, зокрема, у квітні 2010 року у залі електронних ресурсів відбулась презентація платформи Ovid, призначеної для пошуку наукових публікацій (бібліографічних даних, анотацій та повних текстів). Результатом зустрічі стало відкриття тестового доступу (з мережі університету) для студентів та співробітників НУБіП України до баз анотацій наукових статей через портал Ovid.

Таким чином, наукова бібліотека Національного університету біоресурсів і природокористування України забезпечує оперативний доступ користувачів як до локальних, так і до віддалених електронних ресурсів.

РАСПРЕДЕЛЁННЫЕ ФОНДЫ И СВОДНЫЙ ЭЛЕКТРОННЫЙ КАТАЛОГ МЕДИЦИНСКИХ БИБЛИОТЕК УКРАИНЫ

Задача современной библиотеки – не только хранение документов и предоставление их пользователю, но и поиск информации в Интернете, обеспечение доступа к ней. Между владением документами и доступом к ним должен быть разумный баланс, который гарантирует, с одной стороны, взаимовыгодное партнерство для библиотек, и с другой стороны, полноту удовлетворения запросов пользователей. Этот баланс достигается единой политикой формирования распределённого библиотечного фонда.

Внедрение корпоративных технологий в библиотечную среду позволяет говорить об изменении принципов формирования фондов библиотек. Развитие корпоративных систем расширяет возможности поиска и быстрого получения информации из других библиотек и информационных учреждений, что позволяет библиотекам дополнять собственные фонды, удовлетворять запросы пользователей, несмотря на недостаточное комплектование.

Появлению термина "распределённый фонд" способствовало развитие технологических возможностей взаимного использования информационно-библиотечных ресурсов. Распределённый библиотечный фонд представляет собой совокупность территориально удаленных библиотечных фондов, имеющих согласованные принципы комплектования и использования. Распределённый библиотечный фонд предполагает дистанционное получение информации и доступ к документам, что значительно дополняет возможности обмена в условиях развития современных телекоммуникационных средств. Необходимым условием этого является создание и ведение электронных сводных каталогов.

Сводный каталог отражает фонды нескольких самостоятельных библиотек или библиотечной сети региона/отрасли. Существует две модели создания электронных сводных каталогов и предоставления доступа к ним.

Первая модель – это каталог, объединяющий библиографические записи из различных источников в единую базу данных и включающий сиглы (названия библиотек) фондодержателей. Вторая модель – это так называемый распределённый каталог. В этой модели каждая библиотека ведет электронный каталог самостоятельно. Пользователю предоставляется возможность одновременного поиска во всех каталогах библиотек, участвующих в создании распределенного каталога с помощью протокола Z39.50.

В сводном каталоге первой модели на одно издание однократно составляется только одна запись. Она вводится той библиотекой, которая первая обработала документы. Другие библиотеки при наличии такого же документа проставляют свои сиглы. Получается библиографическая запись, отображающая, в каких библиотеках имеется данный документ. Это помогает выявить состав фондов и учитывать их территориальное распределение, способствует повышению эффективности их использования. Кроме того, библиотеки могут

экспортировать библиографическую запись из сводного каталога в свой локальный каталог.

Существуют сводные каталоги территориальные, сводные ведомственные каталоги. По содержанию отражаемых документов сводные каталоги бывают универсальными, многоотраслевыми, отраслевыми, тематическими.

На сегодняшний день в Украине работают две корпоративные системы медицинских библиотек (МБ), каждая из которых объединяет как областные научные МБ, так и библиотеки медицинских вузов. Одну корпорацию возглавляет ННМБУ, вторую – Винницкая ОНМБ.

В 2010 году Харьковский национальный медицинский университет (ХНМУ) – старейшая в Украине высшая медицинская школа, отмечает 205 ю годовщину со дня основания (в 1805 г. был основан как медицинский факультет при Императорском Харьковском университете) и 90-летие Научной библиотеки университета (НБ ХНМУ). Фонд библиотеки – около 1 млн. экземпляров. В 2009 г. наша библиотека стала участником корпоративного проекта МБ Украины по созданию Сводного электронного каталога во главе с Национальной научной медицинской библиотекой Украины (ННМБУ). Цель проекта – формирование Сводного каталога МБ Украины на базе единого программного обеспечения АБИС ИРБИС, использование формата предоставления библиографических данных RUSMARC и электронного тезауруса предметных рубрик MESH. Принципы сотрудничества – распределённая аналитико-синтетическая обработка периодических изданий биомедицинской тематики и централизованная кумуляция созданных массивов аналитической информации.

Обе корпорации работают на базе программного продукта АБИС ИРБИС, но Винницкая корпорация МБ работала на более ранней версии ИРБИС без встроенного тезауруса MESH, что затрудняло обмен данными между двумя корпорациями.

НБ ХНМУ создает библиографические записи в АБИС ИРБИС в соответствии с согласованными списками медицинских периодических изданий и отправляет координационному центру электронной почтой. ННМБУ формирует "Сводный электронный каталог медицинских библиотек Украины" и размещает его на собственном веб-сервере (library.gov.ua). НБ ХНМУ осуществляет аналитическую роспись медицинских журналов, которые издает ХНМУ и его учебно-научно-производственные комбинаты (НИИ, медицинские центры и др.), а также некоторых российских периодических изданий. Приобретение библиотеками Винницкой корпорации МБ современной версии ИРБИС 64 со встроенным тезаурусом MESH открывает перспективы для слияния двух корпораций МБ Украины в единую.

В настоящее время основными задачами библиотек являются снижение затрат на комплектование и обработку документов, повышение качества библиографических записей, расширение и качественное улучшение предоставляемых библиотечных продуктов и услуг. Развитие корпоративных систем позволит библиотекам выйти на новый уровень обслуживания пользователей и решить задачу обмена информацией и наполнения собственных ресурсов. Главная цель создания сводного каталога – обеспечение полноты и оперативно-

сти получения сведений о наличии и местонахождении документов в фондах библиотек. Сводный каталог необходим для выявления состава библиотечных фондов, учета их территориального распределения, что способствует повышению эффективности использования библиотечных фондов, межбиблиотечному взаимодействию.

Н. А. Коржик
/м. Харків/

ЕЛЕКТРОННИЙ АБОНЕМЕНТ ЯК ЗАСІБ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРВІСУ

Сьогодні рівень існування людства настійно вимагає швидкого та ефективного переходу до нової траєкторії соціокомунікативного розвитку на основі широкомасштабного використання інформації як стратегічного ресурсу, а також активного використання високоефективних технологій як основних інструментів цього розвитку. Формується принципово нове інформаційно-комунікаційне середовище, в якому бібліотеки мають не тільки зберігати і розповсюджувати знання, естетичне та духовне багатство, а й створюють свої власні інтелектуальні продукти та послуги у відповідь на зростаючі запити й потреби користувачів завдяки поширенню номенклатури інформаційного сервісу, інтегруванню до світового глобального простору.

Система соціальних комунікацій, як важлива підсистема сучасного суспільства, включає в якості свого базового елемента – бібліотеки, що вийшли на новий рівень комплексної інформатизації. Саме інформатизація є однією з найбільш глобальних чинників суспільного розвитку, що суттєво впливає на всі сфери людської діяльності, зокрема і на бібліотечну галузь. Одним із найважливіших інформаційно-комунікаційних напрямів діяльності сучасної бібліотеки є бібліотечне обслуговування. Базовою інформаційно-комунікаційною складовою системи бібліотечного обслуговування є абонемент, що забезпечує внутрішню і зовнішню соціально-комунікаційну взаємодію бібліотеки як соціального інституту інформаційного суспільства.

Головною ланкою інформаційної інфраструктури вищих навчальних закладів (ВНЗ) стають бібліотечно-інформаційні системи. В умовах інформатизації на бібліотечно-сервісну функцію впливає багато чинників, що сприяють її перетворенню, збагаченню та модифікаціям.

Робота бібліотеки та її відділу обслуговування потребують ретельного вивчення та аналізу в умовах інформатизації ВНЗ. Йдеться про створення "електронного абонемента", що є головним, базовим модулем в комплексній структурі автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи (АБІС), якщо розглядати систему як комплекс модулів, що відповідають функціональним напрямам бібліотечної діяльності.

Поняття "електронний абонемент" можна умовно розглядати як синонім автоматизованого абонемента, але ж з додатковим поясненням щодо поширен-

ня можливостей бібліотечних послуг в умовах Інтернет-середовища. Тобто, якщо автоматизований абонемент переважно трактується в якості складової внутрішньо-бібліотечної автоматизації, то електронний абонемент, як складова електронної бібліотеки, що інтегрує в собі як внутрішні засоби автоматизації, так і використання комп'ютерно-комунікаційних технологій (зовнішні засоби Інтернет-технологій), розуміється ширше за рахунок значного розширення функціональних можливостей обслуговування користувачів.

Бібліотечна практика напрацювала певний досвід в розробці етапів автоматизації технологічних процесів відділів обслуговування, серед яких:

- створення бази даних (БД) користувачів;
- автоматизація запису та реєстрації користувачів (створення електронного формуляра користувача);
- автоматизація видачі та повернення видань;
- реалізація автоматизованого режиму роботи з боржниками, формування їх списків;
- автоматизація формування різних форм звітності та статистичних показників;
- організація пошуку по БД фонду, відділу обслуговування, що здійснюється по рубрикам, підрубрикам, автору, назві, тематиці, ключовим словам тощо;
- створення підсистеми автоматизованого обслуговування користувачів по МБА та розвиток послуг МБА через мережу Інтернет, зокрема – електронної доставки документів (електронних копій з фондів бібліотеки по комп'ютерним мережам);
- забезпечення пошуку будь-якої інформації в інформаційних ресурсах тощо.

Саме такі головні процеси має виконувати електронний абонемент бібліотеки ВНЗ.

Додамо, що обслуговування користувачів по МБА здійснюється з урахуванням наступних вимог: забезпечення повноти інформації про циркуляцію замовлень на документи та про користувачів МБА; відстеження термінів видачі і повернення документів; забезпечення статистичного аналізу і звітності; друкування супровідних і статистичних форм та ін. Для цього інформація накопичується в двох взаємозв'язаних базах даних: БД користувачів, яка містить відомості про зареєстрованих користувачів МБА і про замовлення, по яких користувачам відправлено документ (оригінал); і БД замовлень, яка містить оперативні відомості про хід виконання замовлень користувачів, їх місцезнаходженні на кожному етапі обробки і про видачу/повернення документів.

Необхідним заходом також є освоєння штрих-кової технології обслуговування, що суттєво зменшує час обслуговування та значно впливає на точність і чіткість праці.

Важливою та необхідною умовою є укріплення матеріально-технічної бази бібліотеки в межах комплексного використання інформаційних технологій. Це стосується повної автоматизації робочих місць співробітників: персональними комп'ютерами, сканерами для зчитування штрихкодів, принтерами тощо.

Перехід на електронну видачу дає можливість позбавитися численних паперових носіїв (читацькі квитки, читацькі формуляри, книжкові формуляри, реєстраційні картки), досягнути спрощення операцій "видача-повернення" видань, реєстрації користувачів і, як наслідок, економії робочого часу. Скорочення об'єму рутинних і трудомістких операцій, дублювання дій і відмова від паперових технологій не тільки полегшать працю бібліотекаря, але й дозволять кількісно і якісно підвищити рівень обслуговування користувачів.

Перспективними напрямками розвитку АБІС та її підсистеми обслуговування мають стати: інтеграція з інформаційною системою управління ВНЗ (що дасть можливість повної автоматизації ведення БД користувачів); подальший розвиток сучасних бібліотечних послуг для користувачів: організація електронного абонементу; електронне замовлення і бронювання видань тощо. Зазначимо, що в якості обов'язкової умови успішного розвитку сучасної бібліотеки ВНЗ має бути участь в корпоративних бібліотечних мережах: університетських та регіональних, з метою вдосконалення якості, повноти та оперативності обслуговування користувачів.

Ж.В. Бабенко
/м. Рівне/

ЕТАПИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ, ЩО ОБСЛУГОВУЮТЬ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВО

В умовах переходу сучасного суспільства до інформаційної фази розвитку інформаційні технології (ІТ) перетворюються на потужний чинник оптимізації функціонування всіх сфер суспільної діяльності.

Застосування сучасних технологій в інформаційній діяльності забезпечує можливість підвищення якості управління процесами виробництва та поширення інформації. Результатом використання даних технологій у бібліотеках є надання користувачам необхідних відомостей у вигляді інформаційних послуг, що реалізуються на базі сучасних інформаційних продуктів. Розвиток ІТ зумовив явища конвергенції, персоніфікації та диверсифікації інформаційних продуктів та послуг. Наявність окреслених тенденцій у діяльності інформаційних установ можна розглядати в якості показника рівня створення комфортного для користувача інформаційного середовища.

Бібліотеки України, що обслуговують дітей та юнацтво, активно адаптують свою діяльність до нового інформаційно-комунікативного середовища. В якості основних факторів трансформації інформаційної діяльності даних установ можна виокремити наступні: розвиток інформаційних ресурсів, зокрема, вдосконалення їх структури (з'явилися можливості інтеграції різних об'єктів: анімації, графічних інформаційних систем, аудіо-матеріалів, інтерактивних систем тощо); підвищення доступності каналів поширення інформації, розвиток веб-технологій, вдосконалення сучасних АПС.

Аналіз досвіду функціонування дитячих і юнацьких бібліотек України засвідчив їх входження у нове інформаційне середовище. На наш погляд, чітко окреслились три основні етапи впровадження (ІТ) у діяльність даних установ. Перший, що відноситься до 90-х років ХХ ст., характеризується автоматизацією процесів створення електронних каталогів (ЕК), а також тематичних бібліографічних та фактографічних БД, виробництвом і поширенням інформаційної продукції локального характеру та формуванням локальних інформаційних систем. На наступному етапі вищезначені інформаційні установи перейшли до розробки власних веб-сайтів як засобів представлення своїх інформаційних продуктів та послуг у мережі Інтернет, вдосконалення їх структури, контенту, навігаційно-пошукових можливостей тощо.

Таким чином, з другої половини 90-х років ХХ ст. відбулося входження бібліотек України, що обслуговують дітей та юнацтво, у світовий інформаційний простір (другий етап впровадження ІТ у діяльність даних установ).

З початку 2000-х років проявляються інтеграційні тенденції у діяльності вищезначених установ, а також відбувається віртуалізація їх інформаційних послуг. Дані процеси притаманні сучасному (третьому етапу) впровадження ІТ у діяльність дитячих та юнацьких бібліотек нашої держави.

Першими серед бібліотечних установ, які обслуговують підростаюче покоління, впровадження інформаційних технологій у процеси інформаційного забезпечення користувачів в Україні розпочали Державна бібліотека України для дітей та Державна бібліотека України для юнацтва. Зокрема, з 1992 р. головна книгозбірня держави, що обслуговує юнацьку аудиторію, почала створення автоматизованої бібліографічної БД "Молодь України". Дещо пізніше були розроблені профорієнтаційна фактографічна БД "Освіта", бібліотерапевтична БД "Рятівничі книги", банки даних "Сучасні професії", "Інституції, що займаються розробкою і реалізацією державної молодіжної політики", "Всеукраїнські громадські молодіжні об'єднання" та інші інформаційні продукти.

Не зважаючи на те, що Державна бібліотека України для дітей розпочала перехід до автоматизованого режиму комплектування, обробки та пошуку інформації з 1993 р., в порівнянні з головною юнацькою бібліотекою країни, дана установа більш активно опанувала ІТ. На першому етапі автоматизації ця книгозбірня створила ЕК, який складався з БД книг ("Кирилиця", "Латиниця", "Ретро"), статей (аналітика з періодики, "Дитяча література", "Методико-бібліографічні матеріали") і кінофотофоно документів. У вищезначений період широко використовувались інформаційні продукти на компакт-дисках, серед яких – комп'ютерна система "Лікс-изборник", розроблена Російською дитячою бібліотекою. Враховуючи інтерес користувачів до даного рекомендаційного бібліографічного посібника, реалізованого в електронному форматі, в 1996 р. вперше в Україні Державною бібліотекою для дітей був створений електронний бібліографічний покажчик "Природа і людина", який безкоштовно передали в усі технічно оснащені дитячі бібліотеки країни. В подальшому політематичний ілюстрований електронний покажчик літератури для дітей доповнювався новими тематичними випусками. На сучасному етапі даний інформаційний продукт виставлений на сайті Державної бібліотеки України для дітей, робота щодо

створення якого велась з 1998 р. На сьогодні спостерігається позитивна динаміка розвитку веб-сайту вказаної установи – параметри його якості відповідають характеристикам веб-ресурсів провідних книгозбірень світу, які обслуговують дітей та юнацтво. Даний сайт відзначається чіткою структурою (представлені як інформаційні ресурси для дітей, так і для організаторів дитячого та юнацького читання), інформаційною насиченістю, оперативністю доступу, зручністю навігації, якісним дизайном та систематичністю актуалізації даних, що в сукупності перетворює його на дієвий інструмент високого рівня забезпечення інформаційних потреб користувачів.

З першої половини 2000-х років у багатьох регіонах України були створені інтернет-центри в бібліотеках, які обслуговують дітей та юнацтво. Таким чином з'явилися передумови для вільного обміну інформаційними ресурсами між даними бібліотеками та установами інших типів і підвищення якості інформаційних продуктів та послуг на основі інтеграційних процесів. Для цього періоду характерним є поширення у дитячих та юнацьких бібліотеках України фактографічних та повнотекстових БД. Особливо слід відзначити БД "Освіта", що акумулює відомості про навчальні заклади, заклади позашкільного виховання, різні форми безперервної освіти та додаткові можливості самоосвіти молоді конкретних регіонів.

Принципи спільного виробництва інформаційних ресурсів та забезпечення відкритого доступу до них було покладено в основу проекту створення центру дитячої інтернет-журналістики.

В цілому, аналіз використання ІТ у дитячих та юнацьких бібліотеках України засвідчив, що дані установи вийшли на якісно вищий рівень інформаційного забезпечення користувачів, що надає їм можливість реалізувати не тільки інформаційну, а й освітню, креативну (дитяча творчість), телекомунікаційну (спілкування) та дозвіллеву функції.

С.В. Дригайло
/м.Київ/

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ВІДДІЛУ ГАЗЕТНИХ ФОНДІВ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ У РОБОТІ З ЧИТАЧАМИ.

За всієї різноманітності засобів масової інформації – преса, як і книжки, завжди визначали і визначатимуть інтелектуальний рівень нації. Газети виконують інформативну функцію, відіграючи роль у всіх аспектах життя, а з часом стають неоціненним історичним документом. Інформація, що міститься в газетах, залишається актуальною, цікавою, а іноді і єдиною для дослідників.

Періодичні видання, в тому числі й газети, – найважливіша складова частина фондів бібліотек. Комплекти газет є, передусім, цінними історичними документами, де відбито внутрішні й зовнішні події нашого життя. НБУВ є найбільшим у державі сховищем газетних видань, які складають вагому частину її інформаційного надбання. Очевидно, що для відповідності газетних фон-

дів сучасним вимогам і активного використання читачами інформації у будь-якій галузі діяльності суспільства, необхідно дбати про якнайширше використання довідково – бібліографічного апарату (ДБА) відділу.

У Відділі, крім карткових каталогів: алфавітного, хронологічного і географічного, також представлені і друковані каталоги. До уваги читачів представлений широкий спектр покажчиків і каталогів.

З метою максимального розкриття газетних фондів з 1971 року Відділ працює над створенням власних друкованих каталогів, в яких подано не тільки хронологічно-кількісні показники газетних фондів, а й їх якісний зміст.

За період 1971-2009 р.р. вийшли друком шість каталогів газетних видань. Наразі у відділі проводиться робота над створенням друкованого каталогу Газети України 1935-1940 років у фондах НБУВ.

Для найкращого задоволення інформаційних запитів читачів у читальному залі Відділу газетних фондів НБУВ створено автоматизовані робочі місця з доступом до мережі Інтернет. Читачі мають доступ до передплачених бібліотекою онлайнових наукових ресурсів(повнотекстової бази даних компанії East View Information services"Центральная пресса России" , яка включає близько 50 найбільш популярних російських центральних газет; інформаційних продуктів видавництва літератури Elsevier, інформаційних продуктів на платформі EBSCOhost тощо), газет у електронному вигляді, Інтернет-видань та інформаційних агенств, баз даних НБУВ. В електронному режимі з 2007р. у Відділі ведеться облік-моніторинг усіх газетних видань (як передплачених так і ОПДУ), що значно полегшує та прискорює надання інформації користувачам.

На сучасні електронні носії перенесено найбільш цінні та пошкодженні газетні видання, що відкрило доступ користувачам до цих документів. Робота по перенесенню унікальних часописів на електронні носії інформації (CD-R,DVD-R) триватиме і надалі.

У відділі створюються нові послуги для читачів. Так, з 2009 року читачам представлена можливість замовляти газети і отримувати довідки через електронну пошту.

Розвиток бібліотечно-інформаційних ресурсів і продуктів не стоїть на місці і ми уважно слідкуємо за потребами користувачів, щодо задоволення їх всіх нових інформаційних запитів. Сучасна система бібліотечно-інформаційних ресурсів – це органічне поєднання новітніх електронних технологій та традиційного бібліографічного пошуку.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ СИСТЕМИ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Загальносоціальне значення проблеми здорового способу життя народу України потребує нових наукових підходів до створення системи його бібліотечно-інформаційного забезпечення (БІЗЗСЖ). Відсутність цілісності, фрагментарність у науковій розробці важливої для бібліотечної теорії і практики проблеми викликали об'єктивну необхідність обґрунтування теоретико-методологічних засад формування в Україні багаторівневої системи бібліотечно-інформаційного забезпечення здорового способу життя.

Під БІЗЗСЖ запропоновано розуміти цілісну організаційно-функціональну систему бібліотечно-інформаційного обслуговування, базовану на об'єднанні кадрових, документно-інформаційних, пізнавальних і техніко-технологічних ресурсів бібліотек, а також на формуванні тісних комунікаційних зв'язків бібліотек різних типів і видів з іншими соціально-комунікаційними структурами сучасного українського суспільства задля бібліотечно-інформаційної підтримки набуття, збереження, покращення та зміцнення духовного, соціального, психічного, інтелектуального, репродуктивного та фізичного здоров'я впродовж усього життєвого циклу через дотримання норм здорового способу життя. Ефективне функціонування системи БІЗЗСЖ пов'язується з необхідністю зміщення акцентів на поширення інформації щодо здорового способу життя (ЗСЖ), що сприятиме повному й оперативному задоволенню інформаційних потреб користувачів у цій царині. При цьому системоутворювальними компонентами означеної системи має стати тріадна єдність: здоров'я – здоровий спосіб життя – культура здоров'я.

За результатами багаторічного дослідження визначено п'ять основних рівнів формування цілісної системи БІЗЗСЖ: мікро-, мезо-, екзо-, макро- і мегарівень, між якими існує тісний системний інформаційно-комунікаційний зв'язок, який посилюється за допомогою Інтернету.

Мікрорівень системи БІЗЗСЖ передбачає внутрішньобібліотечну взаємодію – "читач – бібліотекар", "бібліотекар – бібліотекар", "читач – читач", для спілкування та обміну інформацією щодо ЗСЖ. Це – внутрішнє соціально-комунікаційне середовище системи БІЗЗСЖ, що передбачає міжособистісне спілкування "віч-на-віч" основних суб'єктів комунікаційної взаємодії. Цей рівень виділено тому, що бібліотека, на відміну від інших соціально-комунікаційних структур, зокрема ЗМІ, надає індивідуальні інформаційно-комунікаційні послуги з питань ЗСЖ, розглядає індивідуальний підхід як один із базових в обслуговуванні користувачів.

Мезорівень системи БІЗЗСЖ – це внутрішньосистемна комунікаційна взаємодія бібліотек різних типів і видів, об'єднання їхніх інформаційно-комунікаційних ресурсів, засобів організованого спілкування з питань ЗСЖ з огляду на особливості тієї чи іншої значної за кількістю соціальної (територіальної, вікової, професійної та

ін.) групи, що потребує особливого підходу до обслуговування – підлітки, молодь, дорослі, учні, студенти, представники різних професійних груп та громадських об'єднань, партій, прибічників ЗСЖ, і тих, хто не дотримується його постанов.

Екзорівень системи БІЗЗСЖ передбачає встановлення та підтримання тісної взаємодії з метою обміну інформацією, спілкування бібліотеки зі спорідненими інституціональними, соціально-комунікаційними структурами.

Макрорівень системи БІЗЗСЖ – це налагодження постійних комунікаційних зв'язків бібліотеки для спілкування та обміну інформацією з питань здорового способу життя через соціальне партнерство з владними структурами, науковими, освітніми, виробничими, медичними, юридичними, соціальними, психологічними та ін. установами, організаціями, службами, центрами, школами, вузами, які мають піклуватися про поширення та реалізацію ідей ЗСЖ у своїх колективах і суспільстві в цілому. На цьому рівні організації системи БІЗЗСЖ до неї слід залучити всіх членів українського суспільства, оскільки всі вони повинні перейматися якістю власного здоров'я, своїх рідних і підопічних.

Найвищим є мегарівень системи БІЗЗСЖ (глобальний, медіа-планетарний, загальнолюдський), який передбачає інформаційно-комунікаційну діяльність бібліотек на глобальному рівні для впливу на індивідуальну і суспільну свідомість щодо необхідності дотримання настанов здорового способу життя, як одного з ефективних засобів виживання людства.

Таким чином, необхідне формування багаторівневої системи БІЗЗСЖ як складової єдиної соціально-комунікаційної системи формування ЗСЖ через налагодження світових, загальнодержавних, регіональних, місцевих, міжвідомчих і відомчих, вертикальних і горизонтальних, внутрішньосистемних і міжсистемних зв'язків для спілкування та обміну (передавання, поширення, оприлюднення, використання) галузевої інформації. БІЗЗСЖ як підсистема єдиної соціально-комунікаційної системи формування здорового способу життя сприяє ауто комунікації, тобто самоусвідомленню, самовдосконаленню, саморозвиткові особистості щодо дотримання настанов ЗСЖ.

Л.Е. Савич
/г. Казань/

СОЦИАЛЬНОЕ ЗДОРОВЬЕ В ПРОБЛЕМНОМ ПОЛЕ БИБЛИОТЕЧНОЙ ВАЛЕОЛОГИИ

Всемирная организация здравоохранения (ВОЗ) в 1948 году в своем Уставе определила здоровье как состояние полного физического, душевного и социального благополучия, а не только как отсутствие болезней или физических дефектов, чем перевела "здоровье" из категории медицины в категорию социальной проблематики.

Сегодня здоровье относится к числу основных социальных ценностей. Процесс формирования социального здоровья тесно связан с проблемами социального развития, социальной активности, социализации, которая предполагает адаптацию к социальным параметрам среды и к инновациям.

Библиотека как социальный институт подвержена общественным влияниям и обязана учитывать социальную конъюнктуру (в положительном смысле этого слова). Здоровье россиян – именно та "конъюнктурная" проблема, которая консолидирует вокруг себя государственные и общественные институты. В этом сообществе библиотеки могут и должны занять заметное место.

Библиотека становится активнорействующим, располагающим большим потенциалом звеном в системе социальной защиты населения, в частности, защиты его духовного и физического здоровья, сопровождения и поддержки индивида на всем жизненном пути, в том числе в процессе формирования и реализации профессиональной карьеры. И осуществляется эта деятельность специфическими библиотечными средствами – предоставлением информации, организацией общения и досуга, обучением, воспитанием, т.д.

Новые возможности библиотечно-информационных учреждений в увеличении влияния на мотивацию и отношение пользователей к здоровью связаны с информатизацией в самом широком ее понимании. Информация, в том числе валеологическая, зафиксированная на различных носителях, становится доступной без временных и пространственных ограничений для реальных и виртуальных пользователей. Уровень информационно-библиотечного обеспечения поддержания и воспроизводства здоровья создает, в конечном счете, условия и для социально-экономической эволюции общества.

Библиотека не может не участвовать в процессах сохранения и воспроизводства общественного и индивидуального здоровья, формирования нравственно и физически здорового члена общества. Содействовать в этом призвано разрабатываемое нами практико-ориентированное научно-исследовательское направление библиотечная валеология, в комплексе представляющее проблемы сохранения здоровья субъектов информационно-библиотечной деятельности (БИД), опирающаяся на достижения наук о человеке и его здоровье. Своей основной целью библиотечная валеология имеет распространение информации, помощь социализации, обучение и воспитание пользователей библиотек, сохранение здоровья библиотечно-информационных работников.

Возникновение идеи создания библиотечной валеологии мы рассматриваем как логичный результат эволюционного развития библиотечной теории и практики, как ответ на запросы общества, ожидания читателей, в какой-то степени даже опережающий эти запросы и ожидания.

В последние годы библиотеки активно включились в "борьбу за здоровый образ жизни". "Здоровье" как направление работы библиотек сейчас заявляет о себе все более активно и предусматривает тесную связь с физическим, эстетическим и трудовым воспитанием, объединение усилий медицинских и немедицинских учреждений, пропаганду отдельных аспектов здорового образа жизни. Вместе с тем, накопленный опыт показывает, что здесь необходим комплексный подход, результатом которого будет мотивация сотрудников и пользователей библиотек на здоровье.

Поэтому БИД должна позиционировать себя именно как область социогуманитарной деятельности по удовлетворению информационных, культурных и образовательных потребностей населения посредством библиотек, что конкретизирует ее место в структуре общественной деятельности.

КОМАНДА ЯК ОДИН З НАЙВАЖЛИВІШИХ ФАКТОРІВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕК

Бібліотека нині – це інноваційна структура в соціокомунікативній системі, але її функціонування неможливе без конкретних змін в управлінні. Для управління бібліотечним колективом, прогнозування розвитку бібліотечної справи, фокусування уваги на її найважливіших проблемах важливо передбачати аналіз зовнішніх факторів, здатних впливати на бібліотечні інновації.

Серед цих факторів найважливішими на сучасному етапі є:

- глобалізація економіки, політики, культури, що призводять до прискорення темпів і нарощування обсягів інформаційних ресурсів;
- створення можливостей для необмеженого доступу до світових інформаційних ресурсів;
- збереження культурного різноманіття, що багато в чому ускладнене процесами глобалізації;
- нова стратифікація населення;
- формування інформаційного суспільства й процес інформатизації всіх його сфер;
- демократизація, формування громадського суспільства;
- реформи системи управління, економіки, освіти.

В сучасних бібліотеках в наступний час необхідно керувати інноваціями, створювати інноваційний клімат в бібліотечному колективі. Тому сьогодні керівник повинен спрямувати зусилля на організацію в бібліотечному колективі:

- високого рівня мотивації;
- кадрової політики, спрямованої на створення інновацій;
- взаємодії в бібліотечному колективі, основаної на бібліотечній етиці;
- створення команди (проектної групи).

Команда, на наш погляд, – це особливий різновид малої групи в бібліотечному колективі, тимчасово створений для розробки інноваційних проектів, рішення конкретних завдань або виконання окремих проектів (наприклад, створення бази даних).

Команда об'єднує співробітників високої кваліфікації з різних структурних підрозділів, які спрямовані на вирішення визначених завдань; працюють у рамках генеральної стратегії бібліотеки; мають високий рівень мотивації. Керівництво командою повинне здійснюватися не начальником підрозділу, а висококваліфікованим фахівцем, що розбирається в цій проблемі.

В наступний час в бібліотечному колективі командам притаманні такі характеристики:

- загальна мета;
- ефективна структура управління;
- тимчасовість (тобто, після того, як робота закінчена, команда розпадається);

- кооперація та взаємодопомога;
- рішення приймаються сумісно;
- висока кваліфікація співробітників;
- самоорганізація і самоменеджмент;
- високий рівень мотивації;
- добрий соціально-психологічний клімат;
- співробітництво;
- прагнення до високої ефективності;
- підтримка з боку керівництва;
- логічна аргументація;
- відкритість інформації.

Тому нині саме команда є авангардом змін в бібліотечному колективі, одним з найважливіших факторів інноваційного розвитку бібліотек.

З. Б. Афанасьєва
/м. Київ/

**ФУНДАМЕНТАЛЬНА БІБЛІОТЕКА
КИЇВСЬКОГО КОМЕРЦІЙНОГО ІНСТИТУТУ
У ФОНДІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМ. В.І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Заснування у Києві в 1906 р. Вищих комерційних курсів, реорганізованих у 1908 р. в Комерційний інститут, відповідало зростаючим потребам як вітчизняної промисловості і торгівлі, так і запитам установ, яким бракувало фахівців у різних галузях економічних і фінансових наук.

В Інституті було два відділення: економічне та комерційно-технічне, учбові плани склалися з трьох напрямків – економічних, юридичних та комерційно-технічних наук.

Крім того, для більш детального вивчення деяких галузей знання були започатковані спеціальні навчальні підрозділи: Банківський, Залізничний, Земсько-міський, Педагогічний, Страховий, а також допоміжні структури – кабінети, лабораторії, Музей товарознавства, до складу якого входив ряд кабінетів: залізничний, гірничозаводський, бібліотеки і читальні при них. Не останню роль відіграла і Фундаментальна бібліотека, яка складалася з наукових, загальних та спеціальних книжок, посібників та періодичних видань, що допомагали читачеві знайти необхідний матеріал для практичних занять або для науково – дослідницької роботи.

Бібліотека Інституту, з початку свого існування, поповнювалася, основним чином, за власний рахунок та пожертвувань різних установ – урядових, земських, міських. Поповнення бібліотеки проводилося не тільки шляхом купівлі та пожертви, але і книгообміну. Після виходу першої книги власного друкованого видання "Известия Киевского Коммерческого Института" (1909 р.) під редакцією О.О. Русова, почав проводитися обмін дублетними виданнями на ос-

нові широкого листування з зацікавленими в цьому установами (більше 200 респондентів) [1].

У 1909 р. було відкрито бібліотеку підручників, яка мала за мету забезпечувати студентів посібниками та учбовою літературою. У 1910 р. Фундаментальна бібліотека разом із бібліотекою посібників налічувала близько 11000 томів та 140 назв періодичних видань російською, французькою, німецькою та англійською мовами, виключно за спеціальністю. На 1 серпня 1912 р. фонд студентської бібліотеки складався з 2027 назв у 2234 томах, на 1 серпня 1913 р. – 3026 назв у 3259 томах [2].

Після багатьох реорганізацій ККІ фонд бібліотеки Інституту зараз нараховує приблизно 15 тис. одиниць збереження – переважно монографії, довідники з економічної тематики (проспекти, звіти, статuti торгових фірм), природничо-наукова література, книги з суміжних дисциплін, спеціалізовані періодичні видання (російські й іноземні), а також підручники.

Розміщення фонду проводиться відповідно до інвентарних номерів (більш 35 тис.), що були надані книгам з часів започаткування бібліотеки ККІ.

Ґрунтуючись на структурі навчальних програм ККІ, розміщення фонду бібліотеки ведеться з орієнтацією на основну печатку інститутської бібліотеки, а також на відповідні печатки науково-допоміжних підрозділів.

Вся література, яка надходила до Фундаментальної бібліотеки ККІ, в першу чергу була зареєстрована в інвентарній книзі, потім, відповідно до тематики та наповнення, розподілялась між основним фондом та фондами спеціалізованих підрозділів, згідно з систематичним класифікатором, який був розроблений в Інституті [3].

Класифікатор складався з 8 розділів:

I. Науки економічні, соціальні та юридичні.

II. Місцеве господарство.

III. Природничі науки та математика.

IV. Історія.

V. Публіцистика.

VI. Періодичні видання.

VII. *Varia*. (З.А. – "Різне")

VIII. Довідкові видання.

В 1910 р. викладач ККІ М.В. Лозинський, спираючись на міжнародну десятикову класифікацію, запропонував впровадити в Інституті систему реєстрації документів та систематизацію літератури на картках міжнародного зразку. Тоді у практичному обігу вживалися картки Міжнародного формату (125мм X 75мм) з отвором в середині карток для закріплення їх у шухляді за допомогою металевого стрижня. Доречі, ця система накопичення, збереження та використання бібліографічних карток збереглася до наших часів, настільки вона виявилася прогресивною і надійною, що існує більше 100 років[1].

У Відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ продовжується робота по виявленню, збиранню й організації бібліотеки ККІ в окремий комплекс, а у перспективі планується складання систематичного та алфавітного

традиційних, і електронного каталогів з метою введення обробленого фонду до наукового обігу.

Разом з тим буде продовжуватись активне використання традиційних (друкованих) форм зберігання та розповсюдження інформації, які в наш час мають багато прихильників, чий інтереси повинні бути враховані, і які, за певних умов, мають суттєві практичні переваги над комп'ютерними (наприклад, коли інформацію можна отримати незалежно від наявності електроенергії та електронних засобів).

На жаль, якнайшвидшому завершенню робіт, пов'язаних з повною реконструкцією бібліотеки, перешкоджає ряд об'єктивних обставин, серед яких – відсутність необхідної кількості кваліфікованих кадрів; неможливість повернення періодичних видань, що належали раніше бібліотеці Інституту і складають в даний час невід'ємну частину штучно створеного фонду світських періодичних видань; ще не вся література виявлена і відібрана з Відділу обмінно-резервних фондів і передана для злиття з Фундаментальною бібліотекою Київського Комерційного інституту.

Література

1. Державний архів м. Києва (ДАК) Ф.153 Киевский Коммерческий институт Оп.8. – Од.зб.32. – Арк.94.
2. ДАК. – Ф.153 – Оп.8. – Од.зб.609. – Арк.35.
3. Бюллетень Киевского Коммерческого института. – 1914. – №8 (26 январа). – С.12-13.
4. ДАК. – Ф.153. – Оп.8. – Од.зб.14. – Арк.56.

Т. С. Луцишина
/м. Рівне/

ФОНД КАФЕДРАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ В СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ВУЗУ

Інформаційний супровід навчального процесу у ВНЗ передбачає задоволення інформаційних потреб студентів, викладачів, аспірантів та науковців з метою отримання освіти, забезпечення наукових досліджень та здійснення професійної викладацької діяльності.

Інформаційне забезпечення навчально-методичної і наукової діяльності вузу базується на документному забезпеченні навчального процесу. Основу документного забезпечення навчального процесу у вищій школі складають документи слідуєчих груп:

- 1) науково-методичні документи;
- 2) профільні навчальні документи: підручники, навчальні посібники, хрестоматії, практикуми, глосарії тощо;
- 3) наукові, довідкові документи, профільні періодичні видання.

До першої групи документів належать державні стандарти освіти, навчальні плани, навчальні програми з усіх нормативних і вибіркових дисциплін, наскрізна програма навчальної, виробничої та інших видів практик, інструктивно-методичні матеріали до семінарських, практичних і лабораторних занять, індивідуальні завдання для самостійної роботи студентів з навчальних дисциплін, контрольні завдання до семінарських, практичних і лабораторних занять, контрольні завдання з навчальних дисциплін для перевірки рівня засвоєння студентами навчального матеріалу, програми держіспитів, методичні вказівки для написання курсових і дипломних проектів (робіт) тощо.

Тісно пов'язана з першою друга група, основу якої складають підручники і навчальні посібники за профілем підготовки вузу.

Третю групу документів складають наукові, довідкові, профільні періодичні видання, збірники наукових праць, що, як правило, рекомендуються як додаткова література до практичних, семінарських і лабораторних занять.

Реформування вищої освіти за вимогами Болонської декларації передбачає введення ступеневої освіти у ВНЗ, зменшення обсягу аудиторних занять на користь самостійної роботи та індивідуальних занять студентів, запровадження дистанційних форм навчальної роботи.

Науково-педагогічний персонал кафедри розробляє науково-методичні матеріали з усіх дисциплін і за всіма формами навчальної роботи, передбачених навчальним планом спеціальності. Тобто, науково-методичне забезпечення дисциплін навчального плану на кафедрі здійснюється за допомогою навчально-методичних комплексів.

Навчально-методичний комплекс з дисципліни має складну структуру і забезпечує інформаційну підтримку усіх форм навчальної роботи:

- робоча програма дисципліни;
- тематика лекційних занять і конспект лекцій з дисципліни;
- тематика семінарських занять;
- тематика практичних занять;
- завдання та методичні вказівки до самостійної роботи над дисципліною;
- пакети контрольних завдань для комплексної перевірки знань студентів з дисципліни;
- навчальні і контролюючі тести;
- пакети візуального супроводу дисципліни;
- завдання, плани та методичні вказівки до семінарських і практичних занять;
- завдання та методичні вказівки до виконання контрольних робіт;
- екзаменаційні білети та питання до заліку;
- тематика курсових і дипломних робіт;
- методичні вказівки з написання та оформлення курсової роботи з дисципліни;
- методичні вказівки до використання ПЕОМ з дисципліни.

Крім того, викладачі кафедри розробляють програми держіспитів, наскрізні програми практик, методичні вказівки з написання та оформлення дипломних робіт за різними освітньо-кваліфікаційними рівнями, готують навчальні

підручники і посібники, укладають довідники і словники за профілем фахової підготовки кафедри.

Важливим елементом документного забезпечення навчального процесу є статті у фаховій періодиці та наукових збірниках, тези, матеріали конференцій, автореферати дисертацій викладачів кафедри, які складають основу забезпечення освітньої діяльності.

Для підвищення ефективності використання документного фонду пропонується створення на кожній кафедрі електронного архіву. Такий архів повинен являти собою не сукупність файлів на кафедральному комп'ютері, а базу даних, яка дає можливість пошуку матеріалів за напрямом підготовки, прізвищем автора (викладача), дисципліною, видом навчальної роботи, темою, ключовим словом.

З розвитком інформаційних технологій виникає можливість комплектування електронними версіями підручників і навчальних посібників на CD-ROM. У зв'язку з цим доцільне створення на кафедрі, поряд з традиційним, електронного фонду підручників і навчальних посібників, що дає можливість вдосконалити інформаційне забезпечення навчального процесу у вузі.

Висвітлені тенденції підтверджують важливість формування кафедрального фонду для документного забезпечення навчального процесу вузу і дають підстави вважати кафедру елементом його інформаційної структури, а також вказують на необхідність інтеграції діяльності кафедри і бібліотеки вузу зі створення єдиного освітньо-інформаційного простору.

С. А. Гуч
/м. Рівне/

ІНФОРМАЦІЙНІ ПОТРЕБИ КРАЄЗНАВЦІВ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

З метою вивчення інформаційних потреб в краєзнавчій бібліографічній інформації про історичні регіони України нами був використаний метод анкетування. Дослідження проводилось на території таких історичних регіонів України, як Волинь та Поділля, що охоплюють Рівненську, Волинську, Житомирську, Хмельницьку, Вінницьку, Тернопільську області. Нами було роздано 112 анкет, з них повернено 102. На анкети відповіли 74 викладача та аспіранта, 17 співробітників музеїв, 4 журналіста, 2 працівника архіву, 2 письменника, 3 представника краєзнавчих організацій.

При складанні анкет враховувався досвід різних соціологічних досліджень, згідно якому, найбільший ефект дають анкети, які використовують як відкриту, так і закриту форму. Нами була розроблена напівзакрита форма. Закрита форма більшості питань забезпечила досягнення співставлення відповідей, чим спростила заповнення та оброблення даних анкет. Використана в деяких випадках відкрита форма питань дозволила отримати матеріал для дослідження об'єкта, що вивчається у всьому різноманітті його деталей, які неможливо було передбачити наперед.

Розглянемо різні характеристики потреб в краєзнавчих первинних джерелах, виявлені в результаті дослідження. Так, на питання "Чи цікавить вас інформація про такі історичні регіони України, як Волинь і Поділля?" 100 респондентів відповіли – "так", що становить 98% від загальної кількості.

У процесі дослідження було виявлено, що більшість респондентів не влаштовують результати пошуку літератури про історичні регіони Волинь і Поділля у каталогах і картотеках краєзнавчих відділів бібліотек: 32 – не влаштовують (31,4% від загальної кількості); 38 опитаних (37,3%) не завжди влаштовують отримані результати; 31 респондент відповів, що влаштовують (30,4% від загальної кількості опитаних).

Найбільше не влаштовує респондентів обмеження територіальних рамок пошуку матеріалів межами сучасного адміністративно-територіального поділу України, відсутність інформації про такі історичні регіони України, як Волинь і Поділля, також відсутність в каталогах і картотеках бібліотек всієї літератури, наявної у фонді, недосконале влаштування каталогів, низька освіченість персоналу інформаційних установ і т.д.

Крім того, в процесі проведення дослідження нами було розроблено ряд питань, щодо необхідності створення зональних краєзнавчих об'єднань, які б займалися створенням краєзнавчої бібліографічної інформації, присвяченої не лише окремим територіально-адміністративним одиницям сучасної України, але й великим історичним регіонам. 89 опитаних вважають за необхідне їх створення, що становить 87,3% від загальної кількості, 11 (10,8% від загальної кількості) – не знають, чи є в цьому необхідність, і лише 2 респонденти (1,9% від загальної кількості) думають, що такі об'єднання непотрібні.

98 опитаних, що становить 96,1% від загальної кількості, виступили за те, щоб створювати краєзнавчі бібліографічні посібники, присвячені історичним регіонам України, зокрема Волині та Поділлю. Майже так само відповіли щодо необхідності створення зведеного краєзнавчого каталогу, який охоплював би документи присвячені історичним регіонам, 91 опитаний (89,2% від загальної кількості) відповіли позитивно, і лише 2 (1,9% від загальної кількості) не відчують необхідності створення такого каталогу.

Отже, переважну більшість вчених-краєзнавців цікавить інформація про території, межі яких не співпадають із сучасним адміністративно-територіальним поділом України, їм потрібні документи про такі історичні регіони, як Велика Волинь і Поділля.

На основі соціологічних досліджень нами було встановлено, що 98 % від загальної кількості респондентів відчують потребу в інформації, присвяченій історичним та природно-географічним регіонам України. 96,1% опитаних висловились за те, щоб створювати краєзнавчі бібліографічні посібники, присвячені історичним регіонам України, зокрема Волині та Поділлю. Майже так само відповіли щодо необхідності створення зведеного краєзнавчого каталогу, який охоплював би документи, присвячені історичним регіонам, 91 опитаний (89,2%) відповіли позитивно, і лише 2 (1,9%) – проти створення такого каталогу. 87,3% респондентів вважають за необхідне створення в Україні зональних краєзнавчих об'єднань.

АДВОКАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК – ГОЛОВНІ ПРИНЦИПИ ТА ЗАВДАННЯ

Адвокасі – це діяльність, мета якої захист і просування прав і інтересів громад або окремих груп населення. Адвокасі є невід'ємною частиною роботи будь-якої організації, яка піклується про свій статус, організаційну спроможність і стійкість. Адвокасі – це робота по забезпеченню перспектив розвитку.

У вітчизняному бібліотекознавстві напрям, пов'язаний з адвокасі бібліотек, не розвивається. Поняття адвокасі є новим для вітчизняної професійної бібліотечної літератури.

В той же час американські бібліотекарі активно працюють в цьому напрямі. Так, в підручнику "Адвокасі в бібліотечній сфері" <http://www.ila.org/advocacy/index.htm> дається таке визначення: Адвокасі – це процес, спрямований на зміну політики, законів і практик, які використовують впливові люди, групи і установи.

Мета адвокасі – "просунути" певний погляд, ідею, точку зору, групу людей, певну справу шляхом трансформації або впровадження певної публічної практики. Адвокасі – це побудова продуктивних відносин між урядовцями і тими, кому вони служать (громадянами).

У широкому значенні "Захист інтересів" – це система взаємозв'язаних дій або кроків, направлених на довгострокові зміни в суспільстві або способи ухвалення політичних рішень через активізацію громадян.

В адвокасі можна виділити два головні напрями. Перший – це відстоювання, захист справедливих інтересів осіб або груп; другий – просування нових суспільних ідей, цінностей, норм.

Явище адвокасі виникло в результаті необхідності реагувати на гострі соціальні проблеми або вироблення комплексної відповіді на систематичні нелади або кризи. Визначальна риса адвокасі – вплив на особу, яка ухвалює рішення.

• Методи адвокасі повинні бути узгоджені з людьми, чії інтереси відстоюються. Наприклад, якщо директор бібліотеки веде переговори про виділення фінансування на додаткові комп'ютери для читачів і відповідне навчання бібліотекарів, хороші відносини з читачами необхідні для забезпечення їх участі в адвокаційних заходах.

• Іноді ситуація сама змушує займатися адвокасі – у разі, коли потрібно щонайшвидше попередити або зменшити негативні наслідки якої-небудь події. Наприклад, керівництво області прийняло рішення про передачу бібліотечного приміщення приватному підприємству. Ця ситуація вимагатиме вживання невідкладних заходів, щоб відстояти інтереси бібліотекарів і користувачів.

• Іноді діяльність адвокасі можлива лише як довгостроковий процес. Зазвичай, в таких випадках мета адвокасі – поліпшення загального стану речей в

організації або підвищення статусу певної громади. Для цього потрібно розробити стратегічний план і використовувати методи адвокати для поступового створення сприятливої ситуації або попередження виникнення труднощів.

Адвокати можливо на будь-якому управлінському рівні – від локального до національного.

Слід звернути увагу на дві важливі ознаки адвокати – це:

а) посилення солідарності в групі, на користь якої відбувається захист, розуміння і підтримка нею тих, хто представляє її інтереси;

б) залучення людей ззовні організації, активізація населення.

Адвокати можна розподілити на наступні види:

– Само-адвокати, тобто самозахист – захист своїх прав, думок і інтересів.

– Суспільне адвокати – коли хтось вступається за іншого, але обов'язково за згодою останнього.

– Юридичне адвокати – коли людина, маючи досвід в юридичній сфері, допомагає захистити права інших.

– Колективне адвокати – люди з подібними інтересами спільно виступають по лобюванню певного питання.

– Адвокати ровесників – хтось, маючи аналогічний досвід, захищає інтереси іншого.

Адвокати – це спланована, ретельно розроблена і послідовна діяльність з метою підвищення обізнаності про важливу для бібліотек проблему урядовців, потенційних партнерів, грантодавців, суспільства в цілому. Це – конкретні сплановані зусилля, направлені на отримання бібліотеками підтримки і розуміння. Такі зусилля необхідно докладати протягом тривалого часу, використовуючи різноманітні засоби і форми роботи.

Адвокати використовує багато інструментів маркетингу і зв'язків з громадськістю, проте не є виключно одним чи іншим.

Адвокати – пріоритетний напрям діяльності Української бібліотечної асоціації. Асоціація завжди приділяла увагу формуванню іміджу бібліотеки в суспільстві, підвищенню престижу бібліотечної професії, захисту прав і інтересів бібліотекарів і читачів. Ці питання знайшли відображення в Стратегії Української бібліотечної асоціації "Зробимо бібліотеку символом демократії!", у роботі президії і Центру безперервної інформаційно-бібліотечної освіти асоціації. Проте, лише в 2008 році адвокаційна діяльність набула системного характеру: була створена робоча група з адвокати і за підтримки проекту "Глобальні бібліотеки" розроблена програма Української бібліотечної асоціації з адвокати "Через бібліотеки – до знань!". Сьогодні УБА працює над реалізацією цієї програми.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

В.В. Бездрабко

/м. Київ/

ОСНОВНІ ІСТОРИЧНІ КОНТУРИ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА В УКРАЇНІ

Досліджуючи витоки документознавства в Україні, відзначимо неакадемічне його походження. Наука зросла на ґрунті діловодних і архівних практик, в умовах гострої потреби розроблення новітніх моделей управління. Діловодство як важіль управлінського процесу й архівна установа, як провідник певної "канцелярської політики" стали могутніми детермінантами розвитку документознавства.

Попри давню традицію, вивчення документа як соціального феномену формування документознавства припадає на 1960-і рр. Усталеним історіографічним фактом є визнання основоположником документознавства відомого російського історика-джерелознавця, архівіста К.Г. Мітяєва. 1964 р. професор оприлюднив коротке дослідження змісту, головних напрямів і основних завдань науки у відомій науковій публікації – "Документознавство, його зміст та перспективи розвитку". Від початку документознавство проголошувалося пропедевтичною наукою та навчальною дисципліною, метою якої є вивчення "життєвого циклу документа". Конкретизуючи мету документознавства, науковець указав на пріоритетність досліджень історії та теорії документа, загальних і спеціальних систем документування, способів і засобів забезпечення складання документів; розроблення експертизи їх цінності, класифікації, уніфікації та стандартизації; з'ясування особливостей документаційного обслуговування управлінської інфраструктури; студіювання природи зв'язків документознавства з іншими галузями знань. Таке бачення призначення документознавства чітко вказує на усвідомлення величезної практичної значущості дисципліни, додатково при цьому вказуючи й підкреслюючи природу її походження.

За відсутності в Україні наукових установ чи навчальних закладів, що спеціалізувалися б на дослідницькій роботі у документознавчій галузі, подібну місію перебрали на себе архівні установи. Відтак, першими розробниками документознавчих досліджень в Україні виступили центральні й обласні державні архіви республіки, які, скрупульозно виконуючи розпорядження центру, у 1960–1980-х рр. активно студіюють теорію і практику діловодства, зокрема уніфікацію та стандартизацію систем документації, наукову експертизу документів. Важливим кроком на шляху утвердження документознавчої проблематики стали теоретичні й практичні проекти відділу відомчих архівів та організації діловодства Головархіву при Раді Міністрів УРСР. Діяльність госпрозрахункових відділів державних архівів сприяла не тільки відбору для зберігання, впорядкування та користування документами, але й напрацюванню солідної

теоретичної бази одних із найпотужніших сфер практичної роботи з документами – діловодної й архівної.

Виняткову роль в укоріненні інтересу до документознавчої проблематики в наукових колах відіграла кафедра архівознавства та допоміжних історичних дисциплін історичного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, яка зініціювала відкриття й активно підтримувала функціонування постійно діючих тримісячних курсів підвищення кваліфікації працівників діловодного апарату міністерств, відомств та установ республіки. Багаторічна діяльність кафедри стосовно зміцнення позицій архівної науки, студій із діловодства в Україні, забезпечила підґрунтя для розвитку документознавства у системі історичної науки.

Історіографічне накреслення основних сюжетних ліній розвитку історичної науки, спеціальних історичних дисциплін (СІД) відкриває рівень зацікавлення істориків студіюванням історичного джерела, документа та сфер його народження і побутування. У центрі уваги дослідників опиняються історичне джерелознавство, дипломатика, історія діловодства, сфрагістика, палеографія та інші дисципліни, які певною мірою, дотичні до проблематики історії, теорії документа та ретроспективного розгляду практики роботи з ним. Більшість проблем, досліджуваних у руслі названих галузей історичної науки, торкалися змісту документа у стосунку до його форми, репрезентації історичності епохи, суспільства й мислення окремої особи чи соціальних груп, еволюції держави й суспільних відносин. Широка апробація спеціальних історичних методів вивчення документа, обговорення у такий спосіб міждисциплінарних теоретичних і практичних запозичень ведення дослідження сприяло укоріненню інтересу до документознавчої проблематики.

Спроби колективного розроблення актуальних тем СІД супроводжувалися пошуком оптимальних форм об'єднання зусиль науковців і небайдужих до науки. Найпомітнішим результатом стало заснування постійно діючих семінарів із СІД при архівних установах. Найбільш репрезентативним за результатами і досягненнями вважаємо постійно діючий семінар із архівознавства та допоміжних історичних дисциплін Центрального державного історичного архіву УРСР у м. Львові (1961), на творчому рахунку якого низка цікавих наукових проектів і вагомих здобутків. Протягом десятиліть спеціальні історичні студіювання документа еволюціонізували, пристосовуючись до різних наукових ландшафтів, у яких з'являлися запитані дослідницькі імпульси. Історична наука відіграла важливу роль у становленні документознавства, заклавши міцний підмуток вітчизняним традиціям розвитку науки, укорінюючи класичний його образ.

Новий етап у конституюванні українського документознавства настає у 1990–2000-і рр., коли формується наукова й освітня інфраструктура дисципліни. Нагальну необхідність розвитку документознавства як науки і навчальної дисципліни диктував критичний стан діловодства й архівної справи в Україні. Вагомим здобутком стало відкриття Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства (УНДІАСД), тематика досліджень якого від початку вказала на дотримання проблематики класичного документознавства. Основоположна ціль діяльності відділу документознавства УНДІАСД полягала в ретроспективному огляді історичного досвіду практик роботи з

документами та розробленні оптимальної моделі організації та діяльності діловодної й архівної системи країни, створенні нормативно-правової бази їх функціонування. Більшість наукових тем УНДІАСД присвячена нормативно-правовим і науково-технологічним аспектам діяльності діловодних і архівних служб. Попри виконання загальних фундаментальних теоретичних розробок галузі, пріоритетними залишаються теми з управлінського документознавства.

Вагомим досягненням українського документознавства 1990–2000-х рр. стало формування системи фахових періодичних видань, які віддзеркалюють здобутки зарубіжної й вітчизняної науки, сприяючи їх поширенню. Вивчення фахової періодики є обов'язковою умовою створення повного історіографічного образу науки. Провідними українськими виданнями з документознавства стали "Студії з архівної справи та документознавства" і "Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія".

Важливим фактором становлення і розвитку документознавства у досліджуваний відтинок часу стало формування системи документознавчої освіти в Україні, що виявилось у відкритті і розвитку навчальної спеціальності "Документознавство та інформаційна діяльність". Це супроводжувалося затвердженням різнорівневих освітніх стандартів, згідно з якими визначався зміст документознавчої освіти, типових планів для повного циклу вищої освіти усіх рівнів. Показником зрілості спеціальності стало розроблення її навчально-методичного забезпечення, зокрема типових і робочих програм фундаментальних професійних і професійноорієнтованих навчальних дисциплін, вихід у світ перших підручників, посібників із загального та спеціального документознавства, інших дисциплін документально-комунікаційного циклу. Бурхливе обговорення змісту навчальної спеціальності спричинило формування в Україні документознавчої професіології. Істотним досягненням розвитку документознавства стало юридичне оформлення у 2003 р. наукової спеціальності 07.00.10 "Документознавство, архівознавство" (галузь науки – історія), що одержала згодом інше місце "наукової прописки" – соціальні комунікації.

Розвиток документознавства в Україні упродовж рубіжних десятиліть ХХ–ХХІ ст. продемонстрував прихильне ставлення науковців до класичної (неокласичної) й неокласичної ліній у науці. Класичний підхід до документознавства базується на теоретичних засадах, сформованих від моменту виникнення науки в надрах діловодства й архівознавства, концепційні засади якого були обґрунтовані К.Г. Мітяєвим. Інший підхід, який, за визнанням більшості науковців, веде лік від наукових розвідок П. Отле, базується на якнайширшому трактуванні центрального об'єкта дослідження – документа. Витоки цього підходу пов'язують із документаційною наукою. Формування "документологічної" версії документознавства припадає на 1990-і рр. Активними адептами стали представники бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, які обстоюють перспективність розширення представницького кола документології за рахунок археографії, інформології, кодикології, журналістики, теорії комунікації тощо. Співіснування двох течій в українському документознавстві демонструє гетерогенність природи походження науки. Мала акцентуація уваги на значенні історичної науки для розвитку документознавства призвела до однобокого

представлення залежності його розгортання від розвитку інформаційних чи книгознавчо-бібліотекознавчих наук. Утім, саме студіювання питання логічної детермінованості еволюції документознавства спочатку від історичної науки, і лише згодом – книгознавства, бібліотекознавства чи наукової інформатики дозволяє адекватно розкрити головні чинники розвитку класичної (неокласичної) чи "документологічної" версій.

Коментуючи ставлення прихильників класичного документознавства до документології, відзначимо переймання не тільки спеціальною документознавчою проблематикою, але й загальними документознавчими сюжетами. Деяка опозиційність адептів класичної версії документознавства до документології зумовлена не стільки неприйняттям необхідності узагальнювальних наукових студій, скільки необхідністю доведення дисциплінарної самодостатності видів спеціального документознавства. І хоча питання документології ще від 1960-х рр. привертають увагу багатьох "традиційних" документознавців, утім це знаходить вияв лише у формі теоретичних конструкцій. Влаштувати теорії численні й властиві всім прикладні посилання неможливо через розмаїття видів інформаційної діяльності. "Нові" документознавці, в свою чергу, визнаючи існування спеціального документознавства, вказують на його вузькість, закликаючи до розширення тематики досліджень, провокуючи в межах традиційного документознавства узагальнення вищого рівня. Здебільшого документологічним є підхід до формування змісту навчальної спеціальності "Документознавство та інформаційна діяльність", наукової спеціальності 27.00.02 "Документознавство, архівознавство".

Традиційне (спеціальне) документознавство у досліджуваній проміжок часу зміцнило позиції за рахунок активізації державної політики у сфері створення, зберігання та функціонування документації, розроблення методик, спрямованих на оптимізацію процесів роботи з документами, зростання ролі документації в житті держави і суспільства, діяльності наукових інституцій, націленої на розв'язання складних теоретичних питань – уніфікація документознавчої термінології, розроблення типологічних схем документації, проблеми зовнішнього і внутрішнього документообігу, зберігання документів та пошуку інформації, освоєння світових здобутків у дослідженні документації. Відтак, вивчення "життя" документа, його функцій, ціннісних ознак і характеристик, можливостей уніфікації форми і змісту, правового забезпечення функціонування інформації та доступу до неї, закономірностей обігу документів, відкладання у документаційні фонди й масиви, формування документопотоків і законів їх життя стали пріоритетними напрямками сучасних традиційних документознавчих досліджень. Незважаючи на якісні і кількісні трансформації традиційного документознавства, головна увага приділяється управлінській документації, а основною сферою практичної роботи з документами, яка розглядається, залишається діловодство. Помірковані вторгнення інших галузей знань, звернутих до теорії діловодства, архівознавства чи інформатики, спричинили початки формування спеціального документознавства й інших його видів – картографічного, музичного, науково-технічного тощо. Спорідненість із галуззю знань і сферою практичної діяльності – керуванням

документаційними процесами актуалізувала вивчення перспектив адаптивної модифікації зарубіжного досвіду.

Відзначаючи багатоманітність тематики сучасних документознавчих досліджень, укажемо на особливе поцінування теоретичних студій, основними концентрами яких стали поняттєвий апарат документознавства з метою уточнення складу понять та визначення термінів, класифікаційні (типологічні) проблеми документації, уніфіковані моделі службових документів та їхніх систем, зарубіжний досвід керування документаційними процесами. Належна увага приділяється історичним дослідженням генези документа, еволюції характеристики змісту і форми документів, визначенню змісту процесів формування та розвитку видів і типів (класів) документів і документації. Вказані напрями теоретико-фундаментальних, теоретико-прикладних, науково-технологічних і історичних студій залишаються актуальними і перспективними для документознавства.

Таким чином, найближчим часом ми залишатимемося свідками суперечливого і взаємодоповнювального розвитку традиційного і нетрадиційного документознавства, у результаті якого класична версія залишиться вірною існуючому дисциплінарному статусу, а документологія, як сукупність знань, пов'язана із характеристиками зовнішньої форми, змісту, функцій документа, закономірностями розвитку і функціонування, універсальними технологіями роботи з документами здобуде більшу прихильність.

Г.В. Панакін
/м. Київ/

ДОКУМЕНТОЗНАВЧА ГЕРМЕНЕВТИКА, АБО ЩОДО РОЗШИРЕННЯ НАУКОВОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

Герменевтика, або, за первинним визначенням – "мистецтво пояснювати й повідомляти нам те, що сказано іншими й що надійшло до нас від попередніх поколінь", виглядає відносно новою наукою з більш ніж тисячолітнім емпіричним корінням, побудованим на тлумаченні міфів і Святого переказу. За два останні століття свого існування вона суттєво піднялася над своїм первісним прагматичним предметом – забезпечення чи полегшення розуміння літературних творів здебільшого духовної тематики, здобула відповідного статусу і пройшла значний наукоформуючий шлях.

Створився цілий комплекс герменевтичних наук, або, користуючись висловом Поля Рікьора – "віяловий звід герменевтик".

Варто наголосити на потребі застосування герменевтичних інструментарію та підходів також у документознавстві, особливо якщо ми підходимо до неї як до цілого комплексу наук або ж метанауки про документ з розкриттям усіх його суттєвих характеристик, з відповідною змістовною теоретичною складовою.

Для документознавчої герменевтики, на наш погляд, змістовне вивчення всіх характеристик документа, процесів його творення, розуміння, особливос-

тей функціонування виступають стрижнем наукового процесу. І в цьому, здається, полягає її окремішність. Згадаємо, що один із засновників радянського документознавства К. Міт'єв наполягав на тлумаченні документа як соціального феномену в руслі виявлення обставин і головного чинника його походження.

Герменевтичний підхід відрізняється абсолютним новим ставленням до розуміння документа, і тим навіть суперечить традиційному історизму. Для герменевтики час – це не тільки і не стільки відстань, що розділяє період створення документа, період функціонування і період його розуміння, скільки міст, який поєднує епохи.

Основним і суттєвим елементом, що дозволяє застосувати герменевтичний інструментарій до циклу документознавчих наук, а, вірніше, поєднує їх і дозволяє говорити про необхідність герменевтичного документознавства або документознавчої герменевтики, є увага до тексту. У творах Гадамера можна знайти безпосередні роздуми над герменевтичною проблемою інтерпретації тексту.

На наш погляд, завдання справжнього документознавця полягає у висвітленні сфери створення і функціонування документа, вивченні його споживання користувачем, для чого потрібно розкриття змісту, сенсу й значення документа. Але найперше завдання у такому випадку – самому зрозуміти не лише текст, але й обставини його створення, завдання, що ставилися авторами документа, наслідки, що мала його поява і функціонування тощо.

У рамках документознавчої герменевтики абсолютно закономірною видається розмова про зв'язок форми документа та його відкритого сенсу з прихованим (неявним) або невиявленим сенсом/змістом документа, який вимагає поглибленого дослідження тексту як такого, а разом з тим – і всього контексту, з'ясування конкретних обставин створення, функціонування, оприлюднення документа. Адже наше традиційне сприйняття документа виключно з точки зору його зовнішньої форми, відкритого змісту, заявлених функцій є, по суті, "лише відчуженим обличчям нашого істинного буття в історії" або "повідомлення померлого змісту" (за Гадамером).

Для документознавчої метанауки "розсекречування універсаму знаків" (Ч. Пірс) має визначати особливу увагу до аналізу змістовної складової документа, перенесення центру ваги з простого прочитання на розуміння сенсу документа з точки зору життєвого досвіду, усвідомлення і розкриття тих змістовних функцій, які закладалися в нього при створенні та які він виконував упродовж свого життєвого циклу, і продовжує виконувати після закінчення такого, але вже у новій якості.

Пов'язаний з цим аспект – специфіка тлумачення документа з точки зору герменевтики, яка вибудовує свою спеціальну теорію розуміння. Тут варто відзначити одне з багатьох герменевтичних понять, уведених Гадамером – "передчуття досконалості".

Наступним плідним напрямком "привою" герменевтики до документознавчої метанауки може стати адаптація засобів останньої щодо поглибленого тлумачення сенсу документа.

Документознавству варто запозичити і ставлення герменевтики до слова, поняття як до певного символу й знаку, а не лише простої вербальної форми.

Нарешті, застосування у документознавчих науках потребує засадниче поняття герменевтичного кола (Ф. Шлейермахер): здійснення розуміння частини тексту з цілого, а розуміння цілого передбачає усвідомлення всіх частин, що його складають; причому це коло весь час розширюється. Очевидно, що для документознавства застосування такого принципу означатиме розуміння всієї сукупності документів через кожен окремий документ, а кожний з них – через цілісну їхню сукупність.

Поглиблення і постійна модернізація сучасних документальних процесів, імплементація досягнень інформаційних наук у документознавчу сферу, бурхливий розвиток електронного документотворення і документообігу стають важливими викликами сучасного суспільства, кинутими традиційному документознавству, як і всім іншим документознавчим наукам. Відповісти на них маємо і мусимо. Серед можливих шляхів пошуку таких відповідей ми вважаємо плідним використання нового інструментарію, досконалих наукових принципів, або ж, розширюючи сфери застосування традиційних для інших наук методик. На нашу думку, звернення документознавчих наук до герменевтичних принципів має стати ефективним засобом відповіді на згадані суспільні виклики.

С.Г. Кулешов
/м. Київ/

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПЕРЕРОБЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КЛАСИФІКАТОРА УПРАВЛІНСЬКОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

1. Актуалізація перероблення зумовлена, перш за все, потребами кодування сучасних видів номіналів управлінських документів (уніфікованих форм документів – УФД) для електронного документообігу. Кодове позначення УФД слугуватиме однією з пошукових ознак документа і має фіксуватися у метада-них електронного документа. Нині чинна редакція Державного класифікатора управлінської документації (ДКУД, ДК 010-98) застаріла. Вона потребує оновлення як в частині структури, так і змісту. Необхідність розроблення загально-державних класифікаторів для формування електронних документів як завдання реалізації пілотного проекту впровадження технологій електронного урядування зазначена в проекті розпорядження Кабінету Міністрів України, ініційованого Державним комітетом інформатизації України.

2. З часу набуття чинності, тобто з 1998 р, ДКУД в жодному класі не переглядався. Водночас у складі УФД відбулися значні зміни (виникли нові види документів, окремі види не застосовують) про що свідчить проект нової редакції "Переліку типових документів, що створюються в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, інших установ, організацій і підприємств, із зазначенням строків зберігання документів".

3. Потребує реорганізації структура ДКУД, зокрема вилучення певних класів з класифікатора, оскільки вони не є управлінськими. Класами управлінської документації в сучасному документознавстві вважають тільки ті класи, що

містять службові управлінські документи. Ці документи забезпечують виконання функції керування і створюються в усіх або більшості юридичних осіб. Тому класи управлінської документації визначають як міжвідомчі. Водночас ДКУД містить класи, що не можуть вважатися управлінськими. Це класи торговельної, зовнішньоторговельної, ресурсної, цінової документації, документації з побутового обслуговування населення, словниково-довідкової документації. Це специфічні види документації, що розглядалися розробниками ДКУД як управлінська у загальнодержавному масштабі. Вони створюються у відповідних профільних установах. З точки зору дотримання міжвідомчої характеристики потребує перегляду склад УФД банківської та звітно-статистичної документації. Зокрема, банківська документація в ДКУД – це, переважно, та документація, що створюється та функціонує тільки в банківських установах. Ті види банківських документів, що оформлюють в юридичних особах, можуть бути приєднані до фінансової документації. Звітно-статистична документація в класифікаторі відображає склад службових документів, що відкладаються тільки в Державному комітеті статистики України і не є типовою для більшості юридичних осіб. Це ж стосується і документів уніфікованої системи документації з Пенсійного фонду, яка притаманна тільки для системи установ цього фонду.

4. Необхідним для окремих класів управлінської документації є зменшення рівня деталізації виду номіналу управлінського документа, тобто назви УФД. Наприклад, замість позицій "Статут корпорації, концерну, асоціації, компанії", "Статут виробничого

5. Пропоновані заходи:

а) з метою перероблення ДКУД пропонується визначити такий склад класів управлінської документації та її розробників:

Код класу	Назва класу правлінської документації	Міністерство, інший державний орган, центральна установа – розробник
02	Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації	Державний комітет архівів України
03	Уніфікована система первинно-облікової документації	Державний комітет статистики України
05	Уніфікована система фінансової документації	Міністерство фінансів України
06	Уніфікована система звітно-статистичної документації	Державний комітет статистики України
07	Уніфікована система планової документації	Міністерство економіки України
15	Уніфікована система документації з праці, соціальних питань і соціального захисту населення	Міністерство праці та соціальної політики України
18	Уніфікована система бухгалтерсько-облікової документації	Міністерство фінансів України

б) внести розробниками пункт щодо перероблення відповідних класів управлінської документації до "Плану національної стандартизації", що формується Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики;

в) ініціювати розроблення міністерствами, державними комітетами, іншими державними органами та центральними установами класифікаторів УФД класів відомчої (галузевої, профільної) документації, що не є складовими ДКУД.

Е.А. Плешикевич
/г. Саратов/

О СООТНОШЕНИИ ДОКУМЕНТА С ДРУГИМИ ИНФОРМАЦИОННЫМИ ОБЪЕКТАМИ

Документальная деятельность, являясь составной частью информационной, может быть раскрыта посредством раскрытия сущности информационных объектов, составляющих основу социально-информационной деятельности. Её субъектом является человек, социальный коллектив (научный, производственный, управленческий и т.д.), который получает, хранит, преобразует, передает далее и использует информацию [1, 71]. Объектом оказывается любой фрагмент действительности, находящийся во взаимодействии с субъектом и являющийся для него источником информации. В этом плане в качестве объектов информации выступают предметы и явления, отношения и процессы, присущие социальной форме движения материи, а также другим ее формам, поскольку они вовлечены в орбиту социальной жизни, преобразуются и используются человеком, обществом. Традиционно, в рамках функционального характера, они определялись как документы. Примером этого выступает наделение Ю.Н. Столяровым антилопы статусом документа*. Отход от функционального рассмотрения, переход к феноменологии, ориентированной не на внешние, а на внутренние свойства и признаки объектов, на раскрытие их сущности. Исходя из этого, мы считаем необходимым проанализировать сущностные свойства информационных объектов, по крайней мере тех, которые до сих пор идентифицировались в качестве документов.

Информационная деятельность как явление связана с таким важным свойством материи, как движение. Именно поэтому есть смысл говорить не столько об информации, сколько об информационном процессе, который представляет собой особый тип или вид движения, в ходе которого наблюдается перенос не столько вещества и энергии, сколько перенос структуры, трактуемой нами как перенос информации или преобразование информации как изменение ее структуры. По сложившейся традиции первый процесс определяется как коммуникационный, второй мы определяем как гносеологический. Первый процесс происходит через информационные связи, которые реализуются в виде различных форм коммуникации в ходе коммуникационной деятельности. Ком-

муникация – это обмен информацией между индивидами посредством общей для них знаковой системы. Социальный коммуникационный процесс осуществляется путем перемещения источника (носителя) информации в пространстве. Спецификой коммуникационного процесса выступает то, что коммуникат как информационно-коммуникационный объект может создаваться с целью передачи как семантической (смысловой) [2]**, так и синтаксической (структурной) информации.

До сих пор основное внимание уделялось коммуникационной схеме семантической информации. Семантический коммуникационный процесс можно представить в следующем виде (рис. 1.):

Рис. 1. Схема семантической коммуникации.

Как видно из рис. 1, семантический аспект реализуется через процессы модуляции в виде кодирования и декодирования. Он заключается в модулировании физического процесса на основе заранее заданного кода. При демодуляции происходит декодирование сообщения и получение семантической информации.

В отличие от семантической, синтаксическая или структурная информация отражает материальную природу объекта. Передача структурной информации основана на ее моделировании, в результате чего создается модель объекта или явления. Понятие модели достаточно изученное в науке [3, 53-65]. В обычном смысле под ней понимают искусственно созданный человеком предмет или устройство, которое в каком-то отношении сходно с другим предметом, являющееся объектом изучения или практического интереса; в научное понятие модели имеет в виду такой способ познания действительности, который состоит в отображении или воспроизведении изучаемого явления (его свойств, структуры, динамики и т.д.) при помощи какой-нибудь системы, построенной искусственно человеком [3, 53].

В коммуникационном плане под моделью нами предлагается понимать информационный объект (коммуникат), содержащий структурную информацию. Таким образом, синтаксический коммуникационный процесс можно представить в следующем виде:

Рис. 2. Схема синтаксической (модельной) коммуникации.

По аналогии с модулированием процесс создание модели обозначен нами как моделирование. Данный процесс подразумевает физическую и иную имитацию объекта или отбор образца из уже существующей популяции.

Анализ рисунков показывает, что существенным элементом выступают процессы модуляции и моделирования, которые связаны с преобразованием сообщения. Они могут иметь два аспекта. Во-первых, это аспект, связанный с передачей информации во времени и пространстве. Это так называемая техническая модуляция, обусловленная технической составляющей коммуникационного процесса. Во-вторых, с преобразованием информации, направленной на получение новой информации в процессе перекодирования по определенной программе. Данный процесс рассматривается нами как семантическая модуляция или алгоритмизация. Во втором случае мы имеем дело с информационным объектом в форме алгоритма, функциями которого является перекодирование сообщения на основе заданной программы с целью получения новой семантики. В схематическом виде его можно представить следующим образом:

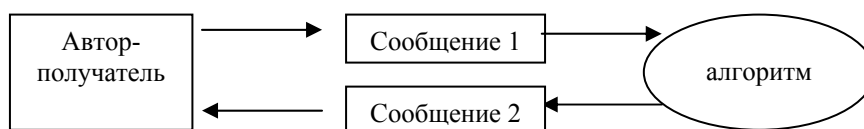

Рис. 3. Схема алгоритмической обработки информации.

Подводя предварительные итоги, можно отметить, что информационная деятельность, имеющая своим объектом материализованную информацию, может быть представлена тремя основными элементарными объектами: сообщением, моделью и алгоритмом. В ходе эволюции информационной деятельности на основе каждого из них сформировались самостоятельные информационные институты, и порожденные ими информационные объекты второго уровня. Так, например, в структуре документирования семантической информации на основе сообщения возник документ. Исторически это было реализовано в рамках делопроизводства, библиотеки и архива. Образец, а позднее и модель как средства фиксации структурной информации, стали основой для формирования музейного дела и музейного экспоната, экспозиции, артефакта. На основе алгоритма возникли механические и электронно-программные устройства для обработки информации, а на стыке с документированием – машиночитаемые (электронные) документы***. Таким образом, документ – это информационный объект семантической направленности, составляющий вместе с другими видами информационных объектов и должен рассматриваться в соотношении с ними, не подменяя их.

Примечание

* Когда антилопа стала восприниматься как объект, от которого можно получить нужную информацию, отмечает Столяров, она стала выполнять функцию доку-

мента. См.: Столяров Ю.Н. Теория относительности документа / Ю.Н. Столяров // НТБ. 2006. 37. – С.73-78.

** Мы полагаем, что удачнее назвать это движение семантической информацией в пространстве.

*** По крайней мере те, которые создавались с целью обработки информации, например, перфокарты и перфоленты.

Литература

1. Афанасьев В.Г. Социальная информация / В.Г. Афанасьев, А.Д. Урсул // Вопросы философии. – 1974. – №10. – С. 71.

2. А.В. Соколов выделяет в социальной коммуникации смысловую коммуникацию как движение смыслов в социальном времени и пространстве. См.: Соколов А.В. Введение в теорию социальной коммуникации: Учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений, обучающихся по спец. "Культурология". – СПб., 1996. – С. 22.

3. Штофф В.А. Гносеологические функции модели / В.А. Штофф // Вопросы философии. 1961. – № 12. – С. 53-65: Он же: Роль моделей в познании / В.А. Штофф. – Л., 1963; Он же: Моделирование и философия / В.А. Штофф. – М.-Л., 1966 и др.

Г. М. Швецова-Водка

/м. Рівне/

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Поняття "документальна комунікація" останнім часом стало звичним і широко розповсюдженим. Однак, не можна сказати, що це поняття і термін, що його позначає, трактується і формулюється різними авторами однозначно. Як правильно називати: "документальна комунікація" чи "документна комунікація"? Складається таке враження, що більшість авторів просто не замислюються над цим питанням. Вибирають ту чи іншу форму цього терміна, наслідуючи того чи іншого автора. Якщо більш відповідально ставитися до термінології, то треба пояснити, чому обирається та чи інша форма терміна.

Виходячи з того, що терміноелемент "документний" має позначати те, що складається з документів, сполучення "документна комунікація" слід було б трактувати як "комунікація, що складається з документів". Але ж ми знаємо, що комунікація складається не тільки з документів, тому що елементарна структура комунікації передбачає, як мінімум, три елементи: комуніканта, реципієнта і канал комунікації між ними.

Найголовніші з назв перелічених суб'єктів комунікації – комунікант і реципієнт. Деякі дослідники називають автора (творця) інформації або її передавача комунікатором, а одержувача – комунікантом. Інші вчені ініціатора комунікації називають комунікатором; того, хто приймає повідомлення і реагує на нього – реципієнтом, а обох учасників комунікації – комунікантами. Найпростіші назви цих осіб: "відправник повідомлень" або автор і "отримувач повідомлень" або реципієнт, читач, слухач, глядач.

На наш погляд, доцільно дотримуватись єдиної термінології, яка вже є традиційною, тобто, вирізняти комуніканта і реципієнта, а за необхідності – обох, а також інших учасників комунікації – посередників – називати комунікаторами.

Повідомлення, що передається в процесі інформаційної комунікації, називають комунікатом. Недоречно останній термін застосовувати по відношенню до реципієнта, оскільки в структурі інформаційної комунікації чи спілкування "комунікат" однозначно позначає повідомлення, і збільшувати кількість значень цього терміна немає потреби, тим більше, що до "реципієнта" існує декілька синонімів.

Документ у структурі комунікації може посідати місце каналу комунікації чи комуніката. Систему, в якій одним із елементів є документ, пропонується називати "документальною", а не "документною". Отже, в цьому випадку ми маємо справу з "документальною комунікацією".

Відповідно, визначаємо "документальний канал комунікації" – як канал, при-
таманний документальній комунікації. Хоча, можливо, у випадку найзагальнішого визначення документа цей канал варто називати "документний", тому що він складається з документа. Якщо ж йдеться про передачу документа як комуніката чи матеріального об'єкта, то такий канал комунікації, безумовно, є документальним, тому що крім самого документа він передбачає інші складові комунікації: засоби та соціальні інститути, що забезпечують зберігання та передавання документів.

Система документальних комунікацій – це суспільна система, яка складається з різних авторів (комунікантів) і споживачів інформації (реципієнтів), а також різних каналів документальних комунікацій. Система ця доволі складна, бо має вже не три елементи, а декілька підсистем, що розрізняються за видами документів і способами їх передачі або руху інформації, що міститься в цих документах.

Розглянемо можливі способи (канали) передачі інформації в документальній комунікації.

Перший і найпростіший варіант документальної комунікації: такий, де інформація передається від комуніканта "К" до реципієнта "Р" через документ "Д"; ніякі додаткові засоби руху документів не використовуються.

Другий варіант: документ передається комунікаційним посередником (засобами передавання документа), яким є пошта або кур'єр (чи інші суспільні інститути).

Третій варіант: початковий документ "Д1" використовується комунікаційним посередником – засобами передачі інформації з документа – для створення нового документа або для відображення початкового змісту документа у недокументальному вигляді (наприклад, на екрані комп'ютера).

Четвертий варіант ілюструє рух інформації у видавничо-книжково-бібліотечній документальній системі: документ початковий "Д1" перетворюється першим комунікаційним посередником "КП-1" (видавництвом) у документ похідний "Д2", який надходить до другого комунікаційного посередника "КП-2" (книжкової торгівлі та бібліотек) і вже звідси у незміненому вигляді "Д2" потрапляє до споживача інформації.

П'ятий і шостий варіанти ілюструють взаємовідносини особи та установи, в яких ініціатором комунікації є клієнт установи, але він не тільки передає інформацію, але й розраховує на зворотній зв'язок у вигляді другого (іншого) документа.

У п'ятому варіанті комунікантом є клієнт (користувач, абонент, адресант) установи, який звертається в установу із запитом чи заявою, оформленими як "Д1", і чекає вже як адресат на відповідь у вигляді іншого документа "Д2". Надходження цього другого документа до клієнта не є гарантованим, тому що відповідь може бути дана по недокументальному каналу чи взагалі бути відсутньою.

Шостий варіант полягає в тому, що клієнт (користувач, абонент, адресант) подає в установу запит, заяву чи пропозицію у документованому вигляді "Д1", а відповідь на запит (реакція на пропозицію) може міститися в іншому документі "Д2", який надходить не безпосередньо до клієнта, а до архіву установи, разом із початковим документом чи без нього. Згодом ці документи, в разі їх суспільної значущості, потраплять до державного архіву, звідки вони можуть бути затребуваними будь-яким іншим користувачем.

Зазвичай архівний документ використовується вже не за його початковим призначенням. Його користувач не просто отримує зафіксовану інформацію, а порівнює її з обставинами її створення, визначає мету автора, застосовує критику джерела інформації. Але все це не означає, що архівні документи знаходяться поза межами системи документальних комунікацій, оскільки все ж таки основою отримуваної споживачем інформації є документ.

В останніх двох варіантах комуніканти і реципієнти по чергово міняються ролями. Однак можна зауважити, що в будь-якій комунікації ролі Комуніканта і Реципієнта не є закріпленими назавжди; одна й та ж особа виступає то в ролі "К", то в ролі "Р".

Ю.І. Палєха
/м. Київ/

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ НАУКИ ПРО ДОКУМЕНТ

Аналіз існуючих концепцій науки про документ дає можливість констатувати виділення в структурі документознавства двох основних частин: загального (фундаментального чи теоретичного) та спеціального документознавства.

В теоретичній частині документознавства більшість дослідників акцентують увагу на вивченні "життєвого циклу" документа, його функцій, ціннісних ознак і характеристик, можливостях уніфікації форми і змісту, правового забезпечення функціонування інформації та доступу до неї, закономірностях обігу документів, створення документаційних масивів і фондів, формування документопотоків і законів їх життя.

Так, професор М.С. Слободяник виділяє теоретичну частину документознавства (документології) як інтегруючу складову, що включає теорію доку-

мента та документної інфраструктури суспільства, проблеми класифікації документів, їх види і типи, історію документа та науки про документ. Основним результатом документознавчих розвідок, як вважає науковець, повинні стати нові знання з теорії та історії документа та документоутворень.

Вказані напрями теоретико-фундаментальних, теоретико-прикладних, науково-технологічних і історичних студій залишаються актуальними і перспективними для документознавства.

Спеціальне документознавство, маючи вихідними об'єкт, предмет загального, у вивченні окремих видів документів та типів документації виявляє власний статус. До критеріїв спеціалізації досліджень документа проф. С.Г. Кулешов зараховує зміст, зовнішню форму, номінали, жанри тощо. Беззаперечно, можна погодитись з проф. С.Г. Кулешовим, що найбільш розвиненим й єдиним конституйованим напрямом спеціального документознавства є управлінське документознавство.

До об'єкту вивчення управлінського документознавства пропонується віднести три блоки управлінської документації – загальний, економічний та соціальний.

Виділення з загального в окремий підблок кадрової документації, яка лежить в основі роботи з кадрами, уможлиблює систематизацію функцій працівників кадрових служб, дозволяє уніфікувати та стандартизувати її види, починаючи з забезпечення функцій обліку працівників, підготовки організаційно-розпорядчої документації, ведення особових та звітно-статистичних документів й закінчуючи створенням виконавчої документації.

Окрім управлінської документації до складу інфраструктурної документації корпорації можна віднести науково-технічний та нормативно-правовий блоки систем документації.

Окрім управлінського документознавства у структурі спеціального документознавства фахівці виділяють галузеве документознавство, до об'єкту вивчення якого відносять питання ведення систем документації, що створюється у відповідних сферах господарства країни за напрямами трудової діяльності, функціональним заняттям працівників, фахом.

Пропонується назвати його фаховим документознавством, оскільки фах – вид заняття, трудової діяльності, що вимагає певної підготовки, професія, а галузь – певна ділянка виробництва, науки, в якій можуть бути задіяні працівники за різним фахом. Складові систем документації за фаховим спрямуванням можна розбити на шість блоків, а саме: базовий (соціально-значимий), соціально-політичний, господарський, фінансовий, праводіловий та природничий.

Безумовно, проблеми розроблення класифікації систем документації до кінця не вирішені. Блоки управлінських (корпоративних) та галузевих (фахових) систем документації складають єдину систему, що забезпечує її існування та розвиток.

На сьогодні вже є нагальна необхідність виокремлювати з теоретичної частини документознавства питання створення, руху, функціонування та зберігання ідеографічної та іконічної документації, що включають картографічні, музичні,

ізографічні та аудіовізуальні документи, тобто розвивати аудіовізуальне документознавство.

Не менш важливим для майбутнього розвитку документознавства є подальша розробка теоретичних та практичних засад роботи з електронними документами. До складових електронного документознавства, яке сьогодні розвивається найбільш прискореними темпами, можна віднести: загальне уявлення про електронний документ (зміст поняття, властивості, типізація, носії, тенденції розвитку); основні різновиди електронного документу (книги, посібники, періодика, бази даних, довідники, електронні бібліотечні колекції, каталоги, путівники; галузеві електронні ресурси; правові засади створення і використання електронних ресурсів; технологічні основи роботи з електронними документами; організаційні основи роботи з електронними документами.

О.В. Клименко
/м. Конотон/

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Сучасне суспільство характеризується постійним прискоренням і глобалізацією комунікацій. Кількісний та якісний склад комунікацій безперервно поліпшується, усе більша кількість людей стає учасниками комунікаційного процесу. Взаємозв'язки між окремими комунікаціями стають набагато ширшими, значно збільшуються можливості комунікацій, мережа яких досягла глобальних масштабів.

Система документальних комунікацій – найважливіша забезпечуюча складова єдиного інформаційного простору. Вона забезпечує виробництво й функціонування інформації в документальнофіксованій формі. Нові технічні можливості, нові комунікації не тільки змінюють кількісний світ інформації, вони якісно змінюють інформаційні системи, у тому числі і систему документальних комунікацій, яка набуває нових властивостей, наповнюється новим змістом, стає механізмом, який забезпечує доступність інформації для всіх. Нова парадигма наукових досліджень, що сформувалась у кінці ХХ ст., охопила різні сфери, об'єктами яких є документально-інформаційні комунікації, підсистеми, соціальні інститути. Поглиблене вивчення документальних комунікацій на системному рівні є умовою вирішення багатьох практичних завдань, що відносяться до організації діяльності та управління суспільством. Сучасний методологічний рівень пізнання феномена документальних комунікацій, дозволяє виділити основні складові: об'єкт (як цілісна та специфічна структура), методи дослідження (комплексний кількісно-якісний аналіз міждисциплінарного та міжнаукового синтезу), мета (визначення закономірностей та обґрунтування досвіду роботи документальних комунікацій для отримання даних, необхідних для управління та підготовки рішень). Функціональним призначенням методології в дослідженні документальних комунікацій є: напрацювання єдиної мето-

дологічної бази вивчення феномену інформації та способів її взаємодії, дослідження інформаційно-комунікаційних технологій, інформаційного середовища та його ознак, розробка заходів протидії й захисту від інформаційних загроз.

Постановка питання про методологічні параметри дослідження актуалізує проблему розмежування понять "методологія" і "методика". Методологію розуміємо водночас і як систему певних засобів та прийомів теоретичної й практичної діяльності, і як вчення про цю систему. Методологія – це сукупність методів у функціональному взаємозв'язку та вчень про метод, а метод – засіб теоретичного й практичного пізнання об'єкта вивчення [1]. Методологія має трирівневу структуру. Звичайно розрізняють фундаментальні, загальнонаукові принципи, що становлять власне методологію, частково-наукові принципи, що лежать в основі теорії тієї або іншої дисципліни, наукової галузі, і систему конкретних методів, що використовуються для вирішення спеціальних дослідницьких задач [4].

Фундаментальні принципи мають загальнонауковий характер, оскільки базуються на узагальнюючих філософських положеннях, що відображають найістотніші властивості об'єктивної дійсності й свідомості з урахуванням наявного досвіду, здобутого в процесі пізнавальної діяльності людини. У методології розрізняють дві групи принципів: перша – визначає етап життєвого циклу об'єктів (форми, побудову); друга – характеризує їх зміст (внутрішню структуру). У внутрішніх зв'язках проявляється принцип ефективності та оптимальності, системності та надійності, історизму та інноваційності тощо.

Загальнонаукові методи дослідження документальних комунікацій забезпечують діалектичний, історичний, інформаційний та універсально-пізнавальний принципи. До числа загальнонаукових методів, які частіше всього, що використовуються в дослідженні комунікаційних процесів, можуть бути віднесені: системний підхід, моделювання, порівняння.

Частково-наукові методи визначаються особливостями тієї або іншої наукової галузі як в плані предмету дослідження, так і ступені його теоретичної розробленості. У свою чергу, ці принципи складають основу методологічної бази дослідження, тобто теорію методу. Ці методи дослідження складають третій рівень методології, що розуміється в широкому значенні. Вони визначаються характером фактичного матеріалу, умовами й метою дослідження. Конкретні методи визначаються метою дослідження й характером комунікації: з погляду її рівневої стратифікації (семіотичний, лінгвістичний; металінгвістичний, паралінгвістичний і синтетичний рівні), типової характеристики (міжособова, внутрішньо-групова і масова комунікація), видової системності (природні, штучні і змішані системи) й способу її реалізації (усна і письмова форми мовної діяльності, різні канали сприйняття інформації). Вибір методів, послідовність і технологія їх застосування визначається також об'ємом, характером фактичного матеріалу й умовами проведення дослідження.

Методологія комунікації знаходиться в процесі становлення. Вона складається з теорії соціального пізнання, системи методів соціального пізнання й аналізу комунікативних систем, що актуалізуються в суспільстві.

Методологічна актуальність визначається необхідністю опрацювання проблемних питань документальних комунікацій на основі наукових підходів: традиційного, загальнотеоретичного, наукових принципів та методів дослідження. Сьогодні в методології широко використовуються підходи, реалізація яких пов'язана переважно з дослідженням реальності (її фрагментів) через призму базових категорій: інформаційний (інформація); семіотичний (знак); діяльнісний (діяльність); системний (система, структура, функція) [6].

Вирішити поставлені в рамках дослідження завдання, а саме: провести аналіз документальних комунікацій, представивши їх як систему, нині можна завдяки гармонійному використанню методів дослідження: термінологічного аналізу й операціоналізації понять, спостереження й порівняння, тестування й анкетування, структурний і функціональний методи, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, логічний метод та контент-аналіз, порівняльно-історичний метод, моделювання й класифікації.

Таким чином, при дослідженні документальних комунікацій використовується розмаїття підходів, принципів та методів наукового дослідження. Незважаючи на різноманітність, підходи, принципи та методи є не хаотичною сукупністю, а впорядкованою системою, у якій визначається їх місце, відповідно до конкретного етапу дослідження, використання технічних прийомів і проведення операцій з фактичним матеріалом в заданій послідовності. Систему правил застосування методів, прийомів й операцій називають іноді методикою дослідження. В одній і тій самій науковій площині може бути декілька конкуруючих методик, які постійно удосконалюються в ході експериментальної роботи. Кожний метод, як правило, застосовується не ізольовано, а в поєднанні з іншими методами. Тому кінцевий результат наукової діяльності багато в чому визначається тим, наскільки уміло й ефективно використовується евристичний потенціал кожної із сторін того або іншого методу й усіх методів в їх взаємозв'язку.

Г. І. Ковальчук
/м. Київ/

ДОКУМЕНТОЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ КНИГОЗНАВСТВА (УНІК)

У вітчизняних документознавчих публікаціях часто відлік історії цієї науки починається з ідей Поля Отле початку ХХ ст., а щодо українських напрацювань йдеться одразу про розробки початку 90-х рр. ХХ ст. У зв'язку з цим ми хочемо привернути увагу колег до відповідної діяльності УНІК 20-х років минулого століття, а отже, до певної міри, до історії розвитку вітчизняного документознавства.

УНІК з перших років свого існування приділяв значну увагу популяризації та реалізації документознавчих ідей Поля Отле і Міжнародного бібліографічного інституту (МБІ) в Брюсселі загалом. Підтвердженням цього і основним

джерелом відповідної інформації є, насамперед, публікації в журналі УНІК "Бібліологічні вісті" (1923–1930). Крім того, виданий друком у Києві в 1919 р. Головною книжною палатою (ГКП) переклад Юрієм Меженком таблиць УДК під назвою "Міжнародна децимальна бібліографічна класифікація. Скорочені таблиці з додатковим покажчиком і пояснюючий текст" (92 с.), УНІК, будучи правонаступником ГКП, також зараховував до своїх здобутків.

За нашими підрахунками, в "Бібліологічних вістях" загалом було опубліковано більше двадцяти статей і заміток, пов'язаних з названою темою, зокрема, в № 3 і 4 за 1923 р., в журналі за 1925 р., у № 1 за 1926 р., № 2 і 4 за 1927 р., в журналах за 1928 і 1929 рр., у № 1, 2, 4 за 1930 р. Серед цих публікацій є короткі повідомлення про діяльність МБІ в рубриці "Хроніка" і досить ґрунтовні статті, зокрема, Ю. Меженка, М. Іванченка, М. Русинова, Т. Алексеева.

Одними з найперших можна назвати спочатку повідомлення (1923, № 3, ст. 51), а незабаром публікацію перекладу відозви МБІ до періодичних видань щодо співробітництва в справі організації міжнародного довідкового апарату, т. зв. "всесвітньої документації", що була надіслана на адресу УНІК (1923, № 4, ст. 61–64). Йдеться про засновану в 1907 р., цитуємо першу замітку, "енциклопедію документів, вважаючи під документом всяке графічне виявлення людської думки та розуму, себто: книжки, окремі статті, портрети, ілюстрації, рукописи і т. ін.". Такого роду документи класифіковані, повідомляється, по децимальній системі на 10.000 досьє (розділів), з 1.000.000 окремих "документів". Це становить ніби рухому енциклопедію людського знання, що постійно поповнюється новими матеріалами, новими здобутками науки. Розуміючи, що таку величезну роботу можна продовжувати тільки за умов спільної діяльності, МБІ просив надсилати йому по 3 комплекти газет і журналів за поточний рік: один з комплектів мав надходити до бібліотеки, а два інших розрізали на окремі статті й розміщували по відповідних "досьє". Таким чином, публікації окремої країни виходять за її межі (а які ще в той час могли бути способи міжнародної комунікації?) і стають внеском до певної галузі "загальнолюдського" знання. Для більш доцільного використання журнальних матеріалів пропонувалося застосовувати правила, ухвалені Міжнародними з'їздами, а саме: 1) індексувати кожну статтю "по децимальній системі"; 2) розміщувати на початку статті резюме: "коротенький зміст, загальні положення, висновки і т. ін., що значно полегшить знайомство зі статтею" (чим це принципово відрізняється від вимог оформлення наукових публікацій сьогодні, коли проставляють індекси УДК, додають анотацію?); 3) друкувати оглав та різні покажчики журнальних статей так, щоб їх можна було використати для карток формату 12,5x7,5 шляхом вирізування та наклеювання.

У статті Юрія Меженка "Чи потрібні інвентарі в бібліотеках універсального типу" (1923, № 4, ст. 23–30) є численні посилання на пропозиції П. Отле щодо цього з публікації: P. Otlet & L. Wouters. Manuel de la bibliothèque publique, 2-me edition, 1923. Знаходячись явно під впливом ідей Поля Отле, Юрій Олексійович пропонував задля економії часу відмовитися від інвентарних книг (гросбухів) і перейти, фактично, на актову систему реєстрації нових надходжень.

У цьому ж номері "Бібліологічних вістей" (1923, № 4, ст. 47–50) є стаття Миколи Іванченка, безпосередньо присвячена МБІ, з відповідною назвою. Микола Миколайович розкриває історію названого інституту в Брюсселі й характеризує його діяльність. Головним завданням МБІ, що підтримував постійні контакти зі своїми членами в різних країнах, Іванченко назвав укладання світового репертуару друку, для чого потрібно було прийняти спільні методи роботи. І МБІ були вироблені правила складання й редагування бібліографічних карток, встановлено їх єдиний формат – 125x75 мм. Детально з цими правилами УНІК ознайомив спеціалістів України, випустивши 1923 р. брошуру Юрія Ковалевського, колишнього першого директора Українського бібліографічного інституту в складі Головної книжної палати в Києві в 1919 р., "Правила картографії" (72 с.). Найбільшою заслугою Інституту М. Іванченко вважав створення міжнародної класифікації – *Manuel du Répertoire Bibliographique Universel* ("Бібліологічні вісті" повідомляли в 1923 р. також про переклади міжнародної десяткової або децимальної, як тоді називали, системи Б. Бондарським та С. Рубінштейном російською мовою, та Ю. Меженком українською).

1925 р. журнал УНІКу інформував вітчизняних спеціалістів про ювілей МБІ і початок перевидання *Manuel* (с. 150), про доповіді чеських вчених про міжнародну бібліографічну десяткову систему на міжнародному конгресі організації праці в Празі (с. 154). У першому номері за 1926 р., в інформації про Секцію бібліопсихології під керівництвом М. Рубакіна, між іншим зазначено, що серед її засновників також був МБІ. УНІК і надалі подавав відомості про діяльність МБІ, зокрема, про VI Міжнародну конференцію бібліографії та документації, про початок видання повних таблиць десяткової класифікації (1927, № 2, с. 114). Микола Русинов опублікував у "Бібліологічних вістях" досить критичну рецензію на це видання (1927, № 4, с. 110–112). Наступного року він же підготував для журналу ґрунтовну статтю "В справі дальшого застосування децимальної класифікації" (1928, с. 56–62), а також замітки "Статистичні дані про Міжнародний (Брюссельський) бібліографічний інститут" (с. 155–156); "Сесія Міжнародного бібліографічного інституту 1928 р." (с. 156–157); "Міжнародна каталографічна комісія" (с. 157). Теофіл Алексеєв розповів про проект МБІ організації Всесвітньої бібліотеки (с. 159).

У рубриці "Хроніка" в "Бібліологічних вістях" за 1929 р. є дві замітки, що стосуються діяльності МБІ: "Інтернаціональне книгознавче товариство" (с. 119–121) та VII Міжнародна бібліографічна конференція (с. 121–122).

Фактичним продовженням аналізу нового видання десяткової класифікації (1927, № 4) стала ґрунтовна рецензія М. Русинова "Нове видання децимальної класифікації (*Classification Décimale Universelle*) в № 2 за 1930 р. (с. 87–90). Детально характеризуючи 9 розділів таблиць УДК і порівнюючи їх з класифікацією Дьюї, автор робить такі загальні висновки: не зважаючи на деякі хиби, нове видання десяткової класифікації є фундаментальною працею, це нове, але, безперечно, не останнє слово книжкової систематики.

Останньою з публікацій УНІКу на тему огляду є стаття Т. Алексеєва "Сучасний стан універсальної бібліографії на Заході" (1930, № 4, с. 15–37). Тут досить повно розкрито основні моменти та загальний напрям роботи МБІ до I

Міжнародного бібліотечно-бібліографічного конгресу в Римі в 1929 р, коли, на думку Т. Алексеєва, розпочався новий період у розвитку міжнародної бібліографічної та бібліотечної справи. Окрім брошур Ю. Ковалевського і Ю. Меженка, публікацій в "Бібліологічних вістях" ще одним вагомим джерелом інформації про діяльність УНІКу в напрямках, рекомендованих МБІ, є документи з архіву УНІК (фонд 47 в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського). Слід зазначити, що за зразком МБІ УНІК також розпочав збирання "енциклопедії документів", збираючи по три примірника українських газет і журналів, два з яких розрізалися і розкладалися по відповідних папках (1923, № 4, ст. 63–64).

З осені 1923 р. розпорядженням Центрального управління у справах друку від 27 грудня 1922 р. на Інститут було покладено обов'язок централізованого індексування всіх друків, що виходили в Україні. Протягом лише 1924 р. УНІКом було проіндексовано більше 2500 книжок (од. зб. 34, арк. 6), в архіві збереглося листування з цього приводу (од. зб. 4, 25, 34, 43). З 1 жовтня 1924 р. і до початку 1925 р. УНІК видавав бібліографічні картки міжнародного формату, складені за правилами МБІ в Брюсселі. У листівці, виданій друкарським способом, роз'яснювалася мета випуску карток: "позбавити силу бібліотекарів та окремих осіб одноманітної роботи складання карток на одну і ту ж книжку і зробити картку з зовнішнього боку найбільш зручною до вжитку" (од. зб. 21, арк. 26; од. зб. 22, арк. 154).

За зразком МБІ, УНІК настійливо збирав архів українських видань (книги, періодику, плакати), що в свою чергу поділявся на видання українською мовою до 1917 р., незалежно від території, друк Радянської України і українські видання поза її межами після 1917 р. Поділений за роками виходу видань, архів був надзвичайно зручним для всебічного дослідження українського друку, налічував близько 12 тис. книжок, 200 тис. періодичних видань, 10 тис. листівок. З цим пов'язана теоретична та практична робота УНІК з укладання українського бібліографічного репертуару. Ще на Всеукраїнській нараді працівників книги 1923 р. на УНІК, окрім багатьох інших проблем, покладалися завдання дослідження методів бібліографічного опису та класифікації, об'єднання та спрямування діяльності книгознавчих і споріднених установ, а також укладання бібліографічного покажчика "Україніка". Багато уваги УНІК надавав розробці методологічних питань створення Українського бібліографічного репертуару, зокрема – стародруків (С. І. Маслов), періодики (В. А. Ігнатієнко), видань 1917–1919 рр. тощо. Як 4-й том "Трудів" УНІК, було видано "Бібліографію української преси (1816–1916)". Питання "Основні принципи складання українського бібліографічного репертуару і участь наукових закладів у цій справі" розглядалось на засіданні бібліографічної комісії УНІКу 19 лютого 1930 р. Спільними зусиллями УНІКу, ВБУ, УКП було вироблено концепцію "Україники". По суті, це було здійсненням на національному рівні настанов МБІ щодо створення світової бібліографії, яка при тодішніх технічних можливостях сприймалася як ідеальне завдання, нездійснене реально.

На завершення зазначимо, що Міжнародний бібліографічний інститут кваліфікував у той час УНІК "як одну з найавторитетніших бібліографічних установ не тільки УРСР, а й цілого СРСР" (од. зб. 156, арк. 5).

МОДЕЛЬ СИСТЕМИ КЕРУВАННЯ ДОКУМЕНТАЦІЄЮ

Необхідною умовою розробки теорії керування документацією є розробка її моделі. Під моделлю розуміється умовний образ об'єкта або системи об'єктів. Найважливішою особливістю моделі є її подібність з оригіналом у будь-якому з жорстко зафіксованих та обґрунтованих аспектів. У кожному конкретному випадку структура моделі може ускладнюватися згідно із специфікою модельованого об'єкта і метою моделювання що, безумовно, стосується і керування документацією. Різноманітні методи, які можуть використовуватися для побудови моделі, можна досить чітко розділити на дві групи – онтологічні й гносеологічні. Застосування перших дозволяє аналізувати керування документацією як реально існуючий об'єкт, а других – як модель відносин усіх виділених у системі керування документацією життєвих явищ. Отже, незважаючи на онтологічний характер властивостей, відносин, процесів, що існують у керуванні документацією, їх відображення у формі логічної моделі завжди суб'єктивне, тобто має гносеологічний характер. Суть модельного підходу до пізнання керування документацією полягає в тому, що вивчення її властивостей, зв'язків та відношень здійснюється шляхом побудови і вивчення закономірностей та функціонування іншого об'єкта – її моделі. При побудові моделі керування документацією необхідно виділити родові та похідні елементи. Родові елементи є обов'язковими у моделі керування документацією. Серед них виділяються вихідні елементи, необхідні і достатні для відображення реального об'єкту.

Такими елементами є: галузь, життєвий цикл документа, документні процеси, документознавець.

Елемент "галузь" визначає змістовне наповнення системи керування документацією. Наприклад: в галузі культури документи відображають стан культури і впливають на неї.

Елемент "життєвий цикл документа" залежить від стану культури і має відповідне змістовне наповнення. Передбачає створення, приймання, зберігання, використання, передавання до архіву та вилучення для знищення.

Елемент "документні процеси" орієнтований на забезпечення ефективного функціонування життєвого циклу документа.

Елемент "документознавець" спрямований на забезпечення всієї діяльності в сфері керування документацією. Фахівець документознавець є водночас об'єктом і суб'єктом системи підготовки і підвищення кваліфікації, що покликані забезпечити відповідний фаховий рівень, необхідний для успішного керування документацією.

Всі елементи моделі зв'язані між собою прямими і зворотніми зв'язками і спрямовані на досягнення спільної мети – забезпечення ефективного функціонування системи керування документацією.

КЕРУВАННЯ ДОКУМЕНТАЦІЄЮ ЯК КОМПОНЕНТ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ

В умовах інформатизації суспільства підвищення економічного та юридичного значення документів у сфері документаційного забезпечення управлінської діяльності актуалізує дослідження, зумовлені переходом від класичної організації діловодства до високоефективних систем управління всім комплексом інформаційно-документаційних ресурсів, які на основі сучасних техніко-технологічних методів застосовуються для досягнення стратегічних та оперативних цілей управління в будь-якій організації.

Необхідність забезпечення ефективної документної діяльності, систематичне використання документної інформації в управлінні організаціями формує комплекс проблем, вирішення яких становить сутність керування документацією. Елементи керування документацією базуються на повному життєвому циклі документів:

- створення документів, що охоплює встановлення переліку використовуваних документів, їх назв і функціонального призначення, проектування форм документів, контроль за їхнім використанням, застосування сучасних інформаційних технологій для створення документів;

- зберігання і використання документної інформації, що охоплює формування справ, створення файлів і систем пошуку документів та інформації, розвиток систем передавання інформації, телекомунікацій, копіювання і тиражування документів, створення центрів зберігання документів чи адміністративних архівів;

- передавання документів на постійне (державне) зберігання, що охоплює створення переліків документів з термінами зберігання, оцінку документів, ідентифікацію та опис кожного документа і комплексів документів;

- управління архівами, що охоплює проектування і побудову архівосховищ, вдосконалення методів консервування і реставрування, систематизацію та опис архівних фондів, доступ до документів, складання довідкових матеріалів, поширення в суспільстві інформації про архіви.

Формування системи керування документацією передбачає розроблення її концепції, надання логіки її побудові і моделювання предметного втілення.

Глобалізація сучасних економічних і суспільних процесів зумовлює необхідність міжнародної уніфікації та стандартизації інформаційних процесів. Уніфікацію процесів керування потоками управлінських документів на міжнародному рівні закладено стандартом ISO 15489-2001 "Інформація та документація – Управління документацією", що стосується управління документами всіх видів та на всіх носіях, створених або отриманих організацією (державною і недержавною) в процесі її діяльності, а також фізичними особами (суб'єктами підприємницької діяльності).

Концепція стандарту закладає його придатність для використання в організаціях, установах, на підприємствах, незалежно від їхнього статусу та

напрямок діяльності, забезпечуючи при цьому сучасний підхід до керування документацією. Він визначає обов'язки організації під час реалізації процесів документування, надає рекомендації щодо розроблення політики управління документацією в організації та пов'язаних з нею процедур, систем і процесів, а також щодо розроблення та впровадження систем документації. Функціональні обов'язки та права у сфері керування документацією розподіляються між всіма працівниками діловодної служби, і відображаються у посадових інструкціях. Елементом уніфікації технології діловодних процесів є визначення відповідальності, повноважень та взаємин у сфері роботи з документацією, що формує підґрунття для створення і збереження системи правил щодо управління документами, яка б урахувала не тільки внутрішні вимоги, але й вимоги зовнішніх зацікавлених осіб.

Керування документацією розглядається у міжнародному стандарті як частина системи управління якістю. Міжнародний стандарт пропонує оптимальну методику керування документацією, яка призначена як для фахівців управлінської сфери, так і для спеціалістів інших сфер діяльності (розробників нових інформаційних програм і систем), щоб забезпечити відповідність цих програм та систем завданням оптимального, оперативного і повного забезпечення інформацією управлінської діяльності.

Нормативно-методична база діловодства в Україні як сукупність вимог, норм, правил щодо складання документів та роботи з ними, має локальні сфери застосування, тобто чинні в Україні нормативні документи регулюють або окремі питання роботи з документами, або стосуються окремих груп документів чи установ, організацій, підприємств. З метою надання повної, оперативної та достовірної документованої інформації для прийняття обґрунтованих і кваліфікованих управлінських рішень нагальною необхідністю є скерування державної політики на формування процесу організації керування документацією за єдиними правилами шляхом перегляду нормативів, які діють на міждержавному, державному, міжгалузевому рівнях управління, запровадження стандартизації та уніфікації управлінських процедур та технологій.

Н. М. Максимова
/г. Минск/

ВЫЗОВЫ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ТЕОРИИ И ПРАКТИКЕ ДОКУМЕНТАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ УПРАВЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНОЙ СТАНДАРТИЗАЦИИ В ОБЛАСТИ УПРАВЛЕНИЯ ДОКУМЕНТАМИ

В Республике Беларусь остро стоит вопрос об определении единой стратегии и выработке конкретных предложений по гармонизации международных документов ISO и национального законодательства Республики Беларусь в области управления документами. В настоящем докладе остановимся на тех во-

просах теории и практики документационного обеспечения управления в Республике Беларусь, которые могут возникнуть в условиях принятия международных документов ISO на национальном уровне.

Проанализировав международные стандарты ISO (далее – МС) в области управления документами, условно можно выделить три "типа" международных норм при их сравнении с национальным законодательством в области делопроизводства и архивного дела:

1. Нормы МС ISO, содержащие положения, которые также закреплены и детализированы на национальном уровне.

Главным образом они закреплены в Инструкции по делопроизводству в государственных органах и организациях Республики Беларусь (далее – Инструкция по делопроизводству). Если применять международную терминологию, то Инструкция по делопроизводству и МС ISO 15489-1:2001 "Информация и документация – Управление документами – Часть 1: Общие требования" (далее – МС ISO 15489-1:2001) "пересекаются" при описании "процессов управления документами". Нельзя сказать, что международные требования к указанным процессам противоречат национальным, так как МС ISO 15489-1:2001 не содержит детализированных норм к тем или иным процессам, давая возможность организациям учитывать требования "регулирующей среды".

2. Нормы МС ISO, содержащие положения, которые присутствуют только в теоретических разработках в области делопроизводства и архивного дела в Республике Беларусь.

МС ISO 15489-1:2001 для внедрения системы управления документами, соответствующей МС ISO, предлагает организациям использовать методологию, которая известна под названием – проектирование и внедрение документной системы – DIRS. Она схожа с этапами работ по оргпроектированию, которое активно применялось в целях совершенствования процесса ДОУ во второй половине XX века. Поэтому справедливым является утверждение, что внедрение системы управления документами, основанной на нормах МС, является своего рода оргпроектированием в современных условиях, с четкой ориентацией на процессы, широким набором методов и средств моделирования, проектирования и оптимизации процессов организации, а значит и процессов документационного обеспечения управления. В свою очередь, вопросы оргпроектирования в Республике Беларусь на данном этапе не имеют нормативного закрепления, что препятствует интегрированию системы документирования и организации работы с документами и иных систем управления деловой деятельностью. Кроме этого, в МС ISO ясно прослеживается взаимосвязь делопроизводства и процессов управления. Они закрепляют необходимость анализа "рабочих процессов" с позиций управления документами и предлагают для этого соответствующие подходы (ISO/ТО 26122:2008 "Информация и документация – Анализ рабочих процессов в отношении документов"). Взаимосвязи делопроизводства и управления посвящено большое количество научных публикаций и в нашей стране. Частично, в контексте решения проблем оптимизации документооборота эти вопросы затронуты в Рекомендациях по совершенствованию и сокращению документооборота в учреждениях, организациях и на

предприятиях Республики Беларусь. Однако, отдельных методических разработок, подлежащих практическому применению и посвященных анализу деловых процессов с позиций управления документами, в Беларуси не разработано.

3. Нормы МС ISO, которые содержат положения, не имеющие аналогов на национальном уровне, как в нормативных и методических документах в области делопроизводства и архивного дела, так и не разработаны теоретически в научных исследованиях.

На национальном уровне не разработаны и нормативно не закреплены вопросы, касающиеся установления преимуществ создания системы управления документами; указания характеристик документа; разработки политики и программы управления документами; разработки методологии оценки эффективности деятельности по управлению документами; проведения оценки рисков, связанных с отсутствием документов, отражающих деятельность организации; мониторинга и аудита системы управления документами.

Учитывая вышеизложенные положения, можно предположить следующие возможные результаты применения МС ISO в области управления документами в Республике Беларусь:

1. Идентичное принятие может иметь следующие последствия при внедрении МС ISO в организациях Республики Беларусь:

– на практике выполняться будут лишь нормы, детализированные на национальном уровне в уже имеющихся отечественных нормативных и методических разработках (аналогично внедрению МС ISO серии 9000 "Системы менеджмента качества");

– появится возможность закрепить на национальном уровне в нормативных и методических документах вопросы оргпроектирования, анализа рабочих процессов с позиций управления документами, однако, используя при этом описанную в МС ISO методологию;

– повлечет некоторые изменения в системе документирования и организации работы с документами, функционирующей в настоящее время на национальном уровне: представление системы организации работы с документами Республики Беларусь как части системы менеджмента качества, применение принципов процессного подхода к документированию деятельности организаций, переработка нормативных и методических документов Республики Беларусь в области делопроизводства и архивного дела с целью введения терминов и обозначающих их понятий, соответствующих МС ISO в области управления документами;

– даст толчок для проведения исследований в области управления документами на национальном уровне по вопросам, которые закреплены, но не детализированы в МС ISO.

2. Модифицированное принятие МС предполагает сохранение концептуальных положений. В виду этого, возможные результаты внедрения МС ISO в области управления документами при модифицированном принятии будут аналогичны результатам при их идентичном принятии.

3. Неэквивалентное принятие МС ISO в области управления документами будет иметь следующие возможные результаты:

– позволит учесть как международные требования, так и использовать имеющийся научный задел в данной сфере при сохранении преемственности традиций и правил организации работы с документами, закрепленных в ЕГСД;

– не потребует переработки нормативных и методических документов в рассматриваемой сфере, а даст возможность обобщить и закрепить в отдельном документе общие принципы и методы организации работы со всеми документами в организации;

– внедрение норм стандартов в области управления документами, неэквивалентных по отношению к МС ISO, не будет означать соответствие системы управления документами организации международным требованиям.

Рассмотрев возможные результаты внедрения МС ISO в области управления документами при различных методах применения МС, можно сделать следующие выводы:

1. Идентичное и модифицированное принятие МС ISO в области управления документами позволит организациям заявлять о том, что их организация работы с документами напрямую соответствует не только национальным, но и международным принципам и методам управления документами. Однако, для грамотного внедрения системы управления документами, соответствующей МС ISO, на национальном уровне должны быть разработаны методические рекомендации, поясняющие международные нормы применительно к уже существующим национальным, и порядок их применения в организациях. ISO создается четкая взаимосвязанная система международных документов, содержащих требования к системе управления документами от "общего к частному", которая предусматривает раскрытие принципов, закрепленных в основополагающем стандарте (МС ISO 15489-1:2001) в иных международных документах, что отражает необходимость комплексного принятия МС. Принимая только базовый МС, в национальном законодательстве уже должны присутствовать нормы его детализирующие, иначе на практике такая ситуация приведет к разработке каждой организацией "своих" правил, соответствующих международным принципам.

2. Базовые элементы системы управления документами, закрепленные в МС ISO, представлены и в отечественной теории документоведения и практике ДОУ. Можно говорить о том, что в настоящее время на национальном уровне действует система делопроизводства, сохраняющая традиции и правила ЕГСД. На нормативном уровне требования к ней закреплены в различных нормативных и методических документах Республики Беларусь в области делопроизводства и архивного дела. Однако, отдельного документа, собирающего вместе все элементы такой системы и дающего представление об организации работы с документами как сферы, требующей управления всеми составляющими ее компонентами в качестве единой системы, в Республике Беларусь не разработано. Применение МС ISO в области управления документами, в частности принятие любым методом МС ISO 15489-1:2001 как основополагающего стандарта в области управления документами, приведет к установлению единых требований к управлению всем документальным массивом организации.

3. Принятие любым методом МС ISO в области управления документами потребует определения взаимосвязи и построения четкой иерархии уже разработанных и действующих нормативных и методических документов Республики Беларусь в области делопроизводства и архивного дела и принятых МС ISO в области управления документами.

*С. В. Литвинська,
С. В. Харченко
/м. Київ/*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ДОКУМЕНТІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

В першій половині ХХ ст. бельгійський науковець П. Отле у своїй роботі "Трактат про документацію" сформулював комплексний підхід до класифікації документів. У кінці ХХ ст. – на поч. ХХІ ст. створено загальні класифікації документів, які враховують матеріальну та інформаційну основи документа, а також побутування документа у зовнішньому середовищі. Такі класифікації розробили Н. М. Кушнарєнко, Г. М. Швецова-Водка, М. В. Комова, С. Г. Кулєшов, Ю. М. Столярєв тощо. Ці науковці зробили значний внесок у вирішення проблеми класифікування документів. Однак, можемо стверджувати, що історія класифікування документів не завершена, адже на сьогодні, на жаль, ще не створено універсальну, визнану провідними науковцями загальну класифікацію документів.

Досліджуючи загальну документну класифікацію, констатуємо той факт, що у роботах сучасних науковців немає чіткого розмежування між такими термінами, як "класифікація", "групування", "типологізація" та "систематизація". Це призводить до того, що однакові класифікаційні ознаки мають різне значення та трактування. Класифікуючи документи за певною ознакою, документознавці зараховують одні й ті ж документи до різних, як результат – низка класифікаційних схем. А це створює проблему вибору класифікаційної схеми для подальшої роботи з документами.

Науковці не мають спільної концепції, і це є однією з причин того, що досі не створено єдину загальну класифікацію документів.

Питання класифікації документів залишається дискусійним. Наразі ми маємо багато класифікаційних схем, в основу яких покладено як іманентні, так і маргінальні ознаки документів.

Порівнявши класифікації документів М. В. Комової, Н. М. Кушнарєнко та Г. М. Швецової-Водки, можемо зробити певні висновки. Ці три класифікації мають суттєві відмінності, і це вкотре підтверджує, що питання класифікації документів є досить проблемним. В основу розглядуваних класифікацій покладено різні ознаки, які науковці зараховують до різних блок-фасетів, а також на основі цих ознак виокремлюють різні види документів. Проте, це стосується не

всіх ознак. Деякі ознаки (форма документа, рівень узагальнення інформації, час виходу у світ) ідентичні у класифікаціях усіх трьох науковців.

Специфічними ознаками класифікації є: рівень художньо-поліграфічного оформлення; обсяг, кількість сторінок; формат. Також М. В. Комова подає типологічну класифікацію документів, у якій вона типологізує документи за трьома ознаками: читацьке призначення, цільове призначення та характер інформації.

Г. М. Швецова-Водка пропонує розширену класифікацію документів. Вона виокремлює блок під назвою "Класифікація документів за особливостями знакових засобів фіксації та передачі інформації", яких немає у двох попередніх класифікаціях документів. Дослідниця подає більш ширшу видову диференціацію документів, а також велику увагу приділяє підвидам документів.

Проаналізувавши документні класифікації, пропонуємо власне бачення класифікації документів.

На нашу думку, у класифікацію документів повинні входити два блоки: класифікація документів за матеріальною складовою та класифікація документів за інформаційною складовою документа.

Крім того, нагальною проблемою у документознавчій галузі є неунормована документознавча термінологія, адже один і той же термін навіть у ДСТУ трактується по-різному. Наприклад, базове поняття "документ" має багато дефініцій, зокрема у ДСТУ 2732:2004 "Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення" та у Законі України "Про бібліотеки та бібліотечну справу". Подібна ситуація склалася і з іншими документознавчими термінами.

Отже, на сьогоднішній день класифікація документів має такі проблеми:

- неунормованість документознавчої термінології;
- різні критерії поділу для класифікування документів;
- неоднакові ознаки в основі класифікації документів;
- відсутність загальноприйнятої концепції для створення загальної класифікації документів.

Отже, для вирішення зазначених вище проблем потрібно здійснити таке:

По-перше, систематизувати та стандартизувати наукову термінологію у галузі документознавства, і, зокрема, для класифікування документів. Вирішення цього завдання, на нашу думку, полягає у створенні стандарту на терміни та визначення понять у документознавстві, який буде містити всі терміни, що потребують унормування й стандартизування, відповідати міжнародним стандартам і пройти мовну експертизу.

По-друге – створити загальну класифікацію документів, яка б відповідала стандартам та вимогам, була б універсальною. Така загальна класифікація документів повинна бути затверджена на державному рівні, наприклад в ДСТУ. Потім необхідно опублікувати загальну класифікацію документів та відомості про неї, щоб донести інформацію до широкого кола споживачів. Примірники видання потрібно надіслати у бібліотеки, інформаційні центри та інші установи України, а також розмістити в мережі Інтернет для швидкого ознайомлення користувачів.

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ЕЛЕКТРОННОМУ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВІ

Нами окреслено такі напрями наукових досліджень в електронному документознавстві:

1. Визначення життєвого циклу електронного документа (далі – ЕД), зокрема, дослідження та встановлення всіх етапів існування ЕД від його створення до постійного зберігання в електронному архіві. Зокрема, визначення поняття "архівний електронний документ" (далі – АЕД).

2. Підготовка нормативних документів, спрямованих на вдосконалення діловодства із застосуванням електронного документообігу в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах та організаціях України (далі – установи), що регламентують зберігання, обмін, перевірку автентичності та цілісності, приймання-передавання, облік та пошук, відтворення змісту, міграцію, конвертацію ЕД.

3. Розроблення раціональної технології експертизи цінності ЕД.

4. Встановлення правового статусу ЕД.

5. Визначення науково-практичних меж поняття "електронний документ", встановленого Законом України "Про електронні документи та електронний документообіг". Зокрема, дослідити доцільність надання аудіовізуальному документу (далі – АВД) статусу ЕД та подальшого зберігання АВД в якості ЕД, якщо на АВД був накладений електронний цифровий підпис (далі – ЕЦП).

6. Створення узагальнюючої праці, в якій було б обґрунтовано теоретичні основи електронного документознавства як напряму документознавства, викладено етапи історії електронного документознавства в Україні.

7. Розроблення посібників з електронного документознавства для підвищення рівня підготовки документознавців в вищих навчальних закладах та спрямованих на наукове й методичне забезпечення організації електронного документообігу в різних типах установ.

ЕЛЕКТРОННА ДОКУМЕНТАЦІЯ В МЕДИЧНІЙ УСТАНОВІ

Документообіг сучасного медичного закладу включає десятки видів документів загальною чисельністю в декілька тисяч документів на рік. До них належать організаційно-розпорядчі, фінансові, звітні, статистичні та багато інших видів документів, що є традиційними і для інших галузей. Але найбільша частина документообігу припадає саме на медичні документи.

У більшості медичних закладів документообіг традиційно здійснюється у паперовому вигляді. Це час від часу стає причиною помилок при фіксуванні

даних пацієнтів, проблем зі зберіганням і впорядкуванням результатів аналізів та різноманітних медичних досліджень.

Для подолання цих негативних наслідків здійснюються спроби розробити спеціальне програмне забезпечення в медичній галузі, яке має загальну назву "Медична інформаційна система" (МІС). Розробників цієї системи на сьогодні є декілька. Система представляє собою інструмент для визначення і планування усіх ресурсів медичного закладу, які необхідні для ведення лікувально-діагностичної, адміністративно-господарської, фінансової, сервісної діяльності та обліку в процесі надання медичних послуг.

В Україні вже створені різноманітні за своїм призначенням комп'ютерні системи для вирішення окремих медичних проблем та реалізацію управлінських функцій. Серед них варто виділити: "Доктор Елекс", "Талан", "MedTime", "Медіалог", "Ирис-М1", "ЕМСІМЕД".

Система під назвою "Доктор Елекс" дозволила значною мірою раціоналізувати документообіг в медичній установі. Однією з головних особливостей системи стала електронна медична карта пацієнта. Впровадження даної інформаційної системи дає змогу суттєво підвищити продуктивність праці, вдосконалити організацію робочого процесу та підвищити якість наданих послуг.

Значна перевага системи "Талан" – у можливості збереження сталих правил створення, руху, виконання, зберігання медичних документів. Причому, на початковій стадії впровадження системи можна паралельно вести як "паперовий", так і електронний медичний документообіг. Система "Талан" побудована на модульному принципі, що дозволяє, за потреби, розширювати і доповнювати її функціональні можливості для розв'язання додаткових завдань.

Система "MedTime" дозволяє вести повний облік наданих пацієнту послуг, при цьому автоматично формує необхідну медичну документацію. "MedTime" дозволяє почати автоматизацію медичного закладу із придбання одного автоматизованого робочого місця і відрізняється низькою вартістю від аналогічних програм.

"МЕДІАЛОГ" призначена для автоматизації роботи медичних установ різного профілю. В системі можна виділити ряд блоків, функції яких дозволяють автоматизувати роботу відповідних структурних підрозділів медичної установи.

В основі роботи системи "Ирис-М1" лежить медичний алгоритм обстеження хворих. Основний документ системи – історія хвороби, решта документів є похідними. Система може бути адаптована під потреби будь-якого медичного закладу чи окремого лікаря. Малюнки та графічний інтерфейс в системі майже відсутні.

"ЕМСІМЕД" має модульну структуру, що забезпечує як автономну, так і комплексну роботу окремих модулів системи. Основними перевагами системи є: простота використання, можливість адаптації під будь-якого спеціаліста та інтегрованість.

Таким чином, проблема впровадження інноваційних технологій документообігу в медичних закладах є вкрай актуальною і потребує подальшої розробки і реалізації.

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНШОМОВНИХ НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ ДО ВИСВІТЛЕННЯ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В СФЕРІ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

Розвиток документознавчої науки в Україні детермінується в першу чергу використанням тих наукових студій, що виходять українською та російською мовами на теренах СНД. З одного боку це обумовлено тісними зв'язками як між окремими науковцями, так і певними науковими школами на пострадянському просторі. З іншого – зрозумілою доступністю матеріалів, що викладені українською та російською мовами. Водночас розвиток будь-якої науки не може відбуватись поза межами загальносвітового контексту розвитку тієї чи іншої наукової дисципліни і відповідно – використання та активного залучення сучасних наукових досліджень з даної проблематики, що виходять в інших країнах.

В Україні є певні напрацювання в цьому напрямі. Зокрема, є успішні роботи із вивчення досвіду Німеччини у певних сферах документаційного забезпечення управління (Рудюк В.В.), дослідження проблем підготовки документознавців в Австралії (Антоненко І.Є.), вивчення закордонного досвіду щодо підготовки документознавців в цілому (Кулешов С.Г., Прокопенко І.П.). Водночас, більшість наукових робіт з документознавчої тематики має яскраво виражений тренд до використання лише вітчизняних джерел інформації та повного ігнорування будь-яких видань, що видаються на Заході з документознавчої (або близької) проблематики. В першу чергу мова йде про видання присвячені інформаційному менеджменту, діловодству, документуванню тощо. Серед основних причин такого ігнорування, на думку автора – незнання мов, часто платний доступ до матеріалів, просто незнання про існування самих джерел інформації з даної проблематики.

Безумовно, вартість доступу до певної групи матеріалів є очевидною перешкодою на шляху вивчення цих наукових джерел. Так, журнал "Journal of Documentation" (видавництво Emerald Group Publishing Limited), що виходить з 1945 року, присвячений розвитку інформаційної науки і є найбільш цитованим (за індексом ISI) в даній сфері, надає доступ до своїх публікацій лише за умови сплати 1,5 євро за перегляд статті. В даному виданні публікувалися та публікуються найбільш значимі дослідники проблеми розвитку інформаційної науки, в тому числі – відома французька дослідниця С. Бріє, чий науковий доробок в сфері документознавчої науки все ще залишається маловивченим вітчизняними науковцями, хоча деякі західні фахівці вважають, що вона є одним з найбільш потужних продовжувачів наукових розвідок П. Отле.

Так само малодослідженими є публікації іншого журналу видавництва Emerald Group – "Records Management Journal", що публікує матеріали з усіх аспектів управління документами організації, незалежно від їх форми, включаючи створення, організацію, поширення, зберігання та знищення. До основ-

них проблем, що висвітлюються на сторінках журналу відносяться: електронне управління документами; вплив державної політики в галузі управління базами даних; стратегічні зміни в державному та приватному секторах; системи розробки та здійснення управління документами; моделі управління документами; кращі практики, стандарти і управлінські принципи вимірювання ефективності; безперервний професійний розвиток; зберігання документів; правові та етичні питання тощо.

Водночас є журнали, що розміщують власні матеріали в мережі Інтернет безкоштовно. Таким є, наприклад, електронний журнал "Infonomics", який є новою назвою журналу "Document World", що припинив виходити у 2000 році. Журнал "Infonomics" виходить за підтримки Асоціації з менеджменту інформації та зображень (АІМ), яка функціонує понад 60 років і є найпотужнішою неурядовою організацією, що займається допомогою користувачам у подоланні тих викликів, що постають у зв'язку із управлінням документацією, контентом, документами та бізнес процесами. АІМ була заснована в 1943 році як Національна асоціація мікрофільмів і лише пізніше отримала сучасну назву. Основна мета журналу "Infonomics" – за допомогою статей, як практиків, так і теоретиків у сфері управління документним контентом, дати читачам комплексне розуміння стану розвитку даної проблеми та можливих шляхів її вирішення.

Крім проблеми використання іншомовних наукових розвідок у вітчизняній практиці є і не менш важлива пов'язана з цим проблема – відсутність публікацій вітчизняних фахівців у згаданих вище наукових виданнях, що унеможлиблює ознайомлення широкої наукової громадськості із результатами напрацювань українських дослідників сфери документознавства.

В. В. Горєва
/м. Київ/

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛІЇ НДІ ПЛАНУВАННЯ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНИХ ДОКУМЕНТОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1. В останні роки спостерігається репрезентація комплексного висвітлення історичних передумов, основних тенденцій і напрямів розвитку документознавства на теренах України. Проте, найменш вивченим на сьогодні є економічний напрям документознавчих досліджень в УРСР, що здійснювався у 1960-1980-і роках фахівцями Української філії науково-дослідного інституту планування і нормативів при Держплані СРСР у м. Києві (далі – Української філії НДІ планування). Поглиблений історіографічний аналіз наукової продукції цієї установи та висвітлення етапів розвитку і мотивів здійснення економічних документознавчих досліджень в УРСР дозволить заповнити прогалину у сьогоденних знаннях щодо витоків документознавства в нашій країні.

2. Організаційні витoki Української філії НДІ планування починаються з лабораторії вдосконалення організації управління промисловістю при СКБ заводу верстатів-автоматів ім. М. Горького Київського Раднаргоспу, яка була створена 9 травня 1964 року. 18 січня 1966 р. на базі лабораторії створено Відділення наукової організації управління народним господарством Науково-дослідного економічного інституту Держплану, що 30 червня ц. р. було передане науково-дослідному інституту планування і нормативів при Держплані СРСР і перейменоване у зазначену вище Українську філію.

3. Метою функціонування цієї наукової інституції було проведення наукових досліджень методичних і методологічних проблем планування в промисловості, створення системи техніко-економічних норм і нормативів для планування народного господарства, удосконалення систем управління, впровадження в планування економіко-математичних методів і обчислювальної техніки.

4. Наукові звіти Української філії НДІ планування перших трьох років діяльності філії відображали проблематику економічних документознавчих досліджень. Так, у 1965 р. був підготовлений звіт "Основні напрями механізації діловодства і адміністративно-управлінської праці працівників управління промисловістю" за темою: "Удосконалення організації управлінської праці і діловодства в системі управління промисловістю". У межах теми "Удосконалення організації управлінської праці і діловодства в системі управління промисловістю" цим же роком датовані такі звіти: "Класифікація питань діяльності підрозділів і питання організації управлінської праці, документування і документообігу в Укруднаргоспі", "Пропозиції по уніфікації форм документування", "Рекомендації по спрощенню документообігу". В 1966 році був виконаний звіт "Дослідження системи діловодства в апараті Ради Міністрів УРСР і організація документообігу і контролю за виконанням документів на основі використання сучасних засобів оргтехніки". 1967 роком закінчується опрацювання тем, пов'язаних з дослідженням потоків інформації в контексті розроблення структури керування виробництвом. Завершальним був звіт "Основні положення з організації документообігу, реєстрації й контролю виконання документів із застосуванням оргтехніки в центральних установах союзної республіки".

5. Фундаментальні і прикладні дослідження з документознавства провідних співробітників Української філії (починаючи з існування лабораторії) зосереджувалися головним чином на управлінській документації, а саме – створенні і функціонуванні її уніфікованих систем, розробленні уніфікованих форм документів, регулюванні процесів і обсягу документообігу, опрацюванні службових документів в установі та раціонального користування ними.

6. Оптимізація діловодства у наукових працях філії розглядалася як спосіб досягнення економічних цілей управління промисловістю та прискорення науково-технічного прогресу.

7. Здійснений аналіз звітів доводить тісний нерозривний взаємозв'язок між управлінням працею і діловодством, а також актуальність та ефективність безперервного процесу оптимізації інформації в документах та удосконалення якості їх оформлення.

ПРОБЛЕМА ГАРМОНИЗАЦИИ СТАНДАРТОВ СИБИД С МЕЖДУНАРОДНЫМИ СТАНДАРТАМИ

Для дальнейшего развития и совершенствования национальной системы стандартизации огромное значение имеет хорошо развитая законодательная и нормативная база. Это, в свою очередь, будет способствовать качественной подготовке стандартов различных отраслевых групп и систем, в частности – стандартов СИБИД.

С введением в действие в 2003 году Федерального закона " О техническом регулировании" (далее ФЗ – № 184) и признания утратившим силу ФЗ "О стандартизации" (1992 г.) в России национальная система стандартизации фактически лишилась полноценного правового регулирования. В этом мнении сходятся и специалисты в области стандартизации, и те, кто непосредственно использует документы по стандартизации в решении своих профессиональных задач, касающихся различных отраслей.

ФЗ-№ 184 направлен на гармонизацию отечественной системы технического регулирования с международной, что способствует свободному вхождению российской продукции, в том числе информационной, книжного дела, на мировой рынок, повышению ее конкурентоспособности и формированию новых рыночных условий для хозяйственной деятельности. Закон декларирует, что российские технические регламенты должны базироваться на международных стандартах, однако положения ФЗ – № 184, регламентирующие отношения в области международного сотрудничества в области стандартизации, носят бессистемный характер.

Теоретиками и практиками однозначно признан факт невозможности эффективного функционирования национальной системы стандартизации в рамках системы технического регулирования, так как они отличаются по сфере регулирования, целям, принципам, кругу документов, участникам, механизмам функционирования, участию в международной деятельности и др.

ФЗ- № 184 призван был изменить систему технического регулирования в России с целью снижения экономического давления на субъектов хозяйственной деятельности, устранения технических барьеров в торговле, повышения безопасности продукции, но присвоение стандартам права добровольного применения очень усугубило ситуацию.

Весь опыт деятельности по стандартизации в Российской Федерации после вступления в действие ФЗ-№ 184 выявил необходимость разработки нового закона, который бы решил проблемы в сфере национальной системы стандартизации .

Естественно, что появление проекта закона "О стандартизации" очень своевременно и актуально, так как в нем четко определены цели и принципы стандартизации, которые конкретизированы применительно к данной сфере деятельности, названы задачи стандартизации с учетом новых условий функ-

ционирования экономики и социальной сферы, уточнены определения и статус стандартов, расширен и структурирован состав документов по стандартизации, определен порядок их применения и т. д.

Что особенно важно, определены сроки проверки национальных стандартов на соответствие законодательству, запросам потребителей, современному уровню развития науки, техники, передового опыта и требованиям международных (региональных) стандартов – не реже одного раза в пять лет и т. д.

В отличие от ФЗ – № 184 в закон "О стандартизации" введена глава 4, касающаяся направлений международного и регионального сотрудничества в сфере стандартизации. Определен порядок применения международных (региональных) стандартов.

Естественно, это будет способствовать совершенствованию деятельности по разработке стандартов для различных отраслей российской экономики, в том числе, в области информации, библиотечного и издательского дела, так как в основе подготовки стандартов СИБИД кроме российских законодательных и нормативных документов находятся международные документы по стандартизации ИСО и других международных организаций, в которых содержатся самые последние достижения науки, техники, технологии, инновационного опыта.

Сегодня в книжной отрасли растет число субъектов издательской и книготорговой деятельности, появляются различные объединения, основное преимущество которых – возможность применения стандартов и соблюдения единых правил к процессам организации, производства, переработки, распространения информации, издательской продукции и т.д. с учетом специфики структуры и области деятельности объединения.

Введение унифицированных правил способствует повышению эффективности организационных, технологических, информационных и др. связей между издательскими, книготорговыми предприятиями, библиотеками и потребителями (индивидуальными и коллективными).

За последние годы разработан ряд стандартов СИБИД на различные объекты стандартизации книжного дела, некоторые из них соответствуют международным стандартам ИСО (например, ГОСТ 7.59 – 2003) или содержат полный аутентичный текст международного стандарта ИСО (например, ГОСТ 7.9 – 95(ИСО 214 – 76).

Для четкой организации деятельности технических комитетов, непосредственно занимающихся разработкой стандартов, очень ценным является конкретизация в новом законе их функций, в том числе по направлениям, связанным с организацией международного сотрудничества.

Это, несомненно, окажет благотворное влияние на дальнейшую ориентацию СИБИД на соответствующие международные стандарты.

Важным является возврат в новый закон положения, определяющего порядок и условия обязательного соблюдения требований стандартов, которое имело место в действовавшем в России в 1993 – 2003 г.г. законе " О стандартизации".

К сожалению, даже в крупных федеральных информационных изданиях, библиографических, реферативных базах данных, книгоиздательской продукции и

других источниках информации не всегда соблюдаются требования, например, к методам аналитико–синтетической переработки информации (оформлению библиографического описания, аннотации, простановки индекса ISBN и т. п.), которые закреплены в действующих стандартах.

Разработка закона "О стандартизации" имеет большую ценность для восстановления статуса и значения системы стандартизации России.

Ориентация на соответствующие международные стандарты при подготовке стандартов СИБИД расширяет границы выхода информационной и книжной продукции и услуг на международный рынок; открывает широкие возможности для поддержания их конкурентоспособности; внедрения отечественных и зарубежных инноваций в книжном деле; для решения проблем эффективного обмена информацией между субъектами мирового информационного пространства; для совершенствования процессов управления, организации, производства, переработки, хранения, представления, распространения и т.д. информации и документации; для повышения профессионального уровня специалистов книжного дела; для полного, качественного, адекватного удовлетворения потребностей пользователей.

*С. В. Харченко,
С. В. Литвинська
/м. Київ/*

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СТАНДАРТИВ СЕРІЇ " ІНФОРМАЦІЯ ТА ДОКУМЕНТАЦІЯ" У СВІТЛІ "ДЕРЖАВНОЇ ПРОГРАМИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ НА 2006-2010 РОКИ"

Входження України до світового інформаційного простору та представлення у ньому наших інформаційних ресурсів вимагає вирішення проблем стандартизації та уніфікації на державному рівні. Відповідний комплекс проблем виникає і в галузі здійснення управління інформаційною, бібліотечною та видавничою справою в Україні.

Загально визнаним і задекларованим на державному рівні є той факт, що національна система стандартизації базується на принципах міжнародної та європейської стандартизації, зокрема, на таких принципах, як використання сучасних досягнень науки, техніки і практичного досвіду, участь у розробленні стандартів всіх зацікавлених сторін і прийняття їх на засадах консенсусу. Розроблений, удосконалений і прийнятий за таких умов стандарт стає загально визнаним технічним правилом, що відображає досягнутий рівень розвитку науки і техніки. Практичний бік цієї надзвичайно важливої справи не настільки оптимістичний, хоча й зроблено певні кроки.

Вважається, що основою державної політики України в сфері стандартизації на сучасному етапі є пріоритетність впровадження міжнародних та європейських стандартів, а це дозволить використати досвід та досягнення розвинутих країн в національній економіці, сприятиме виходу українських товарів на світовий ри-

нок, пришвидшить інтегрування України в єдиний економічний, інформаційний тощо європейський простір. Очевидно, саме з цією метою у 2006 році Кабінет Міністрів України затвердив (постанова КМУ від 1 березня 2006 року № 229) "Державну програму стандартизації на 2006-2010 роки".

Серед пріоритетних напрямів виконання Програми названо й ті, які безпосередньо стосуються документознавчої галузі, а саме: удосконалити інформаційне забезпечення, зокрема створити бібліографічні і повнотекстові бази даних національних стандартів, легалізувати електронні копії нормативних документів, забезпечити розвиток та ефективне функціонування Національного інформаційного центру міжнародної інформаційної мережі (ISONET); оптимізувати фонд нормативних документів; удосконалити стандарти з науково-технічної термінології; переглянути або скасувати республіканські стандарти та галузеві стандарти колишнього СРСР.

Очікувалося, що виконання цієї Програми забезпечить упровадження міжнародних та європейських стандартів з метою гармонізації законодавства України із законодавством ЄС; створення фондів нормативних документів в усіх галузях національної економіки, які відповідатимуть її потребам; використання результатів стандартизації тощо.

Що ж ми маємо на сьогодні? Чи досягнуто мети? Які завдання (в аспекті документознавчої (у широкому розумінні цього слова) галузі поставлено, а які з них виконано?

Завдання створити бібліографічні і повнотекстові бази даних національних стандартів. Можемо припустити, що повнотекстову базу фахівці ще створюють, оскільки можна знайти перелік, але без повного бібліографічного опису національні стандарти серій "Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи", "Інформація та документація", "Діловодство й архівна справа" тощо. Крім того, до наявних електронних версій державних стандартів України немає вільного доступу для ознайомлення.

Завдання удосконалити стандарти з науково-технічної термінології. У вільному доступі є інформація тільки про вісім стандартів, які стандартизують термінологію, два з них належать до серії "Інформація та документація": ДСТУ ISO 5127:2007 "Інформація і документація. Словник термінів (ISO 5127:2001, IDT)", ДСТУ 5034:2008 "Інформація і документація. Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять". Один з цих стандартів ідентичний міжнародному. Крім того, спроектовано стандарт "Інформація і документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять", хоча кінцевий термін завершення роботи над ним – грудень 2010 р. Чекає на схвалення і проект стандарту "Транслітерування українських текстів з кирилиці на латиницю.

Завдання переглянути або скасування республіканські стандарти та галузеві стандарти колишнього СРСР: жоден зі стандартів колишнього СРСР, який має відношення до документознавства, не переглянуто і не скасовано.

Завдання оптимізувати фонд нормативних документів. Щороку Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики затверджує план національної стандартизації на один календарний рік. Так, на

2009 рік заплановано, що ТК 144 "Інформація і документація" розробить і подасть на затвердження сім стандартів. На жаль, інформації про виконання цього плану немає. Проте, на сьогодні є вже чинними стандарти ДСТУ 6095:2009 "Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Правила скорочення заголовків і слів у заголовках публікацій (ГОСТ 7.88-2003, MOD)", ДСТУ Б А.2.4-20:2008 "СПДБ. Правила обліку та зберігання оригіналів проектної документації".

Завдання упровадження міжнародних та європейських стандартів: затверджено до використання стандарт ISO 4087:2005, який функціонує в Україні під назвою "ДСТУ ISO 4087:2007 "Мікрографія. Мікрофільмування газетних видань на мікрофільмі 35 мм для архівних потреб". Цей державний стандарт ідентичний міжнародному. Зазначимо, що протягом 2006–2009 рр. стали чинними ще чотири міждержавні стандарти ДСТУ ГОСТ серії "Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи".

Крім того, Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики наказом від 15.10.2009 р. № 374 надав чинності в Україні з 1 грудня 2009 р. міждержавним стандартам як національним, прийнявши їх методом підтвердження, мовою оригіналу з наданням їм відповідного національного позначення. Однак, ці стандарти не адаптовано для національного споживача. Крім того, зазначено, що вони не є обов'язковими до використання (на відміну від радянських стандартів – ГОСТів, у яких попереджалася, що нехтування ними переслідується законом). То для чого такий стандарт державі і нам, споживачам?!

Отже, хоча "Державна програма стандартизації на 2006-2010 роки" ще діє, проте, зрозуміло, що очікуваних результатів годі й сподіватися.

А. Ю. Слизький
/м. Київ/

ВІДБІР НА ДЕРЖАВНЕ ЗБЕРІГАННЯ ДОКУМЕНТІВ ЛІКВІДОВАНИХ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

В сучасних умовах суттєво зростає роль документаційно-інформаційного забезпечення управлінських процесів, а також задоволення соціально-правових потреб й інтересів громадян. Ринкові відносини зумовили значне збільшення обсягів недержавного документостворення й документообігу. У разі ліквідації підприємств, установ, організацій до архівних установ надходять не всі документи тривалого строку зберігання. Існує потреба у підготовці Переліку соціально-значущих документів, що мають надходити до архівних установ у разі ліквідації підприємства, установи, організації з метою нормативно-методичного забезпечення проведення експертизи цінності таких документів. Соціально-значущі документи на зберігання приймають трудові архіви або архівні відділи райдержадміністрацій відповідно до п. 12.3.5. "Правил роботи архівних підрозділів органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій".

В діяльності будь-якої організації, незалежно від форми власності, формуються три групи соціально-значущих документів:

1. Документи з особового складу: (накази директора з особового складу (прийом, звільнення, переміщення, і т.д.); трудові договори (контракти); особові картки звільнених робітників (форма Т-2); особові справи звільнених робітників; документи з начислення заробітної плати робітникам (особові рахунки, розрахункові відомості, платіжні відомості). Строк зберігання вищезазначених документів – 75 років. Ці документи в обов'язковому порядку при ліквідації юридичної особи передаються на архівне зберігання. Вони мають особливе значення для співробітників тому, що їх інформаційна цінність полягає в підтвердженні стажу, кваліфікації, розміру заробітної плати, відрахування в Пенсійний фонд.

2. Документи з основної діяльності організації: (накази директора з основної діяльності; штатні розклади та додатки до них; річні бухгалтерські баланси та додатки до них; річні звіти з перерахування грошових активів в різні фонди. Строк зберігання цих документів – постійний. З цими документами простежується історія розвитку юридичної особи.

3. Документи з фінансово-господарської діяльності: (платіжні доручення; товарні, транспортні та податкові накладні; документи, пов'язані з виготовленням й продажем продукції і товарів, наданням послуг, виконанням робіт, а також отримання платні за них). Строк зберігання – 5 років.

М.М. Юда
/м. Київ/

ПРОТОКОЛ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ ЯК ВИД ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ

Основне призначення судових документів полягає в документальному забезпеченні діяльності суду, а саме – процесу здійснення правосуддя. З огляду на це, протокол судового засідання посідає чільне місце в системі судової документації.

Зміст поняття протоколу судового засідання, одного з основних процесуальних документів, які належать до судової системи документації, значно відрізняється від усталеного розуміння – це єдиний процесуальний акт, який фіксує та засвідчує протягом усього судового провадження хід і результати розгляду справи, доводить, що було та чого не було в судовому засіданні.

Протокол судового засідання забезпечує ефективність судового слідства, закріплюючи та засвідчуючи фактичні дані, які отримуються під час його здійснення, забезпечуючи можливість їх перевірки та достовірність.

Враховуючи важливість цього документа, закон визначив, що він складається окремим незацікавленим у результаті справи учасником процесу – секретарем, який несе відповідальність за відповідність записів у протоколі фактичним обставинам судового розгляду.

Усі суттєві для справи обставини повинні фіксуватися в протоколі повно, всебічно, конкретно, з додержанням вимог логіки, офіційно-ділового стилю мови юридичних документів.

До першої групи фіксованих у протоколі питань (обставин) належать: фіксація часу і самого факту оголошення судового засідання відкритим, оголошення складу суду, роз'яснення прав учасникам процесу та права на відвід суду; з'ясування явки учасників і можливості розгляду справи за відсутності будь-кого з них; уточнення часу вручення копії обвинувального висновку обвинуваченому; визначення порядку дослідження доказів; фіксація факту проголошення обвинувального висновку; заходи до порушників громадського порядку тощо.

Хід судового слідства, зміст показань свідків, потерпілих, підсудних; порядок і результати дослідження предметів, документів, речових доказів, проведення експертиз і здійснення інших дій, спрямованих на отримання, дослідження, перевірку та оцінку доказів входять до другої групи висвітлюваних обставин справи в протоколі.

Третя група висвітлює послідовність і стислий зміст промов, реплік учасників судових дебатів; зміст останнього слова підсудного.

Четверта група об'єднує всі ухвали та рішення суду, винесені в процесі судового розгляду; вказівку про вихід суду до нарадчої кімнати після останнього слова підсудного; проголошення вироку та роз'яснення строків та порядку його оскарження; роз'яснення засудженому права на подання клопотання про помилування у разі засудження його до смертної кари; ухвала про порушення справи щодо свідків, які надали завідомо неправдиві покази.

Відповідно до п. 7 ст. 129 Конституції України, ч. 1 ст. 198 ЦПК, ст. 87-1 КПК України, ст. 128 та ч. 1 ст. 296 КК України у судах запроваджена обов'язкова фіксація судових процесів технічними засобами. Найбільш відомими та популярними у використанні є комплекси "Феміда", "Оберіг", "Камертон", "Тритон-2С".

Під час запису фонограми судового засідання секретар повинен орієнтуватися у масиві стадій аби правильно відобразити той порядок, у якому вони відбувалися у судовому засіданні.

Тож поряд із документами на традиційних паперових носіях здійснюють своє функціонування й фонограми, а точніше оптичні фонограми на диску.

МУЗЕЙНА ПАМ'ЯТКА ЯК НАУКОВО-ІНТЕРПРЕТАЦІЙНЕ ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ

В контексті сприйняття інформації, джерела поділяються на конкретно-змістові та герменевтичні.

Серед герменевтичних особливе місце посідає музейна пам'ятка – предметне автентичне джерело соціально значимої інформації, необхідної для позитивного ходу історико-культурного процесу, що являє собою вилучений із системи звичних відношень в рамках об'єктивної реальності мобільний або стаціонарний об'єкт (придатний для тривалого зберігання), що включений до системи музейної комунікації. Інформаційне використання музейних історико-культурних цінностей базується на науково обґрунтованій інтерпретації, тому необхідно уникати характерної для представників герменевтичної методології психологізацію, метафізичність, суб'єктивність тлумачення. При інтерпретації необхідно, наскільки можливо, абстрагуватися від стереотипів свідомості, характерних для нашого часу, і, на основі даних про суспільну свідомість досліджуваної історичної епохи, робити висновки. Оскільки психічна діяльність певного індивіду є часто незрозумілою навіть для самого індивіду, "співпереживання", розуміння мотивів діяльності соціумів та їх окремих представників може бути лише імовірним, проте дуже рідко достовірним. Об'єктивні перепони сприйняття інформації були висловлені ще Ф. Беконом. Англійський вчений, розуміючи неможливість остаточно позбутися недоліків ("ідолів") сприйняття, наголошував на необхідності враховувати їх при проведенні наукових досліджень. Таким чином, незважаючи на те, що остаточної об'єктивності в гуманітарних дослідженнях досягти досить складно, а подекуди й неможливо, необхідно намагатися бути об'єктивним настільки, наскільки це можливо. Рух до об'єктивності через суб'єктивність є провідною ознакою гуманітарного пізнання, дотримуючись якого можна зробити імовірні знання достовірними.

Розглянемо особливості наукової інтерпретації музейних пам'яток. На думку М.Хайдеггера, буття людини протікає в трьохосовій системі координат, а саме: час, простір, інші люди. Уточнюючи концепцію німецького дослідника, зазначимо, що буття людини пов'язане із використанням рукотворних та природних матеріальних об'єктів, а також взаємодією природних об'єктів без участі людини. Таким чином, предмет, наприклад, артефакт може в результаті тлумачення служити джерелом інформації про суспільні відносини.

Предметом інтерпретації музейної пам'ятки, з якого, власне, "видобувається" соціально значима історико-культурна інформація, є інформаційне поле (виявлена частина інформаційного потенціалу). Кожна складова інформаційного поля може бути фізично відображена на об'єкті, а може бути виявлена опосередковано. Особливої ваги набуває фіксація відношень предмета в середовищі побутування, тому що фізична основа артефакту може не нести в собі "слідів" соціокультурного контексту. Звернемо увагу на те, що такі характеристики му-

зейних пам'яток як реліквійність, меморіальність виникають у свідомості людей саме завдяки виявленим зв'язкам предмета в середовищі побутування.

Крім зв'язків в рамках середовища побутування для інтерпретації музейних пам'яток важливе значення мають їх відношення в рамках музейної інформаційно-комунікаційної системи – упорядкованої сукупності засобів комунікації, спрямованих на забезпечення інформаційного використання музейного зібрання. До музейної інформаційно-комунікаційної системи безпосередньо належить: музейна експозиція (частина музейного зібрання, виставлена для огляду; являє собою сукупність розміщених у спеціально організованому просторі музейних пам'яток та науково-допоміжних матеріалів, які утворюють експозиційний образ, що є втіленням концепції експозиції), музейна виставка (тимчасова музейна експозиція, присвячена певній темі й побудована на музейних пам'ятках й, за необхідності, на науково-допоміжних матеріалах), науково-довідковий апарат (каталоги, бази даних, науково-облікова документація), музейна бібліотека та архів, науково-допоміжний фонд, мультимедійний фонд, музейні пам'ятки (музейне зібрання). Музейне зібрання утворює підсистему в рамках музейної інформаційно-комунікаційної системи. Музейні пам'ятки мають взаємодоповнювати одна одну так, щоб максимально детально й достовірно відображати історичну дійсність.

Об'єктивність інтерпретації безпосередньо залежить від автентичності музейної пам'ятки. Термін "автентичний" походить від грецького слова αὐθεντικός – справжній. Автентичність – це онтологічний зв'язок із історико-культурною дійсністю, яку пам'ятка відображає. Зазначений онтологічний зв'язок може бути безпосередньо фізично відображений на пам'ятці, або встановлений опосередковано. Хронологічні рамки історичної епохи, яку відображає пам'ятка, пов'язані із тривалістю побутування об'єкта, тобто від моменту створення до перетворення на пам'ятку.

Наукова інтерпретація пам'яток супроводжує всі напрями музейної роботи. Включенню об'єкта до музейного зібрання передують наукова експертиза, що включає атрибуцію предмета (аналіз зовнішніх ознак, його класифікація), формулювання загальноісторичного значення (роль об'єктів подібного типу в історичних подіях; за умови унікальності – роль конкретного об'єкту), визначення автентичності (доведення належності місцю побутування, фізико-хімічний аналіз тощо), визначення предмету музеєфікації (з'ясування соціальної значимості, та музейної цінності). В результаті наукової експертизи об'єкту на стадії включення до музейного зібрання робиться його перша науково-обґрунтована інтерпретація. Науково-дослідна робота в музеї передбачає поглиблене вивчення музейних пам'яток, в результаті чого можуть здійснюватися монографічні дослідження музейних історико-культурних цінностей. Виставкова діяльність передбачає прогнозування впливу музейних пам'яток на відвідувача, для чого необхідно проаналізувати накопичені наукові інтерпретації предмету й обрати ту інформацію, яка в найбільшій мірі відповідає цільовій аудиторії.

Науково обґрунтована інтерпретація музейних пам'яток дозволяє з високим рівнем достовірності відображати перебіг історико-культурного процесу. Тлумачення музейних історико-культурних цінностей та поширення отриманих

в результаті цього "смислів" через музейну комунікацію є стрижнем музейної роботи. Методологічні засади інтерпретації складають герменевтика, історичне та музейне джерелознавство. Особливості музейної пам'ятки як науково-інтерпретаційного джерела характерні також і для інших різновидів історико-культурних цінностей – рухомих (архівних та бібліотечних) та нерухомих пам'яток.

О. Ю. Висоцький
/м. Дніпропетровськ/

АГІТАЦІЙНИЙ ДОКУМЕНТ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ЛЕГІТИМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ

Актуальність вивчення агітаційного документа як технології легітимації політичної влади визначається необхідністю вивчення ролі документів з чітко фіксованим функціональним призначенням як засобу завоювання суспільної довіри та підтримки у ході боротьби за владу різноманітних політичних сил в умовах розвитку демократії в Україні.

Для досягнення легітимності влади використовуються ті або інші способи одержання суспільного визнання й підтримки – технології легітимації влади. На відміну від політичної діяльності в цілому, ці технології характеризуються чіткою орієнтацією на збільшення легітимності, цілеспрямованою організацією дій у зв'язку з даною орієнтацією, відносною прихованістю впливу й видимим вирашем тих або інших політичних сил або діючих осіб від здійснення технологій такого роду. Виходячи з зазначеного, до технологій легітимації може бути віднесений агітаційний документ, оскільки він є інструментом завоювання суспільної підтримки політичними суб'єктами.

Поняття "агітація" (походить від латинського *agitatio* – приведення в рух, спонукання) означає найважливіший засіб впливу на свідомість і настрої широких мас з метою спонукати їх до політичної чи іншої активності через поширення певних ідей та гасел за допомогою як усних виступів, так і різноманітних документів. Під документом в узагальнюючому значенні розуміється інформація, зафіксована на матеріальному носії у вигляді тексту, звукозапису чи зображення або їх сполучення й призначена для передачі у часі та у просторі з метою суспільного використання. Виходячи з цього, під агітаційним документом слід розуміти інформацію, яка репрезентована на матеріальному носії у вигляді тексту, звукозапису чи зображення або їх сполучення для впливу на свідомість і настрої широких мас з метою спонукати їх до політичної чи іншої активності через поширення певних ідей та гасел.

До агітаційних документів можна віднести листівки, наклейки, плакати, карикатури, стікери, трафарети, графіті, інтернет-сайти, флеш-ролики, відеоролики. Усі вони відрізняються формою репрезентації у них агітаційної інформації та особливостями впливу. Листівки більше орієнтовані на вплив за допомогою вербалізації та метафоризації сприйняття суспільно-політичної реа-

льності, наклейки, стікери, трафарети, графіті – на вплив через актуалізацію та вселяння (вдовбування) потрібної суб'єкту агітації ідеї, плакати та карикатури – на вплив за допомогою візуалізації та міфологізації світу через активацію емоційно-образного сприйняття світу; інтернет-сайти, флеш-ролики та відеоролики – на вплив через віртуалізацію реальності, тобто інфільтрацію у свідомість готових емоційно насичених образів, які стають засобами осмислення та оцінки суспільно-політичної реальності.

До відеороликів відноситься політична реклама, яка транслюється по телебаченню. Її перевага перед іншими засобами агітації полягає в тому, що вона поєднує в собі аудіальні та візуальні засоби впливу, при цьому активізуючи у реципієнта почуття невдоволення існуючим станом справ та м'яко підводячи до наміру змінити "недосконалість" світу "правильною" дією – голосуванням за гідного кандидата чи партію.

Агітаційні документи мають універсальний та контекстуальний аспекти впливу на свідомість та поведінку мас. До контекстуальних слід віднести соціально-політичні та конкретно-історичні обставини, в рамках яких відбувається політична діяльність суб'єктів агітаційного впливу, їх завдання, тактики та стратегії, які потребують реалізації, а також форму репрезентації агітаційної інформації. Універсальні аспекти дії агітаційних документів втілюються у спільності структури їх впливу на масову свідомість та поведінку. Спільними елементами структури агітаційних документів є ідеологеми (ключові вербальні одиниці, що задають ідеологічну рамку осмислення дійсності), міфологеми (ключові констатації реальності) та імперативи (спонукальні формули, що змушують діяти певним чином). За допомогою ідеологем, міфологем та імперативів, які забезпечують функціонування технік залякування, самовихваляння та лестощів, оформлюється міфологічний сюжет, який справляє агітаційний вплив на адресата, та нав'язує йому сценарій дій, вигідний для суб'єкта впливу.

Міфологічний сюжет дозволяє спростити реальність через архаїзацію масової свідомості у термінах боротьби добра зі злом, своїх та чужих, героїв та лиходіїв, друзів та ворогів, відвівши позиціонованому суб'єкту позитивну роль, а його противнику – негативну.

Ідеологеми вказують на ключову ідею, яка дозволяє осмислювати політичну реальність. Наприклад, ворог може позначатись у залежності від специфіки цільової аудиторії ідеологемами "олігарх", "чинуша", "експлуататор", "україножер", "русофоб", "пахан", "фашист", "бандерівець", "червоно-коричневий", "пособник", "нехристь".

Міфологема в агітаційному документі є ключовим повідомленням, яке встановлює зв'язок позиціонованого суб'єкта політики з адресатом агітаційного документа. Наприклад, "Б.А. Тюлькін – наш мер". У цій міфологемі слово "наш" є ідеологемою, яка чітко вказує на поділ світу на "наших" та "чужих", між якими йде боротьба. Або інший приклад: "План Путіна – перемога Росії" (2007 р.), де слово перемога вказує на боротьбу з ворогами Росії, а Путін позиціонується як стратег захисту Росії.

Імператив в агітаційному документі може бути як прихованим, внутрішньотекстовим (скажімо, словосполучення "наш мер" в умовах виборчої кампанії

може бути прочитано як "голосуй за своїх"), так і явним, наприклад, у вигляді гасла: "Голосуй розумом. КПРФ" (2009 р.) або "Голосуй за зміни. Б. Обама" (2008 р.).

Достатньо часто принциповою схемою впливу міфологізованого сюжету агітаційного документу стає трикутник С. Карпмана, в основі дії якого лежить утилізація емоційних реакцій реципієнтів, які виникають внаслідок індикативної актуалізації уявних ролевих характеристик учасників політичного процесу та забезпечують активізацію суспільно-політичної взаємодії. У 1968 році психолог Стефан Карпман узагальнив ідеї автора трансакційного аналізу Ерика Бьорна, запропонувавши все розмаїття ролей, описаних Е. Бьорном в "Іграх, в які грають люди", звести до трьох основних – Переслідувача, Жертви й Рятівника. Цей драматичний трикутник С. Карпман запропонував для аналізу й розв'язання, насамперед, психологічних проблем у міжособистісних стосунках, які є, головним чином, наслідком безвідповідальності їхніх учасників. Проте трикутник, як виявилося, може бути не лише гарним методологічно-дослідницьким інструментарієм, але й ефективним технологічним засобом, особливо у сфері легітимації політичної влади. По-перше, тому що дає широкі можливості для мотивації своїх дій всім учасникам трикутника; по-друге, тому що відволікає від раціонального сприйняття подій, переводячи їхню інтерпретацію на емоційний рівень; по-третє, тому що приводить до віртуалізації реальності, підміні вирішення реальних політичних проблем питаннями персоналізованої взаємодії суб'єктів політики; по-четверте, тому що наповнює особливим змістом різні способи й форми легітимації політичної влади, зокрема агітаційний документ. Таким чином, трикутник С. Карпмана як мета-модель впливу агітаційних документів сприяє, з одного боку, відходу масової свідомості від адекватного сприйняття реальності, а з іншого боку – підвищує політичну активність населення, каналізуючи її в русло легітимації одних політичних сил і персонажів за рахунок втрати влади конкуруючими силами.

Отже, агітаційний документ являє собою один із важливіших предметів документознавчого аналізу, дослідження якого має як теоретичне, так і практичне значення. В умовах боротьби за владу різноманітних політичних сил в Україні актуальність вивчення специфіки, місця та ролі агітаційного документа постійно зростає.

Л. М. Ткач
/м. Рівне/

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ДОКУМЕНТОЗНАВЦЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

Питання формування комунікативної культури, питання мовної комунікації, принципи моделювання комунікативного акту, правила мовленнєвої поведінки у професійній діяльності завжди є актуальними. Комунікативна культура – це одна з необхідних професійних якостей сучасного молодого спеціаліста. У зв'язку з цим одним із завдань, яке постає перед студентом, є свідоме ставлення до майбутньої професійної діяльності, яка вимагає культури

мовлення, розвитку навичок професійного спілкування різних форм. Його психологічна готовність до професійної діяльності розкривається через виявлення і формування у нього інтелектуальних, професійних та інших умінь. Адже комунікативна культура фахівця проявляється у вмінні вирішувати виробничі проблеми засобами спілкування, налагоджувати міжособистісні взаємини на різних рівнях соціальної взаємодії, самореалізовуватись у професійній діяльності, а також адаптуватись у сучасному суспільстві.

Комунікативна культура особистості – це система знань, норм, цінностей і зразків поведінки, прийнятих у соціумі, вміння реалізувати їх у спілкуванні. Відтак, комунікативна культура документознавця передбачає комунікативні вміння, які повинні базуватися на обміні інформацією, виробленні єдиної системи взаємодії між партнерами, сприйняття та розуміння співрозмовника. Вона базується на завданнях оволодіння засобами мовного етикету і правилами вживання усної і писемної форм професійного спілкування, ефективного користування мовними, стилістичними й етичними нормами усної форми ділового мовлення у межах професійної діяльності. А це в свою чергу сприяє оптимізації комунікативної діяльності документознавця, формуванню мовних і мовленнєвих умінь і навичок, які допоможуть забезпечити професіоналізм його трудової діяльності на рівні сучасних вимог, визначених Конституцією України, Законом "Про мови в Українській РСР", Законом України "Про державну службу" та іншими нормативно-правовими документами.

Сьогодні питання комунікативної культури, зокрема культури мовлення у вищому навчальному закладі, характеризується підвищеною увагою до комунікативного компонента і яскравим виявом культурологічних підходів до матеріалу. Це виявляється в орієнтації культури мови на формування креативної мовної особистості, яка має розвинуте чуття мови, досконало володіє мовним етикетом, знайома з кращими зразками мовної поведінки, відшліфованими в процесі культурного розвитку нації та спрямована на толерантне мовленнєве спілкування. Тому мовна неграмотність, невміння дотримуватися стандартів щодо укладання документів, невміння написати текст, перекласти його з однієї мови на іншу, а також порушення нормативної мовленнєвої поведінки в суспільстві, встановлення несприятливого контакту між співрозмовниками у професійній сфері, невміння врегулювати взаємини на основі принципу ввічливості псує візитну картку спеціаліста-документознавця.

Комунікативна ситуація, яка визначається різними характеристиками, описується умовами ситуації спілкування, способом, стилем спілкування. Наприклад, вибір етикетних одиниць співрозмовниками в комунікативному акті передусім залежить від таких екстралінгвістичних факторів, як: соціальна роль, вік, стать, місце проживання, культурно-освітній рівень адресата й адресанта і соціальна дистанція між ними, характер ситуації спілкування, специфіка взаємин між комунікантами; вибір потрібної етикетної одиниці, який обумовлений їх особистісними характеристиками і психологічними установками (наприклад, намагання виявити свою індивідуальність у ситуаціях-стереотипах). Ситуації "правильного контакту" між комунікантами є необхідною й важливою складовою процесу спілкування. Без знання прийнятих у професійній діяльності пра-

вил мовного етикету, не володіючи вербальними формами вираження ввічливих взаємин між партнерами, грамотний фахівець не зможе правильно встановити ділові контакти з колегами, а також з найбільшою користю для себе і для оточуючих здійснити сам процес спілкування.

Вище зазначене дає підставу говорити про комунікативну компетентність документознавця, складовою якої є мовленнєва компетенція – вміння правильно користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи), а також інтонаційні засоби мовлення. На жаль, в усному і писемному спілкуванні спостерігається тенденція до надмірного й недоречного вживання фахівцями іншомовних слів через недостатнє знання лексичного багатства рідної мови, а також недотримання та порушення мовних норм, що може стати причиною непорозуміння, викликати заперечну реакцію у співрозмовника і негативно позначитися на його подальшій кар'єрі.

Досить часто зустрічаються в мові помилки, які руйнують професійну основу комунікації як в усній, так і писемній формах. Вони зумовлені низкою таких причин:

– індивідуально-культурною причиною. Психологічний контакт при спілкуванні, а отже, й ефект впроваджених дій залежить від рівня мовної підготовки документознавців, який залишається поки що низьким;

– практикою повсякденної діяльності працівників документно-інформаційної сфери, пов'язаною з переведенням усієї системи спілкування та діловодства на українську мову тощо.

Отже, комунікативна культура документознавця – це правильно організоване спілкування, що забезпечує ефективний обмін інформацією, дає змогу глибше пізнати співрозмовника, спрогнозувати особливості подальшої ділової взаємодії з партнером, це обмін діями, вчинками, думками, переживаннями, це процес виховання і самовиховання, це форма творчості, яка допомагає виявити і розвивати кращі професійні якості, це вміння використовувати мовні засоби залежно від мети, ситуації спілкування, це культура професійного мовлення, яка забезпечує мовну компетентність фахівця у його професійній діяльності.

А. Т. Матвієнко

/м.Київ/

ТУРИЗМ ЯК ОБ'ЄКТ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Туризм як суспільне явище народився фактично в середині XIX століття, хоча подорожі, які можна прирівняти до туризму, здійснювались задовго до цього часу. Виникнувши як організовані подорожі переважно з культурно-оздоровчими цілями, за роки свого існування, на сьогодні туризм перетворився не тільки на масове явище глобального масштабу, але й набув різноманітних форм і проявів.

За даними Всесвітньої туристичної організації (ВТО) кількість подорожуючих з різноманітними цілями в світі в 2008 році склала майже 920 млн. осіб, а грошові потоки склали майже 730 млрд. дол. США.

Україна, як член ВТО, займає своє місце в світовому розподілі туристичних ринків та потоків. Так, в 2009 році Україну відвідало майже 20 млн. подорожуючих і 18 млн. українців виїхало за кордон.

Відповідно до ст. 1 Закону України "Про туризм", туризм – це тимчасовий виїзд громадян з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових та інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування. Тобто, під виїздом слід розуміти виїзд в буквальному значенні слова, незалежно від виду транспорту, а також вибуття пішки. Наведене визначення туризму має декілька аспектів, в тому числі і суб'єктивний, який полягає в тому, що мета подорожі та послуги, які будуть надаватись під час подорожі, існують виключно в уявленні та суб'єктивному ставленні туриста до місця майбутньої подорожі, яке до того ж відрізняється від місця його постійного перебування.

Суб'єктивний аспект туризму передбачає постійне функціонування в галузі туризму, умовно, трьох учасників: туристів – споживачів туристичних послуг; суб'єктів туристичної діяльності – виробників та реалізаторів туристичних послуг; держави в особі державних органів, які виконують регуляторні функції, приймають нормативно-правові акти відповідно до компетенції, забезпечують виконання інших функцій, які притаманні виключно державним органам.

Функціонування зазначеного "трикутника" в кожній країні, в тому числі і в Україні, забезпечується наявністю певного масиву документів, в першу чергу – нормативно-правових актів. В залежності від рівня правової культури в державі, функціонуючі документи носять більш деталізований характер.

Постійне функціонування трьох учасників під час здійснення туристичної діяльності впливає на діяльність суб'єктів господарювання інших галузей економіки та культури (за даними ВТО – приблизно на 40 галузей), що в свою чергу потребує також міжгалузевого узгодження документів, як нормативно-правового характеру, так і документів, які забезпечують безпосереднє функціонування відповідних галузей.

Перехід до інформаційного суспільства набуває особливого значення для функціонування сфери туризму. З розвитком комп'ютерних технологій, інформаційних мереж туризм відкриває для туристів інший, віртуальний світ, який, крім уявлення про майбутню подорож, дає можливість сприймати послуги, що пропонуються для придбання, вже в візуальному режимі, а інколи і в режимі реального часу.

Тобто, організація тимчасового виїзду громадян з постійного місця проживання та організація безпосереднього надання послуг повинні бути відповідно документально забезпечені, як гарантія надання послуг, їх безпечності, дотримання прав і свобод громадян, що користуються туристичними послугами.

При цьому роль і місце державних органів, які відповідають за формування державної політики в сфері туризму, зростає пропорційно зростанню ви-

мог до документального забезпечення з точки зору якісного і професійного підходу до підготовки та прийняття нормативно-правових актів у сфері туризму.

Кінцевим результатом документального забезпечення реалізації державної політики у сфері туризму є забезпеченість дотримання прав і свобод громадян України та іноземців під час організації та здійснення туристичної діяльності.

*Л.А. Сокур
/м. Канів/*

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В СФЕРІ ДІЛОВОДСТВА: ПОНЯТТЯ, ЗАВДАННЯ, СУТНІСТЬ

В умовах розвитку української державності сфера діловодства набуває неабиякої значущості, оскільки всі дії Уряду, посадовців, підприємців та пересічних громадян неодмінно мають документальний супровід. Провівши аналіз наукових праць, присвячених дослідженню державної політики в сучасних умовах, ми звернули увагу на наступний факт. У більшості з цих праць акцент робиться на проблемах реалізації (здійснення) державної політики, тоді як питання її формування висвітлені недостатньо. Це породило низку проблем фактично в усіх без винятку сферах практичної діяльності, де прослідковується зволікання з ухваленням провідних концептуальних законів, постанов, які б відповідали потребам часу у сфері діловодства.

Опираючись на досвід вчених в галузі державного управління, зупинимось на такому розумінні і визначенні державної політики у сфері діловодства, як цілеспрямована діяльність держави щодо розв'язання суспільних проблем, досягнення і реалізації загальнозначущих цілей розвитку в сфері діловодства. Під поняттям "формування державної політики" в сфері діловодства пропонуємо розуміти процес від зародження думки, наміру, плану тощо і до його наукового обґрунтування у вигляді концепцій, нормативних актів, законів з викладенням очікуваних результатів. Саме на етапі формування слід максимально врахувати всі об'єктивні тенденції і власні суб'єктивні прагнення та сформувати умоглядну лінію необхідного розвитку, яка може бути представлена у вигляді концептуальних засад, оскільки саме концепція є тим первинним документом, який, по суті, і являє собою умозаключення, думку щодо окреслення наступних запрограмованих дій. Таким чином, можемо зауважити, що концептуальне оформлення державної стратегії щодо здійснення державної політики дає можливість розробки ефективного механізму її подальшої реалізації.

Наразі, українська державна політика у сфері діловодства перебуває на етапі формування, оскільки на сьогодні відсутній закон про діловодство. А його прийняття та розробці передують той перший етап "намірів і мотивів", який представлений наявним "Проектом Концепції проекту Закону України "Про діловодство", на основі якого поданий для обговорення і Проект Закону України "Про діловодство".

Слід відзначити, що неможна розглядати процес формування державної політики в сфері діловодства відірвано від життя, від другої складової, тобто, від її реалізації (впровадження) в життя через механізми державного управління. Для дослідження конкретних можливостей державної політики слід розглядати ці два етапи у їх єдності, із врахуванням визначальної ролі результатів першого етапу – етапу формування.

Відтак, маючи в своєму розпорядженні значний інструментарій (закони, норми, правила, інструкції тощо), держава, за допомогою політики, через систему відповідних органів, визначає мету, пріоритети, завдання, передбачає розвиток подій і ситуацій, програмує дії суб'єктів управління тощо. При цьому державна політика не є статичною, а являє собою динамічне явище відповідно до історичних, суспільно-політичних, правових реалій, реагуючи на суспільні потреби.

З огляду на це, на різних етапах історичного розвитку державна політика в сфері діловодства висувала різні цілі, відповідно до цінностей, ситуації, пріоритетів тощо. Так, в умовах відродження української державності в 1917-1919 р.р., наріжним каменем державної політики в сфері діловодства було переведення його на українську (державну) мову, створення дієвих механізмів виконання управлінських рішень на всіх рівнях та збереження наявних архівних матеріалів. Аналіз тогочасних документів, постанов та універсалів дають нам можливість зробити припущення, що основною метою державної політики в сфері діловодства цього періоду було створення власної україномовної дієвої структури та системи діловодства, оскільки від її чіткої організації залежало налагодження зв'язків між центром та регіонами, а відтак, і виконання законів і розпоряджень центральної влади.

Радянська доба висунула нові реалії, що й спонукало до змін пріоритетів державної політики в сфері діловодства та висунення нових завдань, серед яких можемо відзначити уніфікацію форм діловодних процесів та управлінських документів відповідно до всесоюзних норм, впровадження жорсткої системи повноважень у виданні організаційно-розпорядчої документації, поліпшення діяльності архівних установ, удосконалення та раціоналізація документаційного забезпечення виконавчих органів управління різних рівнів, розробка Єдиної державної системи діловодства. Хотілося б зазначити, що в радянську добу, в умовах бездержавності, завдання та пріоритети державної політики України перебували в руслі загальносоюзних і, фактично, не носили національного забарвлення. Саме цим і пояснюється те коло завдань та проблем державної політики в сфері діловодства, з якими зіткнулася незалежна Україна.

Виходячи з цього, найважливішими напрямками вирішення проблем, що потребують наукового дослідження, на наш погляд, є: вивчення сучасного стану сфери діловодства; аналіз проблеми нормативно-правового регулювання функціонування діловодної сфери в суспільстві; визначення основних принципів та пріоритетів сучасної сфери діловодства; дослідження основних проблем та труднощів, що на сьогодні мають місце в організації процесів діловодства та обґрунтування напрямів оптимізації державної політики у сфері діловодства.

Визначивши пріоритетні напрямки, варто звернути увагу й на те коло завдань, яке вимагає інтенсифікації державної політики та підвищеної уваги з боку держави: організація дієвого нормативно-методичного забезпечення та приведення наукової термінології до єдиного стандарту; впровадження Міжнародного стандарту ISO 15498-2001 та забезпечення його сумісності з вітчизняними нормами діловодства; розмежування повноважень суб'єктів організації діловодства в країні; впровадження практики неухильного виконання основних нормативно-правових актів та нормативних документів, спрямованих на організацію діловодства, зокрема, інструкції з діловодства, переліків документів зі строками їх зберігання, стандартів на створення управлінських документів; запровадження адміністративних та кримінальних покарань за порушення організації та здійснення діловодства, дезорганізацію діловодного процесу та зумисне псування, знищення, приховування, незаконну передачу іншій особі службових документів; впровадження єдиних норм створення управлінських документів та організації роботи зі службовими документами в умовах застосування електронного документообігу для запобігання втрат електронної службової інформації; забезпечення права власності установ на їх службові документи та документальні фонди; узгодження сумісності нормативних положень різних сфер функціонування документів (електронний документообіг, архівна справа тощо); визначення загальних засад застосування державної та інших мов у діловодстві. І це далеко не повний перелік завдань, які сьогодні мають бути реалізовані в сфері діловодства.

Отже, держава, маючи певний інструментарій, покликана своєчасно виявляти галузеві проблеми та шукати шляхи їх вирішення, шляхом створення власного механізму державного регулювання на рівні державної політики в сфері діловодства.

С.В. Силков
/г. Минск/

ЗАКОН РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ "ОБ ЭЛЕКТРОННОМ ДОКУМЕНТЕ И ЭЛЕКТРОННОЙ ЦИФРОВОЙ ПОДПИСИ" КАК НОВЫЙ ЭТАП РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО ИНФОРМАЦИОННОГО ПРАВА

Формирование основ информационного общества в РБ прямо связано с расширением сферы оборота документированной информации. Изменяются состав и структура документных ресурсов, способов фиксации человеческой деятельности. Человек становится участником не только отношений в пределах собственной страны, но и единого информационного пространства. Процессы информатизации резко расширяют возможности деятельности субъектов правоотношений всех видов и существенно усложняют их нормативный правовой фундамент. Актуальность проблем правового регулирования электронного документооборота (ЭДО) в мире постоянно возрастает в связи с широким внедрением систем обмена договорами, контрактами, отчетами, декларациями и т.д. в

виде электронной формы, систем межбанковских и иных электронных платежей, покупки товаров и др. Обеспечение юридически значимого ЭДО осуществляется на основе применения электронных цифровых подписей (ЭЦП) в качестве реквизита электронных документов (ЭД) как средства удостоверения их подлинности (авторства), аутентичности и целостности. Для развития национального информационного права РБ близок подход согласно российской правовой модели, а принятие Закона РБ "Об электронном документе и электронной цифровой подписи" (2009 г.) [03] (далее – Закон) стало началом нового этапа развития национального информационного права РБ.

Сфера действия Закона РБ об ЭД и ЭЦП

Новый Закон направлен на установление правовых основ применения ЭД, определение основных требований, предъявляемых к ЭД, а также правовых условий использования ЭЦП в ЭД, при соблюдении которых ЭЦП в ЭД является равнозначной собственноручной подписи в документе на бумажном носителе. Действие Закона распространяется на отношения в сфере обращения ЭД и ЭЦП, и не распространяется: на отношения, возникающие при использовании иных аналогов собственноручной подписи, а также при обращении документов в электронном виде, подтверждение целостности и подлинности которых осуществляется без применения сертифицированных средств ЭЦП; на порядок обращения ЭД, содержащих сведения, составляющие государственные секреты.

ЭД могут применяться во всех сферах деятельности, где используются программные, программно-технические и технические средства, необходимые для создания, обработки, хранения, передачи и приема информации в электронном виде. Хочу отметить, что сфера обращения ЭД не полностью совпадает со сферой обращения бумажных документов – у последних все равно остается своя эксклюзивная ниша, хотя, возможно, бумажные документы будут композитными, т.е. содержать в себе элементы ЭД, например, микропроцессоры.

Органы и учреждения Государственной архивной службы РБ (ГАС) в сфере обращения ЭД и ЭЦП: осуществляют разработку и реализацию единой государственной политики в сфере комплектования ЭД Национального архивного фонда РБ (НАФ), обеспечения их сохранности, организации их учета и использования; осуществляют государственный надзор за соблюдением законодательства РБ об архивном деле и делопроизводстве при работе с ЭД и его методическое обеспечение.

Согласно Ст. 1 Закона, ЭД – это документ в электронном виде с реквизитами, позволяющими установить его целостность и подлинность. Но здесь неясно, что такое электронный вид? Включает ли он перфокарты и информацию, закодированную в 2-мерных штрих-кодах (для обработки которых нужен компьютер), бумажные факсы (при передаче которых используются электронные технологии)? Что касается реквизитов, позволяющих установить его целостность и подлинность: если это документ, то все необходимые реквизиты он уже имеет! К тому же, Закон устанавливает целостность ЭД, но в мировой практике целостность документа означает его полноту и неизменность. Поэтому необходимо изложить определение ЭД в следующей редакции: "Электронный документ – это созданный при помощи программных, программно-технических и

технических средств документ, в котором документируемая информация и ее реквизиты представлены и материально зафиксированы на любых электронных носителях информации или в форме аналоговой записи, или в форме цифровой кодированной записи идентифицируемого файла, или в форме идентифицируемой записи в файле (файлах) базы (баз) данных, или в форме иной записи, которые создаются, обращаются (обрабатываются), сохраняются в информационных документных системах, получают / передаются между такими системами по телекоммуникационным каналам связи, однозначно отображаются (воспроизводятся) при визуальном или ином восприятии человеком при помощи таких средств" ..

Ст. 17 Закона определяет, что ЭД состоит из двух неотъемлемых частей, общей и особенной. Но не уточняется, выделяются ли эти части логически или они должны быть физически обособлены. 2-я трактовка может ограничить возможность использования встроенных ЭЦП, которые уже сейчас реализованы во многих программных средствах и которые позволяют подписывать не весь электронный объект, а только определенные его части.

Общая часть ЭД должна состоять из информации, составляющей содержание документа. Особенная часть ЭД должна состоять из одной или нескольких ЭЦП, а также может содержать до-полнительные данные, необходимые для проверки ЭЦП и идентификации ЭД, которые устанавливаются техническими нормативными правовыми актами.

ЭД имеет формы внутреннего и внешнего представления. Формой внутреннего представления ЭД является запись информации, составляющей ЭД, на электронном носителе информации. Формой внешнего представления ЭД является воспроизведение ЭД на электронном средстве отображения информации, на бумажном либо ином материальном носителе в форме, доступной и понятной для восприятия человеком.

Согласно Закона РБ об ЭД и ЭЦП, оригинал ЭД существует только в электронном виде. Все идентичные экземпляры ЭД являются оригиналами и имеют одинаковую юридическую силу. Это очень важно и законодательно фиксирует потенциальную неединичность оригинала ЭД!

Копия ЭД создается путем удостоверения в порядке, установленном законодательством РБ, формы внешнего представления ЭД на бумажном носителе. Возникает вопрос – почему только на "бумажном" носителе? Ведь есть ряд других аналоговых носителей: апертурные карты, микро-плёнки, микрофиши. Информацию можно также напечатать на пластиковой карте, и т.д.

Юридическая сила ЭД

Согласно Ст. 1 Закона, подлинность ЭД – свойство ЭД, определяющее, что ЭД подписан действительной ЭЦП. Но этого явно недостаточно. Надо, чтобы ЭД был аутентичным: 1) являлся именно тем, чем претендует быть; 2) был создан (послан) именно тем лицом, которое указано в качестве его создателя (отправителя); 3) создан (послан) именно в то время, которое в нем указано. Во избежание неправильного толкования должен быть четко указан деловой контекст создания документа и связь его с другими документами (обычно это производится через метаданные). Подлинный ЭД – это ЭД, целостность и

подлинность которого подтверждаются с применением сертифицированного средства ЭЦП, использующего при проверке ЭЦП открытые ключи лиц, подписавших ЭД.

Ст. 22 Закона подлинный ЭД приравнивается к документу на бумажном носителе, подписанному собственноручно, и имеет одинаковую с ним юридическую силу. Оригинал ЭД и его копия, соответствующая требованиям, установленным настоящим Законом, имеют одинаковую юридическую силу. Здесь возникает проблема с уверенностью в "одинаковости" юридической силы: а что если между оригиналом и копией ЭД будут расхождения? Копия есть копия, ее правовой статус давно известен, и такое положение следует исключить.

Если в соответствии с законодательством РБ требуется, чтобы документ был оформлен в письменной форме, то ЭД и его копия считаются соответствующими этому требованию. Если в соответствии с законодательством РБ требуются нотариальное удостоверение и (или) государственная регистрация документа, а документ создан в электронном виде, то нотариальному удостоверению и (или) государственной регистрации подлежат ЭД или его копия.

Представляется, что если одному пользователю документа требуются и бумажный и электронный экземпляры одновременно, то необходимо вести речь о создании электронного дубликата бумажного документа, т. е. документа, произведенного в электронной форме вместе с идентичным бумажным документом, имеющего те же реквизиты, структуру и содержание, и подписанного ЭЦП тем же лицом, которое подписало оригинал бумажного документа.

Ведомственное хранение и последующая передача на постоянное хранение ЭД в ГАС осуществляются в течение сроков и в соответствии с требованиями, установленными законодательством РБ об архивном деле. При приеме ЭД на ведомственное и постоянное хранение должна устанавливаться их подлинность. При ведомственном и постоянном хранении ЭД должна быть обеспечена их целостность. Т. о., Закон предполагает обязательную проверку подлинности ЭД лишь на момент передачи его в ГАС. В процессе архивного хранения, в том числе и в организации, должна быть обеспечена лишь целостность ЭД, т.е. свойство, определяющее, что в ЭД не были внесены изменения и (или) дополнения. Вопрос о том, какие свойства ЭД должны проверяться в момент его передачи из архива организации в ГАС, передан в сферу компетенции ГАС. Но решить этот вопрос, опять-таки, возможно только принятием дополнительного нормативного акта.

Государственная система управления открытыми ключами (ГСУОК)

Согласно Ст. 1 Закона, ЭЦП – это последовательность символов, являющаяся реквизитом ЭД и предназначенная для подтверждения его целостности и подлинности; личный ключ ЭЦП – это последовательность символов, принадлежащая определенным организации или физическому лицу и используемая при выработке ЭЦП; открытый ключ проверки ЭЦП – это последовательность символов, соответствующая определенному личному ключу, доступная для всех заинтересованных организаций или физических лиц и применяемая при проверке ЭЦП.

ГСУОК предназначена для обеспечения возможности получения всеми заинтересованными организациями и физическими лицами информации об открытых ключах и их владельцах в РБ и представляет собой систему взаимосвязанных и аккредитованных в ней поставщиков услуг.

Особенность Закона РБ об ЭД и ЭЦП – в нем не определяются удостоверяющие и регистрационные центры, как это делается в законах других стран, а вводится понятие "поставщик услуг" ("организация, оказывающая услуги по распространению открытых ключей") – организация, выполняющая одну или несколько из следующих функций: достоверное подтверждение принадлежности открытого ключа определенной организации или физическому лицу, издание, распространение, хранение сертификатов открытых ключей и списков отозванных сертификатов открытых ключей.

Основные функции ГСУОК: 1) регистрация владельцев личных ключей; 2) издание, распространение и хранение сертификатов открытых ключей и списков отозванных сертификатов открытых ключей; 3) создание и сопровождение БД действующих и отозванных сертификатов открытых ключей; 4) внесение сертификатов открытых ключей в БД действующих сертификатов открытых ключей; 5) обеспечение доступности БД действующих и отозванных сертификатов открытых ключей; 6) отзыв сертификатов открытых ключей; 7) достоверное подтверждение принадлежности открытого ключа определенной организации или физическому лицу; 8) хранение карточек открытых ключей.

В Заключение хотелось бы отметить, что: 1) отраженный в законе РБ об ЭД и ЭЦП подход к использованию ЭД, и ЭЦП, не совпадает ни с вариантом России, ни с вариантом Евросоюза, что может отрицательно сказаться на развитии экономики РБ; 2) в Законе электронным документом признается только документ с ЭЦП, что уже не соответствует мировой практике. И в России, и в Евросоюзе сейчас широко применяются ЭД, не имеющие ЭЦП. Правильнее было бы говорить об ЭЦП в РБ только как об одном из возможных способов придания ЭД юридической силы; 3) в Законе не сказано: а) что будет с ЭД через определенное время после создания (год и более), когда истечет срок действия использованных при их создании ключей. Как доказывать их подлинность, как обеспечивать их долговременное и постоянное хранение? Что при создании ЭД нельзя применять технологии, которые способны в будущем изменить воспринимаемое человеком представление документов либо сделать их нечитаемыми (скрытый код, макросы, использование внешних шрифтов, использование средств защиты прав интеллектуальной собственности типа DRM, и т.д.); б) что хранить ЭД надо в незашифрованном виде (а если в зашифрованном, то надо хранить ключи шифрования и средства ЭЦП); 4) в Законе не заложены основы нормативного правового регулирования доверенных служб времени, значение которых постоянно возрастает.

В связи с активным развитием информационного права РБ, настоятельно необходимо унифицировать законодательство о документации и ее хранении в органах государственной власти и управления, органах местного самоуправления. Для этого настало время начать разработку Кодекса РБ "О документируемой информации и обеспечении ее обращения и сохранности". Так, ст. 2 Закона

РБ "О нормативных правовых актах" (2000 г.) устанавливает, что Кодекс РБ (кодифицированный нормативный правовой акт) – это закон, обеспечивающий полное системное регулирование определенной области общественных отношений. Именно Кодекс должен регулировать правовые отношения в многоплановых и межинституциональных аспектах документирования информации.

Часть Общая Кодекса должна содержать четкие правовые рамки взаимодействия гражданина и органа власти посредством документов различных систем документации и изданных на любых носителях информации, а также рамки межведомственного информационного обмена. Сюда следует включить базовые положения ныне действующих Законов РБ об информации, информатизации и защите информации, о Национальном архивном фонде, об ЭД и ЭЦП. Так, электронным документом необходимо признавать только тот документ, который создан и сохраняется в информационной документной системе (ИДС), и может передаваться из одной такой системы в другую. Документ, созданный в электронной форме, должен в ней же использоваться и сохраняться в дальнейшем, включая хранение в ГАС. ЭД должен иметь установленные нормативными правовыми актами обязательные элементы структуры – метаданные, записываемые в формате, едином для всех участников инфообмена. ЭД должен передаваться в ГАС в формате, в котором он хранился в ИДС, вместе с метаданными.

Часть Особенная Кодекса должна содержать: 1) регламент работы архива документов на не-электронных и электронных носителях информации; 2) регламент управления документацией в органах власти; 3) подробные правила ЭДО: взаимоотношения ГАС и организаций-источников комплектования; минимальные требования к ИДС, в которых создаются, обрабатываются и сохраняются ЭД; организационно-технические условия доставки ЭД субъектам правоотношений; правила долговременного (постоянного) хранения ЭД; 4) подробные правила составления и доставки писем в электронном виде субъектам публичной деятельности; 5) организационно-технические условия предоставления доступа к формулярам и образцам документов в электронном виде получателям административных госуслуг (услуг, сертифицируемых органами власти); 6) элементы структуры ЭД; 7) требования к форматам записи и носителям, на которых фиксируются ЭД для передачи в ГАС.

ИДС, в которых создаются, обрабатываются и сохраняются ЭД, должна поддерживать: взаимодействие с системами ЭДО органов власти; процессы хранения в ГАС ЭД длительных и постоянного сроков хранения; обеспечение предохранения ЭД от удаления из системы; обеспечение целостности содержания ЭД и их метаданных; обеспечение бесперебойного и эффективного легального доступа пользователей к любым ЭД и их метаданным, поиск ЭД и информации; обеспечение возможности воспроизведения без искажения содержания ЭД, созданных в системе; сохранение структуры ЭД и их метаданных; обеспечение воспроизведения процедуры (хода) рассмотрения дел, идентификации пользователей и тотальной документации изменений, вводимых ими в ЭД и их метаданные; обеспечение поддержания действий по классификации, систематизации и группированию ЭД в дела на основании номенклатуры дел; обеспече-

ние поддержки и документирования процессов подготовки ЭД постоянного хранения и их метаданных к передаче на хранение в ГАС; обеспечение возможности пересылки ЭД в другие ИДС; обеспечение поддержки и документирования процесса уничтожения ЭД не постоянного срока хранения. ИДС, удовлетворяющая таким требованиям, сможет выполнять функции архива организации (ведомственного архива) и позволит осуществлять взаимодействие между ГАС и органами власти (как фондообразователями в понимании ГАС).

А. М. Шелестова
/м. Харків/

КАНАЛИ ЕЛЕКТРОННО-ДОКУМЕНТНОЇ КОМУНІКАЦІЇ СУЧАСНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

В умовах розвитку соціальних комунікацій, сучасний університет виступає у ролі соціального інституту комунікації, яка відбувається в суспільстві. Розвиток новітніх інформаційних технологій, зокрема, Інтернету, сприяє тому, що у сучасному університеті існують документи не лише на традиційних носіях, але й в електронній формі. Окрім цього, нові інформаційні технології дають можливість передавати документи в процесі здійснення комунікації електронними засобами, що сприяє розмиванню чіткої межі між документною та електронною комунікацією в сучасному університеті, як інституті соціальної комунікації суспільства.

Важливим, на наш погляд, є визначення каналів університетської електронно-документної комунікації. Зазначимо, що відомі вчені розглядають комунікаційний канал як реальну або уявну лінію зв'язку (контакту), по якій повідомлення рухаються від комуніканта до реципієнта; як засоби цілеспрямованої передачі інформації у процесі комунікаційної діяльності; як матеріальну сторону (або підґрунтя) соціальної комунікації. Розвиток суспільства супроводжується постійним збільшенням кількості та видів комунікаційних каналів; на сьогодні окрім природних каналів існують штучні, свідомо створені людьми.

У сучасному університеті головними штучно створеними електронно-документними комунікаційними каналами є:

– канали опублікованих документів, які призначені для широкого суспільного використання: паперові (з використанням поліграфічних засобів) та електронні (видані на зовнішніх носіях або шляхом розміщення в Інтернеті на веб-сайтах університетів, зареєстровані в установленому порядку);

– канали неопублікованих (у тому числі непублікуємих) документів, що являють собою рукописи, машинописи, графіку, живопис, електронні документи, не розміщені в Інтернеті та не розраховані на широке розповсюдження.

На нашу думку, у відповідності до типології документопотоків (внутрішні, зовнішні, вхідні, вихідні, мережеві та немережеві документи) університету можна виділити наступні до-кументні канали комунікації, функціонують у сучасному університеті:

- канали внутрішніх документів, що забезпечують циркуляцію документів в середині уні-верситету;
- канали зовнішніх документів, що забезпечують обмін документами уні-верситету з інши-ми установами чи організаціями;
- канали вхідних документів, що забезпечують надходження документів до університету з зовнішнього середовища, тобто від інших установ чи організацій;
- канали вихідних документів, що забезпечують надсилання документів університетом ін-шим установам та організаціям, тобто у зовнішнє середовище;
- канали мережевих документів, що забезпечують доступ до документів потенційно необ-меженому колу користувачів через телекомунікаційні мережі;
- канали немережевих документів, що забезпечують доступ до документів не призначених для передачі по телекомунікаційних мережах.

Таким чином, можна спостерігати багатоканальність електронно-документної комунікації в сучасному університеті. Серед перелічених комунікаційних каналів все більшої популярно-сті та розвитку набувають мережеві канали передачі документів, бо в наш час головними ри-сами сучасної вищої освіти є інформати-зація, глобалізація, впровадження нових інформацій-них технологій в навчаль-ний процес та розвиток дистанційної освіти. Мережеві документи є доступними потенційно необмеженому колу користувачів через телекомунікаційні мережі. В свою чергу, через мережеві канали можуть надаватися локалізовані, розподілені та інтернет-документи.

О. В. Лаба
/м. Київ/

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДІЛОВОДСТВА

1. Нині актуальним є питання визначення основних термінологічних понять сфери електронного діловодства. На нашу думку, основними з них є такі: електронне діловодство, система автоматизації діловодства, система електронного документообігу, електронний документ, електронний цифровий підпис. У низці нормативно-правових актів та нормативних документів визначено окремі з них. Це, зокрема, Закон України "Про електронні документи та електронний документообіг", Закон України "Про електронний цифровий підпис", Національний стандарт України ДСТУ 2732:2004 "Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять" (Далі – ДСТУ 2732:2004).

2. Поняття "електронне діловодство" почало вживатися лише на початку ХХІ століття. Виходячи з визначення поняття "діловодство" в ДСТУ 2732-2004, можна припустити, що електронне діловодство – це автоматизовані технологічні процеси з документування управлінської інформації та організації роботи з документами з використанням комп'ютерної техніки та спеціального програмного забезпечення.

3. Закон України "Про електронні документи та електронний документо-обіг" розширює поняття електронного документообігу, визначаючи його як

"сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та, у разі необхідності, з підтвердженням факту одержання таких документів". З цього визначення бачимо, що електронний документообіг включає і процеси документування, і роботу з документами, а не лише їх рух, тобто є максимально наближений до електронного діловодства.

4. У спеціальній літературі, пов'язаній з автоматизованим діловодством, часто вживається термін "системи автоматизації діловодства" (далі – САД). Деякі автори визначають систему електронного документообігу (далі – СЕД) основною частиною САД, що забезпечує створення, зберігання, переміщення і доставку електронних документів, а також контроль за їх виконанням. Сучасний ринок інформаційно-комп'ютерних технологій розвивається дуже швидко й динамічно. Виробники як систем електронного документообігу, так і систем електронного діловодства намагаються розширити функціональність своїх систем, збагачуючи їх додатковими функціями, які раніше не були притаманні відповідним видам систем. Це призводить до розмивання чітких меж між САД та СЕД. Тому доцільно було б використовувати збірне поняття "системи автоматизації діловодства та електронного документообігу", яке і відображає поліфункціональність зазначених систем.

5. Ключовим для сфери електронного діловодства та документообігу є поняття "електронний документ". Відповідно до статті 5 Закону України "Про електронні документи та електронний документообіг", електронний документ – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Законом врегульоване поняття "дані" – інформація, яка подана у формі, придатній для її оброблення електронними засобами. Однак, у законі не передбачений склад обов'язкових реквізитів електронного документа. ДСТУ 2732:2004 трактує поняття електронного документа так: електронний документ – це документ, який створюють та використовують тільки в межах комп'ютерної системи. Законодавством Німеччини встановлено таке визначення поняття "електронний документ" – це текст, цифрова таблиця, малюнок або послідовність чи комбінація текстів, таблиць або малюнків, які шляхом оцифрування подаються або переводяться у форму файла..

Отже, є три підходи до визначення електронного документа: 1) електронний документ – це, в першу чергу, документ, що містить певні електронні дані (переважно вітчизняний підхід); 2) у світовій практиці робиться наголос на тому, що електронний документ – це, насамперед, інформація, зафіксована чи утворена з допомогою електронного носія; 3) комплексний підхід, згідно з яким електронним може вважатися документ, що передбачає можливість автоматизованої семантичної обробки інформації з використанням сукупності програмних та апаратних засобів. За умови використання інших видів опрацювання інформації маємо справу з електронним образом (електронною формою представлення) документа.

6. У статті 6 Закону України "Про електронні документи та електронний документообіг" вказаний один з обов'язкових реквізитів електронного докуме-

нта – електронний підпис, який використовується для ідентифікації автора та підписувача електронного документа іншими суб'єктами електронного документообігу. Електронний підпис – дані в електронній формі, які додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язані та призначені для ідентифікації підписувача цих даних. Електронним підписом може вважатися будь-який спосіб підписання електронного документа, однак у законі зроблений наголос на використанні одного з видів електронного підпису – електронного цифрового підпису, який отримується в результаті криптографічного перетворення набору електронних даних і дає змогу підтвердити цілісність електронного документа та ідентифікувати підписувача. Термін "електронний підпис" був вперше вжитий Європейською Комісією у переробленому проекті Директиви ЄС 1999/93/ EG, щоб не прив'язувати правове врегулювання до якоїсь визначеної технології. У попередньому проекті використовувався термін "цифровий підпис". Директивою Єврокомісії, а також національними законами "Про підписи" країн-членів ЄС встановлене таке визначення: електронний підпис – це дані в електронній формі, пов'язані з іншими електронними даними чи логічно з ними поєднані, які слугують для перевірки цілісності документа. В українському законодавстві визначено поняття "електронний підпис", однак реальні заходи вживаються лише щодо врегулювання правовідносин стосовно електронного цифрового підпису, обмежуючи суб'єктів цих правовідносин виключно криптографічними особистими та відкритими ключами.

*Ю.П. Якимюк
/м.Біла Церква/*

ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТООБІГУ КОРПОРАТИВНОГО ОБ'ЄДНАННЯ ВНЗ

Загальна система документообігу характеризується загальноновизначеними схемами: вхідні; вихідні; внутрішні. У корпоративних об'єднаннях ВНЗ утворюється ще одна підсистема документообігу, назовемо її умовно "корпоративна". У загальній схемі вона доповнює внутрішні документи. До цієї ("корпоративної") підсистеми документообігу відносяться документи, які видані у центральній установі (ЦУ) об'єднання і спрямовані в будь-який структурний підрозділ цього об'єднання, але не призначені для направлення у сторонні організації і установи. Наприклад, це можуть бути загальні інструкції та розпорядження по організації створення приймальних комісій та їх правила роботи.

У взаємодії учасників документообігу ЦУ і територіальних підрозділів у досліджуваній установі прийнята централізована система організації документообігу. Усі офіційні документи реєструються в одному підрозділі – у канцелярії ЦУ.

Взаємодія у "корпоративному" ВНЗ між основними учасниками документообігу здійснюється в процесі передачі документів на підпис, погодження, ознайомлення, виконання, реєстрацію.

Як правило, в корпорації ВНЗ ЦУ є керуючою установою, яка здійснює стратегічне управління усіма юридичними особами об'єднання. Ці стратегічні

цілі обговорюються і затверджуються на щорічних загальних зборах засновників і представників підрозділів.

Кожна установа об'єднання взаємодіє: із ЦУ з питань стратегічного розвитку (корпоративний документообіг); з іншими установами об'єднання з організації навчального процесу (корпоративний документообіг); із зовнішніми організаціями (вхідні і вихідні документопотоки).

ЦУ об'єднання видає накази та іншу документацію з метою здійснення управління структурними підрозділами, які мають відносну юридичну самостійність дій. Кожна із цих установ, яка входить до об'єднання, наприклад, Білоцерківський інститут економіки та управління ВНЗ ВМУРоЛ "Україна" (БІЕУ), направляє до ЦУ різноманітні звіти, відповідні документи на затвердження Президентом корпоративного об'єднання. Розпорядчі документи із ЦУ надходять в "єдину точку входу" – в канцелярію, де її секретар подає ректору для відповідного розпису.

Підготовлені інформаційні та звітні документи, які адресовані до ЦУ, також спрямовуються із "єдиної точки виходу" – канцелярії, за відправлення яких відповідає секретар ректора.

Усі вхідні та вихідні документи реєструються у книзі секретаря канцелярії як корпоративні. У більшості досліджуваних установ документи, які отримані від ЦУ, реєструються в окремому журналі реєстрації й не змішуються з реєстрацією вхідних і вихідних документів інших організацій.

У ЦУ також реєструються дані документи в окремих журналах реєстрації як вхідні і вихідні кожної установи (підрозділу) і не змішуються з реєстрацією вхідних і вихідних інших установ. Це дає більш чітку координацію дій всередині корпорації між центральною установою та структурними підрозділами об'єднання.

Значна частина взаємозв'язків між установами корпорації здійснюється за допомогою службових записок, які також реєструються як вхідна внутрішня (корпоративна) і вихідна внутрішня (корпоративна).

Ректори, їх заступники усіх структурних підрозділів ведуть переписку із сторонніми організаціями по виробничим питанням. У цих випадках кореспонденція поступає безпосередньо адресату або в канцелярію по пошті, факсимільному зв'язку, електронній пошті. Канцелярія здійснює розсилку документів адресатам. Така кореспонденція реєструється в установі як вхідні і вихідні документи інших організацій та центральних керівних органів.

Система документообігу всередині структурного підрозділу (установі) між підрозділами (відділами інституту, деканатом та ін.) здійснює особисто секретар канцелярії. У цих обставинах канцелярія установи здійснює послуги експедиції, тобто, забезпечує розсилку документів адресатам – відповідним структурним підрозділам чи конкретно викладачу. При необхідності дані документи реєструються як внутрішні документи в окремому журналі реєстрації в кожному підрозділі. На жаль, така форма документообігу характерна не для усіх установ об'єднань.

Особливість і специфіка документообігу ВНЗ визначається і рівнем прийняття рішень. В цілому, в кожній установі (підрозділі), яка входить до корпоративного об'єднання, діє шість рівнів управління: 1) ЦУ; 2) Вчена рада установи;

3) ректор (директор); ; 4) проректори; 5) декани; 6) завідувачі кафедр, начальники структурних підрозділів.

Рішення, які приймаються на рівні ЦУ, є обов'язковими для виконання усіма установами об'єднання(корпорації).

Н.М. Вірьовкіна,

І.М. Одокієнко

/м. Черкаси/

СИСТЕМА АВТОМАТИЗАЦІЇ ДІЛОВОДСТВА ТА ДОКУМЕНТООБІГУ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОГО КАЗНАЧЕЙСТВА УКРАЇНИ

Питання розвитку електронного простору України сьогодні набуло особливої актуальності. Важливим кроком у цьому напрямку було започаткування 18 квітня 2002 року довгострокової програми під умовною назвою "Електронна Україна", в межах якої передбачено заходи створення ефективного механізму інформаційної взаємодії органів державного управління всіх рівнів, впровадження електронного документообігу та забезпечення інформаційної безпеки.

Документообіг будь-якої державної установи є елементом складної структури, яка взаємодіє з іншими процесами управління і спрямована на досягнення глобальних цілей забезпечення інформаційно-аналітичної діяльності установи. При цьому вихідні дані для прийняття рішень, необхідна інформація і самі рішення представляються у вигляді документів. І обсяг технічної роботи з документами найчастіше за все настільки великий, що заслоняє, а іноді і заміщає основний зміст діяльності.

Тому автоматизація роботи з документами, що циркулюють в органах Державного казначейства України, має найважливіше значення для підвищення ефективності його діяльності.

Автоматизація діловодства базується на тому, що при реєстрації паперового документа він цілком або частково переводиться в електронну форму, і подальша робота ведеться в основному з електронними реєстраційними картками і представленнями документів. При цьому:

- зменшуються терміни підготовки і виконання документів;
- створюються і автоматично підтримуються бази (архіви) нормативних і розпорядчих документів;
- зменшується кількість рутинних операцій, працівники одержують можливість зосередитися на вирішенні змістовних задач управління;
- підвищується якість підготовки управлінських рішень;
- процеси розробки і проходження документів стають інформаційно прозорими і надають можливість здійснювати контроль на будь-якій стадії.

В органах Державного казначейства України з 2008 року запроваджено Систему автоматизації діловодства та документообігу (САДД) на базі автоматизованої системи діловодства та організації конфіденційного документообігу "OPTiMA-Workflow" Стандарт (Версія 1.19).

Дана система забезпечує ведення багатьох видів електронних картотек, що, однак, є при цьому підмножинами єдиної картотеки. При цьому резолюції і пов'язані з ними документи автоматично переміщуються між картотеками відповідно до прийнятої технології проходження документів. Таким чином, у будь-який момент часу є наявною повна інформація про стан, історію руху і виконання документів в установі. Даний комплекс програмного забезпечення (ПЗ) дозволяє забезпечувати обмін документами і резолюціями з використанням сучасних систем зв'язку між підрозділами.

САДД застосовується для обліку (реєстрації) вхідних, вихідних, внутрішніх документів, обліку виданих резолюцій і отриманих звітів про виконання. У базі даних зберігається не лише формальна частина (реквізити) документів, а й їх змістовна частина у вигляді текстів, текстових файлів, образів. Ця система дає можливість контролювати виконання документів і кожної резолюції або доручення, зберігати дані про справи, до яких віднесено документи, здійснювати швидкий пошук необхідних документів за декількома реквізитами. Система передбачає паралельне функціонування електронного і паперового документообігу.

У САДД одиницею зберігання є реєстраційна картка (далі –РК) документа – електронний аналог традиційної реєстраційно-контрольної картки. РК містить вичерпні відомості про документ і зберігається в єдиній базі даних.

Функціональні можливості системи підтримують ведення РК на всіх етапах виконання документа, включаючи його реєстрацію, підготовку резолюцій, оформлення звітів виконавців, списання документа до справи. Підсистема формування стандартних звітів дає можливість оперативно контролювати виконання документів і попередити порушення термінів виконання.

Усі документи, що підлягають реєстрації, поділяються на кілька груп, кожна з яких реєструється окремо, тобто має відмінні від інших груп правила формування реєстраційного індексу і різний набір реквізитів.

Підтримуються чотири базові групи документів, які підлягають реєстрації: вхідні; вихідні; внутрішні; звернення громадян.

Система допускає розподіл кожної з груп документів на довільні підгрупи, що поєднують документи за загальною тематичною ознакою, ознакою підрозділів або ознакою листування. Розподіл на підгрупи визначається правилами документообігу і потребами довідково-аналітичної роботи, а склад підгруп і правила формування реєстраційних номерів зберігаються в системному довіднику групи документів.

У залежності від того, до якої базової групи віднесений документ, його РК містить різний набір реквізитів. Склад реквізитів кожної з груп документів також визначається діючими нормативними документами.

САДД надає можливість швидко одержати відповіді на питання: у кого, де, на якій стадії виконання перебуває документ. У процесі функціонування системи в ній нагромаджується інформаційна база документів установи. У системі пошук документів проводиться централізовано на автоматичних місцях реєстрації і оброблення інформації за сполученням будь-яких реквізитів РК, а також пошук за текстом документа.

Довідки видаються:

- за конкретним документом – де розташований, стадія підготовки, результат виконання, місце зберігання;
- за темою (змістом) – конкретний документ, група документів;
- за кореспондентом (автором) – конкретний документ, усі документи автора;

Для пошуку документа чи групи документів можна зазначити такі реквізити:

- вхідні, вихідні, внутрішні документи, звернення громадян (пошук може вестися як окремо по кожній категорії, так і за всіма чотирьма групами документів);
- вид документа (лист, доручення, наказ тощо);
- приблизні хронологічні межі пошуку (дати надходження або – для внутрішніх документів – підписання документа);
- установа (кореспондент/адресат);
- зміст (тема).

За набутим досвідом роботи в Системі автоматизації діловодства та документообігу Державного казначейства України можливо зробити наступні висновки:

– оброблювані документи, у тому числі і передані з використанням засобів обчислювальної техніки, мають дві форми – традиційно паперову й електронну. Подібний симбіоз є наслідком того, що сучасні засоби підготовки документів передбачають електронну форму збереження документа, а нормативна база та усталені правила звернення – паперову. Також найважливішим аргументом на користь збереження паперових носіїв документів є неперевершена зручність роботи з ними. Правила і звички змінюються значно повільніше від можливостей сучасних інформаційних технологій. В установах та організаціях, очевидно, ще довго при обробці документів в електронному вигляді будуть зберігатися операції, що вимагають створення їхніх паперових копій. Крім того, поки що обмін офіційними документами між органами влади і передача їх у державні архіви також відбувається в паперовій формі;

– система САДД потребує доопрацювання та вдосконалення в цілому, а зокрема – в частині здійснення поточного контролю виконання документів. Зокрема пропонується введення процесу візуалізації щоденного нагадування кожному користувачеві щодо строків виконання документів. Дані зміни дозволять сприяти більш ефективній організації контролю виконавської дисципліни, впливати на хід виконання рішень, які перебувають на контролі.

ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ (НА ПРИКЛАДІ ВАТ "МК "АЗОВСТАЛЬ")

Документаційне забезпечення управління – це організаційно-методична діяльність, спрямована на створення управлінських документів і моніторингу їх використання в процесі прийняття управлінських рішень. В свою чергу, зазначена діяльність зумовлює наявність на підприємстві документообігу, що передбачає проходження документом етапів приймання, розгляду, реєстрації, складання номенклатури і формування справ.

Однієї з форм управлінської діяльності на комбінаті "Азовсталь" є створення документів. Відповідно до чинного законодавства в межах своєї компетенції на комбінаті видаються накази, розпорядження, інструкції, вказівки й ін. Нормативне забезпечення діловодства на підприємстві регламентується як національним законодавством та стандартами галузі, так і стандартами підприємства.

Докладніше розглянемо етапи документообігу на металургійному комбінаті "Азовсталь". Тож, вхідна кореспонденція розглядається інспектором Адміністративного відділу, кожний документ ним розкривається (за винятком особистої переписки й пошти громадських організацій), сортується за призначенням, реєструється. При розкритті конвертів перевіряється наявність документів, відповідність індексів на документах і конвертах, дат складання, відправлення й одержання документів.

Кореспонденція, адресована Генеральному директорові комбінату, працівниками кур'єрської служби Адміністративного відділу передається помічнику Генерального директора. Кореспонденція, адресована цехам, відділам і іншим структурним підрозділам, передається директорам за напрямками, у віданні яких перебувають ці підрозділи.

Вихідна кореспонденція до відправлення повинна бути погоджена (за необхідністю), підписана, перевірена й зареєстрована. Перевірка вихідної кореспонденції працівниками бюро діловодства проводиться під час приймання документів від виконавців.

Обов'язковій перевірці підлягає: а) наявність усіх необхідних підписів на документі й додатках до нього; б) наявність віз на копіях документів, що залишаються в справах; в) наявність на документі відміток про додатки; г) відповідність оформлення документів і розміщення на ньому необхідних реквізитів.

Документи, що оформлені з порушенням корпоративних правил діловодства, до відправлення не приймаються.

Узгодження організаційно-розпорядчих і інших документів є способом попереднього розгляду й оцінки проекту документа, що має забезпечити адекватне і всебічне вирішення питання. Проекти документів узгоджуються з поса-

довими особами структурних підрозділів, які, відповідно до їхньої компетенції, мають безпосереднє відношення до питань у документі.

Формою внутрішнього узгодження проекту документа є його візування (резолуція); віза включає в себе підпис особи, що візує документ і дату. При необхідності позначається найменування посади цієї особи й розшифровується підпис.

Реєстрація документів проводиться з метою забезпечення їх обліку, контролю виконання й оперативного використання наявної в них інформації. Реєстрації підлягають вхідні, вихідні і внутрішні документи.

У процесі реєстрації вхідних і вихідних документів, повинні застосовуватися облікові реєстри (реєстраційні журнали, автоматизована система обліку).

Вхідні документи реєструються в Адміністративному відділі в день надходження або наступного дня, якщо кореспонденція (телеграма, факс) прийшла в неробочий час, а вихідні й внутрішні – у відділі-розробнику в день відправлення або затвердження. Якщо зареєстрований документ передається з одного структурного підрозділу до іншого, то він повторно не реєструється.

Вся вхідна та вихідна документація формується та зберігається у відповідних справах, що регламентовані у номенклатурі справ. Це дозволяє забезпечувати облік, швидкий пошук документів за їх змістом й різновидом, здійснювати відбір документів на зберігання в процесі діловодства.

У номенклатуру справ як структурного підрозділу, так і у зведену по комбінату включаються всі без винятку справи й документи, які створюються у виробничо-господарській діяльності комбінату, у тому числі незакінчені справи. Найменування справ з питань, вирішення яких триває більше одного року (перехідні справи), вносяться в номенклатуру кожного року протягом усього строку вирішення питання. Ведення будь-яких справ поза номенклатурою на комбінаті не допускається.

У процесі оформлення справи виконується обов'язковий комплекс робіт: брошурування справи; нумерація аркушів; складання довірчого напису. Справи тимчасового зберігання (до 10 років включно) оформлюються спрощено.

По закінченню діловодного року в оформлення обкладинки справ постійного й тривалого термінів зберігання вносяться необхідні уточнення.

Справи структурних підрозділів розміщуються в описах згідно із затвердженою структурою комбінату. Справи бюро контролю завжди розміщуються спочатку опису.

Закінчені діловодством справи разом з контрольними-обліковими картками повинні передаватися в архів комбінату через рік після їх завершення та повного впорядкування й оформлення.

Отже, розглянуті вимоги до організації діловодства на металургійному комбінаті "Азовсталь" свідчать, що керівництвом підприємства приділяється значна увага вирішенню проблем організації та функціонування базових процесів системи менеджменту – діловодства й документообігу. Важливою умовою ефективної організації системи документаційного забезпечення управління є стандартизація його змісту та основних елементів.

ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ УСТАНОВ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ З ПОГЛЯДУ ІСТОРИЧНОГО ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

Розвиток документознавчої науки останніми роками дає підстави визначати її як провідну дисципліну, що вивчає документи та їх сукупності. У наукових працях дослідників неодноразово наголошувалось на важливості дослідження історії створення тих чи інших видів документів, їх історичного розвитку, простеженні еволюції певних класів документації в цілому, виявленні чинників, що визначають зміни видового складу документів, їх форми. Також не менш важливим є вивчення історії діловодства, як сфери практичної діяльності. Знання про технологію роботи з документами, масштабність використання діловодного процесу в певний історичний період дають змогу аналізувати ефективність діяльності сучасних органів управління з урахуванням такої історичної складової. Саме такі завдання на сучасному етапі постають перед одним із основних напрямів документознавства – історичним, яке має комплексно досліджувати у всіх історичних аспектах документи та їх основні характеристики – зміст, форму, функції тощо. Це робить можливим виявлення та правильне розуміння закономірностей та шляхів розвитку процесів документування, удосконалення сучасних систем документації та роботи з ними.

Зважаючи на характер зв'язків історичного документознавства з іншими спорідненими історичними дисциплінами, слід підкреслити, що дослідження історії адміністративних установ XVIII – XIX ст. з погляду виявлення в них тих чи інших закономірностей утворення документів, еволюції їх видів, систем документації є потрібними і на часі. Адже, як зазначає А.М. Сокова, становлення сучасних форм документів припадає саме на XVIII – XIX ст.¹

Спираючись на існуючі дослідження джерелознавства, архівознавства, права, історичного напрямку документознавства, слід наголосити, що на сьогодні є беззаперечним фактом наявності відмінностей у процесах документостворення, організації роботи з документами на території України від загальноросійського у визначений часовий проміжок.

Перша половина XIX ст. визначається часом посилення уваги тогочасної влади до проблем організації діловодства в адміністративних установах будь-якого рівня, усвідомленням необхідності загальної регламентації процесу документообігу.

У кінці XVIII – першій половині XIX ст., відбулася перебудова всього державного адміністративного апарату від центрального до регіонального (губернського) рівня, остаточно встановлення ієрархії посадових осіб та обов'язків окремих груп чиновників.

На початок XIX ст. припадає час структурної реорганізації органів державної влади Лівобережної України, окремо визначаючи дві ланки керування – генерал-губернаторську та губернаторську з їх адміністративними установами.

У першій половині XIX ст. в Лівобережній Україні продовжував відбуватися процес асимілювання цієї території шляхом повсякчасного уведення загальноімперських правил регіонального устрою, зміни способів керування, перегляду повноважень, наданих місцевим чиновникам, що зумовило й певні зміни в організації процесів діловодства в управлінських структурах губернії. Визнання в політиці Російської імперії пріоритету на ліквідацію відмінностей в соціальному та адміністративному устрої Лівобережної України від центральних регіонів Російської імперії визначило й вибір важелів керування таким регіоном. Серед них провідну роль мало створення та одночасне об'єднання Чернігівської та Полтавської, а згодом і Харківської губерній у Малоросійське генерал-губернаторство як один із способів полегшення контролю за цими територіями. Значну роль, з одного боку, також відіграло запровадження централізації влади, яка вибудовувалась через створення міністерств та їх відомчих установ на регіональному та місцевому рівнях, тобто через "лінійну" систему керування. А з іншого – залишення незалежних повноважень за губернатором та генерал-губернатором як уповноважених посадових осіб від імені імператора.

Основними адміністративними установами було визнано губернське правління (як орган з колегіальною формою керування) та Канцелярію цивільного губернатора (як орган з одноосібною формою керування). Реорганізація структури зазначених установ протягом першої половини XIX ст. залежала від зміни повноважень, що надавалися зазначеним установам за цей час. Так, перші десятиліття XIX ст. відзначилися на структурі цих установ впливом практики колезької форми керування, особливо це було відчутним у практиці роботи губернського правління, адже ця установа зберігала колегіальний спосіб керування формально до середини XIX ст., а фактично – до кінця 30-х років – часу законодавчого реформування, з переглядом повноважень губернаторів та визнанням значно жорсткішої централізації влади. Законодавчі ініціативи 20-х – 40-х років XIX ст. мали вплив на структурне розмежування частин канцелярії обох установ (поділ на відділення та столи), а також на більш конкретне визначення чиновницького складу зазначених установ, його посадових обов'язків. Канцелярії цивільних губернаторів, створені спочатку як допоміжний орган у роботі губернаторів, до середини XIX ст. зараховуються до основних адміністративних установ губерній й визнаються важливою ланкою в системі місцевого керування. Штат установ не був постійним, а формувався з урахуванням щодо вирішення найвагоміших на той час проблем. Робота з документами ототожнювалась з самою управлінською діяльністю, тому слід її розглядати через призму того, як згадані установи працювали з документами.

РОЗРОБЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ОСНОВ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ДІЛОВОДСТВА У 1920-1930-х рр.

Питання удосконалення апарату управління завжди пов'язували з раціоналізацією діловодства, а тому цьому напрямку діяльності радянська влада приділяла значну увагу з перших кроків свого існування. Для управління документаційною сферою в СРСР при Народному комісаріаті робітничо-селянської інспекції /НК РСІ/ був створений відділ адміністративної техніки на який покладалися функції методичного забезпечення та розроблення норм діловодства, впровадження їх у практику роботи установ, підприємств та організацій. Зокрема, впродовж 1924-1925 рр. відділ розробив основи системи діловодства для профспілкових організацій та виробничих підприємств.

Заслужують також на увагу методичні рекомендації відділу щодо створення централізованої карткової системи реєстрації документів, впровадження якої дозволило підвищити ефективність управлінської праці та контролю виконання документів. Водночас досліджувалися питання поточного зберігання документів та їх пошуку.

Особливістю підготовки перших методичних розробок з питань удосконалення діловодства 1920-х років було їх базування виключно на емпіричному ґрунті. Показовим у цьому контексті є досвід роботи Оргбуду, спеціального органу, створеного при НК РСІ УСРР та Інституту раціоналізації управління, наукової інституції, діяльність якої була безпосередньо пов'язана з розробленням методик удосконалення діловодних процесів.

Формування методичних засад діловодства відбувалося паралельно з накопиченням практичного досвіду у цій сфері.

За змістом тогочасні методичні посібники поділялися на:

- 1) інструкції "традиційного" типу з питань складання та оформлення усіх видів документів;
- 2) інструкції щодо раціоналізації документообігу;
- 3) інструкції "синтетичного" типу, що поєднували в собі висвітлення окремих аспектів організації діловодства в установах.

Аналіз методичних посібників з питань діловодства 1920-1930-х рр, переконливо доводить наявність наукового підходу під час їх розроблення. На першому етапі обстежували стан роботи з документами в установі, на наступному – за наслідками обстеження виявляли типові помилки та з'ясовували їх причини, насамкінець подавалися конкретні рекомендації щодо усунення недоліків та раціональної організації діловодства.

Розробники методик застосовували різноманітні методи дослідження: спостереження, опитування, графічний, статистичний, математичний.

Значна увага приділялась також впровадженню методичних розробок, яке відбувалось шляхом проведення нарад, семінарів, курсів, інструктажів тощо.

Важливу роль у формуванні методичних засад діловодства відіграло підвищення кваліфікації працівників ділових служб. Програми танавчальні плани в установах постійно переглядались з урахуванням розроблення нових нормативно-методичних документів з питань роботи з документами, проводились консультації з профільних питань, збиралася фахова література.

Такий підхід до розроблення методичних засад діловодства дозволив підготувати ґрунтовну методичну базу щодо ведення діловодства в радянських установах.

Значний доробок вчених і спеціалістів-практиків 1920-1930-х рр. у сфері діловодства заслуговує належного поцінування, а накопичений багатий досвід щодо документального забезпечення управління – використання на сучасному етапі розвитку цієї сфери діяльності.

Т. С. Гаращук
/м. Київ/

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЛОВОДНИХ ПРОЦЕСІВ У ВОЛИНСЬКИХ ТА КИЇВСЬКИХ ДВОРЯНСЬКИХ ДЕПУТАТСЬКИХ ЗІБРАННЯХ

Історія організації та нормативно-правового регулювання діловодства в таких специфічних установах, як дворянські депутатські зібрання, що функціонували в Україні з кінця ХУІІІ і до початку ХХ століття не знайшла висвітлення ні в працях вітчизняних вчених, ні у їхніх російських колег, не дивлячись на те, що дворянська тематика є дуже популярною останні 20 років. Зупинимось на характеристиці нормативно-правової основи організації ділових процесів Волинського та Київського дворянського депутатського зібрання (далі – ДДЗ).

Для забезпечення чіткої організації роботи з документами зазначені установи мали керуватися загальноімперськими нормативними актами, що видавалися від імені імператора та Державної Ради – вищого законодавчого органу імперії. А також нормативними актами, що надходили з Сенату – вищого державного органу, який був підзвітний імператору. Та "сообщеніями" ревізійних комісій, які створювалися з метою проведення перевірок функціонування дворянських депутатських зібрань, їхнього діловодства та правомірності винесених рішень.

Волинське та Київське ДДЗ на початку своєї діяльності керувалося скоріше законодавством, яке успадкувало від Польщі, ніж загальноімперським. У першу чергу це пов'язано з тривалим перебуванням регіонів у складі Речі Посполитої та особливим статусом, який мали Волинська, Київська та Подільська губернії вже після входження до складу Російської імперії.

Єдиним законодавчим актом, яким беззаперечно керувалися ДДЗ у своїй діяльності, була "Грамота на права, вольности и преимущества благородного российского дворянства" від 21 квітня 1785 року, більш відома під назвою "Жалувана грамота дворянству", яка власне і стала причиною утворення депутатсь-

ких зібрань. 72-92 статті цього документа регламентували порядок оформлення дворянських списків (додавалася форма цього списку), а також були розписані усі шість частин родовідної книги.

Вивчаючи архівні фонди Волинського та Київського ДДЗ, можна виокремити такі напрями, за якими відбувалося нормативне регулювання діловодних процесів: стиль спілкування, мова спілкування, оформлення та ведення справ про дворянське походження, правила, за якими засвідчували акти, що видавалися з різних "присутственных" місць.

Указ №1394 від 30 квітня 1806 року з Сенату регламентує (у Київське ДДЗ) стиль спілкування різних "присутственных" місць з дворянськими депутатськими зібраннями, оскільки "Грамота" не дає вказівок з цього приводу. Указ видається у зв'язку з тим, що з губернських правлінь у зібрання надходять "сообщенія", а іноді "повелительные указы". Дворянські зібрання підпорядковуються безпосередньо Сенату, "а потому и образ повелительной переписки не имеет тут места".

Важливим є питання мови, що використовувалася в офіційному діловодстві. Так, наприклад, у Волинському ДДЗ тільки з 1832 року з журналів та протоколів повністю зникає польська мова. Це було пов'язано із заходами щодо викорінення польського елемента після придушення Листопадового повстання 1831 року. До того часу Сенат та Герольдію не турбувала мова спілкування в зібранні. Їх цікавило, щоб документи, що надходили на перевірку були з перекладом на російську мову (можливо, для власної зручності). Про що знаходимо указ в Київське ДДЗ від 9 липня 1800 року за №3021. В указі наголошувалося про те, що вже з цього приводу були неодноразові вказівки. Цікаво, що Герольдія пише: "Чтобы представляемые документы на польском диалекте были переведены на русский язык". А читаючи журнал засідань ВДДЗ за 1826 рік, знаходимо запис, з якого видно, що депутати російську мову вважали діалектом: "Перевести таковыя на Российский диалект, отправить в Герольдию".

Основну частину фондів Волинського та Київського ДДЗ складають справи про дворянське походження, які свого часу неодноразово перевірялися і Герольдією (відомство у справах, що стосувалися дворянської гідності, титулів та гербів) і ревізійними комісіями. З цього приводу розглянемо "сообщеніє" Комісії височайше затвердженої для обревізування дій дворянських депутатських зібрань від 27 травня 1836 року за №39. Депутати відправили в цю комісію 40 справ на ревізію. Перевіривши їх, зробили такі висновки: 1) у справах відсутні описи та "прошенія", тому комісії невідомо "на каком основании оные дела начали свое производство в Собрании"; 2) надати для перевірки реєстр "прошеній", реєстр документів, що прикладені до них, книги "определений" (протоколів); 3) реєстр грамот на підтвердження дворянської гідності з вказівкою, коли і кому були видані. Члени комісії наголосили, що без виконання цих вимог не можуть розпочати перевірку справ. Вимагають акуратно готувати справи, які мають надходити на ревізію і "не доставлять в таковом виде, в каком они ныне из собрания в комиссию получены".

Перші справи формувалися без "прошеній", тобто заяви, а на основі подання тільки документів, що підтверджували дворянське походження. У фонді Київського ДДЗ при деяких указах з Сенату за 1803 рік знаходимо "прошенія",

які подавали дворяни, але Сенат повертав їх у зібрання для того, щоб отримати докази шляхетності. Ці "прошення" так і підшиті з указами, а не в справі .

Деякі укази Сенату ставали результатом відповідей на питання самих депутатів, які виникали у ході їхньої діяльності.

Указ від 15 березня 1844 року №4572: "О порядке заверения актов выдаваемых из книг присутственных мест Царства польского и из архивов Галиции и княжества Познанского" у зв'язку з відсутністю загальних правил, які б регламентували порядок засвідчення актів, в одному і тому самому випадку використовувалися різні підходи, що викликало непорозуміння. Сенат вимагав, щоб виписки із актових книг були засвідчені таким чином: а) видані із книг "присутственных" місць Царства Польського місцевим цивільним губернатором з "удостоверением" (засвідченням?) його підпису особливою канцелярією намісника; б) видані із архівів Галіції та князівства Познанського головним керівництвом краю відповідно до місцевих законів та форм. А також засвідчені підписами австрійського чи пруського послів, резиденції яких були у Санкт-Петербурзі.

Таким чином, у своїй роботі Волинські та Київські ДДЗ керувалися не стільки загальноімперськими, відомчими та міжвідомчими нормативно-правовими актами, скільки правовими актами, що були розроблені спеціально для цих територій, які знаходилися на "особо правах состоящих", і польською традицією.

Г.В. Микитенко

/м. Харків/

ЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ДІЛОВОДСТВА У ВНЗ З ОГЛЯДУ НОРМАТИВНОЇ БАЗИ

Документ, як основний носій інформації, необхідний для стабільної діяльності організації. Саме на основі документів в організації приймаються рішення будь-якої спрямованості – управлінської, виробничої, господарської сфер та ін.

Роботу з документами в діловій сфері України регулює нормативна база, завдяки якій визначаються та регламентуються процеси діловодства, починаючи з моменту надходження або створення та до передачі їх до архіву (знищення).

Нормативно-правова база діловодства – це сукупність законів, нормативних актів, методичних документів, що регламентують технологію створення, обробки, зберігання та використання документів у діяльності установи, а також ті, що регламентують роботу з діловодства – її структуру, функції, штати, технічне забезпечення.

До найбільш впливових законодавчих актів у сучасному кадровому діловодстві у вищих навчальних закладах (ВНЗ) можна віднести такі документи, як Конституція України, зокрема, стаття про визначення української мови як загальнодержавної; Закон України "Про інформацію", Закон України "Про державну таємницю", постанова кабінету Міністрів України "Про затвердження примірної інструкції з діловодства", постанова кабінету Міністрів України

"Інструкція з діловодства за зверненнями громадян", ДСТУ 4163-2003 "Вимоги до оформлення документів" та ін.

Провідну роль у справі роботи з документами відіграє Єдина державна система діловодства (ЄДСД) – це науково впорядкований комплекс правил, нормативів та рекомендацій щодо ведення діловодства, протягом всього життєвого циклу документа. У додатках ЄДСД наведено орієнтовний перелік документів, які підлягають контролю за виконанням.

Відповідальність за організацію та ведення діловодства в апараті організації, відповідно до вимог ЄДСД, державних стандартів, а також методичне керівництво діловодством у структурних підрозділах покладається на канцелярію, а в деяких організаціях з меншим об'ємом документообігу – на секретаря або офіс-менеджера.

Основним документом в роботі діловодного підрозділу установи є Інструкція з ведення та організації діловодства в закладі. Інструкції для закладів відомчого підпорядкування, до яких належать і ВНЗ, розробляються і розсилаються на місця установи з типовою формою діловодства. Даний документ врегульовує такі питання, як: схеми руху документів, зразки документів, процес ліквідації документів, зміст та форма документів внутрішніх документів.

Проте, у загальному документообігу ВНЗ України не менш важливе значення мають галузеві нормативні акти, наприклад, здійснення начальних практик різних спеціальностей врегульовується інструкціями з техніки безпеки безпосереднього виробничого процесу та законами, що врегульовують діяльність у виробничій сфері. А діяльність відділу кадрів ВНЗ регулюється не лише законодавчими актами МОН та кодексом законів "Про працю", але і рядом законів, що врегульовують соціальні відносини, наприклад, закон України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" та низка законів України щодо соціального захисту осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також Закон України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" та ін.

Отже, робота кадрової служби ВНЗ не обмежується лише нормативними документами стосовно документаційного процесу, її роботу також врегульовує низка інших нормативних документів, наприклад, Закон України "Про національний архівний фонд", наказ МОН "Про затвердження Положення про ІВС "Освіта" та Порядок замовлення та обліку документів про освіту державного зразка", санітарні норми. А помилки при веденні кадрової документації, що фіксує трудові відносини працівників з підприємством та підтверджує їхню заробітну плату або трудовий стаж, можуть оцінюватись не лише як неповага, а пряме порушення Кодексу законів про працю України.

ІНФОРМОЛОГІЯ. ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ. ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ І ТЕХНОЛОГІЇ

*А. В. Михайлюк
/м. Дніпропетровськ/*

ИНФОРМАЦИОННАЯ АНАЛИТИКА КАК СЕМИОТИЧЕСКИЙ ПРОЦЕСС

Информационная аналитика является широкой и многогранной сферой. Она связана буквально со всеми видами деятельности – научной, управленческой, повседневной. В ней используется разнообразный набор методов, применяемых в математике, логике, гуманитарных и естественных науках. На первое место выдвигается содержательный аспект информации, ее релевантность. При этом выявляется содержание, смысл информации, она приобретает ценность, раскрываются ее семантический и прагматический аспекты.

Термины "информационно-аналитическая деятельность", "аналитическая деятельность", "аналитика" достаточно популярны. Смысл этой деятельности раскрывается через понимание слагаемых "информационная" и "аналитическая". Информационная аналитика выполняет задачу "извлечения и применения новых знаний" (Ю.В. Курносков, П.Ю. Конотопов). "Информационная аналитика занимается производством нового знания на основе переработки имеющейся информации в целях оптимизации принятия решений" (Н.А.Сляднева). В литературе получила достаточно широкое распространение точка зрения, что "информационно-аналитическая деятельность – это процесс семантической обработки данных, в результате которого разрозненные данные превращаются в законченную информационную продукцию – аналитический документ" (Е.С. Гайдамак, И.Н. Кузнецов, Д.И. Пушкашу и др.).

Между понятиями "данные", "информация", "знания" существуют глубокие различия, неоднократно отмеченные в литературе. Информация – это данные, сопровождающиеся смысловой нагрузкой, знание – организованная и осмысленная информация. Данные являются источником информации, информация – источником знаний. Информация должна превращаться в знание, что собственно и является основной гносеологической функцией науки (И.А. Негодаева)

Можно согласиться с тем, что информация – это осмысленные данные, а знания – осмысленная информация. Далеко не всякая информация является знанием, в то время как любое знание пребывает в поле информации. Здесь хотелось бы подчеркнуть то общее, что, при всех различиях, есть между данными, информацией и знаниями – это их знаковая природа. Данные, информация, знания всегда – о чем-то, указывают на что-то, являются знаком чего-то. Знако-

вость возникает при любом моделировании действительности. Знак – это объект, который человек использует для представления, замещения другого объекта, события или явления. Любой текст, написанный по правилам разговорного (естественного) языка, – это тоже знак. Каждая реальность является текстовой по своей структуре, поскольку воспринимается, переживается как система различий в смысле постоянных отсылок к чему-то другому. Реальность, представленная как текст, открывает возможность для бесконечных интерпретаций, трансформаций (Т.Х. Керимов). Поэтому любое описание реального объекта на естественном языке является некоторым знаком, отражающим свойства этого объекта с той или иной степенью полноты, но это совпадает с определением понятия модели, модель – это некоторое упрощенное подобие реального объекта, созданное человеком с помощью знаков. Информация выступает в качестве модели действительности и сама является знаком.

Информация как объект научного исследования и изучения предполагает выделение технических, семантических и прагматических аспектов. Будучи объектом преобразования и использования, информация характеризуется свойствами синтаксиса, семантики и прагматики. Информационные процессы имеют в некоторых своих формах типологическое сходство с процессами семиозиса.

Здесь важно отметить способность знака выступать заместителем обозначаемого. В то же время любой знак может мыслиться не только в связи с обозначаемым им, но и в связи с тем, какой смысл может быть приписан этому знаку. Нетождественность знака и денотата – знак никогда не может полностью заменить обозначаемое. Существует многозначность соответствия "знак – денотат". Между знаками и реальностью существует всякий раз неопределенная, неустойчивая, ситуативная связь.

Исходя из понимания знаковой природы информации, мы рассматриваем информационную аналитику, прежде всего, как семиотическую деятельность – интерпретацию, семантизацию, т.е. осмысление – знаков, данных, информации, знаний. Осмысление же всегда выходит за рамки имеющейся информации. Информация (текст) должна быть поставлена в определенный контекст. Здесь каждый раз возникает семиотическая ситуация, происходит последовательный процесс семиозиса. Говоря словами У. Эко, "так начинается непрерывный процесс семиозиса, и это единственно возможный, хотя и парадоксальный, способ обоснования семиотики своими собственными средствами". По словам Ф.Р. Анкерсмита, "первым принципиальным законом постмодернистской теории информации является закон приумножения информации. Одна из наиболее фундаментальных характеристик информации заключается в том, что действительно важная информация никогда не является концом информационной генеалогии, но ее важность в действительности оценивается интеллектуальной отдачей, которую она вызывает". При этом результатом информационно-аналитической деятельности также выступает информационный продукт, информация об информации, знак знака. Человек все более окружает себя виртуальным миром, носящим принципиально знаковый характер.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНИХ РЕСУРСІВ

Кожна установа володіє певною кількістю інформаційно-бібліотечних ресурсів, які можуть суттєво відрізнятися за форматом та формою представлення. Всі такі ресурси слід зробити легкодоступними для працівників установи і, можливо, для широкого кола користувачів через мережу Internet. Для цього слід розглянути, які ресурси є найбільш розповсюдженими і як на їх основі створити інформаційні масиви, які здатні забезпечити ефективний пошук.

Такими ресурсами є:

- оперативні бази даних автоматизованих інформаційно-бібліотечних систем;
- оперативні бази даних автоматизованих систем ведення архівів;
- локальні бази даних документів;
- документи інших інформаційних систем;
- файли документів.

Розглянемо кожний з них детальніше.

Оперативні бази даних автоматизованих інформаційно-бібліотечних систем призначені, в першу чергу, для внесення та аналізу інформації працівниками бібліотеки. Виходячи з цього, відповідним чином організована інформація: ефективним має бути не тільки пошук, але і занесення даних. Системи управління такими базами даних мають бути достатньо гнучкими для виконання різноманітних запитів при аналізі інформації, зобов'язані підтримувати цілісність даних. Використання таких систем одночасно і для пошуку є достатньо ефективним і цілком виправданим при обмеженій кількості користувачів. Для розв'язання суто задач пошуку більш доцільним є використання окремих, дещо простіших засобів. Для таких засобів слід упорядкувати інформацію таким чином, щоб пошук здійснювався найбільш ефективно.

На відміну від автоматизованих інформаційно-бібліотечних систем, де структура і склад бібліографічних записів регламентуються стандартами MARC, системи ведення архівів суттєво відрізняються за структурою інформації. Тому при уніфікації засобів доступу слід особливу увагу звернути на вибір пошукових полів.

Локальні бази даних документів можуть розміщуватись на окремих серверах та робочих станціях користувачів. Відповідними системами управління для них можуть бути системи дуже широкого спектру: від розвинених систем управління базами даних реляційного типу до систем типу ISIS. Підходи до отримання інформації з таких баз даних можуть бути різні: у випадку складних систем інформацію доцільно отримувати шляхом під'єднання до відповідної системи управління, у випадку простих систем – просто аналізувати файл бази даних.

Ціла низка інформаційних систем книговидавників та книгопостачальників містить дуже корисну інформацію про документи і може бути також віднесена до інформаційно-бібліотечних ресурсів. Особливу увагу привертають системи,

які підтримують стандарт OpenOffice. Файли експорту таких систем також доцільно включити в перелік потенційних ресурсів.

Ще одним цікавим ресурсом слід вважати документи, які підготовлені користувачами і зберігаються на файлових серверах або в каталогах на робочих станціях. Справа в тому, що ціла низка форматів (серед яких відомі ODF, PDF) підтримують ініціативу Dublin Core, тобто утримують каталогізаційні поля. Ці поля можна витягувати з документів і розміщувати в каталогах разом з посиланням на сам документ.

Окремо слід розглядати задачу повнотекстового пошуку. Повнотекстові документи можуть мати каталогізаційні записи. Тоді побудова пошукових індексів за повним текстом дасть додаткові можливості (так званий пошук за словами змісту). Якщо ж такі документи не є каталогізованими, то задача розбивається на дві: побудова пошукових індексів за повним текстом та автоматизована каталогізація.

Всі зазначені ресурси мають спільну множину полів, які можна використовувати для пошуку. Отже, актуальною стає задача створення для них єдиного пошукового механізму.

Для пошуку зазвичай використовують такі основні підходи:

- бази даних із записів, які відповідають документам, та необхідного набору індексів, які забезпечують швидкий пошук за заданими значеннями полів. На поточний момент в основному використовуються системи управління базами даних реляційного типу через їх розповсюдженість та зручність при розв'язанні аналітичних задач;
- спеціалізовані бази даних для текстових документів, які містять засоби індексування документів широкого набору форматів з можливістю подальшого пошуку за змістом (так званий повнотекстовий пошук);
- збірки документів, які містять описи окремих документів в контексті єдиного гіпертекстового документу для подальшого пошуку за зв'язками документів.

Застосування того чи іншого підходу залежить від наявних ресурсів. В разі наявності баз даних автоматизованих інформаційно-бібліотечних систем доцільно орієнтуватись на застосування першого підходу. Другий підхід доцільно застосовувати у випадку, коли акцент ставиться не на каталожні записи, а на повні тексти (організація пошуку в стилі Google). Третій підхід може бути простим і ефективним способом доступу до документів тільки в тому випадку, коли документи щільно зв'язані між собою. При цьому зв'язки можуть мати різну природу. Перш за все, це зв'язки документів, регламентовані форматами MARC. Також зв'язки можливі через спільні теми класифікаторів, рубрики та ключові слова. Існують менш традиційні зв'язки: асоціації, місце, час та ін.

Для реалізації єдиного пошукового механізму потрібні два компоненти:

- засіб перетворення оперативної інформації в інформаційні масиви, орієнтовані на ефективний пошук;
- засоби пошуку інформації в інформаційних масивах за заданими критеріями та надання результату користувачу в зручному вигляді, наприклад, у вигляді сторінок HTML.

Прикладом першого компоненту може бути система “УФД/Конвертор”, прикладами другого, в залежності від обраного підходу: MySQL – система управління базами даних реляційного типу, Lucene – система індексування документів, WEB сервер Apache та різні броузери.

Д.В. Соловяненко
/м.Київ/

РІВЕНЬ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ В СОЦІОГУМАНІТАРНІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ: НАУКОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ

Інструментом для проведення наукометричного дослідження щодо поступу рівня міжнародного співробітництва вчених соціогуманітарної галузі України була обрана база даних Scopus видавництва Elsevier. Аналізувалися дані за 1996-2009 рр. З бази даних були відібрані публікації вчених, які у якості одного з місць роботи вказали установу з українською адресою. Пошуковий фільтр для соціогуманітарної галузі передбачав відбір публікацій, проіндексованих у 6 тематичних розділах Scopus: Arts and Humanities (мистецтва та гуманітаристика), Business, Management and Accounting (бізнес, менеджмент та облік), Decision Sciences (науки про прийняття рішень), Economics, Econometrics and Finance (економіка, економетрика та фінанси), Psychology (психологія) та Social Sciences (соціальні науки).

В ході аналізу було встановлено, що протягом періоду, який досліджується, співробітники українських установ опублікували 1251 соціогуманітарну наукову роботу, проіндексовану в Scopus. Розподіл за типами документів наступний: 631 матеріал конференцій, 576 журнальних статей, 37 документів у 10 книжкових серіях та 7 виробничих публікацій. Індекс Гірша соціогуманітарної галузі України станом на травень 2010 р. складає 17 (українські вчені опублікували 17 наукових робіт, кожна з яких була процитована більше 17 разів).

Було взято за мету встановити наявний рівень міжнародного співробітництва, його основні напрями та ефективність протягом 1996-2009 рр. В ході дослідження було встановлено, що протягом періоду, який розглядається, українські вчені соціогуманітарної галузі публікували роботи у співавторстві з колегами з 89 держав світу. Серед ключових напрямів міжнародної співпраці українців провідну роль відіграють наступні. У співавторстві з ученими США українськими соціогуманітаристами було опубліковано 100 робіт, в тому числі 9 з числа 17 найцитованіших. У співавторстві з німецькими колегами було опубліковано 79 робіт, в тому числі 3 з числа найцитованіших. Важливою є соціогуманітарна наукова співпраця України з Великою Британією: відповідно, 64 спільні роботи, в тому числі 2 з числа 17 найцитованіших. Менш активно українці співпрацюють з ученими Польщі та Російської Федерації (відповідно, по 35 спільних робіт), Франції (32), Нідерландів (25), Мексики (16), Бельгії, Італії, Канади та Швеції (по 15 спільних робіт), Австрії (14), Туреччини (12), Австралії (11), Японії та Іспанії

(по 10). Із колегами з інших 72 держав українські вчені-соціогуманітаристи опублікували менш ніж по 10 спільних робіт.

Українські фахівці з соціальних наук протягом 1996-2009 рр. публікували праці у співавторстві з фахівцями з 72 держав. Більшість публікацій (68%) є матеріалами конференцій, що проходили в Україні, Польщі, Німеччині, Італії, Російській Федерації, США та інших державах. Журнал, у якому опубліковано найбільшу кількість українських робіт з соціальних наук – *Ethnologie Francaise* видавництва *Maisonneuve & Larose* (12 публікацій). Середній показник цитованості вибірки станом на травень 2010 р. – 0,87 цитування на статтю; робіт, що не були процитовані – 83%, показник самоцитованості – 27%. Індекс Гірша для відібраного переліку публікацій складає 12: українські вчені опублікували 12 наукових робіт в галузі соціальних наук, кожна з яких була процитована 12 і більше разів. Серед найцитованіших публікацій домінують спільні праці великих інтернаціональних колективів. Праці українських вчених у галузі наук про прийняття рішень протягом 1996-2009 рр. публікувалися у співавторстві з колегами з 28 держав. Видання, у якому опубліковано найбільшу кількість робіт українців – *Statistics and Probability Letters* видавництва *Elsevier* (16 публікацій). Середній показник цитованості вибірки станом на травень 2010 р. – 4,1 цитування на статтю; статей, що не були процитовані – 33%, показник самоцитованості – 43%. Індекс Гірша для відібраного переліку публікацій складає 14.

Українські економісти протягом періоду, що досліджується, публікували праці у співавторстві з фахівцями з 23 держав. Видання, у якому опубліковано найбільшу кількість робіт українців – *Journal of Comparative Economics* видавництва *Elsevier* (10 публікацій). Середній показник цитованості вибірки станом на травень 2010 р. – 2,65 цитування на статтю; статей, що не були процитовані – 37%, показник самоцитованості – 24%. Індекс Гірша для відібраного переліку публікацій складає 8.

Протягом 1996-2009 рр. українські дослідники у галузі мистецтвознавства та гуманітаристики публікували роботи у співавторстві з колегами з 14 держав. Видання, у якому опубліковано найбільшу кількість робіт українців – *Philosophical Magazine Taylor & Francis* (13). Середній показник цитованості вибірки станом на травень 2010 р. – 2,2 цитування на статтю; статей, що не були процитовані 47%, показник самоцитованості 38%. Індекс Гірша для відібраного переліку публікацій складає 7. Найцитованіші роботи опубліковані у співавторстві з ученими Німеччини, Польщі, США, Франції та Чеської Республіки.

У галузі бізнесу, менеджменту та обліку українські вчені протягом 1996-2009 рр. публікували роботи у співавторстві з фахівцями 19 держав. Видання, у якому опубліковано найбільшу кількість робіт українців – *Journal of Productivity Analysis* видавництва *Springer* (7 публікацій). Середній показник цитованості вибірки станом на травень 2010 р. – 1,07 цитування на статтю; статей, що не були процитовані – 62%, показник самоцитованості – 14%. Індекс Гірша для відібраного переліку публікацій складає 5. У галузі психології українські вчені протягом 1996-2009 рр. публікували роботи у співавторстві з фахівцями 75 держав. Видання, у якому опубліковано найбільшу кількість робіт українців – "Журнал высшей нервной деятельности им. И.П. Павлова" видавництва МАИК

Наука/Интерпериодика (12 публікацій). Середній показник цитованості вибірки станом на травень 2010 р. – 4,59 цитування на статтю; статей, що не були процитовані – 50%, показник самоцитованості – 26%. Індекс Гірша для відібраного переліку публікацій складає 10.

Таким чином, дослідження дає змогу констатувати доволі широкий рівень наукової співпраці українських вчених соціогуманітарної галузі. В той же час, необхідно звернути увагу на недостатність наукових зв'язків українських вчених із колегами з сусідніх держав: Словаччини (7 спільних публікацій), Білорусі (5 публікацій), Молдови та Румунії (по 2 публікації) та Угорщини (1 публікація).

Є. В. Дробков
/м. Київ/

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Усвідомлення принципів суспільних трансформацій та неможливість старих теорій пояснити ці зміни та адекватно відповідати на сучасні виклики глобалізації у поєднанні з інформаційно-комунікаційною революцією, спричиною вдосконаленням технологій до переосмислення сучасності з позицій потреб нової епохи.

Цей процес дозволив, в рамках конвергенції соціології, кібернетики, та цивілізаційного підходу до історії людства, побачити ознаки та сформулювати, ще в середині минулого століття, теорію постіндустріального суспільства. З розвитком та вдосконаленням інформаційних та телекомунікаційних технологій, виходом їх за межі локальних суспільств, що їх породили, ця теорія трансформується в концепцію інформаційного суспільства, головною цінністю якого вже виступає інформація та знання, а технології набувають значення не тільки технічних засобів, але й соціальних інструментів реалізації людських потенціалів. До кінця ХХ століття ці погляди прийняли якості метатеорії, до якої були залучені фахівці найрізноманітніших галузей, що дозволило їй поступово набувати характеру нової парадигми суспільного розвитку – інформаційної моделі будівництва майбутнього, на протипагу минулій механістичній парадигмі.

В розвинутих країнах вже розпочався процес використання нової парадигми у якості моделі розвитку, в інших – це ще попереду, але, ця теорія на сьогодні є найбільш конструктивною, привабливою та реальною в найближчій перспективі. Але, в рамках становлення парадигми інформаційного суспільства, виникає питання розробки як глобальних, де будуть представлені всі міцні культури та здобутки локальних суспільств, так і національних (тобто державних) стратегій і тактик розвитку.

На цьому шляху, незважаючи на безліч проблем, має перспективи і наша країна, яка намагається виробити свій шлях входження в майбутнє, який полягає у тому, щоб повністю зорієнтувати людину на входження в інформаційне

громадянське суспільство, забезпечити це законодавчими актами та дієвими виконавчими органами.

Основою такого українського шляху формування інформаційного суспільства повинні бути:

- інформатизація всієї системи загальної і фахової освіти і наступних форм підготовки і перепідготовки фахівців;
- формування і розвиток індустрії інформаційних і комунікаційних послуг;
- забезпечення сфери інформаційних послуг духовним змістом, що відповідають українським культурно-історичним традиціям.

Рішення цих трьох масштабних, історичних для України, задач буде означати реальне перетворення інформації і знань у справжній ресурс соціально-економічного і духовного розвитку.

У підсумку Україна може виступити як носій специфічної моделі розвитку майбутньої цивілізації, багато в чому скорегованої по відношенню до західного еталону. Історична наступність, національна ідентичність, відновлення моральної свідомості, утворення єдиного духовного простору країни, засноване на сучасних теоретичних розробках – такі основні особливості обраного шляху України до інформаційного суспільства.

Із всього вищезазначеного логічно витікає, що українська інформаційна демократія – це модель майбутньої української держави, що припускає вільний доступ кожного громадянина до будь-якої суспільної інформації, дійсне право та реальну можливість розпоряджатися всіма благами суспільства, взагалі все те, чого гідна ЛЮДИНА.

Важливо ретельно ознайомитись з теорією інформаційного суспільства та кожна країна повинна сама, виходячи зі свого інформаційного ландшафту, потенційних технологічних можливостей та менталітету народу, створити власну модель, план та стратегію переходу.

Основною ознакою інформаційного суспільства виступає інформація та поява великої кількості служб, що її обслуговують, використовують, розповсюджують та ін.

Перехід до інформаційного суспільства, перш за все, полягає в загальнодержавному процесі інформатизації, що включає підпроцеси комп'ютеризації, медіатизації та інтелектуалізації.

Держава, в свою чергу, в інформаційному суспільстві дещо змінює свій статус, але не зникає, Адже вона повинна розробляти правила та моделі ефективної суспільної комунікації.

Важливе місце в багатьох концепціях інформаційного суспільства посідає Інтернет. Як його адепти, так і завзяті супротивники зараз сходяться у тому, що крім величезних плюсів, що він несе, також породжується маса нових проблем соціопсихологічного, культурного, морального ґатунку. Багато в чому зараз Глобальна Мережа розвивається стихійно, незалежно від численних потреб демократії, але, задля ефективного розвитку цієї складової майбутньої цивілізації, цей процес потребує упорядкування.

Слід зазначити, що інформаційний простір України перебуває в процесі становлення і розвивається досить нерівномірно. Окремі його сектори не відпо-

відають стандартам розвинутих країн, зазнають подальшого скорочення і навіть руйнування; інші (Інтернет, мобільний зв'язок) – хоч і не досягли рівня передових держав, однак виявляють стійку тенденцію до зростання та розвитку.

Сьогодні доступ громадян до високотехнологічних засобів зберігання та поширення інформації залишається досить обмеженим; зазнає обмежень в сучасних умовах і доступність традиційних джерел отримання інформації. З іншого боку, рівень присутності держави в інформаційному просторі залишається надто високим, що не сприяє реалізації демократичних принципів свободи слова та вільного доступу громадян до альтернативних джерел інформації, обмежує їх право на отримання повної та об'єктивної інформації.

Системне дослідження сучасної інформаційної сфери нашої країни дозволяє визнати, що в інформаційному полі України зараз спостерігається системна криза, що виявляється:

- у відсутності засобів контролю за інформаційним простором, який найчастіше живе як би своїм життям, стихійно формує певні інформаційні осередки, що є наслідком недосконалої правової бази та відсутності коштів, і як результат – сильна залежність українського інформаційного простору від відповідних просторів як Росії (сильніше всього), так і Заходу;

- нездатність з будь-якої точки зору (технологічної, соціо-комунікативної та ін.) відповісти на інформаційні атаки як в середині суспільства, так із зовні;

- відсутність дієвої системи інформаційної безпеки на рівні державної програми, підтримуваної громадськими організаціями.

Інформаційне суспільство висуває новий клас, так званий knowledge-class, що володіє знаннями та інформацією, вмело їх пристосовує до життя, отримує від цього вигоду.

Чи не на першому плані в інформаційному суспільстві знаходиться проблема переходу від індустріальної до інформаційної проблеми. В той же час, велика роль відводиться в інформаційному суспільстві і національним культурам, що є проявом ідентифікації людини у світовому просторі. Це ставить завдання перед сучасною Українською державою не тільки зберегти і розвинути свою національну культуру але й намагатися включити її аспекти в універсальну культуру інформаційної цивілізації.

Найбільш перспективним для освітніх установ є шлях мобільної інтеграції як по вертикалі, так і по горизонталі, що повинен привести до створення інтегрованого освітнього простору на базі комп'ютерних технологій. Практична реалізація цього шляху можлива тільки за наявності концепції безперервної освіти. Технологічною базою цієї концепції повинні стати сучасні комп'ютерні технології.

Основою такого українського шляху формування інформативної політичної культури і суспільства повинні бути:

- інформатизація всієї системи загальної і фахової освіти; підвищення ролі кваліфікації, професіоналізму і здібностей до творчості як найважливіших характеристик людського потенціалу;

- формування і розвиток індустрії інформаційних і комунікаційних послуг, у тому числі – домашньої комп'ютеризації, орієнтованої на масового споживача;

- наповнення сфери інформаційних послуг духовним змістом, що відповідають українським культурно-історичним традиціям, у тому числі організація могутнього україномовного сектора в Інтернеті.

Рішення цих трьох масштабних, історичних для України, задач буде означати реальне перетворення інформації і знань у справжній ресурс соціально-економічного і духовного розвитку.

У підсумку Україна може виступити як носій специфічної моделі цивілізаційного розвитку. Історична наступність, національна ідентичність, відновлення моральної свідомості, утворення єдиного духовного простору країни – такі основні особливості шляху України до інформаційного суспільства.

*Г. В. Власова,
В. О. Дубко
/м. Київ/*

ЗАСТОСУВАННЯ ДІАГРАМ ВОРОНОГО ДО ПОБУДОВИ ГРАФІВ КОМФОРТНОСТІ ОГЛЯДУ ВИСТАВОК

Формулювання задач оптимізації огяду виставок

Виставку, заповнену стендами можна ототожнити з пористим середовищем: двомірним або багатомірним. В класі цих задач існує проблема просочування – пропускну здатності середовища. Формальне обчислення цієї характеристики методами розрахунку пористого середовища дозволяє виявити зони недоступності для "частинок" (відвідувачів) певного розміру. В подальшому ці зони трансформуються до необхідних розмірів між об'єктами.

При огляді виставки можливі дві схемки пересування: хаотичне чи, до деякої міри, оптимальне, з точки зору найбільш повного огляду логічно упорядкованої послідовності експонатів.

Для другої схеми, ця вимога призводить до графу пересування. Оскільки розміщення експонатів, їх кількість часто невизначена, то і наперед граф пересування не є відомим.

Показниками оптимізації є повний час огляду виставки, час затримки біля експонатів. До розв'язання цих проблем можна підійти, спираючись на теорію систем масового обслуговування.

Важливою є характеристика, яка знаходиться поза аналітичних оцінок, це стан психологічного комфорту. Вона найменш формалізована характеристика і найменш доступна для моделювання. На практиці цю проблему намагаються вирішувати, залучаючи спеціалістів з дизайну. Якщо умову психологічного комфорту узяти як основну, то кількісні методи повинні корегуватись з заданим розташуванням експонатів.

Виставка це технічний об'єкт, який формується з метою передачі за обмежений час певної інформації і уявлень. Є ризик, що естетичний елемент розташування може вступити в протиріччя з метою огляду, та і самі методи емоціональної та естетичної оцінки завжди індивідуальні. Те, що з точки зору однієї особи комфортно, для другої може бути дисонансом.

Є, на нашу думку, один аспект, який дозволяє, все-таки, застосовувати аналітичні методи для поліпшення комфортності за допомогою певної побудови графу огляду.

У чому він полягає. Відомо, що найбільш напружений стан виникає при розв'язанні проблеми вибору. Задача про Буріданового віслиюка.

Якщо звернутись до розташування експонатів, то проблема вибору зменшується для ребер графів пересування, на яких порушена рівновіддаленість до поверхонь об'єктів огляду. Тому лінії рівновіддаленості треба розглядати як патогенні. Лінії пересування необхідно зміщувати у сторону домінуючого об'єкта, який визначається, узгоджується з планом, графом огляду.

Тобто, задача одного з моментів забезпечення комфорту огляду зводить до побудови, визначення ліній, у загальному випадку смуг, високоїмовірного дискомфорту. Для цього пропонується, використати алгоритми побудови графу-мережі фарватеру. Ця мережа будується на основі багатокутників Вороного.

Дамо деякі роз'яснення.

Нехай задана скінчена множина розсіяних точок на обмеженій площині. Ці точки в подальшому трактуються як центри комірок Вороного.

Грані комірок Вороного обмежують множину точок, кожна з котрих ближче до виділеного центру. Такі множини виявляються випуклими багатокутниками, які повністю заповнюють область розсіяння точок-центрів. Приклад побудованих комірок дає Рис 1.

Це базова мережа для побудови, у подальшому, неспівпадаючого з нею графу комфортного пересування. Всяке відхилення від ребер многокутника Вороного наближує спостерігача до одного з центрів. Тим самим вдається уникнути проблеми рівноможливого вибору між центрами.

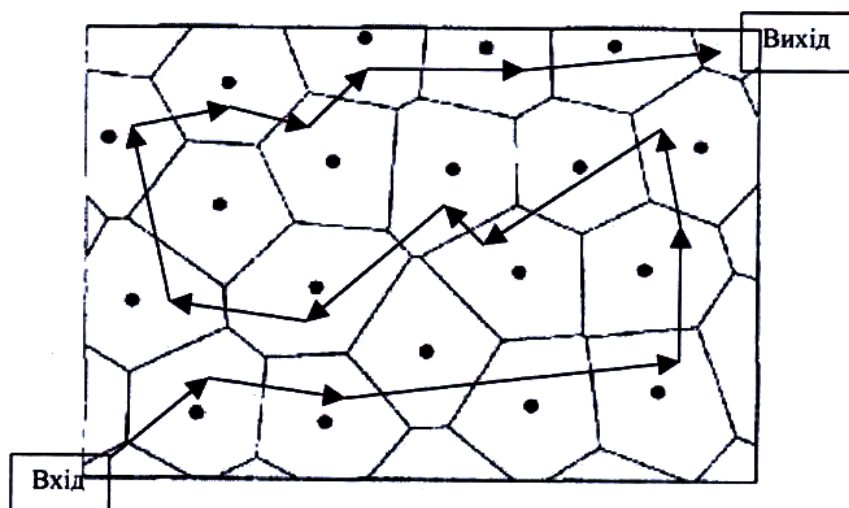

Рис 1. Приклад побудови многокутників Вороного та варіанту графу огляду. Якщо обмежитись графом Вороного як основою для прокладання шляхів пересування, то виникає напруженість, пов'язана з рівновіддаленістю двох об'єктів від глядача. Таким чином, шлях огляду повинен будуватись так, щоб він не співпадав з гранями комірок Вороного, і був ближче до умовних центрів об'єктів огляду, відповідно до запланованої послідовності.

Алгоритми побудови годографів узагальнених комірок Вороного

Існує багато алгоритмів побудови комірок, відповідно, багатокутників Вороного [1]. Але необхідно враховувати те, що стенди не є точковими об'єктами.

Як було підкреслено, мережа граней двовимірних комірок використовується як "навігаційне відображення" небажаного руху у міжелементному просторі. Зауважимо, що використовуючи це відображення, можна дослідити і інші проблеми: симетричного, та асиметричного просування при огляді, виявлення доступного простору для конкретного відвідувача (пробної частинки) у "щільних" стендових системах; моделювання просування відвідувача повз набір стендів.

Для об'ємних стендів задача пошуку граней, що обмежують множини типу Вороного, розв'язується за допомогою узагальнених комірок Вороного. Вона далека до завершення. Ми наведемо деякі загальні геометричні підходи до структурного опису порожнього, міжелементного простору у виставочному павільйоні, а саме, узагальнених двовимірних комірок Вороного.

Узагальнені комірки Вороного для множини з куль різного радіуса

Розглянемо основну геометричну побудову, що допомагає зрозуміти властивості узагальнених граней двовимірних комірок Вороного.

Узагальнена грань Вороного для двох заданих куль – геометричний годограф з точок, рівновіддалених до поверхонь заданої пари куль. Він поділяє простір на дві частини. Усі точки одного півпростору ближче до поверхні першої кулі, а усі точки іншого – ближче до поверхні другої кулі. Рис. 2 ілюструє це. Узагальнена грань Вороного – поверхня другого порядку, а саме – а гіперболоїд. Будемо називати його гіперболоїдом Вороного. В окремому випадку однакових куль гіперболоїд Вороного перетворюється в лінію і збігається з гранню Вороного для центрів виділеної пари куль.

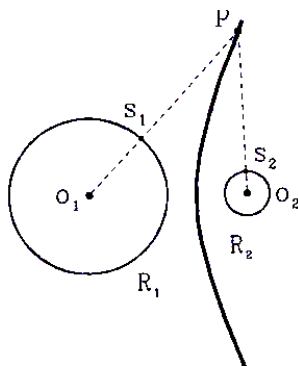

Рис 2. *Годограф точок, рівновіддалених від поверхонь двох куль радіуса R_1 і R_2 (гіперболоїд). Відстані від будь-якої точки P на ньому до фокусів гіперболоїда (точки O_1 , і O_2 -) стала: $PO_1 - PO_2 = R_1 - R_2$, оскільки $PS_1 = PS_2$, за визначенням. [3].*

Наступний крок побудови узагальнених граней Вороного – для множини куль. Пояснюючий приклад для трьох куль-стендів наведений на Рис. 3. Приклад побудови узагальнених комірок Вороного та їх граней у обмеженій області поданий на Рис.4.

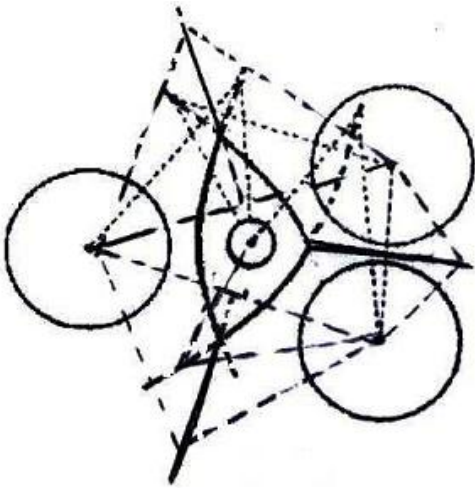

Рис 3.

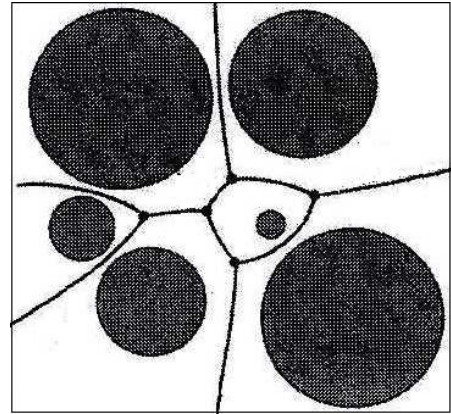

Рис 4.

У загальному випадку грань Вороного – вигнута лінія. Це може бути замкнута або відкрита вигнута лінія. Може бути і пряма лінія, але тільки для еквівалентних сфер. Важливим є те, що узагальнені грані Вороного визначаються однозначно і без розривів. Як і в попередньому випадку, шляхи огляду пропонується будувати, відступаючи від цих ліній.

Висновки.

Симетрія – основа статички, а асиметрія – розвитку. При динамічному житті кожен момент людини пов'язаний з неперервним розв'язанням проблеми вибору, Тому побудова зон комфортності – необхідна умова зняття психологічного напруження. Саме елемент комфортності повинен бути основним з приваблюючих факторів виставок. Пошук формалізації цієї проблеми складна задача і далека до повного вирішення. Запропонований підхід ми розглядаємо як перший етап вирішення цієї проблеми, на основі трактування, з точки зору комфортності огляду, граней комірок Вороного як "патогенних" ліній, яких необхідно уникати при плануванні графу огляду об'єктів виставки.

При написанні цієї роботи фоновою основою для пояснюючих малюнків були використані розповсюджені малюнки у Інтернеті та малюнки і зауваження з роботи [2].

Література

1. <http://www.cgal.org> (Documentation.Online Manual . X Voronoi Diagrams)
2. Medvedev N.N. Computation porosimetry / Voronoï's Impact on Modern Science. Book II – Kyiv: Institute of Mathematics, 1998.—228p. P.164-175

*Н.В. Танатар,
А.Г. Федорчук,
Т.І. Третяк,
В.Г. Шишкіна,
С.М. Польовик
/м. Київ/*

ПЕРСПЕКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ МОНІТОРИНГУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Перехід до нового, інформаційного суспільства значно збільшив цінність інформації для кожної людини, одночасно змусивши суспільство шукати нові форми її здобуття, зберігання, аналізу і передачі. До когорти ЗМІ додалися радіо, телебачення, мережа ресурсів Інтернету, до засобів зберігання – потужні інформаційні системи, бази та банки даних на електронних носіях. Поступово засоби масової інформації та інформаційні потоки, які вони породжують, стають невід’ємною складовою комунікацій сучасного суспільства та одним з найважливіших об’єктів досліджень суспільно-політичних процесів. Дослідження впливу ЗМІ на суспільство, їх ролі в формуванні поглядів та вподобань громадян сьогодні стає неможливим без повноцінного моніторингу змісту загальної сукупності інформації, що з’являється завдяки діяльності всіх видів ЗМІ.

Робота дослідників з відкритими джерелами інформації, як правило, передбачає застосування інформаційних технологій та комп’ютерних систем, які б забезпечували збір, сортування та зручний аналіз матеріалів. Проте сьогодні більшість існуючих комп’ютерних програм вже не задовольняють потребам аналітичних досліджень.

Вихід може бути знайдений тільки в засобах автоматизації виявлення найбільш важливих складових в інформаційних потоках. Саме тому в останні роки стала актуальною задача застосування моніторингу ресурсів, тісно пов’язаного з достатньо популярним в останні десятиліття контент-аналізом. Цей перспективний напрямок розглядається сьогодні багатьма експертами як контент-моніторинг, поява якого викликана, насамперед, завданням систематичного відслідковування тенденцій і процесів у інформаційному середовищі, що постійно та швидко оновлюється. Контент-моніторинг – це змістовний аналіз інформаційних потоків з метою одержання необхідних якісних і кількісних зрізів, що проводиться постійно, протягом не визначеного заздалегідь проміжку часу. Ці системи тією чи іншою мірою використовують процедуру контент-аналізу текстів, що обумовлено, насамперед, необхідністю отримання результатів, незалежних від поглядів або вражень інформаційного аналітика. Об’єктивність при цьому досягається тим, що особисті переконання дослідника нівелюються процедурою формалізації та квантифікації тексту.

Головне, що об’єднує всі системи контент-моніторингу, – це поєднання якісного й кількісного аналізу текстів. Довіряючи в рамках проведення контент-аналізу кількісні оцінки комп’ютеру, аналітичні системи надають людині можливість якісної оцінки досліджуваних текстів, що допомагає фіксувати і

структурувати новий шар знань для подальшого його аналізу. Таким чином, дані системи є новим кроком у роботі з інформацією, а недоліки надлишку інформації перетворюються на переваги. Адже, чим більша кількість різноманітних джерел буде проаналізована, тим повніше і якісніше буде інформаційний портрет досліджуваного об'єкту. Контент-моніторинг, таким чином, дає можливість об'єктивно проаналізувати суб'єктивність думок, відображених у великій кількості текстових матеріалів ЗМІ.

Власна технологія контент-моніторингу інформаційного потоку соціально-політичного спрямування, що породжує газетна преса України була розроблена та успішно експлуатується відділом організації і використання документального фонду Фонду Президентів України Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Перевагою технології є використання в якості одиниці формування та аналізу інформаційного масиву ключового фрагменту публікації. Це дозволяє значно зменшити обсяги інформації, з якою працює аналітик, та ліквідувати інформаційний шум. Сама технологія є поєднанням двох паралельних процесів: аналітико-синтетичної переробки текстів публікацій та процедури контент-аналізу, що відбувається на етапах відбору інформації, її індексації та подальшого аналізу. Це дає змогу отримувати чітко структуровані інформаційно-аналітичні матеріали за будь-яким запитом аналітика. Індиксація ключових фрагментів публікацій відбувається за допомогою багатофасетної класифікації, що дозволяє аналізувати інформаційний масив в різних аспектах досліджуваної проблеми. На сьогоднішній день в процес контент-моніторингу включені паралельно як традиційні друковані ЗМІ, так і електронні видання мережі Інтернету.

Технологія контент-моніторингу жорстко не прив'язана до конкретного програмного забезпечення. Багаторічний досвід моніторингових досліджень дозволив оперативно перейти з програми Absmarc, яка використовувалась в якості інструмента для зберігання масивів інформації в Marc-форматі, до використання системи автоматизації бібліотек "ІРБІС64". На базі цієї системи розроблена загальна структура спеціалізованих баз даних та розпочато її наповнення і експлуатацію. При розробці архітектури БД передбачена можливість паралельного використання БД в якості бібліографічної, БД з ключовими фрагментами публікацій та повнотекстової БД.

*Г.В. Сілкова,
О.В. Березняк
/м. Рівне/*

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ

Інформаційно-аналітичні функції та забезпечення зв'язків із засобами масової інформації та громадськістю покладені на інформаційні служби органів державного управління. До таких служб належать: інформаційні управління, управління внутрішньої політики, інформаційно-аналітичні підрозділи, прес-служби, прес-центри, управління і центри громадських зв'язків, прес-бюро, прес-секретарі, прес-аташе з відповідним апаратом.

Свою діяльність названі інформаційні служби здійснюють за допомогою комунікаційних каналів, під якими ми розуміємо сукупність засобів, форм і методів створення і поширення інформації. До таких каналів, що використовуються інформслужбами органів влади, можна віднести:

1. Створення Web-сторінок в Інтернеті, що повідомляють про орган влади та його діяльність. Це найпоширеніший канал інформування про діяльність органів місцевої влади.

2. Приймання громадян керівниками та уповноваженими посадовими особами. Так здійснюється безпосередній зв'язок між владою і громадськістю з різних питань, що турбують мешканців регіону. Це канал зворотнього зв'язку між владою та громадою, підґрунтя для корекції управління.

3. Інтернет-приймальні та приязні приймальні. Виконують ті ж самі функції, що й попередній канал, але у вигляді віртуальної довідки.

4. Гарячі телефонні лінії. Також є каналом безпосереднього спілкування представників влади та громадян. За результатами такого спілкування влада може робити висновки щодо своєї діяльності та корегувати управлінські дії.

5. Проведення прес-конференцій, брифінгів, "круглих столів", теледебатів тощо. Цей канал може здійснювати як ситуативні заходи, так і регулярні, з визначеним терміном проведення (щомісяця, щоквартально тощо). Виконує як інформаційну, так й регулюючу функцію.

6. Дні інформування населення. Проводяться, як правило, регулярно, один раз на місяць. Такий захід передбачає обговорення найбільш важливих і значущих подій, що відбуваються, передусім, в регіоні. До проведення таких заходів можуть залучатися не лише державні службовці, але й науковці, діячі культури та мистецтва, просвітницькі організації, ЗМІ.

7. Виступи керівників регіону на радіо та телебаченні. Це можуть бути звернення, повідомлення, тлумачення тощо. Такі заходи мають, переважно, інформативний характер.

8. Випуск і поширення інформаційних бюлетенів, прес-релізів, експрес-інформації через ЗМІ або на сайтах ОДА (РДА, міської ради). Це також забезпечення інформаційної функції в діяльності органів влади.

9. Заснування органами влади власних ЗМІ, переважно газет. Це важливий канал офіційного інформування громадян про дії влади. Проте, популярність таких ЗМІ у громадян нижча, ніж популярність незалежних ЗМІ.

10. Створення спеціальних інформаційних програм на регіональних каналах радіо та ТБ. Такі програми інформують громадськість про новини регіону, подають офіційну інформацію, оголошення, повідомлення, що надходять від органів влади, коментарі, роз'яснення керівників регіону, а також висвітлюють громадську думку з цього приводу. Таким чином, в таких програмах здійснюється не тільки інформування, але й зворотній зв'язок від громади до влади.

11. Дні відкритих дверей. Організація візитів журналістів, представників громадських організацій, навчальних закладів та ін. груп населення у державні установи. Такий канал сприяє встановленню більш довірливих відносин між владою та громадськістю регіону.

12. Організація спеціальних подій. Відвідування посадовими особами районів, міст, селищ регіону, окремих установ, організацій, з'їздів, конференцій, виставок тощо. Такі заходи покликані сприяти формуванню позитивного іміджу органів влади та безпосередньо окремих посадовців.

Через інформаційні структури органів влади на місцях циркулює інформація, що поділяється на два потоки:

1. Потік інформації для забезпечення поточного перебігу діяльності органів влади та прийняття управлінських рішень з проблемних ситуацій. Це інформація, що формується під впливом двох векторів: зовнішній – надходить з вищих органів влади, або з підпорядкованих владних структур, та внутрішній – це інформація, що надходить з підрозділів органу влади. Обидва вектори необхідні для здійснення управління.

2. Потік інформації, що забезпечує зв'язок органів влади із суспільством, з інтересами та потребами громадян. Він також має зовнішню та внутрішню складову. Це, свого роду, звітна інформація для широкого загалу громадян про дії влади, а також внутрішня інформація для прийняття рішень щодо звернень громадян.

Значущим напрямком підготовчої діяльності інформаційних служб до виконання названих завдань є збереження, обробка та аналіз інформації, відбір статей у пресі за певними питаннями. Такі матеріали формують банк даних, на основі якого готуються зведення подій, прес-огляди, кліпінги, огляди стану питання та ін. матеріали, що є результатом аналітико-синтетичного опрацювання вихідної інформації.

В такому банку даних накопичується офіційна, організаційно-розпорядча інформація (нормативно-правові акти, постанови, розпорядження, положення, програми, рішення сесій, нарад, колегій), матеріали про органи місцевої влади та роботу їх структурних підрозділів, доповіді керівників, статистична інформація за окремими напрямками, довідкова інформація, результати соціологічних досліджень.

У складі обласних та районних державних адміністрацій формуються або вже виокремлено підрозділи, що виконують завдання інформаційного супроводу регіонального управління, проте конкретні функції відділів таких служб

чітко не визначені. На практиці вони або дублюють роботу один одного, або обмежуються підготовкою матеріалів, які важко назвати аналітичними. Це здебільшого інформаційні повідомлення або довідково-інформаційні матеріали.

І все ж таки, саме управління (відділ) інформаційного забезпечення діяльності органів місцевої влади має здійснювати основний спектр ефективного забезпечення інформаційної підтримки регіонального управління.

Зокрема, управління внутрішньої політики та інформаційного забезпечення діяльності Рівненської ОДА апарату ОДА, серед інших, має виконувати наступні інформаційно-аналітичні процеси:

- опрацювання документів, що надходять в ОДА, підготовка до них аналітичних, довідкових та інших матеріалів;
- підготовка аналітичних, інформаційних та інших матеріалів з організаційних та кадрових питань, що розглядаються головою ОДА;
- аналіз разом із структурними підрозділами ОДА соціально-економічного суспільно-політичного становища на території регіону;
- моніторинг суспільно-політичної ситуації в регіоні. аналіз та прогнозування перспективного розвитку суспільно-політичних та соціально-економічних процесів у регіоні;
- підготовка аналітичних документів для прийняття рішень із залученням відповідних експертів та спеціалістів;
- оцінка можливих наслідків прийняття рішень, прогноз розвитку ситуацій;
- надання голові ОДА інформаційно-аналітичних матеріалів та внесення пропозицій щодо реалізації суспільно-політичних проектів та соціально-економічних програм;
- підготовка матеріалів з політичних питань для доповідей голові ОДА.

Інформаційно-аналітична діяльність для органів державної влади та органів місцевого самоврядування є засобом забезпечення управління. Це зумовлює особливі вимоги до підготовки інформаційних матеріалів, зокрема щодо своєчасності надання інформації. Інформаційно-аналітичні повідомлення мають характеризуватися новизною, достовірністю, об'єктивністю, повнотою відображення подій, максимальною стислістю.

Аналіз публікацій відділів інформаційного забезпечення діяльності органів місцевої влади у пресі та на Веб-сайтах свідчить, що практична реалізація функцій цих відділів, ще не повною мірою відповідає вказаним у Положеннях завданням. Однією з причин цього можна вважати той факт, що сама система регіонального інформаційного забезпечення держадміністрацій ще не склалася, а в її підрозділах не вистачає фахівців з аналітичної роботи. Вирішити цю ситуацію можна шляхом залучення до виконання певних програм експертів зі сторони, а також фахової підготовки аналітиків для роботи у названих структурах.

*Н.О. Артамонова,
Ю.В. Павліченко
/м. Харків/*

ШЛЯХИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ МЕДИЧНОЇ НАУКИ

Сучасні підходи до організації інформаційного забезпечення науки й освіти загалом і медичної галузі зокрема ґрунтуються на концепції інноваційного розвитку України на сучасній законодавчій базі. Формування відповідного законодавства сприяло реорганізації організаційних структур, що забезпечують інформаційні функції в організаціях.

На тлі зростання обсягів наукової медичної інформації виникає необхідність її швидкого поширення. Засоби наукової комунікації відіграють важливу роль в організації наукової діяльності. Крім того, саме вони впливають на ефективність та рівень упровадження результатів у практику.

Нині ці дослідження проводяться за такими основними напрямками:

- вдосконалення традиційних і розробка оптимальних форм і методів наукової інформаційної діяльності;
- узагальнення найважливіших досягнень медичної науки;
- дослідження принципів, форм і методів інформаційного забезпечення системи управління;
- оптимізація обміну медичною інформацією в рамках міжнародної співпраці;
- розробка критеріїв відбору інформаційних матеріалів;
- теоретичне обґрунтування актуальності, достовірності і новизни інформаційного матеріалу;
- оптимізація інформаційного забезпечення медичної науки.

У науково-інформаційній діяльності простежується дві тенденції. З одного боку – це прагнення до максимально можливої повноти інформаційного забезпечення. Разом з цим яскраво виражена тенденція до подолання надмірності інформації і вилучення з численних різноманітних відомостей тільки тих, що необхідні для успішного розвитку медичної науки й охорони здоров'я. Отже, серед завдань медичної інформатики важливу роль відіграє оцінка істинності інформації, її корисності та ін.

Процеси й акти управління інформаційними ресурсами неможливо відділити від процедур переробки інформації. Ефективність управління значною мірою залежить від раціональної організації інформаційних процесів. Провідне місце в потоці документної інформації для керівників наукових колективів належить оглядовій інформації або довідкам (короткий документ з досить повним описом науково-технічних досягнень, висновками і рекомендаціями). Одним з головних напрямів інформаційної діяльності є узагальнення відомостей про найважливіші вітчизняні та зарубіжні досягнення в галузі медичної науки й охорони здоров'я, отримані на принципах доказової медицини.

Використання наукознавчого досвіду, накопиченого в медичній та інших галузях знань і практики, є актуальною проблемою, однією зі складових якої є формування цілей, завдань, проблем, що вирішуються медичним наукознавством з урахуванням особливостей ведення наукових досліджень.

Для реалізації цих принципів необхідно здійснювати цілеспрямоване забезпечення розробників і дослідників опрацьованою інформацією на всіх етапах ведення НДР. Це пов'язано з подоланням об'єктивно існуючої суперечності між вимогою аналізу всієї літератури з певної проблеми і суміжних дисциплін та неможливістю проведення цієї роботи окремим ученим і навіть силами невеликого наукового колективу. Проте, це не тільки не вирішує, а, навпаки, ще більше посилює вищезгадану суперечність, тобто науковий співробітник оброблятиме ще менший обсяг доведеної до нього інформації. Обмежуючий чинник – його фізичні конкретні можливості – не змінюється і продовжує діяти.

Перехід до колективної обробки інформації і забезпечення доступу користувача до знову створених масивів опрацьованих даних потребує проведення вельми складних робіт щодо розподілу первинних джерел між виконавцями при збиранні інформації та створення оглядів, а також із впровадження системи стимулювання.

Як доводить досвід, процес аналітико-синтетичної переробки інформації є невід'ємною частиною не тільки інформаційної діяльності, але й будь-якого наукового дослідницького процесу і процесу управління, оскільки створити нове неможливо без ретельного вивчення та узагальнення існуючих досягнень науки і практики.

Місія інформаційних підрозділів та служб з інтелектуальної власності зміщується від функцій інформаційного забезпечення до формування основ конкурентоспроможності організації. Для реалізації цієї нової ролі необхідно розглядати інформаційні технології як одну зі складових управління науковими інформаційними ресурсами в цілому.

У сучасних умовах система науково-медичної інформації перебуває під впливом двох різних чинників, тобто, виникли нові комунікаційні бар'єри, що зумовлює їх перехід на нову якість. Це, з одного боку, посилення видавничої діяльності і підвищення її вартості, що зумовлює неможливість науковим бібліотекам купувати необхідні видання. З іншого боку – цифрова революція та Інтернет призвели до конкуренції між друкарськими і віртуальними засобами інформації, а електронний доступ радикально змінює традиційне управління науковим знанням.

Розвиток інформаційної системи, зокрема наукової комунікації, потребує змін її компонентів, складових, підсистем та поповнення новими елементами, що інколи призводить до створення принципово нових, комунікаційних засобів. Наприклад, створення Кокранівської співдружності (КС), діяльність якої спрямовано на оптимізацію інформаційного забезпечення медичної галузі, завдяки консолідації зусиль вчених різних країн, призвела до значних змін у методологічному забезпеченні наукових досліджень у клінічній медицині.

Діяльність КС перетворила систематичний огляд у інтерактивний, що має такі складові: огляд + математична обробка + дискусія + координація. Основ-

ним комунікаційним засобом у системі інформаційного забезпечення клінічної медицини стає Кокранівська електронна бібліотека, яка принципово відрізняється від інших бібліотек тим, що, по-перше, в її основу закладено принципи доказової медицини, а по-друге – це новий засіб соціальної й наукової комунікації. Кокранівська бібліотека поширюється через Інтернет та містить декілька баз даних: 1) кокранівських систематичних оглядів; 2) кокранівських реєстрів контрольованих клінічних випробувань; 3) рефератів ефективності лікувальних втручань; 4) Оглядів щодо методології медичних досліджень; 5) економічної оцінки лікувальних втручань.

Цей міжнародний інформаційний ресурс, є новим засобом наукової комунікації, механізм створення якого полягає у консолідації зусиль міжнародної медичної спільноти на узагальнення та поширення наукової медичної інформації, що базується на доказах.

Для здійснення ефективної системи інформаційного забезпечення медичних інновацій необхідно вирішити організаційні питання, тобто розробити систему управління інформаційними ресурсами медичних установ, зокрема, із заходами щодо підвищення рівня інноваційної культури спеціалістів галузі, забезпеченням консультаційної допомоги користувачам з отримання сучасної патентної та науково-медичної інформації, опанування технології роботи з інформаційно-пошуковими системами в Інтернеті.

Не менш важливою є функція методичного забезпечення процесів патентно-інформаційних досліджень, пошуку й аналізу наукової інформації, котру необхідно вирішувати на базі комплексного підходу до бібліотечно-бібліографічної роботи з патентно-інформаційними ресурсами, яку б виконували бібліотечні фахівці разом з інформаційними та патентними службовцями.

Розв'язання цих проблем базується на новій парадигмі інформаційно-комунікаційного моніторингу інноваційної діяльності в клінічній медицині із зміною ролі і формату співробітництва завдяки реалізації відповідних заходів.

Вирішення проблеми наукової медичної інформації не може бути звичайним пристосуванням системи наукових комунікацій до вимог функціонування медичної науки. Це можливо тільки в разі змін самого наукового організму шляхом розкриття внутрішніх механізмів системи наукової комунікації.

Отже, основними шляхами інноваційного розвитку інформаційної сфери медичної науки є: подолання розрізненості в роботі наукових комунікаційних структур; розбудова корпоративного рівня організації та управління медичними інформаційними ресурсами; створення консолідованих інформаційних продуктів; забезпечення корпоративності (партнерство, консолідація інформаційних ресурсів, взаємодія відділів НМІ, служб з інтелектуальної власності, медичних бібліотек як суб'єктів інформаційного забезпечення користувачів); мережева інтеграція біомедичних ресурсів (створення єдиної інформаційно-пошукової системи вітчизняних наукових публікацій, наприклад, електронної наукової медичної бібліотеки); системність інформаційного забезпечення усіх етапів наукових досліджень (прогнозування, планування, виконання, завершення та впровадження); інтеграція теоретичних здобутків інформаційних, бібліотечних та комунікаційних дисциплін в медичну сферу.

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ МЕНЕДЖМЕНТУ І АНАЛІТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ БІЗНЕСУ

Інформаційна система менеджменту (ІСМ) – це набір взаємозалежних компонентів сучасних інформаційних технологій, що збирають, опрацьовують, накопичують і розподіляють інформацію для забезпечення автоматизації підготовки та прийняття рішень в процесах управління організацією.

Для виробника (посередника), що впроваджує ІСМ в іншому підприємстві (установі), вона знаходиться на етапі комерціалізації і потребує певного відшкодування раніше витрачених коштів (зусиль), але надає можливість одержати додаткову вартість (що повинна перевищувати це певне відшкодування) для замовника.

Для замовника впровадження (удосконалення) цієї системи – це витрата інвестицій, окупність яких залежить, в першу чергу, від одержання в стратегічному і оперативному періодах належної віддачі на його ринках від придбаних інформаційних активів.

Впровадження (удосконалення) ІСМ на конкретному підприємстві комплексно впливає на бізнес, що функціонує на різних рівнях інтелектуальних можливостей, від фактів до інтуїтивного рівня.

Якість управлінських рішень у сучасних умовах багато в чому визначається інформаційно – аналітичною діяльністю, цікаву модель рівней якої та можливостей бізнесу обґрунтував Дж. Кейтс [1].

Рівень 1 (факти) базовий для всіх організацій. На цьому рівні бізнес не може приймати узгоджені повторювані рішення, оскільки нездатний своєчасно отримувати необхідні дані для кожної бізнес-ролі.

На рівні 2 (даних) бізнес набуває додаткові вигоди від можливості звертатися до фактів про своїх клієнтів, співробітників та партнерів. Тут бізнес може отримувати додаткові вигоди, але процес перетворення їх в інформацію вимагає великої праці, тому ці рішення рідко бувають своєчасними та ефективними.

На рівні 3 (інформації) бізнес може вживати ефективні дії, що дозволяють впоратися з викликами та виявити нові можливості. Оскільки інформація пов'язує бізнес-ролі з показниками ефективності і використанням інформації, то ці ролі стають більш ефективними. Рішення своєчасні, але їх неможливо узагальнити для всього бізнесу. Рішення приймають декілька осіб, які мають необхідний досвід. Якщо ж вони покидають компанію, ефективність процесу прийняття рішень різко падає.

Рівень 4 (знань) представляє ті можливості, які є у бізнесу по відношенню до клієнтів, ринків і партнерів. На цьому рівні бізнес досягає максимальної корисності інформації, поширює накопичений досвід, ідеї та методи на всі свої бізнес-одиниці. Кілька досвідчених співробітників створюють "атомарне подання знань" та надають процесу прийняття рішень незалежність від них самих (звичайні відповіді на питання, що часто задаються, або складні системи штучного інтелекту).

Рівень 5 (розуміння) підвищує ефективність компанії на ринку в довгостроковій перспективі. Компанії, які досягли цього рівня, зазвичай перевершують своїх конкурентів, оскільки починають розуміти образ мислення клієнтів і раніше інших можуть бачити наявні і нові можливості, що з'являються на ринку.

Рівень 6 (розвинена інтуїція) дозволяє приймати "доленосні" рішення. Моменти "осаяння" не піддаються плануванню, але вони трапляються з тими, хто досвідчений, підготовлений, вміє спостерігати і пов'язувати між собою все, що відбувається навколо. Це дозволяє виявляти нестандартні зв'язки і робити несподівані висновки.

Одною із основних відмінностей останнього рівня є можливість вести діяльність в невідомому контексті. Всі попередні рівні моделі мають на увазі діяльність у відомому контексті.

Рівні 5 і 6 представляють якісне поліпшення рівня 4 і в даний час, пов'язані виключно з "інтелектуалізацією комп'ютерних технологій" (brain ware).

Одним з ефектів розвитку технологій (включаючи інформаційні) є можливість збирати більше фактів з більшої кількості пов'язаних областей, робити це швидше і на більшій географічній території, ніж раніше. При цьому розвиток технологій призводить до того, що кількість фактів, що використовуються для прийняття рішень, починають експотенціально рости.

Запропонована Дж. Кейтсом модель має широкий спектр використання при оцінці інформаційних потреб бізнес – користувачів, органічно поєднується з методикою (Microsoft) швидкого економічного обґрунтування запровадження ІСМ (REJ) та з побудовою моделі окупності (ефективності) впровадженні ІСМ, автори якої вважають, що проблема окупності (ефективності) інформаційних технологій (ІСМ) вирішується не з боку методик оцінки, а через організацію управління процесами оцінки, як комплексним проектом.

Література

1. Модель ступенчатого роста аналитических возможностей компании // Корпоративные системы. -2009. – № 1. – С.72 – 79.

Л. Й. Костенко
/м. Київ/

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНИЙ ПОРТАЛ "НАУКОВА ПЕРІОДИКА УКРАЇНИ"

Інформаційні технології створили передумови для появи нової парадигми розвитку наукових комунікацій. Її сутність базується на феномені "відкритого доступу", під яким розуміється представлення в Інтернеті інтелектуальних продуктів з можливістю їх вільного копіювання та поширення за умов посилання на автора публікації. В Україні найбільш масштабним проектом "відкритого доступу" є портал "Наукова періодика України", започаткований у 2009 р. Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (НБУВ).

Нормативною базою для ресурсного наповнення порталу є, насамперед, Закон України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки", де наголошується на необхідності забезпечення вільного доступу до результатів наукових досліджень, створених за рахунок коштів Державного бюджету України. ВАК України та НАН України в рамках вищезгаданого Закону підготували в 2008 р. спільний наказ "Про затвердження Порядку передавання електронних копій періодичних друкованих наукових видань на зберігання до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського". Цей нормативний акт передбачає, що засновники журналів і збірників наукових праць, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата наук, передають до НБУВ електронні копії видань, а бібліотека безоплатно розміщує ці копії на своєму сайті і забезпечує до них безкоштовний доступ. До нормативно-правових актів, що визначають функціонування порталу, слід віднести і підписаний у 2004 р. спільний наказ МОН України, НАН України і ВАК України "Про затвердження Положення про електронні наукові фахові видання". Згідно Положення, засновник існуючого друкованого наукового фахового видання може здійснювати його випуск лише в електронній формі (мається на увазі припинення його друкування на паперових носіях).

Слід констатувати дієвість вищезгаданих нормативних актів – станом на кінець квітня 2010 р. на порталі "Наукова періодика України" розміщено понад 1,2 тис. журналів і збірників наукових праць з 2-3-річною ретроспективою. До електронних версій публікацій забезпечено узгоджений з інтелектуальними власниками режим доступу, зокрема надається можливість затримки представлення у відкритий доступ Інтернет-версії періодичного видання від півроку до двох років. Статистика використання інформаційних ресурсів зібрання періодики, свідчить про його популярність – щодоби портал відвідують понад 40 тис. користувачів з усіх регіонів України та світу.

У якості основного пошукового засобу на порталі обрано такий сервіс системи Google, як "користувацький пошук". Він забезпечує виявлення релевантних документів шляхом уведення відповідних термінів у "вікно" пошуку Google, розміщене на головній сторінці порталу (<http://www.nbu.gov.ua/portal/>). Цей сервіс надає також прозору можливість проводити перевірку текстів на наявність у них фрагментів публікацій інших авторів і виявляти плагіат. Крім пошуку, користувачі можуть здійснювати на порталі ієрархічну навігацію: послідовно переходити до будь-якого журналу, року його видання, конкретного номеру та змісту з посиланнями та текст статті.

Окремо слід зупинитися на перспективних напрямках розвитку зібрання наукової періодики: когнітивному та наукометричному. Можливість реалізації першого надається гіпертекстовими посиланнями на довідкову інформацію про засновників і членів редколегій періодичних видань, що міститься в зібраннях "Наукові установи України" та "Наукові біографії вчених, діячів науки та техніки України" (ці зібрання формуються НБУВ). Наявність посилань дозволяє користувачам одержати не лише бібліографічні дані та документальну інформацію про результати наукової діяльності, а й знання про її творців. Відо-

мості про осіб у загальному випадку включають їх біографічні дані, характеристику внеску в науку, бібліографію праць (на основі реферативної бази даних "Україніка наукова") та повні тексти найзначніших публікацій. Інформація про засновників періодичних видань містить коротку історичну довідку та основні досягнення (зокрема, реалізовані установою інноваційні проекти та створені наукові об'єкти, що становлять національне надбання). Гіпертекстові посилання являють собою форму реалізації семантичних зв'язків між суб'єктами (індивідуальними та колективними авторами) й об'єктами (періодичними виданнями та публікаціями) системи наукових комунікацій. Їх сукупність утворює семантичну мережу, що є однією з форм представлення знань і сприяння когнітивним процесам, тобто процесам розумового усвідомлення користувачами зовнішньої інформації. Завдяки цьому досягається певна ступінь інтелектуалізації інформаційного пошуку, що в загальному випадку включатиме два етапи. Перший із них – інформаційно-когнітивний – орієнтований на отримання знань про предметну галузь, яка цікавить користувача (виявлення потенційних авторів релевантної інформації, уточнення термінології тощо), а другий – інформаційно-пошуковий – на проведення бібліографічного пошуку документів і отримання їх повних текстів.

Наукометричний напрям розвитку порталу пов'язаний з можливостями комп'ютерної обробки масивів електронної наукової інформації і, зокрема, проведення в них бібліо- та наукометричних досліджень. Найбільші проекти такого плану, що реалізовані Інститутом наукової інформації США та видавництвом Elsevier, передбачають рейтингування журналів, публікацій, авторів і колективів на основі індексів цитування. Однак, українська періодика представлена в наукометричних базах даних згаданих інституцій недостатньо. Очевидно, що аналіз документальних потоків в Україні та одержання на цій основі формальних показників ефективності наукових досліджень – це завдання для вітчизняних фахівців у сфері інформаційної діяльності. Портал електронних копій наукової періодики, що формується, розглядається нами як інформаційна база, що дозволить отримати такі показники.

Як першочергове завдання обрано рейтингування періодичних видань за ступенем їх інтегрованості в систему наукових комунікацій. У якості критерія для рейтингування виступає сукупність визначених методом експертних оцінок формальних ознак, які не зачіпають безпосередньо змістовне наповнення журналу, але опосередковано його характеризують. До цих ознак віднесено: час існування видання, його періодичність, наявність ISSN, наявність перекладеної версії, розкриття змісту статей у реферативних ресурсах, відповідність видавничим вимогам. Слід наголосити – індекс інтегрованості характеризує не науковий рівень журналу, а ступінь його визнання та поширення в інфосфері науки і ймовірність оперативно одержати відомості про опубліковані в цьому журналі результати інтелектуальної діяльності суспільства. Констатуючи, що індекс інтегрованості видання в систему наукових комунікацій поступається широко відомому імпаکت-фактору журналу, слід наголосити та простоті та оперативності його одержання. Це дозволяє вже в 2010 р. здійснити на порталі наукової періодики України експрес-рейтингування видань. Наступний крок – започаткуван-

ня наукометричних технологій на основі аналізу онлайнного використання інформаційних ресурсів зібрання наукової періодики. Процедури аналізу здійснюватимуться шляхом статистичної обробки log-файла, що автоматично формується операційною системою сервера.

У цілому портал "Наукова періодика України" є якісно новим кроком у формуванні національних інформаційних ресурсів відкритого доступу. Він забезпечує збереження для наступних поколінь документованих у цифровій формі знань і онлайнний доступ до результатів наукових досліджень, створених за рахунок коштів Державного бюджету України. У перспективі портал має стати онлайнним середовищем для професійної взаємодії вчених і фахівців, де відбувається конвергенція та зрощування електронної бібліотеки з робочими місцями редактора періодичного видання та автора наукової публікації, а в цілому – формування нової інформаційної інфраструктури науки.

Т.В. Симоненко

/м. Київ/

НАУКОМЕТРИЧНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ДЕПОЗИТАРІЮ "НАУКОВА ПЕРІОДИКА УКРАЇНИ"

Сьогодні на порядок денний виходять питання, пов'язані з тим, як організувати процес інформаційно-бібліотечного забезпечення наукових досліджень максимально ефективно, як надати цьому процесу системний характер.

В основі будь-якої наукової роботи лежить попереднє опрацювання інформаційних джерел, а як її результат також продукується інформація. Тому дуже важливим елементом системи інформаційно-бібліотечного забезпечення є створення таких умов, за яких наявність цієї інформації призводить до створення нового знання, а ефективність фінансових коштів, витрачених на інформаційне забезпечення, була б максимальною. Це, по-перше, активне просування ресурсів і, по-друге, створення спеціального інструментарію, що полегшує для користувача роботу з інформацією та підвищує продуктивність цієї роботи. Сюди входить також і створення систем, що дозволяють оцінити ефективність використання інформаційних ресурсів та аналіз розвитку науки і освіти в цілому.

Реалізований у 2009 р. в Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського унікальний проект формування депозитарію електронних копій серіальних видань "Наукова періодика України" став значним кроком вперед на шляху до вирішення вище- зазначених завдань. Даний проект має загальнодержавне значення, основні засади його реалізації регулюються низкою законів та галузевих нормативних актів.

Станом на 1 квітня 2010 р. в депозитарії "Наукова періодика України" розміщено близько 1200 тис. журналів та збірників наукових праць з середньою 3-річною ретроспективою. Користувачі можуть здійснювати в депозитарії ієрархічну навігацію: послідовно переходити до будь-якого журналу, року його видання, конкретного номеру та змісту з посиланнями на тексти статей. У якості основного пошукового засобу в депозитарії обрано такий сервіс системи

Google, як "користувацький пошук". Він забезпечує повнотекстовий пошук документів у форматах PDF та HTML і надає прозору можливість виявлення плагіату шляхом перевірки текстів на наявність у них фрагментів публікацій інших авторів. Більше того, сьогодні пошуковий портал Google розглядається у світі як потужний безкоштовний додатковий наукометричний інструмент, а Google Scholar дедалі більше конкурує з потужними комерційними наукометричними базами даних, такими як ISI Web of Knowledge та Scopus. Слід зазначити, що пошукова машина, Google Scholar добре індексує статті із вітчизняних репозитаріїв та журналів відкритого доступу.

Розглядаючи наукометричний напрям розвитку депозитарія, слід звернути увагу на вдосконалення існуючих, розроблення нових інструментів кількісного (статистичного) аналізу структури і динаміки науково-інформаційних масивів, для одержання формалізованих оцінок ефективності досліджень і відстеження тенденцій розвитку науки.

З урахуванням світових тенденцій та реалій функціонування вітчизняного науково-інформаційного простору перспективним напрямом удосконалення наукометричного апарата порталу вважається конвергенція двох основних підходів: формування українського індексу цитування та формування індексу використання публікацій на основі статистичного аналізу log-файла порталу наукової періодики. Перший підхід зарекомендував себе у світі наукових комунікацій; основні наукометричні інструменти, зокрема бази даних ISI Web of Knowledge та Scopus видавництва Elsevier, ґрунтуються на широкому використанні індексів цитування наукових публікацій. Другий підхід новаторський і перспективний: апарат для відстеження статистики використання електронних публікацій наявний практично в усіх потужних науково-видавничих проектах, але деякі технологічні платформи, наприклад, науково-інформаційний простір СОЦИОНЕТ (Росія), публікують дані показники у реальному вигляді та використовують їх як основні або додаткові наукометричні засоби.

Таким чином, на сьогоднішній день формується новий напрямок інформетричних досліджень – мережометрія (вебометрія, сайтометрія, кіберметрія), яка увібрала в себе досвід традиційних наукометричних досліджень і здійснює їх в мереженому режимі. В умовах стрімкого зростання обсягів електронних ресурсів цей напрямок з часом стане домінуючим.

Ю. В. Яковлева
/м. Київ/

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ

Останнім часом спостерігається активізація найрізноманітніших інтеграційних процесів в Європі. Серед великої кількості інституцій, що спрямовані на євроінтеграцію, значене місце посідає CENL (Конференція директорів національних бібліотек Європи). Національні бібліотеки є у кожній державі і виконують функції збереження та надання доступу до національної культурної

документальної спадщини, розвивають та підтримують національну і міжнародну кооперацію, проводять наукові дослідження в галузі бібліотекознавства.

Колекції саме таких бібліотек в березні 2005 року стали базисом для створення єдиного пошукового порталу The European Library (Європейська бібліотека), ініціатором цього некомерційного проекту виступила CENL. Європейська бібліотека – це безкоштовний сервіс, що пропонує доступ до ресурсів 48 Національних бібліотек Європи. Через єдиний центральний інтерфейс надається можливість пошуку в понад трьохсот каталогах та цифрових колекціях 35 мовами.

Філософією проекту "Європейська бібліотека" є надання розподіленого доступу до цифрових документів, що фізично зберігаються на серверах окремих національних бібліотек Європи за рахунок механізмів єдиного доступу.

Для роботи з різноманітними ресурсами різних бібліотек Робочими групами Європейської бібліотеки розроблені єдині стандарти метаданих та описів колекцій. Інтеграція даних реалізується за допомогою протоколів z39.50 та OAI-PMH. Опис метаданих базується на ядрі Dublin Core та розширений додатковими наборами даних.

У своїх рекомендаціях з питань оцифрування та онлайн-доступу до документів, що мають історико-культурну значущість, а також з питань збереження цифрової інформації Європейська Комісія запропонувала використовувати Європейську бібліотеку як основу для створення Загальноєвропейської цифрової бібліотеки. У Загальноєвропейську цифрову бібліотеку увійдуть не лише національні, а й інші бібліотеки, а також музеї та архіви.

Починаючи з 2005 року, поступово країни Європи ставали учасниками Європейської бібліотеки, в 2008 році до цього проекту активно залучилася й Україна. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського стала учасником проекту FUMAGABA, спрямованого на інтеграцію колекцій національних бібліотек Македонії, України, Молдови, Албанії, Грузії, Вірменії, Боснії та Герцеговини і Азербайджану. Проект здійснюється за фінансової підтримки Швейцарського агентства з питань розвитку та співробітництва (Swiss Agency for Development and Cooperation) та на сьогоднішній день наближається до успішного завершення – до Європейської бібліотеки інтегровано 18 колекцій країн-учасниць, а в інтерфейсі порталу з'явилося 7 нових мов. В рамках цього проекту в НБУВ проведено науково-дослідні роботи з інтеграції каталогів та повнотекстових баз даних в міжнародні об'єднані каталоги та інформаційно-пошукові системи.

Ресурси Національної бібліотеки України представлено в Європейській бібліотеці двома колекціями: це "Реферативна база даних української наукової літератури" та "Повнотекстова база даних української наукової літератури".

Перша з колекцій представлена в режимі віддаленого доступу, тобто на порталі надано опис колекції багатьма мовами і наведено її постійну адресу на сайті НБУВ. Повнотекстова база даних, основну частину якої складають автореферати дисертацій, повністю інтегрована до порталу і доступна для пошуку в числі інших колекцій, повноправних учасників Європейської бібліотеки.

На порталі Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського встановлено міні-бокс – пошукове віконце швидкого пошуку в Європейській бібліотеці. Такі міні-пошукові бокси будь-яка бібліотека може просто і безкоштовно встановити на своєму сайті за допомогою коду та інструкцій, наведених на Порталі Європейської бібліотеки.

Портал "Європейська бібліотека" знаходиться за адресою <http://www.theeuropeanlibrary.org>, портал українською мовою можна відвідати за адресою: <http://search.theeuropeanlibrary.org/portal/uk/index.html>. Переклад здійснено фахівцями НБУВ, крім того перекладено англійською мовою опис обох представлених колекцій та інформацію про Національну бібліотеку України імені В.І. Вернадського.

І.М. Головацька
/м. Івано-Франківськ/

ВПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНТЕРНЕТУ В БІБЛІОТЕКАХ, ОРГАНАХ НТІ

Сьогодні бібліотека розглядається як невід'ємна складова загальнодержавного механізму накопичення, систематизації і розповсюдження знань. Виникає проблема забезпечення підвищення якості навчально-методичного та інформаційно-пошукового сервісу, яку неможливо вирішити за допомогою традиційних бібліотечних технологій. Необхідно виробити адекватну до даних змін стратегію поведінки бібліотек, яка б дала змогу реагувати на високі темпи розвитку технологій і ринку.

Впровадження новітніх інформаційних технологій та Інтернету в бібліотеках слід використовувати в напрямку розвитку електронних інформаційних ресурсів, що відповідає одному з напрямків розвитку інформаційного суспільства в Україні, від якого залежить інформаційна безпека держави та інформаційний суверенітет України. Невирішеними проблемами інформаційної галузі нашої держави залишається дублювання інформації, складність доступу до окремих видів інформаційних ресурсів, відсутність єдиних стандартів їхнього створення, систематизації та зберігання у різних закладах документально – інформаційної комунікації. Розв'язання цих проблем вбачається у подальшому розвитку та оптимізації нормативно-правової бази.

Серед проблем, пов'язаних з інформаційною безпекою України – відставання розвитку бібліотечної системи від рівня розвитку розвинутих країн.

Для подолання цього відставання необхідним стає формування сучасної інформаційної інфраструктури бібліотеки, надання на її основі якісних послуг, забезпечення високого рівня доступу до інформації і новітніх технологій, підвищення якості інформаційного забезпечення на основі розвитку та використання інформаційних і телекомунікаційних технологій.

Так, зокрема, ще у 2005 році Наукова бібліотека Прикарпатського національного університету імені В.Стефаника (м. Івано-Франківськ) розпочала програму реорганізації своєї роботи, а саме – впровадження проекту комп'юте-

ризації, яким передбачено поетапну автоматизацію усіх технологічних процесів. За базове було обрано програмне забезпечення "УФД/Бібліотека", створене на основі сучасних технологій і стандартів обробки та передачі інформації, що передбачає автоматизацію основних виробничих циклів бібліотеки.

На даний час довідково-бібліографічний і відділ комплектування та наукової обробки видань повністю впроваджують можливості комп'ютерної обробки: нові надходження заносяться у базу даних і штрихкуються, друкуються книжкові формуляри та каталожні картки (книг та статей), що значно прискорює і покращує інформаційно-аналітичний розпис друкованої продукції, ведеться інвентарна книга обліку.

На запити наукових підрозділів університету та науковців, за допомогою автоматизованої системи, надаються письмові довідки бібліографічного характеру (інформація про всі документи, які є в наявності у фондах бібліотеки).

Головним у автоматизації бібліотечних процесів є створення електронного каталогу, завдяки якому значно покращується якість і швидкість пошуку, ефективність роботи бібліотекарів при мінімальних затратах на комплектування і обробку. Електронний каталог – це основа електронної бібліотеки, яка містить описи всіх видів документів: книги, брошури, методичні посібники, навчальні матеріали, періодичні видання, автореферати тощо. Створення баз даних електронного каталогу, підтримуючи усі класичні підходи до каталогізації документів, надає користувачам можливість здійснити пошук за усіма типами запитів, поєднує пошукові можливості абеткового, систематичного, предметного, а за необхідності – і будь-яких інших спеціальних каталогів. На державному рівні необхідно сприяти розробці перспектив розвитку мереж вузівських бібліотек країни як частини державної політики у сфері науки, освіти, інформатизації, культури, об'єднання зусиль для розвитку бібліотек вузів, підтримки бібліотек як базових структур у розвитку інформаційного суспільства.

Для досягнення підвищення якості інформаційного сервісу вузівської бібліотеки важливо напрацьовувати результати у таких напрямках:

- підвищення темпів інформатизації;
- вдосконалення електронних ресурсів та послуг;
- поповнення фонду за рахунок власних електронних ресурсів та ресурсів інших закладів;
- збережності фонду;
- розвитку матеріально-технічної бази;
- створення страхового фонду документів бібліотек;
- створення зведеного електронного каталогу вузівських бібліотек України.

Реалізація цих заходів повинна здійснюватися як місцевими органами державної виконавчої влади за рахунок коштів місцевих бюджетів так і за рахунок центральних органів влади і відповідати завданням соціально-економічного розвитку країни.

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТ–СПІЛКУВАННЯ НА ТЛІ ЛІНГВІСТИЧНИХ ІННОВАЦІЙ ВІРТУАЛЬНОГО СВІТУ

Сьогодні людство все частіше стикається з новою особистістю – особистістю, що живе Інтернет-спілкуванням. У зв'язку з цим відбувається не тільки трансформація свідомості, але й організація нового способу мислення. Безперечно, що сучасний інформаційний простір значною мірою впливає й на мовну ситуацію, яка формується у віртуальному світі, що називається Інтернет. Інтернет – особливе комунікативне середовище, місце реалізації мови, що не має аналогів у минулому. Причинами звернення до Інтернету як інструменту спілкування можуть бути такі: недостатнє задоволення "спілкувальних" можливостей у реальних контактах; реалізація якостей особистості чи програвання ролей, які неможливі у реальному житті; анонімність (дозволяє вільно висловлювати думку); відсутність єдності простору і часу, що дозволяє одночасно спілкуватися з людьми з інших часових поясів.

Поява Інтернету у 60-их роках ХХ ст. як комунікативного каналу, а в ХХІ ст. як засобу масової комунікації призвело до виникнення не тільки глобального інформаційного простору, але й особливих віртуальних світів, мережних товариств, мережної культури і мови. Сьогодні можна з упевненістю говорити про зародження нового стилю – стилю Інтернет-спілкування. Цей особливий функціональний різновид мови – мова електронних засобів комунікації – почав привертати увагу вчених-філологів ще наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Проте всі вони свідомі того, що певні тенденції, які простежуються на графічному, лексичному та синтаксичному рівнях контекстів "віртуального світу" ще чекають своїх дослідників.

Аналізуючи приклади, взяті з так званого "комп'ютерного мережного сленгу", можемо стисло схарактеризувати особливості мови Інтернет-спілкування.

1. Оскільки інформація, що передається, має максимально стислий зміст, вона подається без розділових знаків та розрізнення великих і малих літер.

2. Спостерігається вживання російських слів (пока, привітики), позначене елементарним незнанням або небажанням правильного написання слів (извени-те, памагите); тобто реалізується принцип "пишу, як чую" стає в Інтернеті комунікативною нормою.

3. Традиційними стали абрєвіатурні скорочення англійських виразів (ok – з англ. o'key – добре; norm – усе нормально), молодіжні сленгові слова (мобілка, по ходу).

4. "Смайлики" (посмішки). Це спеціальні знаки, якими можна виражати свої почуття при написанні листів чи відповідей на них (досить повернути голову на 90 градусів ліворуч, щоб зрозуміти, що саме цей "смайлик" означає). Ось найбільш вживані: :-) – посміхаюся; ;-) – посміхаюся і підморгую (зміст листа варто сприймати як жарт); 8-) – посміхаюся в окулярах чи посміхаюся із широко відкритими очима (подив); ;-* – цей "смайлик" означає поцілунок; :- (– суплюся, смутний, розстроєний (повідомлення несе дуже неприємні новини); ;- \

– той, хто пише, украй розчарований; 8-0 – людина вкрай здивована чимось чи їй повідомили зовсім несподівану новину (круглі очі й широко відкритий рот); :-р – показую язик, іронізую, жартую; ;~-) – сльози капають з очей тощо. Найцікавіше, що "смайлики" ставляться зовсім не на початку листа (як варто було б припускати), а наприкінці, коли тон листа продиктований текстом і правильно зрозумілий. Доходить до того, що деякі відвідувачі чатів уже зовсім не сприймають текст без супровідних "смайликів", що вказують їм напрямок поворотів емоцій.

4. На синтаксичному рівні вживаються односкладні означено-особові речення (Сижу за компом), еліптичні речення (Буду завтра).

5. У словах, фразах чи реченнях великими буквами виділяються окремі букви або буквосполучення, що вказує на посилення емоційності та експресивності (АааУУУУУууууууу! ПроШШШу!).

Зазначимо, що на лінгвістичне оформлення текстів впливають вік, освіта, фах, стать. Крім того, інтенсивність використання російських слів обумовлене мовною ситуацією того чи іншого регіону України, а домінування англійської мови у віртуальному просторі відображає її позицію та силу впливу в сучасному світі.

Отже, лібералізація норм літературної мови, послаблення певних стилістичних обмежень, збільшення варіативності мовних одиниць і слововживання в цілому, неконтрольований потік іншомовної лексики є характерними для епохи новітніх інформаційних технологій. Сприймаючи ці явища, необхідно дбати про культуру і красу мови, намагаючись дотримуватися мовних традицій.

В. О. Копанєва
/м. Київ/

ІНТЕРНЕТ І АВТОРСЬКЕ ПРАВО

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується інтенсифікацією глобалізаційних процесів і суттєвим зростанням ролі інформаційно-комунікаційних технологій як каталізаторів соціально-економічних трансформацій. Поширення цих технологій обумовлює необхідність вирішення проблеми знаходження нового балансу інтересів у правах на інтелектуальну власність усіх учасників системи мережевих документальних комунікацій, оскільки сучасні засади суспільного використання знань продовжують орієнтуватися на цінності тактичного плану (одержання прибутку від поширення інформації), а не на стратегічну перспективу забезпечення сталого розвитку суспільства.

Мережева інформація належить до "відкритого контенту", у разі якщо вона знаходиться у відкритому доступі, а також її захищено однією з публічних ліцензій (GNU Open Public Licence) або ліцензіями Creative Commons, що вирішує питання її розповсюдження та використання. Цим терміном позначають все, що знаходиться в цифровому вигляді, але не є програмним забезпеченням, а саме – тексти, картинки, музику, відео та будь-які їх комбінації.

Продукти "відкритого контенту" захищаються спеціальними ліцензіями, що відрізняються від традиційного "copyright". У 1983 р. Р. Столман організував проект

GNU, у межах якого була розроблена перша суспільна ліцензія GNU General Public License, де були сформульовані правила поширення та використання відкритого програмного забезпечення. Ці правила, що базуються на дозволах, а не забороні, одержали назву "copyleft". Надалі було розроблено широкий клас публічних суспільних ліцензій, які стосуються різних аспектів використання відкритого контенту та враховують особливості здобутків (ліцензії GNU, Open Content License, Open Publication License, Artistic License та інші). Усі вони ґрунтуються на ідеї надання авторам свободи розпоряджатися своїм здобутком на їх власний розсуд, а не так, як визначає "copyright". Нагадаємо: класичне авторське право (Copyright Law) виходить із передумови, що автор бажає всіляко захистити своє творіння від зазіхань третіх осіб, а використання здобутків сприймає як спосіб одержання прибутку. Багато авторів хотіли б мати більш гнучке право, наприклад для того, щоб розділити комерційне та некомерційне використання своїх напрацювань.

Можливість гнучкого використання мережевих ресурсів сьогодні надається ще і ліцензіями Creative Commons, розробку яких було розпочато у 2002 р. однойменною організацією під керівництвом професора права Стенфордського університету L. Lessig. За задумом розробників, Creative Commons є певним конструктором ліцензій, у якому кожному автору надано можливість обрати варіант, який його задовольняє. Основними критеріями вибору є: необхідність визначення автора твору; можливість комерційного (некомерційного) використання; можливість створення похідних творів; необхідність поширення похідних творів під тією ж ліцензією, під якою було опубліковано первинний.

Кожну ліцензію Creative Commons може бути подано: у вигляді сторінки з піктограмами та стислими пояснювальними написами (Commons Deed), у вигляді юридичного тексту (Legal Code) та у вигляді цифрових метаданих (Digital Code). Зазвичай ресурс містить посилання на Commons Deed, що дозволяє будь-якому користувачу швидко ознайомитися з основними умовами використання матеріалу. Посилання з Commons Deed відсилає на юридичний текст ліцензії. Метадані Creative Commons подається у вигляді опису, який може бути вміщено безпосередньо в об'єкт, що захищається ліцензією.

Подання ліцензій Creative Commons у вигляді структурованої схеми метаданих відносить їх до більш широкого класу правових метаданих (rights metadata) та передбачає можливість автоматизованої обробки цієї інформації. Деякі способи цієї обробки реалізовано вже сьогодні. В експлуатацію введено пошукову систему (<http://search.creativecommons.org/>), яка дозволяє уточнювати пошукові запити за умов використання матеріалів. Можна констатувати, що ліцензії Creative Commons не є запереченням копірайту, а його трансформацією у вигляд, коли копірайт не перешкоджає вільному поширенню інформації.

Визначальний вплив на поширення ліцензій Creative Commons може мати використання метаданих Creative Commons на рівні інституціональних репозиторіїв (institutional repositories), які підтримуються бібліотеками, архівними установами, науковими та навчальними центрами під час формування їх електронних фондів.

Важливими позитивними чинниками за цих обставин є широка розповсюдженість Creative Commons і наявність розвиненого сервісу для "непідгото-

влених" користувачів. У цілому ж, ліцензії Creative Commons – це інструмент, який активно розвивається та використовується. Він не суперечить авторському праву, а трансформує його, що не перешкоджає вільному поширенню інформації. Відзначаючи, що Creative Commons є суттєвим кроком у вирішенні проблеми авторського права в електронному середовищі, потрібно водночас наголосити на необхідності подальших розроблень у вирішенні цієї проблеми.

У разі оцінки позитивно ліцензії Creative Commons, слід констатувати їх недостатнє розповсюдження в українському сегменті глобальних комп'ютерних мереж. Вітчизняним бібліотекам, що мають сьогодні належне представлення в Інтернеті, варто пропагувати їх та започаткувати встановлення відповідних ліцензій на сторінках своїх сайтів.

Таким чином, лакуна, що існувала донедавна між "copyright" і повною свободою дій, сьогодні заповнюється суспільними ліцензіями GNU (General Public License) і ліцензіями Creative Commons, які дозволяють, з одного боку, інформації та іншим інтелектуальним надбанням вільно циркулювати й розвиватися, з іншого боку, надати авторам гнучкі можливості обмежити використання своїх здобутків у тих межах, які вони вважають потрібними. У цілому в глобальному інформаційному просторі має місце тенденція переходу від заборонної парадигми класичного авторського права до дозвільної системи поширення знань з урахуванням некомерційних прав інтелектуальних власників.

М.М. Кузнєцова
/м. Харків/

СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНА РОЛЬ РЕГІОНАЛЬНИХ БІБЛІОТЕЧНИХ ПОРТАЛІВ У ВИРОБНИЦТВІ ТА ПРОСУВАННІ КРАЄЗНАВЧОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Регіональні інформаційні портали – це головний регулятор процесів життєдіяльності організацій та установ у соціально-комунікаційному середовищі регіону. Забезпечення інформаційної підтримки користувачів здійснюється цими порталами завдяки співпраці публічних бібліотек з місцевими органами влади, культурними, навчальними та іншими закладами, розташованими в регіоні. Публічними бібліотеками на партнерських засадах створена можливість для прямої взаємодії між постачальниками краєзнавчої інформації та її користувачами через розроблення регіональних інформаційних порталів, які виступають комунікаційними засобами просування цієї соціально важливої інформації. Координаційні дії учасників (постачальників, посередників та користувачів) щодо обміну регіональною інформацією та її використанню повинні здійснюватися згідно із правовим забезпеченням цих процесів на державному рівні. Якісно структуровані портали надають можливість публічним бібліотекам отримати, розмістити та поширити інформацію про веб-ресурси більшості організацій та установ регіону, яка стала доступною через мережу Інтернет. Користувачі за допомогою гіпертекстових посилань, розміщених на порталах, можуть отримати вільний доступ до цієї інформації через відвідування веб-

сайтів і веб-сторінок різних організацій та установ регіону, ознайомитися з їхніми ресурсами та послугами, знайти адреси електронної пошти та встановити з ними комунікаційний зв'язок у режимі он-лайн. Функціонування таких порталів у соціально-комунікаційному середовищі регіону дозволяє розповсюджувати вироблену публічними бібліотеками інформацію з різних аспектів та галузей діяльності організацій і установ регіону та передбачає створення нових комунікаційних ресурсів, продуктів і послуг з краєзнавства.

Формування комплексної системи краєзнавчих веб-ресурсів, продуктів і послуг, які поєднані у цих порталах та забезпечують інформаційні потреби користувачів, значно підносить рівень публічних бібліотек з місцевого і регіонального до національного, міжнародного та світового. З цієї причини такі ресурси, продукти і послуги мають значний та вирішальний вплив на розвиток регіону в цілому. Більш того, нині в Україні існує ряд актуальних урядових програм щодо створення та розвитку інформаційного суспільства, які спрямовані на інтеграцію країни в глобальний соціально-комунікаційний простір і надання на місцевому рівні необмеженого доступу до регіональних, національних, міжнародних та загальносвітових ресурсів.

З розвитком інформаційного суспільства, метою якого є забезпечення необмеженого доступу громадян до інформаційних ресурсів, кардинально змінюється діяльність бібліотек та бібліотечних працівників, тобто вони мають брати участь у формуванні національної інформаційної інфраструктури. Реалізація цього завдання публічними бібліотеками можлива за умови створення у майбутньому корпоративного регіонального порталу як важливого капіталу для суспільства, що, безперечно, підвищить якість та повноту інформації з краєзнавства. Корпоративний портал може бути комунікаційним інформаційним продуктом, який міститиме об'єднані веб-ресурси регіонів України та відображатиме інформацію щодо їх сучасного стану. Розміщення у корпоративному порталі інформації про діяльність організацій та установ різних регіонів з позиціонуванням їхніх досягнень є перспективним і важливим напрямом інтеграції, що забезпечить успішне функціонування порталу й ефективну взаємодію між собою учасників соціально-комунікаційних процесів. Використання цього корпоративного продукту дозволить віддаленим користувачам одержувати об'єднану інформацію про регіони України не тільки в межах держави, але й в усьому світі. Цілісне поєднання регіональних ресурсів, продуктів і послуг у корпоративному веб-порталі має бути послідовним та довготривалим комунікаційним процесом, який можна реалізувати лише за умов цілеспрямованих дій усіх його учасників.

У процесі формування корпоративного регіонального інформаційного веб-порталу має бути розроблена необхідна документація щодо шляхів вирішення існуючих проблем з електронної каталогізації краєзнавчих ресурсів, включення до корпоративного об'єднання нових учасників та визначення обов'язків та відповідальності кожної із бібліотек-учасниць, перелік покладених на них функцій. Крім того, формування єдиного соціально-комунікаційного середовища у регіонах України може здійснитися з урахуванням накопиченого досвіду спільної краєзнавчої роботи регіональних бібліотечних мереж. Усе це вимагає від публічних бібліотек України знаходити нові можливості у виробництві, накопиченні, просуванні,

розповсюдженні та використанні регіональної інформації в електронній формі через корпоративний обмін нею як в межах регіону, так і між різними регіонами та країнами. Отже, мережа Інтернет є ідеальним соціально-комунікаційним простором для створення та розповсюдження регіональної інформації на основі міжбібліотечної кооперації, що призначена об'єднати краєзнавчі ресурси систем та відомств як окремого, так і різних регіонів України.

Таким чином, регіональний бібліотечний портал являє собою своєрідну модель життєдіяльності регіону, важливу частину соціально-комунікаційного середовища суспільства, що відбиває зв'язки між різними суб'єктами певної території, та, у свою чергу, дозволяє оперувати їхнім інформаційним потенціалом. Постійний розвиток регіональних порталів у соціально-комунікаційному середовищі є основним елементом налагодження взаємодії між публічними бібліотеками з державними, громадськими, добровільними та приватними організаціями в регіоні. Регіональні інформаційні портали дозволяють публічним бібліотекам не тільки вилучати, аналізувати та об'єднувати веб-ресурси регіону, а й виставляти на них власні ресурси та презентувати нові продукти і послуги з краєзнавства. Оскільки доступ до цих порталів є можливим поза межами книгозбірень, вони відіграють провідну соціально-комунікаційну роль у процесах активного вдосконалення доступу до регіональної інформації як важливого чинника у використанні веб-сайтів і веб-сторінок організацій та установ регіону.

Отже, можна констатувати, що регіональні інформаційні бібліотечні портали, висвітлюючи адміністративно-територіальні райони України за різнобічними аспектами, є важливими віртуальними соціально-комунікаційними центрами, які мають значний потенціал у розвиткові культурних норм і цінностей для сучасного та майбутнього покоління. Основною складовою цих порталів є веб-ресурси, продукти і послуги з краєзнавства, від повноти, якості та кількості яких залежить успішність вирішення завдань, пов'язаних зі збиранням, зберіганням, опрацюванням та їх розповсюдженням через транспортування соціально-комунікаційними каналами передачі у регіоні. За їх допомогою здійснюється процес управління веб-ресурсами, продуктами і послугами різних структур в регіонах. Саме вони є опорою у виробництві, просуванні та оперативній доставці краєзнавчої інформації користувачеві.

А.О. Жабін
/м. Київ/

РЕЙТИНГУВАННЯ САЙТІВ УКРАЇНСЬКИХ БІБЛІОТЕК

Ще в другій половині ХХ ст. питанням якісної оцінки опублікованих наукових праць приділяли значну увагу. Один із провідних наукознавців радянської доби В.В.Налімов, ймовірно, вперше ввів термін "наукометрія" для позначення наукового напрямку, що входить до наукознавства та використовує кількісні методи для вивчення процесу розвитку науки. Цей термін в подальшому отримав міжнародне визнання. Зокрема, так став називатися заснований в 1978 р. міжнародний журнал "Scientometrics".

У своїй публікаціях В.В. Налімов, спираючись на статистичні закономірності Бредфорда-Ципфа і власні дослідження, наочно доводить зростаючу важкість у досягненні повної інформованості. Тим самим він підкреслював актуальність питання оцінки якості публікацій, адже це дозволить дослідникам економити зусилля при роботі з першоджерелами, на які витрачається все більше часу.

Україна має багаторічний наукометричний дослідницький досвід і значний потенціал. Однак, не знаходячи належної державної підтримки, наукометрія поки що не запрацювала на повну силу, а результати сучасних досліджень мають одиничний характер у практичній реалізації.

В наші дні всеохоплюючої комп'ютеризації, найбільш простим способом доступу до першоджерел став Інтернет. Згідно прогнозів експертів EMC Corporation за період з 2006 по 2010 рік обсяг інформації в Інтернеті збільшиться в шість разів.

Безперервне зростання інформаційних ресурсів у Веб-просторі привнесло як позитивні, так і негативні наслідки. Якщо серед позитивних виділяють демонополізацію інформаційного простору через зростання кількості незалежних один від одного джерел інформації, то до негативних слід віднести неструктурованість поданої інформації.

Веб-простір – новий тип інформаційного ресурсу без централізованого контролю, без координованого індексування змісту. Однак, веб-простір не є хаотичною системою, в ньому відбувається самоорганізація в групи. Веб-простір організується шляхом взаємодії великого числа індивідуумів і груп. Зв'язки між різними документами встановлюються за допомогою посилань. Вивчення цих посилань за допомогою методів вебометрики дозволяє визначати устрій веб-простору. Хоча пошукові системи (такі як Google або Yandex) у значній мірі автоматизували процес пошуку інформації у веб-просторі, питання оцінки якості інформації залишається одним з найскладніших в і найболючіших як для користувачів, так і для пошукових систем.

У Веб-просторі питаннями якісної оцінки (рейтингуванням сайтів) займається вебометрика. Вебометрика – це розділ інформатики, в межах якого досліджуються кількісні аспекти конструювання і використання мережевих інформаційних ресурсів, структур і технологій. Термін "вебометрика" був введений Томасом Алміндом і Петером Інгверсеном (Tomas C. Almind and Peter Ingwersen) в 1997 році в роботі "Informetric analyses on the World Wide Web: Methodological approaches to" webometrics "".

Вебометрика виникла як поширення поняття "бібліометрика" на веб-простір. Сьогодні вважається, що вебометрика включає такі основні напрямки:

- збір даних про Веб (фундаментальний і найбільш важливий напрям, що включає роботів, краулерів, пошукові машини, інформаційний пошук тощо);
- веб-індикатори (індекси цитування, відслідковування сайтів);
- соціальні феномени Інтернету (соціальні мережі, спільноти сайтів);
- аналіз гіперпосилань (зокрема, зв'язку між сайтами вузів і наукових організацій).

Для дослідження веб-сайту використовуються декілька кількісних параметрів. П. Інгверсен ввів в 1998 р. поняття Web Impact Factor (WIF). WIF –

це відношення числа вхідних посилань на сайт V до загального числа сторінок сайту S . Проте, для визначення якості сайту буває недостатньо використовувати WIF. Параметр S визначається пошуковими системами і може істотно відрізнятись від реального числа сторінок сайту, тому значення параметра WIF залежить від використовуваної пошукової системи, мови сайту та інших факторів.

Пошукові системи, застосовуючи власні алгоритми, дозволяють автоматично визначити "рейтинг" веб-сторінок. Хоча отримані результати є досить приблизні, такі бренди як Google Page Rank (індекс цитування за 10-бальною логарифмічною шкалою) і тематичний індекс цитування тІЦ Яндекса стали загальноприйнятими як для наукових установ так і для комерційної сфери.

Нами було проведено комплексну оцінку сайтів бібліотек загальнодержавного значення та провідних науково-інформаційних центрів України на основі Google Page Rank та Яндекс тІЦ. Результати аналізу представлено на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) за адресою <http://www.nbuv.gov.ua/portal/librating.html>. Вони свідчать, що "відомість" провідних українських бібліотек знаходиться на належному рівні. Зокрема, сайт НБУВ має такий же Google PR як і Британська бібліотека та національні бібліотеки Німеччини та Франції.

У цілому слід констатувати, що вебметрика стає наріжним каменем сучасних інформаційних технологій, що буде співіснувати з традиційними інфометричними методами аналізу.

Є. О. Копанєва
/м. Київ/

РЕЙТИНГУВАННЯ ВИДАНЬ У ДЕПОЗИТАРІЇ ЕЛЕКТРОННИХ КОПІЙ НАУКОВОЇ ПЕРІОДИКИ УКРАЇНИ

Згідно спільного наказу ВАК України та НАН України "Про затвердження Порядку передавання електронних копій періодичних друкованих наукових видань на зберігання до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського" в нашій державі започатковано унікальний проект формування депозитарію електронних копій наукової періодики України. Цей проект передбачає, що засновники журналів і збірників наукових праць, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата наук і на які можна посилатися у наукових статтях та дисертаціях, передають до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) електронні копії видань, а бібліотека безоплатно розміщує ці копії на своєму сайті і забезпечує до них безкоштовний доступ.

Станом на кінець I кв. 2010 року кількість журналів та наукових збірників, які представлені у депозитарії електронних копій наукової періодики України, складає понад 1 тис. 20% з них становлять видання хіміко-біологічного профілю, 30% – фізико-технічного профілю і 50% – видання з суспільних і гуманітарних наук. У депозитарії можна здійснювати ієрархічну навігацію: послідовно переходити до будь-якого журналу, року його видання, конкретного номеру та змісту з

посиланнями та текст статті. Забезпечується також повнотекстовий пошук шляхом використання такого сервісу системи Google, як "користувацький пошук".

Інформаційні ресурси депозитарію можна розглядати як джерельну базу для проведення наукометричних досліджень, і, зокрема, рейтингування журналів і збірників наукових праць. Найбільш відомими наукометричними інструментами є бази даних компанії Thomson Reuters та видавничої корпорації Ельзевір, які базуються на використанні індексів цитування наукових публікацій. Останнім часом при аналізі інформативності наукових публікацій набуває популярності підхід, що базується на вебометрії і передбачає моніторинг онлайн-використання електронних публікацій. Як приклад можна навести технологічну платформу науково-інформаційного простору "Соционет", що забезпечує мережеву підтримку науково-освітньої діяльності.

Відзначаючи розробленість вищезгаданих наукометричних інструментаріїв, слід констатувати, що в них українська періодика майже не репрезентована. Констатуючи доцільність проведення робіт з включення української періодики до баз даних Thomson Reuters та Ельзевір, слід наголосити на необхідності створення в Україні власного наукометричного апарату для одержання формалізованих оцінок ефективності досліджень і відстеження тенденцій розвитку науки. Таким шляхом ідуть Китай, Росія, Японія та інші держави, що розглядають проблему формування науково-інформаційного простору як одну зі складових національної безпеки.

Першим кроком на шляху започаткування наукометричних досліджень у депозитарії електронних копій наукової періодики України обрано рейтингування журналів і збірників наукових праць. Нами запропоновано визначати рейтинг видання сумою значень 5 формальних показників – індексом інтегрованості періодичного видання в систему наукових комунікацій (ці показники обрано з використанням методу експертних оцінок). Слід наголосити – Індекс характеризує не науковий рівень журналу, а його статус у системі наукових комунікацій, ступінь визнання та поширення і можливість одержати інформацію про статті, опубліковані в цьому фаховому часописі. Індекс інтегрованості приймає значення від 1 до 5. Періодичне видання з індексом 4 і 5 можна вважати інтегрованим у систему наукових комунікацій; якщо ж цей індекс становить 1, то публікації у виданні можуть залишитись непоміченими (табл. 1).

На основі попереднього рейтингового розподілу журналів і збірників наукових праць, проведеного за індексом інтегрованості в систему наукових комунікацій, станом на початок квітня 2010 р. одержано дані (табл. 2).

Кількість видань у групах, виділених нами за зазначеним індексом, у першому наближенні, знаходиться у співвідношенні геометричної прогресії, що є характерним для емпіричної закономірності концентрації та розсіювання інформації. Аналіз даних таблиці свідчить про доцільність поділу видань на три групи. До першої, найбільш рейтингової (16 %), слід віднести журнали і збірники наукових праць з індексами 4 і 5. Вони, як правило, існують понад 3 роки, зареєстровані в Міжнародному центрі ISSN і представлені в системах реферування. Частина з цих журналів мають перекладні версії. Тому їх можна вважати інтегрованими в систему наукових комунікацій.

Таблиця 1

№ п/п	Показник для визначення рейтингу		Значення
1.	Час існування видання	3 і більше років	1
2.	Наявність ISSN	видання має Міжнародний стандартний номер серіальних видань ISSN	1
3.	Представлення в системі реферування української наукової літератури	видання представлено постатейно в реферативній базі даних "Україніка наукова"	1
4.	Представлення в міжнародних реферативних базах даних	видання представлено в базах даних Scopus, Web of Science, Inspec, MEDLINE тощо	1
5.	Наявність перекладної версії	видання має повну перекладну версію (дво-, тримовне)	1

Таблиця 2

Рейтинг видання	5	4	3	2	1	Усього
Кількість видань	68	112	182	290	468	1120
%	6	10	16	26	42	100

Щодо групи серіальних видань з рейтингом 1 (42 %) можна констатувати: відомості про них недостатньо поширені й опубліковані в цих виданнях статті можуть залишитися непоміченими. Здебільшого це – збірники наукових праць, які формуються зусиллями кафедр вищих навчальних закладів або відділів наукових установ. Засновникам таких видань слід розробити організаційні заходи щодо підвищення їх статусу в інформаційній сфері. Одним із напрямів такої діяльності може бути, наприклад, представлення окремих кафедральних збірників у вигляді серій єдиного університетського видання. Як приклад реалізації такого підходу можна навести "Вісники..." низки університетів (Вісник Дніпропетровського університету, 15 серій; Вісник Національного університету "Львівська політехніка", 23 серії тощо).

Проміжну групу становлять серіальні видання з індексом інтегрованості в систему наукових комунікацій 3-4 (42 %). Для більш повного використання опублікованих у них результатів виробничої діяльності вітчизняних учених і фахівців редакціям видань слід приділити увагу всьому спектру елементів, що призначені для інформування користувачів (включенню в реферативні системи, отриманню ISSN, підвищенню оперативності надання в онлайн-доступ).

Констатуючи, що індекс інтегрованості періодичного видання в систему наукових комунікацій поступається широко відомому імпаکت-фактору, слід наголосити на простоті та оперативності його одержання. Це дозволило вже в процесі наповнення депозитарію електронних копій наукової періодики України провести експрес-рейтинг видань як перший крок до започаткування в ньому наукометричних досліджень.

МЕРЕЖЕВИЙ ЕТИКЕТ ЯК ФАКТОР УДОСКОНАЛЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Новітні технології в сучасному житті використовуються в усіх сферах людської діяльності. Завдяки цьому розширилися кордони і можливості спілкування, міжособистісні комунікації на сьогодні полонили віртуальний простір, змінили його, наблизили віртуальний сервіс до потреб особистості, якій надали змогу стати як активним учасником, так і творцем ресурсів і послуг віртуальної реальності, що зробило віртуальне товариство більш людним. Але чи більш людяним? Це питання на сьогодні турбує як провайдерів ресурсів та послуг віртуального простору, фахівців інформаційної галузі, так і звичайного користувача.

На "території" Інтернету сформувалися свої правила поведінки, певні традиції, своєрідна культура спілкування, що має власну назву "нетикет" (поняття з'явилося у середині 80-х років минулого століття).

Використання технологій в будь-якій діяльності не відмінняє етичних норм поведінки, моральності окремої людини чи соціальної групи, що існують в суспільстві. Головний і основоположний принцип мережевого етикету – це ставлення до віртуальних опонентів, як до реальних людей. Етика в Інтернеті – це живий відгук на думку користувача.

В цілому положення нетикету можна поділити на три категорії:

- психологічні, емоційні (звертання: "Ти", "Ви", використання смайликів і їх кількість, підтримка новачків чи їх ігнорування тощо);
- технічні (використання строк певної довжини, обмеження на розмір листів, їх підписи, допустимість написання у верхньому регістрі, допустимість форматування (виділення курсивом, кольором тощо);
- адміністративні (правила назв (заголовків) тем, правила цитування, уможливлення реклами, уможливлення флейму).

Електронна комунікація у наші дні – це електронна пошта, форуми, чати, електронні ЗМІ, соціальні мережі онлайн тощо. Комунікаційними каналами, що забезпечують функціонування перелічених популярних видів електронної комунікації, є телебачення, мобільний телефон, комп'ютер, Інтернет.

Завдяки такій кількості видів електронного спілкування всі бажаючі можуть приєднуватися до мережевих спільнот, груп за інтересами, різноманітних рухів, акцій тощо. В свою чергу, існують як позитивні, так і негативні сторони віртуального спілкування. Так, внаслідок анонімності і безкарності, в Мережі виявляються й такі особливості спілкування (пов'язані із зниженням психологічного і соціального ризику в процесі спілкування, відсутністю зовнішньої невербальної оцінки), як афективна розкутість, ненормативність поведінки і певна "безвідповідальність" його учасників.

Отже, мережевий етикет виступає вагомим фактором в удосконаленні електронної комунікації.

ЕРГОНОМІЧНІСТЬ І ОСНОВНІ ПОМИЛКИ ПРИ СТВОРЕННІ ВЕБ-СТОРІНОК

Відомий веб-дизайнер Якоб Нільсен (засновник компанії "Nielsen Norman Group", який має кілька десятків патентів, спрямованих на полегшення роботи користувачів в Інтернеті та низку книг із структури й ергономічності сайтів) ще у 1996 році відмітив головні помилки при створенні веб-сторінок у публікації "10 головних помилок веб-дизайну". До них він відніс: використання фреймів і динамічного тексту (рядків, що біжать), переобтяжені сторінки сайту, відсутність зручної навігації й пошукових засобів тощо.

Надалі з'являлися нові незручності щодо сприймання інформації користувачем. Вони були обумовлені зростанням обсягів інформації, накопиченням архівів матеріалів та впровадженням "новомодних" технологій, підтримка яких не забезпечувалася браузерами користувачів. Тому в 2003 році з'являється чергова публікація Якоба Нільсена з цієї проблематики, в якій він констатує повторення вищезазначених помилок і говорить про нові: нечітке формулювання цілі створення сайту, зміну адрес архівних документів, що тягне за собою "мертві" посилання, наявність матеріалів без метаданих, малі ескізи для фотографій, розміщених на веб-сторінках, посилання на самих себе.

У публікаціях 2005-2009 рр. Якоб Нільсен констатує чергові помилки, що порушують ергономічність веб-сторінок. До них він відносить: надмірне захоплення використанням фреймів і Flash-анімаціями, неуніфіковане представлення посилань, задання фіксованих розмірів символів і веб-сторінок, відсутність контактної інформації.

Аналогічної точки зору дотримується й відомий швейцарський веб-дизайнер Кікім Хенг. Він наголошує на тому, що стандарти стосовно інтерфейсу користувачів створені для полегшення розміщення й орієнтування в інформаційних ресурсах мережі Інтернет. Адже при створенні ресурсу за стандартом скорочується час користувача на ознайомлення з інтерфейсом сторінки, що сприяє підвищенню оперативності одержання та усвідомлення мережевої інформації. У своїх публікаціях він посилається на рекомендації Якоба Нільсена та погоджується з ним. Сприймання інформації користувача в значній мірі залежить від ергономічності створеного Інтернет-ресурсу. Чим більше витримані вимоги стандартів, тим легше усвідомлюється інформація – такої думки дотримуються й більшість відомих компаній, таких як Microsoft, Adobe тощо.

Отже, можна констатувати, що поява нових помилок у ергономічності веб-сторінок є незначною, але старі помилки залишаються актуальними, такі, наприклад, як використання фреймів, написання тексту фіксованим шрифтом, незручність пошуку та орієнтації по сайту.

МОДЕЛЬ АНАЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМП'ЮТЕРНОГО МОНІТОРИНГУ УПРАВЛІНСЬКИХ ДОКУМЕНТОПОТОКІВ В ОСВІТНІЙ ГАЛУЗІ

Ефективність управління закладом освіти і результативність роботи керівника залежать від здатності збирати, організовувати і використовувати інформацію, що надходить по управлінських документопотоках. За таких обставин великого значення набуває інформаційно-аналітична діяльність і особливо – інформаційно-комп'ютерний моніторинг, що є невід'ємним компонентом моделі аналітичної системи моніторингу управлінських документопотоків, використання якого дозволяє прогнозувати поведінку спостережуваних об'єктів і уникати розвитку критичних ситуацій.

Забезпечуючи умови стабільного розвитку суспільства, інформаційний моніторинг також є інструментом, що впливає на формування ціннісного світогляду. Зрештою, можна стверджувати, що інформаційний моніторинг виконує дуже важливу соціологічну функцію, будучи засобом передачі соціального досвіду. Справедливість цієї думки доводиться суттю процедури інформаційного моніторингу, яка полягає в порівнянні стану досліджуваного об'єкта в даний момент часу з його станом у попередній часовий проміжок.

Нині існують два канали інформаційного забезпечення керівників закладів освіти:

- формалізований (по ньому циркулює регламентована за формою, змістом часом представлення інформація, що має достатній ступінь вірогідності);
- стихійний (по ньому до керівників некеровано надходять численні найрізноманітніші дані, що не завжди об'єктивно відбивають дійсний стан речей).

У практиці керування закладами освіти перевагу має другий канал. Важливо, щоб забезпечення керівників у сфері освіти об'єктивною, достовірною, регламентованою за формою часом інформацією було максимально повним, а інформація, що надходить по іншому каналу, лише доповнювала інформацію формалізованого каналу.

Ця обставина диктує необхідність якнайшвидшої розробки й упровадження системи інформаційно-комп'ютерного моніторингу в управлінні закладами освіти України.

Основною сутнісною відмінністю освітніх установ є реалізація ними різних освітніх програм. Спільним для освітніх установ є реалізація освітніх програм на рівні, визначеному регіональними освітніми стандартами, а особливим – композиція конкретних програм.

Більшість систем управління мають багаторівневу структуру, в якій можна виділити вищий, середній і нижчий рівні.

Управління закладом освіти здійснюється адміністративно-управлінською ланкою на основі інформації про стан керованого об'єкта, законодавчо-правової, директивно-нормативної та інших видів інформації соціального спрямування,

певних значень параметрів педагогічних процесів, явищ і передбачає наявність підсистем: керуючої – суб'єкта управління та керованої – об'єкта управління. Самі по собі вони також є системами і разом утворюють самокеровану систему, в якій суб'єкт і об'єкт управління постають взаємопов'язані підсистеми.

У зовнішньому оточенні закладів освіти існують законодавчі державні структури, соціальні інституції, товариства, громадські організації, національно-етнічні групи, що відіграють або починають відігравати важливу роль у його житті. Окрім того, їх оточення становлять також батьки, фірми, банки, фонди, наукові організації та установи, малі приватні підприємства, приватні особи, що надають закладам різноманітні матеріальні, інформаційні ресурси, а також конкуренти. Отже, заклад відчуває зовнішній вплив соціуму, від якого залежить його діяльність.

До факторів безпосереднього впливу зовнішнього середовища на навчальний заклад належать ті інформаційно-документні потоки, що впливають на його функціонування, розвиток, результати діяльності та місце розташування.

Предметом дослідження зовнішнього впливу в процесі інформаційно-комп'ютерного моніторингу є інформація, а точніше документ як носій інформації, а знаряддям – технічні засоби збирання, реєстрації, передачі, опрацювання, аналізу, зберігання, поширення цієї інформації. Саме інформаційно-комп'ютерний моніторинг управлінських документопотоків надає керівникові уявлення про стан функціонування або розвитку загальноосвітнього навчального закладу як соціально-педагогічні системи в будь-який момент часу, досягнення чи недосагнення поставлених цілей; зумовлює стратегію його розвитку та взаємодії із соціальними інституціями зовнішнього середовища й переведення в якісно новий стан функціонування або розвитку наступного кроку в досягненні поставленої мети.

Інформаційно-комп'ютерний моніторинг в освіті – це система організації збору, збереження, обробки, поширення інформації про діяльність системи освіти, що покликана забезпечувати не тільки безперервне спостереження за її станом, але і прогнозування її розвитку. Інформаційний моніторинг в освіті, як і будь-який складний об'єкт, має формуватися з позицій системного підходу в єдності таких аспектів, як соціальна сутність; педагогічна приналежність; системно-діяльнісний спосіб його розгляду.

Наголосимо на необхідності виокремлення семи етапів впровадження інформаційного моніторингу в організації: нормативно-постановчого; практичної частини моніторингу; аналітико-діагностичного; прогностичного; діяльнісно-діагностичного; проміжно-діагностичного; підсумково-діагностичного. Кожен рівень має свої тактичні та стратегічні цілі, на кожному етапі постійно уточнюється робоче завдання, багато людей постійно працюють з великим динамічним інформаційно-документним потоком, використовуються різноманітні комп'ютерно-технічні засоби. Але сформульований у процесі інформаційно-комп'ютерного моніторингу висновок повинен стати основою для подальшої розробки прогнозу щодо функціонування навчального закладу в цілому, а також інформаційно-документаційних потоків, як невід'ємного компонента управлінської діяльності зокрема, а також пов'язаних з ними корекційних заходів та розробкою рекомендацій.

Найважливішими структурами системи інформаційного моніторингу органів управління закладами освіти є структура критичних ресурсів (матеріально-технічних, кадрових, фінансово-економічних, тимчасових та ін); структура освітніх ресурсів (компонентів, інструментів і елементів); структура взаємодії компонентів управління як цілісної системи, що самоорганізується (підрозділи, підсистеми навчальної групи, (конкретні) об'єкти/суб'єкти); структура організації навчального процесу і його адміністративно-управлінське забезпечення; структура інформаційних систем або його інфраструктура в органах управління.

Найважливішими процесами інформаційного моніторингу органів управління закладами освіти є: процеси ухвалення рішень на всіх рівнях; процеси організації занять у всіх аспектах; процеси організації і планування суб'єкт-об'єктних відносин для вирішення реальних робочих завдань на всіх рівнях; процеси соціально-орієнтованих технологій управління навчальним процесом; процеси управління інформаційними потоками; процеси навчання, опанування професійних знань; ресурсно-орієнтовані процеси, які в конкретному вигляді практично недоступні людям, що безпосередньо їх не стосуються (не фахівцям), проте можуть бути необхідні їм.

За останні роки в Україні спостерігається різке зростання обсягів інформаційних ресурсів, які розміщуються на web-серверах, web-порталах, web-сайтах, web-сторінках. Інформаційні ресурси мережі Інтернет зумовлюють опанування керівниками знань і набуття навичок пошуку й обміну інформацією. Система інформаційного моніторингу має передбачати несуперечливе функціонування своїх компонентів, моделей, які вирішують робочі завдання, наприклад, у підрозділах або підсистемах управління. Деякі з них використовують локальну мережу з виходом у глобальну мережу (Інтернет/Інтранет). Однією з характерних особливостей комп'ютерних інформаційних систем є зосередження даних як у реляційних базах даних, так і подання в гіпертекстовій формі. Об'єднання різної за форматом та способом подання інформації застосовується в інформаційній системі, які використовують Web-технології, завдяки уніфікованому і досить розвиненому інтерфейсу користувача (Web-браузеру) та можливості їх розширення для вирішення специфічних завдань.

Для транспортування інформації в системі моніторингу використовують такі канали зв'язку:

Інтернет-канали – для передачі даних від комунікаційного сервера в Міністерство освіти, а також з районних і міських органів керування освітою і загальноосвітніх навчальних закладів, що знаходяться в регіоні поза регіональним центром, зв'язок з якими по телефонних каналах, що комунуються, виявляється занадто дорогим і недостатньо надійним і стабільним;

Багато помилок у керуванні виникає через те, що інформаційний моніторинг розглядається тільки як засіб мінімізації відхилень, а не як шлях виявлення помилок у самих цілях, планах, нормах, установлених адміністрацією школи. Інформаційний моніторинг – не тільки процес виявлення відхилень стандартів, норм, але й основа для їхнього перегляду. Таким чином, інформаційний моніторинг – не лише основа відстеження курсу руху до цілей, механізм корегування цілей, способів їхнього досягнення. Використання інформаційно-

комп'ютерних технологій дозволить налагодити систему звітності в загально-освітньому навчальному закладі, задовольнить інформаційні потреби всіх суб'єктів управління й структурних підрозділів.

Основні завдання, що вирішуються в процесі формування інформаційно-комп'ютерного моніторингу розвитку системи освіти, це: вироблення комплексу показників, що забезпечують цілісне уявлення про стан системи освіти, якісні і кількісні зміни в ній; систематизація інформації про стан і розвиток системи освіти; забезпечення регулярного і наочного подання інформації про процеси, що відбуваються в системі освіти; інформаційне забезпечення аналізу і прогнозування стану та розвитку системи освіти, вироблення управлінських рішень.

О. І. Вербіцька

/м. Київ/

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ БЕРЛІН-БРАНДЕНБУРЗЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК (НІМЕЧЧИНА) В ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ – ПРОЕКТ "TELOTA"

З розвитком новітніх інформаційних технологій відбувається їх повсюдне впровадження – в академіях наук, наукових установах, бібліотеках тощо. Інтернет виявився новим функціональним, глобальним й інтерактивним середовищем, що надає доступ до культурної спадщини та знань людства. Для наукових досліджень з'явилися нові можливості, адже електронні бібліотеки та мультимедійні колекції істотно полегшують роботу науковців та дослідників, ці зміни в сучасних умовах значно впливають й на характер та організацію проведення наукової роботи. На сьогодні існують численні проекти зі створення великих баз даних у природничих та гуманітарних науках у переважній більшості розвинених країн, зокрема, й у Німеччині; їх позитивний досвід актуальний для розвитку наукового цифрового середовища України.

Однією з найстаріших академій наук у Німеччині є Берлін-Бранденбурзька академія наук (Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften), вона бере свій початок від Курфюрстського Бранденбурзького товариства наук (Kurfürstlich-Brandenburgischen Sozietät der Wissenschaften), заснованого у 1710 р. За історію діяльності Берлін-Бранденбурзької академії наук 78 її членів було удостоєно звання лауреата Нобелівської премії. Академія є найбільшою позауніверситетською науковою установою гуманітарного профілю в регіоні. Загалом Академією здійснюється довгострокові проекти у галузях гуманітарних та соціальних наук, математичних, природничих, біомедичних та технічних наук, але переважна їх частина – це соціогуманітарні.

В 2002 р. Академією був розпочатий проект "TELOTA" (веб-сторінка: <http://www.telota.de>), що мала представити наукову інформацію про діяльність Берлін-Бранденбурзької академії наук в електронному вигляді. Електронна репрезентація життя Академії в мережі Інтернет зробила доступною для наукового співтовариства і широкої громадськості велику частину наукових матеріалів, даних та інформації про проведену роботу.

Загалом діяльність за проектом TELOTA проводиться згідно до "Берлінської декларації про відкритий доступ до знань у природничих та гуманітарних науках", сформульованої в жовтні 2003 р., що має на меті сприяння обміну науковими знаннями з допомогою цифрових засобів масової інформації, а також доступність джерел і визначеність авторів праць. Проект поєднує в собі декілька напрямів – тут фахівцями проводяться підпроекти з метою розвитку інформаційних технологій, надається допомога (професійні ІТ-послуги) для розробки представлення науковій спільноті та громадськості електронного варіанту результатів наукових досліджень Академії, здійснюється фаховий аналіз сучасних досліджень з певних проблем, а також готуються до електронної публікації її видання. Такий підхід розширює кількість високопрофесійних ресурсів німецькомовного (і не лише такого) наукового простору.

На першому етапі проекту в 2002–2003 рр. були закладені основи інформаційних і комунікаційних технологій репрезентації даних Академії, наступний крок у 2005 р. був тісно пов'язаний з обробкою результатів гуманітарних і важливих суспільних проектів, які мали бути представлені в мережі Інтернет. У 2006–2009 рр. проводилась робота з метою надання доступу до електронних видань та лексикографічних досліджень. Крім того, оскільки надання відкритого доступу інформації в мережі Інтернет має певні особливості, фахівцями Академії на даний час розроблюються також юридичні та фінансові аспекти використання даних.

Проектом TELOTA охоплюється величезна частина наукової інформації Академії – завдяки йому користувачам стають доступні електронні колекції та бази даних, підготовлені під час роботи над 31 проектом, що проводиться на даний час в рамках діяльності Академії.

Серед інших, зокрема, привертає увагу підпроект "Створення репозиторію біографічних даних історичних осіб XIX ст.", розпочатий в липні 2009 р. (термін проведення – два роки) з метою координації біографічних досліджень науково-дослідних інститутів, університетів, архівів, бібліотек та систематизації отриманих даних в електронній формі. Проект фінансується Німецьким науково-дослідним співтовариством (DFG). На сьогодні за цим підпроектом створюється концепція моделі бази даних, яка може використовуватись при роботі з біографічними даними різними методами досліджень і в різних гуманітарних галузях; вирішення проблем структурування та способів подання персональних даних у цифрових системах і створення семантичного зв'язку посилань на осіб, місця, дати та джерела. Таким чином, у цьому проекті буде зведено всю зібрану інформацію про визначних осіб у хронологічних рамках між 1789–1914 рр., отриману вченими Академії за тривалий період її діяльності. Загалом було виявлено і вже опрацьовано біографічні дані та інформацію щодо 22 000 осіб; у подальшому планується зібрати близько 200 000 записів.

Усі колекції та бази даних підпроекту створюються разом з іншими науково-дослідними гуманітарними установами німецькомовного простору, – організація відкритого доступу до банку біографічних даних вимагає активної участі не лише вчених та спеціалістів Берлін-Бранденбурзької академії наук, але й інших установ, які співпрацюють з Академією та мають власні цифрові колекції. Проводяться консультації, спільна робота з метою узгодження та ви-

користання міжнародних стандартів; налагоджується підгрунття майбутньої співпраці з неакадемічними установами, де зберігається культурна спадщина, задля обміну та спільного використання даних, а також проводяться наукові заходи – так, обговорення різних підходів щодо структурування гетерогенних біографічних даних за проектом TELOTA відбулося у вересні 2009 р. в м. Лейпціг на семінарі "Біографічні дані – електронне опублікування".

Ефективність інформаційних технологій у дослідницькій діяльності наукових установ має величезне значення, покращуючи роботу та пришвидшуючи отримання результатів наукової діяльності.

*В.І. Дудка
/м. Кременчук/*

КОЛЕКЦІЇ НЕСИСТЕМНИХ ДОКУМЕНТНИХ ФОНДІВ ЯК СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Однією із наймасштабніших проблем, що виникли в умовах входження України у світовий інформаційний простір, став процес створення та інтенсивного використання електронних бібліотек (ЕБ). Його специфіка на сучасному етапі визначається відсутністю єдиних правових, технологічних та методологічних стандартів у підходах до напрямків розвитку мережі ЕБ як у самій Україні, так і у глобальному масштабі, що значною мірою є наслідком високого рівня адміністративної інертності при оцінці ролі та місця новітніх технологій у державних наукових, освітніх та культурних програмах. Поняття "електронна книга", "електронний підручник", "електронна бібліотека" перетворилися на штамп, який автоматично вноситься у нормативні документи, але не тягне за собою реальних суспільних змін.

Наріжним каменем дискусії, що виникає при дослідженні ЕБ, є використання самого терміну "бібліотека" у його класичному варіанті. Традиційна уява про бібліотечну систему та її функції викликає до життя звужений погляд на ЕБ як на сучасний додаток, створений для розширення функціональних можливостей звичайної бібліотечної автоматизованої системи (library automation system), який доповнює її опцією для роботи з електронним документом. Такий підхід у сучасній Україні призвів до формування стійкої думки про те, що уся робота з ЕБ повинна бути віддана бібліотечному співтовариству, а як кінцевий наслідок, виникло неправильне розуміння самого феномену: ЕБ – це та ж бібліотека, лише в ній усі складові, або їхня частина, електронні – і документ, і послуги, і абонент. У дійсності ж, електронні бібліотеки є істотно ширшим класом інформаційних систем, що функціонують в середовищі веб-сервера (світової мережі веб-серверів) і інформаційних технологій останніх років. "Осучаснені" інформаційним потенціалом традиційні бібліотечні системи є лише окремим випадком ЕБ.

Іншим бар'єром, що заважає поширенню ЕБ у сучасному суспільстві, є наявність різних співтовариств – наукове співтовариство; професійні співтовариства бібліотекарів, музейних працівників і архівістів; бізнес-співтовариство і так далі, та їхні спроби юридично та інституціонально обґрунтувати власне монопольне право на використання нового типу інформаційного ресурсу. У останні роки класичною моделлю поведінки при захисті власної монополії стала боротьба за авто-

рські права на інформаційний ресурс, поширюваний у середовищі ЕБ. Суспільна значущість проблеми вільного доступу до інформаційних ресурсів викликала трансформацію теми із абстрактного диспуту на сторінках наукових та періодичних видань у реальні політичні дії – виникнення групи європейських партій нової генерації, які відстоюють вільне право індивіда на доступ до інформації.

На переконання автора, саме фінансові питання та рівень розвитку технологій, на сучасному етапі існування ЕБ, визначають напрямки їх подальшого розвитку у значно більшій мірі, ніж законодавчі акти та диспути професійних співтовариств. Суттєва частина сучасних ЕБ використовується для отримання прямого або вторинного прибутку, а не для цілей науки і освіти. У характеристиці бізнес-системи сучасних електронних ЕБ слід чітко виділити дві крайні позиції:

1. Створення проекту з виключно комерційних підходів, де документ на електронному носії розглядається лише як продукт, тому проблеми його аналітико-синтетичної обробки, створення пошукових механізмів, наближених до стандартів бібліотечної справи тут другорядні або не розглядаються взагалі. Ця функція перекладена на кінцевого споживача, а сам документ подається за принципом "як є" (можна зустріти формати pdf, djvu, tiff, jpeg, doc, rtf та ін.). Відсутній уніфікований стандарт існування документу в таких колекціях. У той же час, ми не схильні відмовляти таким зібранням у праві називатися електронною бібліотекою. Даний стан речей пояснюється, швидше, не принциповим нехтуванням стандартами бібліотечної справи, а комерціалізацією та технічною революцією, що відбувається на наших очах.

2. Спроба комерціалізувати діяльність класичних бібліотек, адаптуючи їх до умов інформаційного суспільства, досить складне завдання, особливо для бібліотек, які не мають у своїх зібраннях унікальних, раритетних видань. У переважній більшості випадків досвідчений користувач електронних бібліотечних колекцій має змогу знайти у мережі значно більше інформації з теми, ніж у провінційній бібліотеці, а при системності пошуку і кваліфікації цей показник цілком зрівняний з провідними українськими бібліотеками.

Частина дослідників, зайнявши радикальну позицію, намагається підійти до ЕБ із тими ж вимогами, що і до класичної бібліотеки, не помічаючи, або не бажаючи помічати, що ЕБ включають у себе величезні об'єми інформації іншої природи і з іншим генезисом. Формулювати до World Wide Web які-небудь претензії, що стосуються відсутності систематизації, уніфікації подання (окрім як за допомогою HTML-розмітки), а також низької якості і деяких інших особливостей, підтримуваних там інформаційних ресурсів, просто неправомірно. Використання для характеристики ЕБ ряду ключових понять, таких як "електронний документ", "публікація", "видання", "комплектування фонду" у їх класичному розумінні не є цілком адекватним у контексті сучасних ЕБ. Наприклад, з цими поняттями ніяк не узгоджуються такі нові для традиційних бібліотек феномени, як віртуальні документи і віртуальні бібліотеки. Створені останніми роками нові інформаційні технології забезпечують істотно різноманітніші і багатші засоби подання і систематизації інформаційних ресурсів різної природи та метаданих, що їх описують, а також розвиненіші методи їх обробки і пошуку в порівнянні з використовуваними в існуючих автоматизованих бібліотечних системах.

Труднощі теоретичного осмислення теми місця і значення у суспільстві ЕБ, значною мірою, викликані стрибкоподібними змінами у розвитку технологій, які змушують дослідників здебільшого рухатися у їх фарватері, а не керувати ними. Розробка концепції, апробація та перші кроки з впровадження проектів займають час, за який в українському інформаційному просторі з'являються технології та технічні можливості, що суттєво знижують потребу у використанні напрацювань попереднього етапу. У питаннях розвитку ЕБ українське суспільство сьогодні знаходиться у тому стані, коли побутовий рівень використовуваних технологій практично не поступається технологіям профільних співтовариств, що є наслідком впливу цілого ряду обставин. Відкритість суспільства та його входження у глобальний інформаційний простір дозволяє використати останні досягнення інформаційних технологій (як програмного продукту так і технічних можливостей) для приватних потреб, потреб бізнесу різного рівня більшості фізичних та юридичних суб'єктів. Беззаперечним є той факт, що модернізація комп'ютерної техніки та програмного забезпечення приватних користувачів відбувається значно швидше, ніж у більшості державних структур, серед яких – заклади освіти, бібліотеки, органи управління, діяльність яких прямо залежна від якості та належного стану ІКТ.

*О.М. Решетілова
/м. Дніпропетровськ/*

ГІПЕРТЕКСТ ЯК ЗАСІБ НЕЛІНІЙНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ТЕКСТУ

Гіпертекст як технологія, з його інтуїтивно зрозумілим наближенням до людського способу мислення інтерфейсом, став одним із найефективніших способів представлення інформації. І хоча гіпертекст сьогодні є досить чітко визначеним терміном, дуже часто трапляється, що єдиного тлумачення у кожного конкретно взятого респондента немає.

Серед науковців та дослідників, які займаються розробками питань гіпертекстів, гіпертекстуальності, гіпердокументів із точки зору комп'ютерних технологій, слід відзначити М.В. Монахова, В.Л. Епштейна, які розробили поняття "гіпертекстові технології" та "гіпертекстові системи".

Слово "текстовий" співвідноситься не тільки з документом, зміст якого оформлений на паперовому носії, але й із гіпертекстом електронного документа, який створюють і використовують у межах комп'ютерної системи. Його носієм виступає електронне середовище – магнітний диск, магнітна стрічка, компакт-диск тощо. Таким чином, гіпертекст – це текст для перегляду на комп'ютері, який містить зв'язки з іншими документами ("гіперзв'язки" чи "гіперпосилання"), що дає змогу перейти до споріднених документів безпосередньо із вихідного (первинного) тексту, активізувавши посилання. Отже, електронний текст також є об'єктом вивчення документної лінгвістики.

Гіпертекст – це текст із нелінійною структурою, елементами якого є лінійні, тобто прочитувані тексти або їх фрагменти. Нелінійність полягає у тому, що після прочитання кожного з фрагментів текст розгалужується, а подальше прочитання передбачає вибір варіантів продовження. Таким чином, користувач

може переходити до різних фрагментів гіпертексту, які представлені письмовими, графічними, звуковими та іншими текстами будь-якого обсягу. Письмовий текст на паперовому носії є лінійним, оскільки рухатися в його просторі можна тільки у напрямках, обмежених однією плоскістю, та фіксувати двомірний потік інформації – лінійний та ієрархічний.

Гіпертекст використовується як спосіб мережевої організації текстової інформації, де користувач сам формує вузли та прокладає нові асоціативні маршрути. Вузли можуть репрезентувати інформації різних типів – від окремого слова до речення чи суцільного тексту. Найбільш цікавим є те, що у вузлах користувачі можуть зберігати окремі думки, концепції, ідеї та заготовки тексту майбутнього документа. Вузли є рухомими – їх можна зв'язувати, пересувати, змінювати. Мандруючи за визначеними зв'язками-маршрутами, можна сконструювати різноманітні комбінації текстової інформації, проглядати матеріал у будь-якій послідовності, тримати одночасно в полі зору та зіставляти різні інформаційні блоки, формувати нові текстові структури тощо. Отже, гіпертекст виступає як своєрідне знаряддя для генерації текстів документів.

Дослідники гіпертексту звертають увагу на два небезпечних моменти в гіпертекстових системах: дезорієнтованість у мережі та когнітивні перевантаження. Коли розмір гіпермережі перевищує тисячу вузлів, стає важко орієнтуватися, важко визначити своє положення і вибрати шлях у потрібний вузол, тобто при читанні документа недостатньо лише розуміти текст у кожному вузлі, необхідно мати уявлення про поточне місцезнаходження в документі та не "заблудитися у павутинні".

Основною метою гіпертексту є створення сприятливого інформаційного середовища для інтелектуальної роботи користувача. Можливості гіпертексту як засобу представлення інформації дозволяють:

- комбінувати структуру вихідних документів, забезпечувати їх гнучкість;
- досліджувати групу документів та вивчати механізми утворення асоціативних зв'язків;
- здійснювати навігацію у великих базах даних, незалежно від їхнього обсягу, забезпечуючи доступ до необхідної інформації;
- пропонувати пошукову стратегію, побудовану із урахуванням інтересів конкретного користувача;
- застосовувати будь-які типи дискретних носіїв для забезпечення багатосередовищності (тексту, звуку, відео, графіки).

Крім того, гіпертекст є засобом підтримки неформалізованої інтелектуальної діяльності, тому що вказує на зв'язки кожного окремого аспекту або поняття, чим забезпечується більш легкий доступ до інформаційних об'єктів; не потребує формалізації знань; має практично необмежену галузь застосування, може бути інструментом аналізу і прогнозування структур досліджуваних об'єктів; організовує інформацію із суто семантичних критеріїв, завдяки чому виникає ефект об'єктивного інформаційного середовища.

Сьогодні гіпертекст як спосіб організації і представлення інформації стає провідною технологією в комп'ютерних системах. Створено і створюються програмні продукти для реалізації всіх можливостей гіпертекстової репрезентації інформації.

БЕЗПЕРЕРВНА ОСВІТА СПЕЦІАЛІСТІВ ДОКУМЕНТНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ СФЕРИ

*І.В. Захарова
/м. Черкаси/*

ЩОДО ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ З ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Забезпечення якості вищої освіти, підготовка творчих фахівців для різних галузей культурного та матеріального виробництва є актуальною теоретичною та прикладною проблемою професійної педагогіки.

Більшість вчених розглядають інформаційну компетентність як складову частину професійних компетенцій. Основою, яка об'єднує дослідження щодо місця та ролі інформаційної компетентності у структурі професіоналізму майбутнього фахівця, є поняття "інформація".

Знайомство з публікаціями засвідчило, що різні дослідники розглядають інформаційну компетентність як у вузькому, так і широкому розумінні. У вузькому розумінні вона пов'язується з умінням використовувати нові інформаційні технології, засоби і методи (по суті, це компетентність в галузі інформаційно-комунікаційних технологій). У широкому ж розумінні інформаційна компетентність пов'язана, крім цього, з уміннями здійснювати аналітико-синтетичну переробку інформації, вирішувати інформаційно-пошукові задачі, інтерпретувати, систематизувати, критично оцінювати і аналізувати одержану інформацію, робити аргументовані висновки, використовувати інформацію при плануванні і реалізації діяльності, структурувати інформацію, представляти її у різних формах і на різних носіях, тобто здійснювати інформаційну діяльність з використанням як нових, так і традиційних технологій.

Ми визначаємо інформаційну компетентність як інтегративне утворення особистості, яке віддзеркалює її здатність до визначення інформаційної потреби, пошуку інформації та ефективної роботи з нею у всіх її формах та представленнях – як в традиційній, друкованій формі, так і в електронній формі; здатності щодо роботи з комп'ютерною технікою та телекомунікаційними технологіями, та здатності щодо застосування їх у професійній діяльності та повсякденному житті.

Розвиток інформаційної компетентності повинен здійснюватися у відповідності до її внутрішньої структури. Педагогічна експертиза виявлених складових інформаційної компетентності засвідчила, що ця структура представлена когнітивним, діяльним і мотиваційним аспектами підготовки, зв'язаними з певними видами інформаційної діяльності студентів.

Структурна модель інформаційної компетентності, наведена на мал.1, розроблена з позицій системного підходу, дозволяє визначити основні напрями роботи по її розвитку у ВНЗ:

Мал. 1. Структурна модель інформаційної компетентності

Блок, який відображає когнітивний аспект підготовки, включає інтегративний тезаурус дисциплін інформаційного спрямування і передбачає знання студентами принципів обробки інформації і роботи комп'ютерної техніки, основних програмних продуктів, які використовуються у процесі навчання і в майбутній професійній діяльності (наприклад, знати методи розрахунків економічних показників та їх реалізацію за допомогою комп'ютерних технологій).

Діяльнісний блок відображає уміння в галузі використання засобів інформаційних технологій, які студент може продемонструвати після закінчення ВНЗ або певного курсу навчання (наприклад, володіти комп'ютерними методами збирання й обробки інформації, мати досвід використання прикладних програм та ін.).

На інструментальному рівні цього блоку здійснюються роботи по обробленню інформації, виконання розрахунків, оформлення текстових документів і т.д.

На комунікативному рівні засоби інформаційних технологій використовуються для взаємодії між людьми, обміну інформацією, залучення ресурсів інших людей для досягнення власних цілей.

На системному рівні користувач повинен виконувати за допомогою комп'ютера операції системного характеру: відбір і структурування даних, вибір засобів інформаційних технологій, необхідних для вирішення комплексних задач.

Мотиваційний аспект представляє найбільший інтерес, оскільки посилення мотивації працює на формування знань, умінь і відпрацювання навичок. У зв'язку з цим мотиваційний аспект підготовки студента повинен відображати необхідність формування таких компетенцій як: саморозвиток, самовдоскона-

лення в навчальній і професійній діяльності; прагнення до розширення своїх знань у частині використання засобів інформаційних технологій при вирішенні професійних задач.

Спробуємо представити модель формування інформаційної компетентності у процесі електронного (дистанційного) навчання, яке реалізується у стінах Східноєвропейського університету економіки і менеджменту, у вигляді 5-компонентної процесуальної системи, яка включає:

1 – цільовий блок, який включає вимоги соціального замовлення і цільові установки ВНЗ по вихованню компетентного спеціаліста, мету, поетапні завдання, принципи формування інформаційної компетентності:

Цільовий блок	Соціальне замовлення, цільова установка ВНЗ: виховання компетентного спеціаліста				
	Мета: формування інформаційної компетентності				
	Ціль 1 етапу – підготовчого	Ціль 2 етапу – орієнтуючого	Ціль 3 етапу – операційно-пізнавального	Ціль 4 етапу – контроль-оціночного	Ціль 5 етапу - спеціалізуючого
	Принципи формування інформаційної компетентності: <ul style="list-style-type: none"> - етапне залучення студентів до термінальних і інструментальних цінностей, пов'язаних з інформаційною компетентністю; - розробка дидактичних модулів, орієнтованих на ієрархічну систему знань і умінь в галузі ІТ; - адекватне цілям навчання сполучення форм організації навчальних занять з використанням дистанційних освітніх технологій і відповідних засобів і методів навчання. 				

2 – змістовний блок, який характеризує компоненти інформаційної компетентності, зміст кожного з етапів:

Змістовний блок	Компоненти інформаційної компетентності:				
	<ul style="list-style-type: none"> ❖ когнітивний (система набутих знань в галузі ІКТ); ❖ діяльнісно-творчий (система сформованих умінь використовувати засоби ІКТ, творчого досвіду); ❖ аксіологічний (рівень сформованості ціннісних орієнтацій, уміння орієнтуватися в цінностях); ❖ особистісний (готовність студента до самостійної діяльності по оволодінню інформаційною компетентністю, активність використання сформованої інформаційної компетентності при дистанційному засвоєнні навчальної програми) 				

3 – організаційний блок, який включає методи, засоби навчання і організаційні форми, що використовуються для формування інформаційної компетентності:

Організаційний блок	Організаційні форми	<ul style="list-style-type: none"> - лекція (телетрансляція, інформаційна система ДН, дискета, CD) - семінар (телеконференція, форум) - консультація (індивідуальна – електронна пошта, групова – чат) - науково-практична конференція (телеконференція, форум) - самостійна робота студента (традиційно, в системі ДН) - залік, іспит (комп'ютерне тестування) 	
	Засоби навчання	<ul style="list-style-type: none"> - навчально-методичні комплекси - інформаційна система ДН 	<ul style="list-style-type: none"> - персональні комп'ютери - засоби комунікацій
	Методи навчання	<ul style="list-style-type: none"> - методи організації навчально-пізнавальної діяльності - методи мотивації і стимулювання - контрольні-оціночні методи (акцент на самоконтроль) 	

4 – функціональний блок, який відображає функції управління процесом формування інформаційної компетентності: планування, організація, мотивація, контроль.

5 – результативний блок, який характеризує критерії і рівні сформованості інформаційної компетентності:

Результативний блок	Критерії	Показники	Рівні
	<ul style="list-style-type: none"> - когнітивний - діяльнісно-творчий - аксіологічний - особистісний 	<ul style="list-style-type: none"> - сформованість у студента системи знань - сформованість у студента системи умінь використовувати засоби ІТ, системи творчого досвіду - сформованість ціннісних орієнтацій особистості студента, його умінь орієнтуватися у цінностях - готовність студента до самостійної діяльності по оволодінню інформаційною компетентністю, активність її використання 	<ul style="list-style-type: none"> - високий - середній - низький
<i>Результат: сформованість інформаційної компетентності</i>			

Формування інформаційної компетентності майбутнього спеціаліста потребує визначення і обґрунтування необхідних організаційно-педагогічних умов як сукупності заходів, спрямованих на ефективність формування інформаційної компетентності.

ПРОБЛЕМЫ БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Образовательное пространство нашего общества претерпевает очередной этап реформ. Это обусловлено недостатками сложившейся системы образовательных учреждений, приводящими к снижению качества подготовки кадров с одной стороны, и необходимостью вхождения в мировое образовательное пространство, согласно Болонскому соглашению, с другой стороны. Библиотечно-информационное образование в большей степени, чем в других отраслях, испытало на себе кризисные явления, происходящие во всех сферах социального и экономического развития страны и сложности переходного периода на принципиально новую систему обучения. Данная ситуация постоянно дискутируется в специальной печати. Ученые и практики дают осторожно-оптимистические либо абсолютно негативные прогнозы относительно будущего библиотечной профессии и системы образования. Следует выделить самые острые проблемы, волнующие библиотечную общественность:

1. Непомерное расширение рынка образовательных услуг, в том числе коммерческих, привело к необходимости сокращения, слияния, реорганизации вузов, что в первую очередь отрицательно сказывается на подготовке специалистов в тех отраслях, где работа представляется непрестижной. Для вузов, занимающихся подготовкой библиотечно-информационных работников, это означает сокращение и без того урезанных до минимума бюджетных мест набора за счет более привлекательных специальностей.

2. Проблема набора абитуриентов, обусловленная демографическим спадом 90-х годов, усугубляется введением системы единых государственных экзаменов. Опыт перехода приема абитуриентов по результатам ЕГЭ показал, что абитуриенты абсолютно не ориентированы на библиотечную профессию, а введение при поступлении на библиотечно-информационные специальности в качестве профильного ЕГЭ литературы лишило нас последних абитуриентов, так как в школе литературу сдают минимальное количество человек, как правило, ориентированных на филологические специальности.

3. Проблема насыщения библиотечной отрасли высококвалифицированными конкурентоспособными кадрами обусловлена, прежде всего, тем, что система библиотечно-информационного образования не соответствует структуре потребностей рынка труда. Эта проблема усугубится в связи с переходом на подготовку кадров по системе "бакалавр – магистр". Особенно остро стоит вопрос о закрепляемости выпускников на местах после окончания вуза в условиях отсутствия правовой базы распределения и работы с молодыми специалистами. Данная проблема решается автономно в масштабах отдельного вуза, библиотеки, в лучшем случае региона.

В итоге вузовские работники и библиотекари-практики отмечают крайне низкий уровень подготовленности абитуриентов, безработицу среди выпускни-

ков, "старение" профессорско-преподавательского состава и снижение качества образования.

Системное решение перечисленных проблем со стороны высшей библиотечной школы должно включать:

– Усиление профориентационных мероприятий, организацию целевых наборов для конкретных библиотечно-информационных учреждений, особенно на заочное обучение.

– Активное привлечение сил библиотечно-информационных и других учреждений – баз практики и распределения к учебному процессу: к организации производственной практики, проведению занятий на их базе в соответствии с заключенными договорами.

– Проведение постоянных встреч, конференций, "круглых столов" с работодателем, позволяющих достичь взаимопонимания в процессе подготовки кадров.

– Разработку интегрированных программ обучения, суть которых – более тесное совмещение учебы и производственной практики.

– Переход на бакалаврские и магистерские программы обучения в соответствии с поставленными сроками, подготовка бакалавров и магистров по библиотечно-информационному направлению в соответствии с профилями, востребованными в библиотеках.

– Активную работу с выпускниками по линии научных исследований, производственной и воспитательной деятельности со студентами.

Найти оптимальные варианты развития библиотечно-информационного образования совместными усилиями заинтересованных сторон: вуза, библиотек, информационных учреждений, органов управления в условиях кризиса образования и затянувшихся реформ – основное условие сохранения современной системы информационно-библиотечного обслуживания, столь необходимого для социально-экономического развития страны.

О.В. Матвієнко

/м. Київ/

ПРО "АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ", ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА РОЗВИТОК ДОКУМЕНТОЗНАВЧОЇ ОСВІТИ

Принципово необхідним для розвитку наукових досліджень є наказ ВАК України "Про затвердження Порядку внесення електронних наукових видань до Переліку наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт". Значний перелік цих видань на сайті Національної бібліотеки імені В.І.Вернадського значно спрощує аналіз наукового доробку авторів, які публікують результати своїх досліджень у регіональних наукових виданнях, які до останнього часу були фактично недоступними для широкого наукового загалу.

Аналіз публікацій, предмет дослідження яких умовно можна окреслити як "підготовка документознавців", дає змогу виявити загальні недоліки, суперечності та тенденції з точки зору, насамперед, формальних ознак, не торкаючись їх змісту та одержаних результатів.

Згідно вимогам ВАК України, молоді дослідники структурують свої статті, виокремлюючи рекомендовану ВАК позицію "Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття". Розглянемо деякі тенденції, не називаючи прізвищ, однак нехай вибачать мені, упізнавши свої праці, автори статей, які я згадаю далі, однак вважаю це конструктивною критикою і сподіваюсь, що вони поставляться до неї так само.

Власне "Аналіз публікацій..." у цих статтях зазвичай обмежується фразою "Значну увагу дослідженням питань професійної підготовки документознавців-менеджерів приділяють у своїх працях науковці (перелік)". Досліджуючи будь-які аспекти підготовки документознавців, автори згадують одні й ті ж самі прізвища науковців, не здійснюючи критичного аналізу їх публікацій. Виникає закономірне запитання: у яких саме працях висвітлювались проблеми, що безпосередньо стосуються предмету даного дослідження, які результати одержані, які з цих результатів можуть слугувати теоретико-методологічною основою для даного дослідження? У статті немає посилань на праці цих науковців, але молоді дослідники охоче вміщують у прикінцевій бібліографії список своїх власних публікацій.

Аналіз змісту виявлених робіт свідчить, що документознавці згадуються тільки на початку викладу основного матеріалу, надалі специфіка документознавчої професії та освіти абсолютно не враховується, натомість у значному обсязі наявні психолого-педагогічні теоретизування, і, якщо у назві й тексті замінити "документознавець" на "економіст" або "інженер" – сутність викладеного та висновки не зміняться.

Але є й приклади статей (дозволю собі уточнити, за авторством чотирьох осіб – двох кандидатів наук та двох викладачів без ступеню), у яких взагалі не згадуються, хоча б побіжно, дослідники документознавчої проблематики. У статті з назвою "Особливості підготовки фахівців зі спеціальності "Документознавство та інформаційна діяльність" у пункті "Аналіз останніх публікацій" автори пишуть: "Спеціальність "Документознавство та інформаційна діяльність" є тією, яка поєднує досягнення документної лінгвістики та класичної інформаційної культури з сучасними інформаційними технологіями та електронною інформаційною культурою. Це поєднання визначає основні дисципліни навчального плану". При чому, у кінці статті автори посилаються лише на одне джерело – навчальний посібник з моделювання та проектування бізнес-систем.

Крім того, у одній із статей з досліджених видань виявила 4 сторінки записаного тексту (дослівно, із збереженням порядку абзаців і зроблених мною посилань) із моєї власної публікації, оприлюдненої ще 2004 року.

Усвідомлюю, що така прискіплива увага до доробку молодих науковців може вдатись недоречною, однак і причини, що зумовлюють таку його якість, і

наслідки, які така якість може мати, вважаю суттєвими для розвитку документознавчої освіти, а відтак – і практики діяльності майбутніх фахівців.

Поміж причин недостатнього теоретико-методологічного рівня проаналізованих робіт можна назвати стрімке впровадження спеціальності у ВНЗ, в тому числі і технічного напрямку. Слідом за ВНЗ культури, які були піонерами впровадження спеціальності, у середовищі яких відбувалися палкі дискусії та "викристалізовувалися" навчальні плани, що віддзеркалювали всі етапи пошуків сутності освіти за спеціальністю, значна кількість навчальних закладів ліцензувала спеціальність "Документознавство та інформаційна діяльність". Слід зазначити, що провідники впровадження спеціальності у "непрофільних" ВНЗ також залучились до аналізу ситуації із змістом освіти документознавців, однак, не завершили свій науковий пошук системним викладом результатів досліджень цієї проблематики. Викладачі, причетні до підготовки документознавців у "непрофільних" ВНЗ, напрацювали певний методичний досвід, здійснюють його узагальнення, однак, це відбувається, як правило, у відриві від наукової спільноти, яка сформувалась за роки розвитку науки "документознавство" та практики підготовки фахівців для цієї галузі. Часто кафедри, які є випускаючими для спеціальності "Документознавство та інформаційна діяльність", навіть не містять у своїй назві профільної дисципліни "документознавство", а поміж заявлених комплексних наукових тем, які виконуються у цих ВНЗ, немає жодної, яка б стосувалась документознавства. Наукові школи та наукові колективи, які існують у непрофільних для підготовки документознавців ВНЗ, є знаними у своїх галузях, але зазвичай далекі від документознавчої проблематики, а формування наукових шкіл для нових напрямів досліджень об'єктивно є процесом поступовим і тривалим.

Другою причиною може бути недостатність (а часто просто відсутність) фундаментальної освіти і наукової підготовки в галузі документознавства.

На сайті цього ж ВНЗ науково-педагогічним колективом, причетним до підготовки документознавців, оприлюднене розуміння "теоретичного і практичного контексту" спеціальності "Документознавство та інформаційна діяльність", при чому розуміння "теоретичного контексту" вирізняється оригінальністю підходу: "Теоретичний контекст – все тотальне знання про світ розглядається як система текстів, а тому провідною спеціальністю ХХІ ст. повинна стати спеціальність фахівця з розуміння та трактування текстів. У навчальному плані спеціальності документознавства та інформаційної діяльності є блок дисциплін, які формують уявлення про текстоподібність сучасного світу та спрямовані на вироблення навичок у роботі із різноманітними текстами. Завдання документознавців – вміти розрізняти документи та визначати їхні особливості, розуміти інформацію, яку вони несуть, зчитувати її, кодувати, передавати в просторі текстів та вміти проводити аналіз різних за характером та спрямуванням текстів, що виражається у формі інформаційної діяльності. До основних дисциплін цього напрямку належать: текстологія, герменевтика, теорія комунікації, теорія інформації, психолінгвістика, системологія та системний аналіз".

Такий теоретичний підхід до змісту документознавчої освіти, напевне, може бути. Однак, він суттєво відрізняється від певною мірою усталеного і

унормованого у навчальних посібниках, рекомендованих МОН України, підходу до змісту документознавства як навчальної дисципліни, а також у оприлюднених працях вітчизняних науковців щодо змісту документознавства як наукової дисципліни. Таку суперечність можна подолати, обґрунтувавши його у статтях та здійснивши апробацію на фахових конференціях, однак, слід відмітити фактичну відсутність таких обґрунтувань у працях викладачів згаданого ВНЗ, що видно з тематики їх наукових праць, наведених на тому ж сайті, які, власне, взагалі не стосуються документознавчої тематики.

Отже, не випадковою є недостатність проблемно-орієнтованих теоретико-методологічних знань у молодих науковців. При чому, для тих пошукувачів, хто планує захищатись за спеціальністю "Документознавство, архівознавство", обов'язковим є екзамен з документознавства, для решти пошукувачів, які будуть захищатись, наприклад, на здобуття наукового ступеню з педагогічних наук, виявляється достатнім лише "живое созерцание" і "абстрактное мышление" стосовно документознавчої освіти, без усвідомлення досягнутого рівня документознавчих досліджень, перспектив та тенденцій розвитку науки, дискусійних питань щодо її структури та змісту (чого лише варта полеміка, яка відбувається вже на міжнародному рівні, щодо "документознавства" та "документології"), які, власне, впливають і на зміст документознавчої освіти і на загальну семантику навчальних планів. Як результат – у роботах не здійснюється наукова аргументація проблеми, обраної для дослідження, не зрозуміло, як висвітлювалось досліджуване питання у сучасній теорії, яким є ступінь наукової розробленості проблеми. Значущість результатів таких досліджень має, як правило, другорядний інтерес для практики, а з точки зору ступеню новизни – характеризується браком оригінальних наукових гіпотез, які б пропонували новий науковий погляд, нове трактування проблеми, вирізняється відсутністю спірних, але цікавих суджень з проблем документознавчої освіти, спростувань застарілих ідей і позицій.

Третьою причиною є недостатнє залучення молодих науковців до системи наукових комунікацій в галузі документознавства. Переконана, що статті з документознавчої проблематики повинні публікуватись у профільних наукових виданнях з цієї тематики, тим паче, що вони рекомендовані ВАК з широкого спектру наук (напр., "Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія" – історичні, педагогічні, соціальні комунікації, "Вісник Книжкової палати" – історичні, педагогічні, соціальні комунікації).

Окремо слід згадати наукові конференції з документознавства. Дві з них – у НАККіМ та КНУКіМ проводяться протягом багатьох років і збирають чимало учасників, в тому числі, і з близького зарубіжжя. "Живе слово" провідних науковців, можливість задати їм питання, спостерігати за культурою наукової полеміки є невичерпним джерелом мотивації творчої активності молодих дослідників. До того ж, друковані матеріали конференцій дають змогу виявити основні та перспективні напрями досліджень, у концентрованому виді отримати уявлення про їх стан та виявити основні тенденції у проведенні пошукових робіт у документознавчій галузі.

Наостанок зазначимо, що стан наукових досліджень документознавчої проблематики (в т.ч. і документознавчої освіти) має бути у фокусі уваги провідних фахівців цієї галузі та одержувати принципову оцінку результатів.

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ТА СТРУКТУРНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ДИСЦИПЛІН НА ГУМАНІТАРНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Початок другого тисячоліття характеризується масовою інформатизацією суспільства, становленням електронного урядування, модернізацією освітніх систем. Нині комп'ютерні системи та телекомунікаційні мережі перетворилися на невід'ємну частину суспільного життя, стали рушійною силою економічного зростання і водночас джерелом нових інформаційних проблем та загроз. Такі тенденції розширюють й ускладнюють вимоги до освітнього рівня фахівців, обумовлюють нові підходи до викладання комп'ютерних дисциплін у вищій школі.

Основна частина робіт з даної проблематики стосується викладання основ інформатики в рамках загальної середньої освіти, а також підготовки вчителів до використання інформаційних технологій.

Натомість, проблема виховання загальної культури постановки задачі, вибору найбільш адекватного програмного продукту і апаратних пристроїв для її вирішення, систематичного і комплексного використання потенціалу сучасних комп'ютерних технологій в інформаційній діяльності майже не досліджується.

Одним з перших при обговоренні проблем викладання комп'ютерних дисциплін постає питання термінології. Для визначення узагальненої області знань, в яку входять інформатика, програмна інженерія, проектування апаратних платформ, інформаційні технології та інші дисципліни, які так чи інакше пов'язані з комп'ютерами, у зарубіжних публікаціях досить широко вживаються англійські слова "computer science", "computing education" та "computing". Знайти чи створити загальноприйнятий український відповідник слову "computing" досі не вдалося. Окремі вчені для позначення такої широкої області знань пропонують вживати транслітерацію англійського слова, тобто "комп'ютинг". У відомому виданні "Англо-українського тлумачного словника з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування" під редакцією Е. Пройдакова і Л. Теплицького (К., 2007) наводяться такі значення цього слова: оброблення даних, робота з застосуванням комп'ютера, комп'ютеризація; обчислення, розрахунок; обчислювальний.

На нашу думку, для позначення комп'ютерних дисциплін, науки і техніки можна використовувати терміни "еомлогія" та "еомзнавство". Ці терміни наголошують саме на електронно-обчислювальній основі комп'ютерних та мережних технологій, як базовій складовій для виконання майже всіх завдань професійної діяльності, пов'язаних з обробкою даних, управлінням, комунікаціями.

Що стосується терміну "інформатика", то у більшості останніх енциклопедичних видань вона визначається як "дисципліна, що вивчає структуру і загальні властивості наукової інформації, а також закономірності її створення, перетворення, передачі і використання в різних сферах людської діяльності". В

англомовній літературі ця дисципліна називається *information science*. У її визначенні комп'ютерні терміни не використовуються і в такому розумінні безпосереднього зв'язку з комп'ютерами ця галузь не має. На нашу думку, очевидно є необхідність розуміння і викладання інформатики як теоретичної бази пізнання структури й загальних властивостей соціальної інформації, закономірностей її створення, перетворення, передачі й використання.

Вивчення наукової літератури свідчить про складність та багатоплановість проблеми викладання комп'ютерних дисциплін у вищій школі. За останнє десятиліття означений напрямок освіти значно розширився і продовжує розвиватись, вітчизняними та зарубіжними вченими ведуться неперервні дискусії щодо структури та підходів до викладання комп'ютерних дисциплін (КД). Замість одного університетського курсу спеціальна об'єднана комісія ACM и IEEE Computer Science ще у 2004 році пропонувала п'ять різних фахових комп'ютерних напрямків освіти. Відповідно до цих рекомендацій комп'ютинг (еомлогія) охоплює п'ять дисциплін – комп'ютерні науки (*computer science*), програмну інженерію (*software engineering*), проектування апаратних платформ (*hardware engineering*), інформаційні системи (*information systems*) та "інформаційні технології" (*information technology*).

Перед гуманітарними факультетами ВНЗ постає непросте питання виокремлення із вищеназваних п'яти напрямів комп'ютингу найбільш важливих і потрібних складових, їх конкретизація та розробка пропозицій щодо внесення змін до змісту, структури та підходів до викладання комп'ютерних дисциплін.

Потрібно також зазначити, що викладання КД у вищій гуманітарній школі зіштовхується з проблемою цифрової нерівності та відсутності в окремих студентів зацікавленості у вивченні окремих її розділів.

У сучасній вітчизняній освітній системі, що являє собою взаємопов'язану послідовність її ланок (школа – бакалаврат – магістратура), вивчення комп'ютерних пристроїв та технологій є обов'язковим компонентом кожної ланки як важлива складова будь-якої діяльності особистості. Відповідні курси для бакалаврів є наступною (після школи) освітньою ланкою, яка повинна відрізнитися за завданнями, змістом (зокрема, інформаційним складником) та за технологією навчання. З огляду на специфіку гуманітарної світи, модель викладання комп'ютерних дисциплін для бакалаврів має включати дві складові: основи інформатики та базовий курс еомлогії. Зазначимо деякі з питань, які, на нашу думку, повинні входити у ці курси для факультетів гуманітарного профілю. Це правові аспекти використання програмного забезпечення (поняття і види ліцензій, безкоштовне і умовно безкоштовні програми тощо), способи структурування власної та отриманої із різних джерел цифрової інформації, підвищення надійності й захищеності інформаційної діяльності, використання можливостей локальних та глобальних комп'ютерних мереж, вирішення основних офісних задач, прикладна або веб-інформатика, етичні та естетичні аспекти цифрових комунікацій, особливості задач автоматичного перекладу текстів.

Що стосується магістратури, то навчання інформаційно-комп'ютерним технологіям нині розглядається як обов'язковий компонент професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю, а володіння комп'ютерними при-

строями та технологіями – як чинник, що підвищує ступінь затребуваності спеціалістів на ринку праці й одночасно – як один із показників освіченості сучасного громадянина. Кінцевою метою навчання є формування у майбутніх магістрів здатності та готовності до використання сучасних комп'ютерних телекомунікаційних систем і технологій в професійній діяльності, інноваційних процесах, науково-дослідній та творчій роботі, продукування елементів нових знань для вирішення завдань у відповідній сфері діяльності. Тому модель викладання комп'ютерних дисциплін для магістрів, на нашу думку, має включати три складові: поглиблений курс інформатики, інформаційні системи та інформаційно-комунікаційні технології.

Одним з найважливіших завдань комп'ютерної освіти магістрів має бути формування високої інформаційної культури фахівця, рівень якої визначається ґрунтовними знаннями про соціальну інформацію, її загальні, регіональні та галузеві властивості й форми; про комп'ютерні інформаційні процеси й технології; про інформаційні впливи, зброю, війни й тероризм; про особливості взаємодії у віртуальному мережному середовищі; про нове глобалізоване і динамічне соціальне середовище, пронизане потужними телекомунікаційними системами.

Н. В. Мордовцева
/м. Луганськ/

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Опанування новітніми інформаційними технологіями стає пріоритетним напрямом розвитку вітчизняної освіти і науки, загальним орієнтиром піднесення усіх сфер життєдіяльності українського суспільства. Гуманізація освіти загалом та інформаційних освітніх технологій зокрема покликана сприяти утвердженню людини як найвищої соціальної цінності, допомагати найповнішому розкриттю її здібностей та задоволенню її освітніх потреб.

В інформаційному суспільстві освітні технології відрізняються трьома основними чинниками – комп'ютерною технікою, інформаційними мережами і мультимедійними засобами. Особливо цінним в освітньому процесі є використання персональних комп'ютерів, які допомагають індивідуалізувати навчання, налагодити зворотний зв'язок, різко підвищити якість навчальної інформації, надати процесові навчання творчого характеру тощо. Цьому покликані сприяти мережевий спосіб взаємодії між суб'єктами освітнього процесу та різні мультимедійні засоби впровадження сучасних інформаційних освітніх технологій. Важливою умовою їх успішного використання є професійна підготовка педагогів і фахівців, які забезпечують експлуатацію систем і засобів новітніх технологій навчання.

Водночас створення на їх основі потужної інформаційної бази навчального процесу в закладах освіти передбачає утвердження переваг загальнолюдських цінностей, реалізацію ідеї розвитку людського в особистості, крім іншого, й

узалежнення інформаційних освітніх технологій з гуманістичними ідеалами людства. З огляду на це гуманізація інформаційних освітніх технологій реалізується в усіх компонентах освітньої системи і тісно узгоджується з її гуманітаризацією, покликаною наповнити процес функціонування факторів технічного гатунку гуманістичним змістом. Тому впровадження інформаційних освітніх технологій повинне орієнтуватися, насамперед, на інтеграцію всіх видів навчальної діяльності і підготовку суб'єктів освітнього процесу до життя в умовах інформаційного суспільства.

В умовах становлення інформаційного суспільства вирішити проблему якості освіти можна лише, використовуючи сучасні інформаційні освітні технології. Тому важливим шляхом їх впровадження в систему освіти є перетворення українського суспільства у високотехнологізовану спільноту.

Ще одним з вирішальних шляхів посилення гуманістичної спрямованості впровадження інформаційних освітніх технологій в період становлення інформаційного суспільства є подальша гуманітаризація освіти. Допомогти прискорити цей процес можна шляхом створення особливого інформаційного освітнього середовища, яке передбачає новітні технології роботи з інформацією.

Гуманістична спрямованість освітнього процесу в умовах становлення інформаційного суспільства передбачає послідовне розширення ролі елементів самонавчання. Водночас, гуманістичну складову самоосвіти не слід перебільшувати з огляду на те, що комп'ютерна віртуальна реальність може перетворитися в альтернативу міжособистісної комунікації. Тому впровадження інформаційних технологій в освіту має обов'язково супроводжуватися розширенням її соціокультурної складової.

В умовах становлення інформаційного суспільства однією з найбільш поширених освітніх технологій з погляду необхідності застосування переважної більшості інформаційних засобів є дистанційна освіта як набуття знань і вмінь за допомогою навчання на відстані.

Таким чином, сучасний процес інформатизації освіти містить цілий комплекс засобів, гуманістична спрямованість яких різко розширює можливості індивідуалізації навчання, підвищення активності та ініціативності його суб'єктів, створення системи самонавчання з міцним потенціалом творчого розвитку особистості.

М.Н. Цивін
/м. Київ/

ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З ВІДКРИТИМ КОДОМ: ОСВІТНІЙ АСПЕКТ

Використання програмного забезпечення з відкритим кодом (ПЗВК) стає сьогодні предметом уваги у багатьох країнах. Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) охарактеризувала цю категорію комп'ютерних програм як невід'ємний компонент глобального технологічного середовища, який відкриває значні можливості для процесу розвитку. Прикметно, що використання про-

грамного забезпечення з відкритим кодом безпосередньо стосується сфери дії програми ЮНЕСКО "Інформація для всіх" у її сприянні забезпеченню загального доступу до інформації і знань, створенню національних громадських пунктів доступу до інформації та формуванню електронної держави, сприяння використанню міжнародних стандартів та передового досвіду в галузі комунікацій, інформації та інформатики у сфері компетенції ЮНЕСКО, а саме у сфері освіти, науки, культури.

Однак, в Україні інтерес до відкритого програмного забезпечення з боку державних інституцій до останнього часу був досить поверхневим. Тим часом, монополія пропріетарного програмного забезпечення в Україні, а також вплив економічних чинників, серед яких, зокрема, необхідність скорочення бюджетних витрат, актуалізувала увагу політиків та держави до цих питань й ініціювала процес створення нормативно-правової бази, який проходив такі етапи: 12.11.2002 р. народним депутатом Б. Олійником до Верховної Ради України був поданий проект Закону України "Про використання Відкритих форматів та Вільного програмного забезпечення в державних установах та державному секторі господарства", 01.12.2005 р. – народними депутатами Б. Олійником та В. Мусіякою внесено проект Закону України "Про використання Відкритих і Вільних форм інтелектуальної власності, Відкритих форматів даних та Відкритого (Вільного) програмного забезпечення в державних установах і державному секторі економіки", а 24.06.2009 р. депутатом Є. Царьковим – проект Закону України "Про використання відкритого програмного забезпечення в органах державної влади та органах місцевого самоврядування".

У Пояснювальній записці до проекту Закону наголошується на передбачуваних вигодах від введення Закону, серед яких: національна безпека, технологічна незалежність, місцевий розвиток, ціна програмного забезпечення та легалізація програмного забезпечення, створення нових робочих місць, підвищення творчого потенціалу і підприємницької ініціативи. Проект Закону передбачає, що користувачі органів державного управління при провадженні електронного документообігу зі створення інформації, розробці та експлуатації програмних рішень та інформаційних (інформаційно-аналітичних) систем мають обов'язково застосовувати відкриті технічні стандарти.

Не оминає увагою проект Закону і заклади освіти, акцентуючи, що "...предметом дослідження та вивчення у закладах науки та освіти повинні бути загальні принципи, методи, механізми і логіка функціонування сучасного програмного забезпечення та інформаційних технологій на прикладах різних відкритих та пропріетарних програмних продуктів. Навчальні заклади державної форми власності зобов'язані використовувати в навчальному процесі відкриті технічні стандарти, та програмне забезпечення, яке у жодний спосіб не потребує додаткової оплати з боку учня (виділено нами.-М.Ц.)".

Надзвичайно важливою, з точки зору практичного створення умов для реалізації концепції використання в державних органах програмного забезпечення з відкритим кодом, є прийнята Розпорядженням Кабінету Міністрів України 23.12.2009 р. N 1588-р "Концепція Державної цільової науково-технічної про-

грами використання в органах державної влади програмного забезпечення з відкритим кодом".

Запорукою успіху впровадження ПЗВК є кваліфікація користувачів, що вимагає розглянути освітній аспект цього процесу. Вже сьогодні можна виділити низку проблемних точок у реалізації освітньої політики:

- виробники пропріетарного програмного забезпечення продовжують лобіювання своїх інтересів в органах державної влади, навчальних закладах, комерційних структурах;

- реальна "одновимірність" ІТ-освітнього та ділового простору, фактично, без альтернатив та вільного вибору;

- серед користувачів програмного забезпечення певною мірою є усталеним явище "синдрому звикання", наявність навичок роботи у відповідному програмному середовищі;

- інерція системи освіти (наявність у діловій практиці певної комерційної операційної системи або офісного пакету автоматично ініціює навчання у ВНЗ закладі роботі саме з цією операційною системою і цим офісним пакетом).

Міністерство освіти і науки України теж реагує на проблему ПЗВК, однак, з відчутними обертонами обережного ставлення. Прес-служба МОН повідомляє, що: "Міністерство освіти і науки України створить гнучкі системи паралельного застосування (курсив наш.-М.Ц) відкритого і пропріетарного програмного забезпечення в українській освіті, адже відкрите програмне забезпечення набуває все більшого розвитку". Однак, посилається та те, що дослідження, які ставили за мету визначити, використання програмного забезпечення якого типу – відкритого чи закритого – є дешевшим, не дійшли одностайної думки. У зв'язку з цим слід відмітити, що впровадження ПЗВК має на меті не тільки і не стільки миттєвий економічний ефект, а, насамперед, стосується державних інтересів, у тому числі національної безпеки, технологічної безпеки та перспектив інноваційного розвитку. Що ж стосується оперативних витрат на встановлення програмного забезпечення – безперечно, сільські школи не можуть придбати ліцензійні копії Windows і MSOffice, або ж витратити кошти на легалізацію вже встановлених. Паралельність же застосування відкритого і пропріетарного програмного забезпечення в українській освіті у планах МОН будемо розуміти як еволюційні підходи до його впровадження.

Вважаємо, що поступовий перехід до впровадження ПЗВК у освітній процес ВНЗ не призведе до докорінних змін у навчальних планах підготовки фахівців, натомість змінить змісти освіти, внаслідок чого на ринку праці держава одержить фахівців із знаннями, навичками та уміннями, які цілком відповідають міжнародним тенденціям освіти у сфері ІТ.

*Т. Б. Сабина,
М. Ф. Кряжева,
Е. В. Фоменко
/г. Тюмень/*

МНОГОУРОВНЕВАЯ СИСТЕМА ИНФОРМАЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Внедрение разнообразных информационных технологий в различные сферы жизни признано одним из главных направлений развития нашей страны. Следовательно, каждый человек должен быть подготовлен к их использованию, к активному информационному взаимодействию, то есть должен обладать информационной грамотностью и информационной культурой. Способ их воспитания – информационное обучение – целенаправленно организованный, планомерно и систематически осуществляемый процесс овладения знаниями, умениями и навыками по работе с информацией под руководством опытных лиц.

Ведущими международными организациями, иницирующими обсуждение и изучение проблем подготовки человека к жизни в информационном обществе, являются ЮНЕСКО и ИФЛА. В 2001 г. ЮНЕСКО учредила международную программу "Информация для всех", в которой привитие информационной грамотности является одним из приоритетных направлений. В 2002 г. ИФЛА создала секцию по информационной грамотности. Ее основная задача – выявить стандарты информационной грамотности, сформировавшиеся в разных странах, и разработать на этой основе международный стандарт. В 2006 г. в Сеуле на 72-м Всемирном библиотечном и информационном конгрессе (Генеральной конференции ИФЛА) было провозглашено создание стратегического альянса ИФЛА и ЮНЕСКО. Сохранение и развитие информационной культуры переходит в ряд государственных проблем, поскольку явление вторичной или функциональной неграмотности, с которыми столкнулись развитые страны Запада, в полной мере начинает прогрессировать и в нашей стране. Для действенного и эффективного решения проблемы необходима мобилизация всех заинтересованных государственных и общественных организаций, разработка и внедрение в образовательный процесс блока информационного обучения. Необходимо своевременно подготовить людей к новым условиям жизни и профессиональной деятельности в высокоавтоматизированной информационной среде, научить их самостоятельно действовать в этой среде, эффективно использовать ее возможности, уметь защищаться от негативных воздействий.

В настоящий момент информационное обучение чаще всего реализуется не системно и не комплексно. Нередко в центр внимания выносятся только один из уровней такого обучения, например, пользование компьютерной техникой и компьютерными технологиями, технические навыки поиска, переработки и хранения информации. Гораздо меньше внимания уделяется вопросам отбора, оценивания и использования информации, этическим и правовым нормам информационного взаимодействия.

Выходом из сложившейся ситуации могла бы стать разработанная и внедряемая сквозная многоуровневая модульная программа комплексного непрерывного информационного образования, состоящая из следующих модулей:

- модуль начального информационного обучения, реализуемого в системе учреждений дошкольного образования (детский сад);
- модуль общего информационного образования (школа, гимназия);
- модуль среднего профессионального образования (училище, колледж, техникум);
- модуль информационного образования в высшей школе (вуз по программам бакалавриата, специалитета, магистратуры);
- образовательный модуль переподготовки и повышения квалификации.

Целью создания многоуровневой модульной программы является формирование системы доступного и непрерывного образования в сфере информации. Ключевая идея программы – "Образование в течение всей жизни". Организаторами такого обучения могут стать педагоги, получившие соответствующую информационную подготовку, а также сотрудники библиотек, овладевшие педагогическими и психологическими знаниями и умениями.

Необходимость разработки многоуровневой системы подготовки библиотечно-информационных кадров для Тюменской области очевидна. Система многоуровневой подготовки библиотечно-информационных кадров в Тюменской области могла бы состоять из следующих звеньев: предпрофильная подготовка (общеобразовательная школа); средняя профессиональная подготовка (училище, колледж, техникум); высшая профессиональная подготовка (вуз с программами бакалавра, специалиста, магистра); послевузовская переподготовка и повышение квалификации (аспирантура, институт дополнительного образования).

На сегодняшний день имеется только одно звено – Тюменская государственная академия культуры, искусств и социальных технологий, с кафедрой библиотечно-информационной деятельности, осуществляющей подготовку специалистов высшей квалификации по специальности 071201 – Библиотечно-информационная деятельность, и институтом дополнительного профессионального образования, обеспечивающим программы переподготовки и повышения квалификации библиотечных работников.

В качестве основных этапов реализации программы информационного образования можно выделить следующие:

1. Мониторинг исходной ситуации – анализ существующего положения в области информационного обучения в данном регионе.
2. Определение уровней информационного обучения и содержания обучающих программ.
3. Проведение исследований по разработке и апробации различных аспектов информационного обучения.
4. Обобщение полученных данных в виде сквозной многоуровневой модульной программы комплексного непрерывного информационного образования.
4. Апробация данной программы в образовательных учреждениях различного уровня и библиотеках различных типов и видов.

5. Организация и проведение обучающих курсов, семинаров для педагогов информационного обучения.

6. Организация и проведение научно-практических конференций различного уровня, посвященных комплексному и непрерывному информационному образованию детей и молодежи.

Человек, овладевший знаниями, умениями и навыками по работе с информацией, способен лучше учиться, более подготовлен к самостоятельному освоению знаний и убежден в необходимости образования в течение всей жизни. Он владеет способами и средствами непрерывного приобретения новых знаний и умений, умеет работать с любой информацией, с разнородными, противоречивыми данными, обладает навыками самостоятельного критичного, а не репродуктивного типа мышления, и, тем самым, готов к оптимальному информационному взаимодействию с окружающими его миром.

К.А. Прокоф'єва
/м. Дніпропетровськ/

ГРУПОВІ ФОРМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ- ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ЗА КРЕДИТНО- МОДУЛЬНОЮ СИСТЕМОЮ НАВЧАННЯ

Кредитно-модульна система навчання, зараз застосована у вітчизняній вищій школі, передбачає, що в навчальному плані студента багато годин відведено на самостійне опрацювання матеріалу. У кожний "модуль", що потребує оцінювання студентських знань, входять: курс лекцій, практичні та (або) семінарські заняття і самостійна робота, яка передбачає опрацювання нових тем та виконання індивідуальних завдань. Наприклад, в умовах гуманітарного факультету НМетАУ при підготовці майбутніх документознавців у "Діловодстві" на це відведено 172 години, у "Документознавстві" – 164, у "Аналітико-синтетичній переробці документної інформації" та "Інформаційно-аналітичній діяльності" – 120, у "Архівознавстві" – 96 тощо.

Отже, одна з функцій вищої школи на сучасному етапі полягає в тому, щоб студенти-документознавці не тільки засвоювали підготовлену викладачами інформацію, а й вміли самостійно знаходити необхідний матеріал та продукувати на його основі власні знання. Для цього необхідно визначити нові дидактичні напрями навчального процесу та умови для їхньої реалізації. Навчання в таких умовах передбачає індивідуалізацію процесу оволодіння знаннями з одного боку та інтеграцію різних форм навчальної діяльності студентів – з іншого. Залежно від превалювання у навчальній дисципліні теоретичної чи практичної складової визначилися два напрями: групові форми навчання, що включають у себе елементи взаємо- і самонавчання під керівництвом викладача та індивідуалізоване самонавчання, яке студент-документознавець планує спільно з викладачем.

Індивідуально-групова форма самостійної навчальної діяльності має єдині стратегічні і тактичні цілі. Завдяки їй між студентами встановлюються стосунки взаємодопомоги, взаємоконтролю і особистої відповідальності. Тут передбачено навчальну діяльність, яка є індивідуальною за темпом (студент працює над індивідуальним завданням) і груповою за характером (результат виконаного завдання відомий всім членам групи). Виконання завдання контролюється у присутності інших членів групи. Отже, з'являється додаткова мотивація його якісного виконання. Це може бути самостійне вивчення певної теми, з якої зазначені загальні для всіх студентів питання та джерела, що їх висвітлюють, але кожному запропоновано підготувати власну доповідь за цією темою на 3-5 хвилин. Таку форму самостійної роботи доцільно застосовувати на 1-му курсі, коли ще рівень сформованості колективу навчальної групи недостатній.

За спільно-групової форми самостійної навчальної діяльності робота кожного члена групи має індивідуальний характер, але виконується з метою досягнення загальногрупової мети. Усі члени групи одержують єдине навчальне завдання, яке виконується колективно: розподіляється між членами групи так, щоб кожен виконував якусь його частину з подальшим узагальненням одержаних результатів. Це може бути самостійне опрацювання теми за питаннями, що видані викладачем кожному студенту індивідуально і висвітлюють будь-який аспект теми. Спільне обговорення всіх питань дозволяє краще зрозуміти тему в цілому. Тому така форма потребує кооперації при розв'язанні одержаного завдання, результати роботи всієї групи залежать від внеску кожного студента, що виховує почуття взаємної відповідальності і активізує пізнавальну діяльність.

Диференційовано-групова форма самостійної навчальної діяльності дозволяє організувати спільну роботу всіх членів групи над елементами єдиного завдання, яке передбачає досягнення загальних стратегічних цілей при різних тактичних задачах. Кожен студент одержує самостійне завдання за своєю темою і виконує його індивідуально. Потім результати оголошуються, узагальнюються і робляться висновки, які дозволяють порівняти якість результатів, з'ясувати причини їх розходження, визначити проблемні ситуації, що вирішувалися всією групою під час виконання завдання. Така робота має елементи планування, взаємодопомоги, взаємоконтролю, кооперування, спільного обговорення питань, що виникають у групі. Загальні результати залежать від кожного студента (3-й курс, рівень сформованості колективу високий, студенти можуть добре використовувати різні здібності членів групи).

Групова дискусія – це робота всієї групи над одним завданням із спільними стратегічними цілями і обговоренням тактичних задач, яка містить у собі елементи науково-дослідної діяльності. Це може бути підготовка до вибору теми дипломних робіт (проектів) або розробка дипломних робіт (проектів) за спільними, близькими чи поєднаними темами. Її проводять під керівництвом викладача, який, не нав'язуючи своєї думки, спрямовує хід роботи, ставить навідні запитання, допомагає студентам правильно формулювати свої думки і пропозиції, обґрунтовувати їх. Дискусійна форма занять потребує інформованості з теоретичного матеріалу, отже, сприяє зацікавленню студентів предме-

том. Найбільш ефективною вона є на старших (випускних) курсах, коли студенти вже визначилися з пріоритетами майбутньої професійної діяльності і, використовуючи прагнення кожного з них, можна створити середовище, подібне до науково-дослідницького.

Раціонально скерована самостійна робота студентів-документознавців дозволяє студентам легше засвоїти матеріал "модуля", підходити до складання підсумкового контролю, що замінює традиційну "сесію", з меншою кількістю незадовільних оцінок, оскільки вони опрацьовували невеликий за обсягом матеріал. Студентам з високим рівнем навчання, яким було доручено розв'язання завдань підвищеної складності, самостійна робота дає змогу розвивати варіативне, раціональне мислення і при складанні "модуля" одержати більш високу оцінку. Студенти з низьким рівнем знань після виконання самостійної роботи підлягають подвійному контролю протягом семестру. Крім викладача, який консультує та перевіряє їх у призначені строки, інші представники групи слідкують за своєчасним виконанням такими студентами їхньої частини завдання. Оскільки, до вивчення наступного "модуля" слід приступати лише після успішного складання попереднього.

Для організації самостійної роботи студентів необхідна розробка дидактичних матеріалів та складання за темою докладного списку літератури, питань і задач для кожного "модуля" різних рівнів складності. У результаті теоретичного аналізу різних форм організації навчальної діяльності студентів-документознавців ми дійшли висновку, що дидактичними умовами впровадження у навчальний процес групових форм є такі: 1) добре знання індивідуальних особливостей студентів; 2) формування груп студентів залежно від поставлених цілей; 3) розробка спеціальних методик організації різних видів групових форм навчальної діяльності; 4) добір спеціальних дидактичних матеріалів; 5) систематичний контроль знань студентів. Це потребує від викладача значних затрат часу, сил і енергії, проте така робота себе виправдовує, унаслідок чого значно підвищується рівень знань студентів-документознавців.

Т.Г. Боряк
/м. Київ/

"ДОКУМЕНТАЛЬНА УКРАЇНІКА": ДО ПИТАННЯ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Документальна спадщина країни нерозривно пов'язана з історією останньої. Вона не лише акумулює документи про ту чи іншу епоху, але й повторює долю країни, особливо рельєфно і дієво це проявляється під час кризових періодів, соціальних катаклізмів – війн, революцій, встановлення тоталітарних режимів, еміграцій, перебування частин країни у складі різних держав. З огляду на виникнення України як окремої державної цілісності, хоча й у складі СРСР, лише на початку ХХ ст., а незалежної України – наприкінці століття, документальна спадщина України є одним із найяскравіших прикладів розпорошеності архівних та бібліотечних зібрань.

Можна констатувати, що сьогодні досліджуються окремі "історії" про долю тих або інших українських документальних колекцій – про окремі фонди в російських архівах, які мають інформацію, яка стосується України; про долю архівів та бібліотек під час Другої світової війни; про історію створення українських архівів бібліотек та музеїв за кордоном у ХХ ст. тощо. Відповідно такі дослідження лягають в основу навчальних спецкурсів. Однак відсутні спроби поєднати в одній навчальній дисципліні ці "історії" для цілісного уявлення про перипетії архівних, бібліотечних та музейних складових документальної спадщини України.

До поняття "документальна україніка" ми включаємо архівні, бібліотечні та, у деяких випадках, музейні колекції, які були:

- створені на території України та в подальшому через різні обставини вивезені за її межі (так званий український комплекс);
- створені за кордоном органами управління українськими землями: в такому випадку мова іде про формування документальної україніки, пов'язаної з перебуванням українських земель у складі різних імперій; або українськими громадами: тоді мова іде про еміграційний напрям формування документальної україніки (так званий зарубіжний комплекс).

Наведене визначення повністю покриває архівні колекції. Бібліотечні колекції в цьому контексті включають окрім того ще й публікації про Україну, видані за її межами. А з огляду на специфіку формування музейних колекцій з комплексу "документальна україніка" випадає такий механізм, як створення музейної україніки за кордоном органами управління українськими землями.

Нами розроблено проект навчальної програми дисципліни "Документальна україніка". Курс є міждисциплінарним за змістом, оскільки він торкається долі архівних фондів, бібліотечних колекцій та, у меншій мірі, музейних, – там, де важко розмежувати, наприклад, долю музейних цінностей та бібліотечних зібрань під час Другої світової війни, – тобто пов'язаний безпосередньо з такими базовими дисциплінами, як "архівознавство", "бібліотекознавство", "музеєзнавство", "документознавство", а також спорідненими з ними.

Дисципліна розрахована на магістрів як на студентів, які мають за плечима фаховий базис. Завданнями курсу є:

- сформуванню цілісного уявлення про документальну спадщину України;
- ознайомити студентів з особливостями формування документальної україніки;
- поглибити розуміння причин розпорошеності документальної спадщини України;
- сприяти формуванню знань про сучасний стан документальної україніки та політику держави у цій царині.

Змістовно дисципліна поділяється на кілька блоків, що пов'язано зі шляхами формування документальної україніки. До першого ми віднесли "еміграційний" напрям формування документальної україніки. Хронологічно він слідує за іншим напрямом – "імперським" (тобто перебуванню українських земель у складі різних імперій), але є більш простим для розуміння. Оскільки "імперський" напрям може включати і "еміграційний", ми вважали за краще спочатку зу-

пинитись на особливостях формування документальної україніки в інших країнах українськими осередками та особами українського походження.

Отже, до першого тематичного блоку включено такі теми, як теоретичні засади формування документальної україніки; діяльність таких великих українознавчих центрів з накопичення та збереження документальної спадщини, як Наукове товариство імені Т.Шевченка та Українська вільна академія наук; історія формування та сучасний стан документальної україніки в США, Канаді, Чехословацькій Республіці, Франції та Австралії.

До другого тематичного блоку входить історія формування та переміщення українських документальних масивів в країнах, до яких входили українські землі: в Російській Федерації, Австрії та Німеччині (у випадку з останньою мається на увазі період Другої світової війни, коли українські землі опосередковано входили до складу Німецького Рейху та управлялись з Берліну).

Третій тематичний блок охоплює питання, які пов'язані з руйнівним досвідом Другої світової війни для збереженості української документальної спадщини. Сюди ж включено аналіз міжнародного досвіду захисту архівів, бібліотек та музеїв під час воєнних дій, починаючи ще від початку ХХ ст., оскільки Гаазька конвенція 1954 р. виходила із уже існуючих норм у цій сфері. Окремо розглядається політика радянської влади із розшуку та повернення вивезених нацистами культурних цінностей, вивезенням культурних цінностей з окупованої Німеччини у здійсненні принципу "компенсаторної реституції" та переміщенням документальних масивів, створених за кордоном українськими емігрантами у міжвоєний період.

Нарешті, останній тематичний блок присвячений аналізу сучасного стану документальної україніки. Розглядаються відносини України, з одного боку, та РФ, Польщі і Німеччини – з іншого у сфері переміщення та повернення культурних цінностей. Приділяється увага діяльності профільних органів влади та установ: Державного комітету архівів України, Центрального державного архіву зарубіжної україніки (далі – ЦДАЗУ) з переміщення та повернення архівної україніки, Державної служби з контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України.

Важливим напрямом дисципліни є практичні заняття, спрямовані на вироблення у студентів навичок роботи з інформацією, яка є специфічною для даного курсу. Це опрацювання за виділеними параметрами своєрідних баз даних: переліків архівів, які містять фонди документальної україніки у Канаді; переліків зібрань, які має Наукове товариство ім. Т. Шевченка в США; фонду 269 "Український музей у Празі" у ЦДАГО України; фондів, створених за кордоном та переміщених до ЦДАВО України. Це також пошук архівної україніки у Російському державному архіві давніх актів та Державному архіві Російської Федерації. Приділяється увага і аналізу сайту ЦДАЗУ. Тож практичні заняття унаочнюють заняття, даючи можливість студентам побачити назви окремих документів, справ, фондів, які зберігаються у різних сховищах різних країн світу, створюючи таким чином цілісну картину сучасного стану документальної україніки.

На сьогодні ще триває робота з вироблення оптимальної моделі співвідношення лекційних, семінарських та практичних занять, а також їхнього напов-

нення. Однак, уже можна стверджувати, що даний курс, з одного боку, орієнтований на поглиблення навичок роботи з масивами інформації за заданими параметрами, закріплюючи таким чином навички магістрів, отриманих за попередні роки навчання. З іншого, – дисципліна до певної міри спрямована і на світоглядний розвиток студентів, висвітлюючи причини, події та наслідки численних маніпуляцій з боку ряду держав, урядів, громад та просто українців, спрямованих на кардинально протилежні дії – від фізичного знищення документальної спадщини України до її примноження та збереження, і, як вищий рівень такої тенденції – намагання передати/повернути в Україну.

*О.А. Харусь
/г. Томск/*

РОЛЬ И МЕСТО КУРСА "ОРГАНИЗАЦИОННОЕ ПРОЕКТИРОВАНИЕ" В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СПЕЦИАЛИСТОВ СФЕРЫ ДОКУМЕНТАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ УПРАВЛЕНИЯ

Одним из основных видов профессиональной деятельности, подготовку к которым по направлению "034700 Документоведение и архивоведение" предусматривает утвержденный Министерством образования и науки РФ 28 октября 2009 года Федеральный государственный образовательный стандарт высшего профессионального образования, является деятельность проектная. Безусловно, способность решать соответствующие этому виду деятельности профессиональные задачи должна формироваться у студента на всем протяжении его обучения, в процессе освоения различных образовательных программ профессионального цикла. Вместе с тем, по-видимому, особую роль в этом плане призван играть курс, само название которого изначально предполагает именно такую целевую направленность – "Организационное проектирование".

Образовательный потенциал курса определяется двумя составляющими – его содержательным наполнением, с одной стороны, и методикой преподавания, с другой.

При определении содержания данной учебной дисциплины необходимо принимать во внимание различия в смысловом наполнении самого понятия "организационное проектирование", которые достаточно четко фиксируются как в исследовательской, так и в учебной литературе. На основе анализа и систематизации существующих в настоящее время трактовок можно обозначить два основных подхода в определении сущности оргпроектирования.

В широком смысле под оргпроектированием понимается комплекс работ по созданию и развитию предприятия, учреждения, фирмы, направленный на обеспечение соответствия между ключевыми элементами организации (структура, персонал, цели, технологии и т.п.) и ее стратегией, что в конечном счете приводит к повышению показателей эффективности. Учитывая же то обстоятельство, что любая организация представляет собой сложную систему и в ка-

честве приоритетного объекта проектных работ может быть избрана любая из ее подсистем, в столь широко трактуемом оргпроектировочном процессе принято выделять три направления:

1) техническое, в рамках которого проблематика оргпроектирования связана с организацией производства;

2) социальное, предусматривающее акцент на различные аспекты человеческого поведения;

3) управленческое, ориентированное на совершенствование системы менеджмента.

Очевидно, что именно третье направление в наибольшей степени коррелирует с содержанием профессиональной подготовки специалистов сферы документационного обеспечения управления (ДОУ). И именно суть этого направления находит отражение в определении содержания организационного проектирования в узком смысле. В данном случае под оргпроектированием понимается разработка проекта системы управления и её основных элементов в виде комплекса формализованных документов, описывающих информационные, функциональные и административные связи в структуре функциональных подсистем, должностных позиций и подразделений системы управления.

Проблематика, связанная с изучением методологических основ, методических приемов и технологии проектирования системы управления организации, и должна обеспечивать содержательное наполнение курса "Организационное проектирование" при подготовке специалистов сферы ДОУ. Такой подход позволяет, с одной стороны, конкретизировать направления проектной деятельности, выводя за ее рамки непрофильные для специалистов ДОУ варианты инжиниринга и социального проектирования, а с другой – не допускает чрезмерной локализации проектировочного пространства, которая чревата резким снижением качества профессиональной подготовки.

Таким образом, объектом изучения в рамках курса "Организационное проектирование" является система ДОУ как подсистема более глобальной системы управления, что предполагает учет ее взаимосвязи и взаимодействия со всеми другими подсистемами (технологической, организационной, нормативной, подсистемой управления персоналом и др.) и тем самым обеспечивает формирование необходимых будущим специалистам навыков системного и ситуационного мышления.

Методика преподавания курса определяется его ярко выраженной прикладной направленностью. При всей несомненной значимости освоения теоретических основ оргпроектировочного процесса, обеспечиваемого, в первую очередь, чтением лекций, особая роль отводится практическим и лабораторным занятиям, а также организации внеаудиторной работы студентов. При этом в соответствии с логикой компетентного подхода акцент смещается на широкое использование активных и интерактивных форм проведения занятий, в частности, таких, как организационно-деятельностные и деловые игры, анализ учебных кейсов, ситуационное моделирование и т.п. Лабораторные занятия предназначены для формирования прикладных навыков и умений в решении проектировочных задач (например, проектирование унифицированных форм

документов, моделирование состава и движения документации в аппарате управления, расчет штатной численности сотрудников службы ДОУ, определение организационных форм службы ДОУ на основе учета объема документооборота, рациональное распределение функций, обязанностей и ответственности между сотрудниками и проч.)

Наиболее адекватной содержанию и целевому назначению курса формой итогового контроля усвоения теоретических знаний и формирования практических навыков представляется подготовка и защита организационных проектов, подготовленных студентами в ходе прохождения учебно-производственной практики. В результате обеспечивается переход от анализа "условных", в той или иной мере имитирующих действительность ситуаций, и моделирования гипотетических вариантов решения выявленных по результатам этого анализа проблем к разработке конкретных проектов по рационализации системы ДОУ с учетом специфики реально функционирующей организации.

Наряду с отмеченными выше обстоятельствами, особое место курса "Организационное проектирование" в профессиональной подготовке специалистов обусловлено предоставляемыми им широкими возможностями для систематизации и актуализации знаний и навыков студентов, полученных в ходе освоения таких учебных дисциплин, как "Документоведение", "Организация и технология документационного обеспечения управления", "Архивоведение", "Кадровое дело-производство и архивы документов по личному составу", "Информационные технологии в ДОУ и архивном деле", "Основы менеджмента" и др. В этом плане значение данного курса не исчерпывается формированием профессиональных компетенций, предназначенных исключительно для проектных видов деятельности.

В целом, "Организационное проектирование" представляется целесообразным рассматривать не только как самостоятельную учебную дисциплину, но и как комплексный, междисциплинарный по своей сути предмет, позволяющий аккумулировать все знания и прикладные навыки, полученные в процессе профессиональной подготовки, и обеспечить их необходимую апробацию в виде подготовленного к защите оргпроекта.

О.А. Політова
/м. Київ/

ДИСЦИПЛІНА "ТЕОРІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТОКІВ" У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ

Особливістю сучасного розвитку суспільства є постійне зростання і накопичення інформації. Одним із факторів якісного забезпечення інформацією користувачів є ефективне використання накопичених людством знань у всіх сферах суспільної і виробничої діяльності. Інформаційні потоки відображають результати людської діяльності і максимально подібно моделюють її розвиток.

Метою навчальної дисципліни "Теорія інформаційних потоків" є формування у студентів теоретичних знань про сутність, властивості, особливості

структури, закономірності інформаційних потоків та надання практичних навичок, що необхідні в процесі аналітичної діяльності у сфері інформації.

Основними завданнями курсу є:

- ознайомлення з теоретичними та методологічними засадами вивчення інформаційних потоків;
- вивчення загальної структури документальних ресурсів інформаційних установ як бази для дослідження інформаційних потоків;
- висвітлення ролі галузевих інформаційних потоків у формуванні системи вторинної документальної інформації;
- формування практичних навичок дослідження інформаційних потоків.

Значна увага в процесі вивчення курсу приділяється семінарським і практичним заняттям, на яких студенти знайомляться із сучасними особливостями поширення інформаційних потоків в суспільстві, методами і засобами їх дослідження та можливостями використання дослідницьких результатів у прогнозуванні розвитку тієї чи іншої галузі людської діяльності.

Більшість практичних завдань спрямовано на процес пошуку, переробки та узагальнення студентами знань про інформаційні потоки різної тематики.

Пропонується декілька видів занять:

- 1) аналіз інформаційного потоку конкретної галузевої установи;
- 2) дослідження інформаційного потоку з певної теми;
- 3) вивчення галузевого інформаційного потоку за визначений хронологічний період.

У процесі засвоєння дисципліни у студентів формуються практичні навички, що вкрай необхідні для професійного орієнтування в інформаційних потоках:

- уміння формувати джерельну базу для вивчення будь-якого потоку інформації, тобто, пошуку ключового кола вторинних джерел, що відображають основний потік інформації;
- побудови інформаційних моделей проблеми;
- визначення інформаційної цінності документів в інформаційних потоках тощо.

Таким чином, опанування курсу "Теорії інформаційних потоків" у поєднанні з іншими спорідненими дисциплінами – "Аналітико-синтетична переробка інформації", "Інформаційні ресурси", "Інформаційно-аналітична діяльність" – надає реальну можливість студентам здобути ті теоретичні знання та практичні уміння, потрібні для фахівців інформаційної сфери.

КОНЦЕПЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ "ДОКУМЕНТАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УСТАНОВ" (З ПРАКТИЧНОГО ДОСВІДУ)

Курс "Документаційне забезпечення діяльності установ" – спеціальний навчальний курс, розроблений для студентів старших курсів, які навчаються за спеціальністю "Документознавство та інформаційна діяльність" і вже мають відповідну професійну підготовку. Цей курс становить сукупність наукових знань про документ і є складовою дисциплін документологічного циклу.

Для розроблення ефективної концепції навчальної дисципліни вважаємо за доцільне конкретизувати й уточнити її назву. Терміносполучення "документаційне забезпечення діяльності установ (ДЗДУ)" є похідним від більш відомої й почасти потрактованої терміносполуки "документаційне забезпечення управління (ДЗУ)", хоча документально не закріпленої (ні термінологічний стандарт ДСТУ 2732:2004, ні ДСТУ 4423-1:2005 не містять відповідного тлумачення). Попри строкатість і неоднозначність дефініцій ДЗУ, у колах зацікавлених науковців поступово формується раціональна, на наш погляд, думка щодо розмежування понять "ДЗУ", "діловодство", "керування документаційними процесами" і визначення ДЗУ як перехідного етапу від діловодства до керування документаційними процесами (М.В. Ларін, В.Т. Савицький).

Під документаційним забезпеченням управління розуміємо створення документованої інформаційної бази на різних носіях для використання управлінським апаратом у процесі реалізації його функцій. Відповідно "документаційне забезпечення діяльності установ" означає створення, використання, зберігання etc. документованої інформаційної бази на різних носіях будь-якого підприємства, організації, установи.

Поділяємо думку щодо неможливості ототожнення дисциплін "Діловодство" і "ДЗДУ", оскільки предметом першої є лише управлінські документи, а до предмета останньої мають входити й інші, специфічні для кожного конкретного підприємства документи, що в сукупності становлять документаційну інформаційну базу. І навряд чи є доцільним повторне вивчення у курсі "ДЗДУ" загальних вимог до оформлення управлінських документів, регламентованих ДСТУ 4361–2003.

Зважаючи на вищесказане, концепцію навчальної дисципліни "Документаційне забезпечення діяльності установ" вбачаємо у вивченні теоретико-методологічних та організаційно-правових засад документаційного забезпечення діяльності різних підприємств, установ, організацій, у тому числі інформаційних, а предметом дисципліни є документаційна інформаційна база різних підприємств, установ, організацій, у тому числі інформаційних. Оскільки пріоритетними для фахової підготовки документознавців залишаються інформаційні установи: музеї, архіви, бібліотеки і под. – документаційна база такого типу установ має бути детально опрацьована на лекційних і практичних заняттях.

Крім того, ключовим матеріалом, з яким працюють інформаційні установи, є документ у його широкому розумінні. Тому тут необхідний диференційований підхід до розмежування базового документа інформаційної установи, вивченням якого займаються такі науки, як архіво-, музеє-, бібліотекознавство, і супровідного (облікового, планово-звітнього, статистичного та ін.), що є предметом уже ДЗДУ.

Огляд документаційної бази інших підприємств пропонуємо робити на семінарських заняттях, застосовуючи актуальний інноваційний проблемно-пошуковий метод, що спонукає студентів до творчого мислення, розвиває в них пізнавальні здібності, готує до подальшої високопродуктивної праці. Студенти отримують завдання опрацювати теми, витяг із приблизного списку яких подаємо нижче, і підготувати доповідь-презентацію за обраним напрямком.

ПРИБЛИЗНИЙ ПЕРЕЛІК ТЕМ

ДЛЯ ОПРАЦЮВАННЯ НА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТТЯХ З ДИСЦИПЛІНИ "ДОКУМЕНТАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УСТАНОВ"

1. Документи на право інтелектуальної власності.
2. Документи в науковій діяльності.
3. Документаційне забезпечення функціонування підприємницьких структур.
4. Документи в банківській діяльності.
5. Документування у дипломатичній сфері.
6. Документи в рекламній діяльності.
7. Документи у видавничій діяльності.
8. Документи, що утворюються в процесі діяльності вищих навчальних закладів.
9. Документація, що утворюється в установах Державної митної служби України.
10. Документаційне забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.
11. Упорядкування документів обов'язкового державного пенсійного страхування в районних і міських відділах Пенсійного фонду України.
12. Документаційне забезпечення діяльності органів Державної податкової інспекції.
13. Документи, що утворюються в процесі діяльності органів внутрішніх справ, підприємств, установ, організацій системи МВС України.
14. Документи відділів реєстрації актів цивільного стану.
15. Документація нотаріальних контор.

З метою закріплення умінь і навичок, отриманих студентами у ході вивчення дисципліни "Основи наукових досліджень", пропонуємо роботу в парах, що припускає попереднє ознайомлення студента з напрацюваннями одного з членів пари і підготовку рецензії на його доповідь з подальшим оголошенням її в аудиторії. Досвід роботи свідчить про високу науково-методичну і навчальну ефективність обраного методу роботи. По-перше, матеріал, самостійно опрацьований для семінару, може стати темою дипломної роботи, по-друге, виробляються навички критичного мислення, по-третє, відбувається розширення

професійного світогляду, що сприятиме в подальшому виборі місця роботи. Паралельно удосконалюються мовленнєві, ораторські здібності, формується мовна й мовленнєво-комунікативна компетенція особистості, що є для майбутнього фахівця не менш важливим показником, ніж суто професійна підготовка.

Сьогодні приємно констатувати появу на вітчизняних теренах наукового продукту, виконаного у пропонованому нами руслі, тобто присвяченого розкриттю особливостей документаційного забезпечення функціонування різних установ (органів державної влади і місцевого самоврядування, вищих навчальних закладів, підприємницьких структур, дипломатичної сфери) (див. праці В.Т. Савицького (2005 р., 2008 р.), Ю.І. Палехи (2010 р.)). Отже, перші кроки в напрямку продуктивного поступу документознавчої науки вже зроблено. Сподіваємося на подальші об'єднані зусилля науковців, викладачів-практиків та інших зацікавлених осіб, спрямовані на удосконалення навчально-професійної підготовки фахівців у галузі документознавства та інформаційної діяльності.

*С.В.Аверина,
Н.Р.Барабанова,
Е.В.Олефир
/г. Одесса/*

СОЗДАНИЕ УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОГО КОМПЛЕКСА (УМК) ПО ДИСЦИПЛИНЕ "ТЕОРИЯ КОММУНИКАЦИИ" ДЛЯ СТУДЕНТОВ-ДОКУМЕНТОВЕДОВ

На сегодняшний день из трёх основных моделей развития гуманитарного образования – технократической, гуманитарной и основанной на комплексном сочетании традиционных и инновационных технологий и приемов – наиболее прогрессивной считается последняя.

Глобальная педагогическая цель внедрения любой модели – развитие аналитических и творческих способностей обучающегося, а практическая задача – формирование умений и навыков работы с текстом.

Содержание учебно-методического комплекса (УМК), созданного авторами данной статьи, обеспечивает реализацию следующих педагогических целей: демонстрацию учебного материала; тренинг в определенной области; тестирование и диагностику в целях контроля над ходом процесса обучения; собственно обучение.

Комплекс адресован студентам-документоведам очной и заочной форм обучения, всем желающим получить знания по дисциплине "Теория коммуникации".

Мы рассматриваем электронную версию настоящего комплекса как обучающую информационную среду, которая является органическим продолжением традиционных методов обучения, построенных на книге и конспекте.

На современном этапе развития образования одним из способов активизации учебной деятельности обучаемых является внедрение в образовательный

процесс электронных образовательных ресурсов, например, электронных учебных пособий (ЭУП), которые позволяют обогатить учебный процесс и делают его более интересным и привлекательным.

Технологическое решение ЭУП в общем виде следующее. Страница сначала разбивается на два вертикальных фрейма. Левый фрейм занимает 25% экрана и содержит удобное меню, состоящее из одиннадцати кнопок навигации, которые представляют собой ссылки на разделы ЭУП. Правый фрейм является рабочей областью. Здесь выводится текст разделов. Структура УМК представляет собой набор следующих компонентов:

1. Содержательно-информационные блоки дисциплины.
2. Авторские учебные пособия.
3. Современные учебные пособия по дисциплине.
4. Статьи по тематике Теории коммуникации.
5. Рекламно-информационные материалы.
6. Словарь терминов.
7. Перечень источников информации.
8. Тестовые задания к темам содержательно-информационных блоков.
9. Критерии оценки уровня знаний студентов.
10. Вопросы для коллоквиума.
11. Темы курсовых работ.

Структура ЭУП определяется тем, что, в основном, электронные пособия используются для организации самостоятельной работы студентов и должны четко определять, какие именно разделы и в какой последовательности изучаются и как они взаимосвязаны между собой. При этом последовательность изучаемого материала такова: теоретическая часть, практическая, контрольные задания, демонстрации и материалы для дополнительного образования.

ЭУП обеспечивает:

- быстрый и полный доступ к любой информации в гипертекстовом режиме;
- организацию изучения предмета на практических занятиях под руководством преподавателя;
- помощь студентам в организации самостоятельной работы;
- возможность выполнения заданий, реализуемых за счет применения ПК.

В составе обучающего модуля мы выделяем следующие структурные элементы:

- информационный блок, в котором содержится структурированный теоретический материал и методические указания по его усвоению и передаче;
- исполнительский блок, содержащий банк учебных заданий;
- контролирующий блок, содержащий контрольные тесты и задания 4-х уровней сложности. Электронное пособие по курсу "Теория коммуникации" создано с помощью гипертекстовых систем. Благодаря этому оно представляет собой программу, которая помогает пользователю легко ориентироваться, найти нужную информацию, глубоко изучить материал, ознакомиться подробно с интересующими или необходимыми темами.

Предлагаемое пособие представляет собой электронный текст, оглавление которого является системой быстрого перехода на разделы и главы учебника.

Кажда електронна сторінка доповнена графічними, функціями пролистувати "вперед-назад" і "возврат к оглавлению".

Для ефективної роботи в електронній системі навчання, вне зависимости от задачи, особе значення приймають методи візуалізації вихідних даних, проміжних результатів обробки, забезпечуючих єдину форму представлення поточної і кінцевої інформації. Слід зауважити, що при всій складності створення ЕУП, керуючі елементи інтерфейсу зручні і помітні, разом з тим вони не відволікають від основного змісту. Навігаційні засоби електронного підручника присутні на всіх сторінках. Фактично, електронний підручник – це Web-ресурс, який можна використовувати як в глобальній, так і в локальній мережі або на компакт-дискі.

В результаті впровадження розробленого навчально-методичного комплексу базових навчальних матеріалів очікується підвищення якості і швидкості навчання студентами дисципліни "Теорія комунікації", зменшення навантаження викладачів, можливість мобільного входу в зміст Комплексу найновішої інформації по вивченню предмету.

*О.В. Попчук
/м. Рівне/*

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ЗАХОДІВ" ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ

Сьогодні важливу роль в діяльності будь-якої установи відіграє організація та проведення представницьких заходів. Як правило, організація та проведення подібних заходів обов'язково супроводжується інформаційним забезпеченням та потребує документальної фіксації. Тому документознавці повинні чітко знати не лише особливості процесу документування, а й специфіку організації та проведення різних типів представницьких заходів.

Основною метою навчальної дисципліни "Організація представницьких заходів" є надання майбутнім документознавцям уявлення про сутність та значення різних типів представницьких заходів, а також формування знань, умінь та навичок щодо їх підготовки, проведення та документування.

Завданнями даної навчальної дисципліни є:

- ознайомити з різними типами представницьких заходів та специфікою їх проведення;
- сформувати знання, уміння та навички щодо підготовки інформаційного супроводу та документування організації та проведення представницьких заходів;
- поглибити уміння працювати у колективі та з колективом;
- сприяти формуванню комунікативної, інформаційної та моральної культури;
- стимулювати розумову діяльність, інтелектуальну активність, самостійність та ініціативність майбутніх фахівців.

За результатами вивчення дисципліни "Організація представницьких заходів" студенти повинні знати:

- роль та значення представницьких заходів в діяльності організації, фірми, підприємства, установи;
- схеми та методи проведення представницьких заходів;
- особливості підготовки виступу як важливого елемента презентаційних заходів;
- засоби та прийоми взаємодії з аудиторією;
- специфіку підготовки та оформлення прес-релізу як засобу спілкування з журналістами.

Опанування теоретичних основ організації представницьких заходів створює передумови для формування у студентів певних вмінь та навичок:

- використання спеціальних форм публік рілейшнз (прийомів, презентацій, виставок);
- складання програм та сценаріїв спеціальних подій;
- ділового спілкування під час підготовки та проведення відповідних представницьких заходів;
- самостійного прийняття рішень щодо використання методів підготовки представницьких заходів.

Структура навчальної дисципліни обумовлена вищевказаними завданнями і складається з двох змістовних модулів:

1. Загальні вимоги до організації представницьких заходів. Специфіка презентаційних та демонстраційних подій.
2. Організація та проведення інформаційних, дозвіллевих та благодійницьких заходів.

Слід зазначити, що особливу роль при вивченні данної дисципліни відіграють практичні заняття, організовані у формі ділових ігор. Зміст таких занять передбачає:

- ознайомлення з метою та умовами гри, розподіл ролей серед всіх студентів академічної групи, отримання індивідуальних та групових завдань (установок та ситуацій);
- підготовку відповідних документів, необхідних для організації та проведення заходу, інформаційного супроводу;
- підготовку приміщення, технічних засобів тощо;
- аналіз викладачем проведеної гри, поведінки та активності студентів, їхніх помилок та вдалих рішень.

Наш досвід з викладання курсу "Організація представницьких заходів" засвідчує, що подібні заняття викликають помітний інтерес, який позначається на якості підготовки до них усіх студентів академічної групи. У ході проведення таких ділових ігор студенти закріплюють теоретичні знання та одержують практичні навички щодо підготовки інформаційного супроводу представницьких заходів. В результаті проведення подібних занять у студентів формуються уміння взаємодіяти з аудиторією, використовуючи різні засоби та прийоми. Майбутні фахівці отримують практику живого спілкування під час підготовки та проведення відповідних представницьких заходів; досягають вищого рівня

самостійності у прийнятті рішень щодо використання схем та методів підготовки представницьких заходів. Студенти у процесі гри вчаться аналізувати і систематизувати матеріал, виділяти в ньому головне, оцінювати різні варіанти розв'язання проблеми і вибирати найкращі з них. Ділова гра вимагає від учасників інтеграції знань з різних дисциплін і прийняття комплексного рішення.

Н.А. Шайтанова
/г. Казань/

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОБИЛЬНОСТИ СПЕЦИАЛИСТА В СИСТЕМЕ НЕПРЕРЫВНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Принципиально важным в условиях инновационной экономики становится формирование готовности к профессиональной мобильности, которая понимается нами как возможность и способность успешно переключаться на другую деятельность или менять вид труда. Профессиональная мобильность предполагает владение системой обобщенных профессиональных приемов и умение эффективно их применять для выполнения каких-либо заданий в смежных отраслях производства и сравнительно легко переходить от одной деятельности к другой.

Профессиональная мобильность предполагает также высокий уровень обобщенных профессиональных знаний, готовность к оперативному отбору и реализации оптимальных способов выполнения различных заданий в области своей профессии.

Профессиональная мобильность рассматривается многими учеными и как качество личности и как процесс, т.е. имеет двусторонний характер. Человек может быть мобильным, если он обладает определенными личностными и профессиональными качествами, но его мобильность может проявляться только в деятельности и говорить о степени и уровне мобильности человека следует только при условии ее реализации в деятельности.

Понятие профессиональной мобильности специалиста определяется не только его способностью менять свою профессию, место и род деятельности, но и умением принимать самостоятельные и нестандартные решения, направленные на повышение уровня своего профессионализма, а так же способностью быстро осваивать новую образовательную, профессиональную и социальную и национальную среду. В связи с этим можно выделить основные задачи профессионального образования в условиях его глобализации и модернизации:

- важнейшая функция образования – подготавливать специалистов, способных легко обучаться, быстро приспосабливаться к меняющимся условиям и содержанию профессиональной деятельности, заинтересованных в своем непрерывном образовании и совершенствовании;

- образование должно сформировать у будущего специалиста такие личностные способности, которые позволили бы ему самостоятельно ориентироваться в профессиональном мире и выстраивать вектор своего карьерного роста.

Становление профессиональной мобильности специалиста происходит через развитие определенных компетенций:

- социально – коммуникативные компетенции, обеспечивающие готовность будущего специалиста к социализации в современном обществе, к работе с новыми информационными технологиями, к осуществлению своей профессиональной деятельности в различных группах людей, адаптироваться к новым ситуациям;

- образовательные компетенции, обеспечивающие готовность будущего специалиста к научному, системному познанию мира, к овладению навыками самостоятельного освоения знаний и повышения квалификации или смене профессии, к самосовершенствованию, к самообразованию;

- общенаучные компетенции, обеспечивающие высокий уровень базовых общих знаний и по профилю специальности, способность адаптироваться к изменениям содержания социальной и профессиональной деятельности;

- ценностно–смысловые и общекультурные компетенции, обеспечивающие успешность ценностно – смысловой ориентации специалиста в мире, готовность и стремление познать и совершенствовать самого себя, готовность будущего специалиста к общественно- одобряемой продуктивной деятельности и способствует осознанию необходимости непрерывного самообразования, постоянной мотивации к обучению на протяжении всей жизни, определению ценностей, необходимых для того, чтобы жить в условиях сложного демократического общества, овладение высоким уровнем педагогической культуры.

Данные компетенции являются основной составляющей профессиональной мобильности специалиста.

В условиях быстро меняющейся обстановки в обществе специалист должен обладать рядом качеств, которые выступают на первый план: креативность мышления и быстрота принятия решений, способность к частой обучаемости и умение приспосабливаться к новым обстоятельствам, умение отслеживать и правильно оценивать состояние окружающего пространства. Высокая степень адаптивности характеризует мобильного специалиста, т.е. специалиста, способного решать разнообразные задачи без психологического ущерба для себя. Современное образование призвано помочь молодежи быть устойчивым к изменениям и быть способной к реактивной адаптации, на основе обучения и самообучения.

Еще одной составляющей профессиональной мобильности специалиста выступает его готовность к переменам. Именно от степени готовности специалиста к переменам он принимает решения о смене места работы, профессии. Желание меняться и совершенствоваться означает, что человек готов внести существенные изменения в свою жизнь и профессиональную деятельность без чьего-либо вмешательства.

Следующей составляющей профессиональной мобильности является активность личности. Профессиональное и личностное становление обучающегося в вузе осуществляется посредством его собственной активности. При этом активность выражается и как работа над преобразованием себя, так и над преобразованием окружающей действительности.

По мнению М.Л. Соколовой [3], активность проявляется в способности ставить достижимые цели, реализовывать свою программу, несмотря на обстоятельства, препятствующие достижению цели. Социальная активность специалиста в обществе измеряется степенью его сознательного участия в общественной жизни. Формирование и проявление активной жизненной позиции личности связано с развитием ее творческого потенциала. Активность личности закладывается в основу личности на ранних этапах жизни и корректируется на протяжении всей сознательной деятельности.

Профессиональная мобильность реализуется личностью только по ее собственному стремлению и интересам. Соответственно, проявление мобильности личности есть всегда проявление ее активности.

Формирование активного типа личности есть одно из условий проявления мобильности специалиста и его дальнейшего включения в профессиональную деятельность.

Именно система непрерывного профессионального образования обеспечивает подготовку высококвалифицированного, конкурентоспособного, мобильного, многопрофильного специалиста, способного к быстрой адаптации к изменяющимся социально-экономическим условиям.

И.И. Макеева
/г. Днепрпетровск/

ОРГАНИЗАЦИЯ ВНУТРИБИБЛИОТЕЧНОЙ СИСТЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ СОТРУДНИКОВ БИБЛИОТЕК ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ (НА ПРИМЕРЕ РАБОТЫ МАСТЕР-КЛАССОВ ПРИ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКЕ ДНЕПРОПЕТРОВСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. О. ГОНЧАРА)

Кадровый состав библиотек вузов сегодня очень разнообразен. Наряду с сотрудниками со специальным образованием в библиотеках работают и те, кто не имеет библиотечного диплома – это собственные выпускники, поскольку научная библиотека нуждается в специалистах-отраслевиках.

Такое положение, с одной стороны, определяется неблагоприятной обстановкой на рынке труда, а с другой – возможностью для людей с иным образованием реализовать свой потенциал именно в библиотеках.

Цель системы повышения квалификации (СПК) сотрудников библиотек вузов – обеспечить соответствие уровня квалификации работников современным требованиям выполнения библиотечно-библиографических процессов путем непрерывности обучения.

Основные функции обучения, подготовки и переподготовки работников библиотек вузов: социальная (формирование всесторонне развитой личности), экономическая (расширенная квалификация работника библиотеки), образовательная (повышение уровня знаний по всем отраслям, не только профессиональных), стимулирующая или организационная (сознательное применение полученных знаний для улучшения качества работы библиотеки).

Широкое распространение системы повышения квалификации библиотечных кадров для библиотек вузов не означает, что этот процесс развивается по восходящей и на его пути не существует преград. Главная проблема – это недофинансирование библиотек.

В этом вопросе международное библиотечное сообщество занимает четко выраженную позицию: для повышения квалификации и подготовки кадров рекомендовано выделять от 0,5% до 1% общего бюджета библиотеки.

Отсюда вытекает и следующая проблема – отсутствие моральной и материальной заинтересованности каждого библиотечного работника в профессиональном росте, потребности в специальном образовании, если его нет.

Переход к внутрибиблиотечной СПК работников библиотек вузов позволит снять своеобразное отчуждение процесса обучения работников от специфических потребностей библиотеки, то есть осуществлять его целенаправленно, предметно и содержательно, превратить методическую работу в библиотеке в целостную систему непрерывного дополнительного профессионального роста библиотечных кадров.

Наконец, внутрибиблиотечная СПК имеет бесспорно один из самых значительных аргументов, она дает возможность видеть конкретный результат обучения, а также практически не требует больших финансовых затрат, более экономична.

Примером внутрибиблиотечной СПК библиотекарей вузов могут служить занятия в Мастер – классах при Научной библиотеке ДНУ.

Ежегодно в сентябре в библиотеке начинают свою работу Мастер-классы. Основной состав слушателей – это вновь поступившие на работу сотрудники. Первое занятие мы проводим экскурсией по библиотеке, с посещением всех отделов, знакомим библиотекарей-новичков с историей библиотеки, с историей библиотечной профессии.

Последующие занятия посвящены определенному участку работы библиотеки и проходят непосредственно в отделах. Занятия проводят ведущие специалисты нашей библиотеки, как правило, заведующие отделами. Обучение мы проводим раз в месяц. Еще одно преимущество для проведения занятий в санитарный день – мы привлекаем к занятиям библиотекарей наших филиалов, которые расположены на факультетах университета, в учебных корпусах.

В июне мы заканчиваем обучение начинающих библиотекарей итоговым занятием – защитой рефератов, которые подготавливают слушатели.

Выводы.

Реорганизация системы повышения квалификации сотрудников библиотек ВУЗов Украины позволит реализовать потребность в координации, организации и функционировании переподготовки и повышении квалификации библиотечных кадров, приобрести качественно новые профессиональные знания и практические умения из смежных видов деятельности. Такое образование будет способствовать социальной адаптации библиотечных работников в сложной экономической ситуации в государстве, предоставит определенную социальную поддержку и гарантии при структурных изменениях в библиотечных процессах, поможет в работе с новыми технологиями.

КНИГОЗНАВСТВО. БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО. ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

Н. І. Черниш
/м.Львів/

НЕЗДІЙСНЕНЕ ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ (1930-1934 РР.)

Особливе місце в системі українського книговидання займає енциклопедичне. Загальноновизнано, що саме енциклопедія є свідченням зрілості нації і створюється на етапі її найвищого злету. Однак, ретельно вивчаючи багатий, хоча й суперечливий досвід другої половини ХХ ст., коли українські енциклопедії стрімко увійшли до кола авторитетних європейських довідкових праць, дослідники необгрунтовано оминають увагою першу половину ХХ ст. Водночас саме цей історичний період засвідчує, що через несприятливі, почасти навіть трагічні суспільно-політичні обставини вітчизняні енциклопедії стали складовою національної науки і культури порівняно пізно.

Важливим періодом для української культури став кінець 20-х – початок 30-х років ХХ ст., коли більшовицька верхівка змушена була йти на суттєві поступки у питаннях національного життя. З українізацією відбулися помітні зрушення у піднесенні культурно-освітнього рівня населення: на тлі ліквідації неписьменності, розширення мережі освітніх закладів зростали потреби у відомостях про свою культуру, історію, видатних діячів. І, хоча суспільно-політичне життя тогочасної України аж ніяк не можна вважати однозначним, все ж науковці, видавці, громадськість скористалися відносно сприятливими обставинами для розгортання роботи зі створення та видання багатотомної української енциклопедії.

Наприкінці 1929 р. Президія Всеукраїнської Академії наук запропонувала своїм відділам подати пропозиції щодо змісту, структури й обсягу майбутньої Української Радянської Енциклопедії (УРЕ), рішення про підготовку якої ухвалив Х з'їзд КП(б) України у листопаді 1927 р. З метою науково-методичної підготовки такої праці у 1930 р. у Харкові було засновано "Акційне товариство видавництва УРЕ", та сформовано редакційну колегію УРЕ, до складу якої увійшли М. Скрипник (голова), С. Косіор, В. Затонський (головний редактор у 1933-1934 рр.), П. Любченко, А. Річицький, О. Шліхтер, Й. Якір, В. Чубар, А. Хвиля, А. Геттлер, створено робочий орган – редакційне бюро, що опікувалося поточними проблемами. До складу редакції також входили: плановий відділ (з двома підвідділами – словника та обліку й комплектування); контрольний відділ; технічна редакція; бібліотека, укомплектована різноманітною енциклопедичною літературою з інших країн; окремі видавничі служби (коректорат,

машбюро). Редакційно-методичною підготовкою матеріалів займалися наукові відділи: історії і сучасної політики; економіки; філософії і педагогіки; природознавства і точних наук; літератури, мистецтва і мовознавства; права і радянського будівництва; техніки; географії; військової справи. Враховуючи змістові особливості УРЕ, крім спеціалізованих, було створено також й відділ національного питання, що мав на меті надати виданню національного характеру (певна річ, у "дозволенних" радянською ідеологією межах).

Хоча початково випуск нової енциклопедії планували здійснити у 50-ти томах накладом 30 тис. примірників та завершити у вересні 1939 р., деякі організаційні проблеми та принципові негаразди (передусім тотальний контроль за усіма видавничими справами, що його здійснювали партійні органи, численні перехресні перевірки попередньо підготовлених науковцями матеріалів, а також відсутність належного науково-методичного досвіду) позначилися на термінах опрацювання статей навіть першого тому. Так, якщо на засіданні правління УРЕ у вересні 1931 р. обсяг початкового тому довідника (літери А, Б, В) було затверджено у 27 друкованих аркушів, а терміни опрацювання словника передбачались з листопада 1930 р. до лютого 1931 р., підготовка остаточного варіанту статей мусила тривати до середини червня того ж року, а вихід у світ – у січні 1932 р., то вже на початку 1931 р. ці строки довелося скорегувати, адже колектив редакції не встигав здійснювати усі необхідні підготовчі та редакційно-видавничі процеси. Випуск УРЕ було відтерміновано до березня 1932 р. Реалії роботи видавничого осередку вплинули і на зміни загального обсягу енциклопедії: його було скорочено до 40 томів, хоча до 30 друкованих аркушів зріс обсяг тому, а також наклад – 35 тис. примірників.

Колектив УРЕ надзвичайно наполегливо працював над вирішенням загальних організаційних та науково-методичних завдань, що зазвичай постають перед видавцями універсальних енциклопедій. Передусім йдеться про формування словника повного переліку назв матеріалів, що увійдуть до довідника. Було ухвалено, що майже 50 % майбутніх статей складатимуть терміни, запозичені з тогочасних радянських та "приступних" зарубіжних енциклопедій; інші цінні матеріали у вигляді карток надійшли з комісії Всеукраїнської Академії наук (передусім Комісії для складання "Енциклопедичного словника", Постійної комісії для складання біографічного словника діячів України). Науковими редакторами УРЕ були підготовлені й необхідні для результативної роботи методичні матеріали – "Інструкція для авторів, редакторів відділів" (проф. В. Шостенко), "Реєстр скорочень та символів, бібліографічних стандартів" (проф. Л. Кленович). З урахуванням європейських традицій енциклопедичної справи вирішувались проблеми правопису іншомовних слів, власних назв, зокрема географічних.

Про поточні редакційні справи громадськість оперативно інформував "Бюлетень УРЕ", який видавали у Харкові у 1931-1932 рр. (світ побачили лише три випуски).

За час діяльності енциклопедичного осередку до організаційно-творчої роботи складання словників, написання та редакційного опрацювання статей були залучені провідні науково-дослідні установи, творчі організації України,

талановиті діячі національної науки й культури. Свою принципову позицію як головного редактора щодо тематичного спрямування і змістового наповнення видання М. Скрипник виклав на засіданні редакційного бюро УРЕ 4 грудня 1930 р.: "Це буде перша українська, перша велика і перша радянська енциклопедія. Треба зробити цю енциклопедію зняряддям обслуговування цілої культури нашої, у тім і в справі україніки". Паралельно з підготовкою універсальної енциклопедії проводились і науково-методичні заходи по укладанню короткого однотомного енциклопедичного словника, який розглядали не як скорочений додаток до УРЕ, а як цілком самостійне, окреме видання.

Робота редакційно-видавничого колективу УРЕ весь час перебувала під постійним і суворим контролем ЦК КП(б) України. Починаючи з середини 1933 р., діяльність енциклопедистів неодноразово підпадала під різку критику, в світлі якої підготовлені до друку статті вилучали з видання або повертали на доробку.

Не витримавши цькування та навалного шельмування, не в змозі протистояти безпідставним, надуманим звинуваченням щодо "націонал-ухильництва", "браку більшовицької пильності" та зв'язків з "буржуазно-націоналістичними елементами", на початку червня 1933 р. пішов з життя головний редактор УРЕ М. Скрипник. На підставі сфабрикованих справ каральні органи заарештували, а згодом розстріляли професора О. Бадана (Яворенка) (завідуючого сектором чужомовних словників УРЕ в 1930-1933 рр.), професора, член-кореспондента АН УРСР М. Орлова (редактора підвідділу точних наук у 1931-1933 рр.), професора, публіциста і перекладача А. Річицького (заступника головного редактора в 1930-1933 рр.). Також пізніше, у 1938 р., був розстріляний академік АН УРСР В. Затонський, що після смерті М. Скрипника обійняв посаду головного редактора видання. Чимало інших працівників УРЕ були засуджені і заслані до виправно-трудоових таборів.

На початку листопада 1934 р. Політбюро ЦК КП (б) України ухвалило постанову, в якій остаточно було вирішено долю УРЕ: "У зв'язку з потребою корінної перевірки матеріалів, що їх підготовляв минулий склад робітників УРЕ, – на рік припинити роботу по випуску томів УРЕ. Апарат УРЕ розпустити. Матеріали і майно УРЕ передати Наркомпросу". Насувалась пора "розстріляного відродження", коли у центрі України і на місцях згорталася українізація, активізувались ганебні фальсифіковані кампанії боротьби з "українським буржуазним націоналізмом", наростала нетерпимість до інакомислення. На тлі тогочасних негативних суспільно-політичних реалій українського життя наприкінці 1934 р. роботу по створенню та виданню УРЕ було припинено, редакцію ліквідовано. Зникли і досі не знайдені численні важливі документи: матеріали першого тому новоствореної енциклопедії, підготовлені до друку редакційні статті інших томів, архівні документи, картотеки, фотоілюстрації, "Бюлетені УРЕ", рекламно-інформаційні видання, фактично все, дотичне до діяльності видавничого осередку. Видання УРЕ 1930-1934 рр. так і залишилось в історії національної енциклопедичної справи нездійсненим проектом.

СУЧАСНЕ ВИДАВНИЧЕ КНИГОРОЗПОВСЮДЖЕННЯ УКРАЇНИ

В книжковій справі України розподіл товарів починається від видавництва, які постачають на ринок друковану продукцію. В 2009 році в Україні видано 2249 друкованих одиниць тиражем 48 млн. 514 тис. прим. [1]. Така кількість книжок, на жаль, не забезпечує ні духовних, ні освітніх потреб українського суспільства. На книжковому ринку України – книги, що видані в Україні, становлять 120 млн.\$, а завезені з Росії – 400 млн.\$ [2].

Нині відомі основні форми книготорговельної діяльності, що використовуються видавництвами України:

- сталі зв'язки з постійними партнерами – роздрібними книготорговельними мережами чи підприємствами. Сучасний стан роздрібною книжковою торгівлі в Україні не відповідає вимогам ні виробників, ні споживачів книжкових товарів;

- власні гуртові підприємства; гуртові структури. Вони можуть належати одному видавництву чи кільком, працювати лише з продукцією підприємства, що створило її, чи поширювати продукцію і інших видавництв;

- випадкові гуртові підприємства. Гуртова ланка не отримала необхідного розвитку в Україні. Ефективність посередницької діяльності гуртових книготорговельних підприємств полягає в тому, що вони переймають у видавництв функції розподілу, виконуючи їх на більш високому професійному рівні. Для цього вони повинні надавати послуги роздрібним книготорговельним підприємствам у ширшому обсязі та за помірними цінами. Тому доцільне відкриття гуртових підприємств, що надають не лише обмежений набір послуг, а й таких, що надають повний набір послуг (зберігання товарів, контроль запасів, обробка замовлень клієнтів, транспортування, кредитування). Слід відзначити, що невеликі і середні видавництва намагаються не вкладати кошти у розвиток та підтримку власних гуртових посередницьких структур, зосереджуючи свою увагу на головній діяльності – виданні книг.

Великі видавництва змушені для розвитку своєї виробничої діяльності займатися створенням власних торговельних структур.

- дрібногуртові покупці чи послуги дилерів;

- книгопосилкова торгівля;

- власна роздрібна мережа – книгарні видавництв, що здійснюють роздрібний та дрібнороздрібний продаж;

- відділи реалізації, збуту чи торговельні відділи видавництв, що здійснюють виконання гуртових та дрібногуртових замовлень торговельної мережі;

- книжкові клуби, що продають книги за каталогами та поштою, зокрема, Харківський "Клуб сімейного дозвілля", власником якого є величезний німецький концерн маталопродукції, хімії та книготорговельної й видавничої справи;

- продаж на ярмарках – Форум видавців у Львові (деякі видавці продають на ньому 30-40% тих накладів, книжок, що вони видають протягом року), "Світ книги" у Харкові, "Книжковий світ" у Києві та весняний київський книжковий ярмарок. Більшість видавців їдуть на ярмарки для того, щоб продати якомога більше книжок.

У країнах Західної Європи книготорговці замовляють книги у видавців. Для урізноманітнення асортименту підтримуються взаємозв'язки з багатьма видавництвами. Книготорговці замовляють значні партії, щоб отриманим прибутком не ділитися з гуртовим книготорговцем, маючи при цьому право повернути нереалізовані видання.

Книготорговці можуть здійснити попередню оплату. Тоді, у випадку несвоєчасного збуту, нерозпродані книги можна поміняти на інші за тією ж ціною. Видавці можуть і відтермінувати оплату книг на певний термін або ж згодитися на плату після реалізації.

Продаж книг видавництвами у Західній Європі здійснюється і через об'єднання гуртово-роздрібною торгівлі, так звані книготорговельні ланцюги, які спираються на мережу роздрібною торгівлі.

Західноєвропейські видавництва широко застосовують продаж книг через книжкові клуби, які створюються ними за тематичним, віковим (дитячі чи для дорослих читачів), професійними принципами. Вони використовують такі методи роботи: аукціони, книжкові крамниці, які транслюють по телебаченню з відповідною системою замовлення, попередня широка реклама книг, запланованих до друку, серійність, опитування споживачів. Згуртовуючи читачів, маючи їхні замовлення, видавництво менше помиляється в плануванні асортименту. Клуби забезпечують тих читачів, які не мають доступу до книги з певних причин і намагаються, щоб книги, що вони поширюють, були дешевшими, ніж в магазині. Контакт абонентів клубу відбувається за допомогою бланків замовлення та каталогів, за якими замовляються потрібні їм книги.

Вихід з кризового стану в Україні неможливий без піднесення сфер, у тому числі книговидавничої, що позитивно впливають на духовний та емоційний стан людини. Навіть за відсутності коштів доцільно спрямувати зусилля владних структур на створення законодавчих та податкових умов для розвитку книжкової сфери, в тому числі книговидання на власній базі.

Література

1. Друк України (2009): статистичний збірник / уклад. С. Буряк. – К.: Книжкова палата України, 2010. – 116с.
2. Афонін О. Державна справа: українській книжці потрібно надати статус стратегічного продукту/ О. Афонін // Український тиждень. – 2009. – №38. –С.32.

*О.М. Уржумова,
Р.С. Сахаренкова
/г. Краснодар/*

КРЕАТИВ В РЕКЛАМЕ И ПРОПАГАНДЕ КНИЖНОЙ ПРОДУКЦИИ

Книга, являясь конкурентом Интернету, а также мультимедиа-ресурсам, нуждается в необычных рекламных идеях. Успех же креативного товара, как и любого другого товара или услуги, основан на удовлетворении потребительских ожиданий, эмоциональных, духовных, эстетических потребностей, зависящих от точки зрения и системы ценностей потребительской аудитории. Креатив в книжном бизнесе помогает продавать, вызывая, на некоторое время, изменение состояния сознания у потребителя товаров и услуг. Чем дольше сохраняется это состояние, тем сильнее у человека желание совершить покупку книги. Именно поэтому так важен в книжном бизнесе творческий подход. Качественный копирайт является одним из условий успешного продвижения компании на рынке. Он способен выделить издательскую (книготорговую) фирму среди конкурентов, сообщить потребителю об уникальности товарного предложения и методично нарабатывать капитализацию бренда. Кроме того, реклама книжной продукции в ряде случаев преследует некоторые специфические цели, в частности, пропаганду чтения.

Вследствие этого представляется актуальным анализ форм и методов эффективного продвижения книг к потребителям посредством рекламы. Проблемы использования в практической деятельности издательских и книготорговых предприятий теоретических разработок в области пропаганды и рекламы книги поднимаются на страницах периодических изданий, обслуживающих книжный рынок России: "Книжная индустрия", "Книжное обозрение", "Книжное дело" и др.

Анализ рекламных идей, использованных в книжном бизнесе за рубежом, показал, что креативные стратегии представлены огромным многообразием. Например, реклама румынского министерства культуры, направленная на повышение интереса к чтению. В 2009 году была создана серия принтов, которые печатались на первых полосах популярных газет, в разделах "Самые горячие новости", а также анонсировались по ТВ-каналам.

А пражская сеть книжных магазинов More&More в 2009 году привлекла на свою сторону знаменитых супергероев комиксов, чтобы продемонстрировать детям всю важность чтения книг.

Не менее оригинальна реклама книг в магазине Casa de Livros (Бразилия). На принтах изображены графики уничтожения Земли и предложение, пока не поздно, покупать книги в магазине Casa de Livros.

По нашему мнению, очень интересна социальная кампания, проводимая Ассоциацией библиотекарей Чешской республики "Прочитай, пока до нее не доберется Голливуд" ("Read It Before Hollywood Does"). Ее идея заключается в том, что большинство бестселлеров, которые можно увидеть на полках книжных магазинов, рано или поздно становятся фильмами. Массовая культура по-

звонит прикоснуться к великим произведениям даже неискушенному зрителю-читателю. Это хорошо, но лишь в том случае, когда режиссер не искажает истинного сюжета и смысла. И поэтому, опасаясь вредного влияния массовой культуры, Ассоциация выпустила постеры, которые ярко иллюстрируют то, что станет с книгами после прикосновения Голливуда. Внизу под каждой иллюстрацией надпись – "Прочитай, пока до нее не доберется Голливуд" ("Read It Before Hollywood Does").

Вышеперечисленные примеры прекрасно иллюстрируют информацию, направленную на массового потребителя. Для привлечения конкретных групп потребителей копирайтеры, изучая их предпочтения, создают "отдельные миры", в которые читатель может переместиться, приобретая книгу определенного жанра.

Представляется необходимым сказать и о будущем книжной рекламы, которое неразрывно связано с настоящим. Ведущей тенденцией в книжном бизнесе является тенденция изменения формата книг. Английские и американские издательства все больше отходят от формата прямоугольной книги в твердом переплете. На смену ей приходят круглые, квадратные, треугольные книги, много аудиокниг. Практически с каждой второй-третьей книгой выходит и аудиокнига такого же содержания. Раньше эта пропорция была намного меньше. Много электронных книг для всевозможных мультимедийных устройств – мобильных телефонов, карманных компьютеров, букридеров. Книги продаются и на компакт-дисках. Таким образом, выбор носителей стал значительно больше. Это очень заметно в индустрии развлекательных подарочных книг – книга в виде футбольного мяча, глобуса.

Еще одна интересная тенденция – появление новых авторов, пишущих в необычном формате, и даже новых литературных направлений.

Книжный бизнес динамично развивается в XXI веке, используя для продвижения книжной продукции новые интересные креативные технологии, завоевывая искушенного, требовательного читателя. Издатели отчаянно борются за внимание самой нечитающей публики, используя в этой борьбе и производство книг на рисовой бумаге, которые после прочтения можно употребить в пищу; вкладывая семена в обложки книг, которые при хорошем уходе за две недели превращаются в красивые растения; обложки с трехмерным изображением.

Одной из самых революционных технологий, позволяющей создавать динамичный виртуальный аналог традиционной книги – это книги, выполненные в технологии дополненной реальности (Augmented reality). Их можно не только читать, но и смотреть в виде 3D на экране компьютера, на который устанавливается специальный Windows-совместимый софт, что позволяет "создавать" в тексте виртуальные замки, динозавров, космические станции, а виртуальная летающая тарелка может приземлиться на ладонь ребенка. Несмотря на повсеместное внедрение цифровых технологий, они не вытесняют традиционные книги, но служат их дополнением, привлекая внимание детей и подростков.

Таким образом, в современных социально-экономических условиях эффективность реализации книжной продукции напрямую зависит от качества и креативности рекламной информации.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ КНИГОТОРГОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

1. Маркетингові комунікації книгарень – комплексний вплив на мікро- та макросередовище з метою досягнення стратегічних і тактичних цілей.

2. У своїй сукупності засоби маркетингових комунікацій утворюють комплексну систему інформування задля об'єднання інтересів і зусиль учасників торгово-технологічних процесів (асортиментні переговори, персональний продаж, повідомлення в Інтернеті, робота з персоналом книгарні). Важливу роль відіграють безособові маркетингової комунікації у взаємодії учасників з використанням різних інформаційних носіїв.

3. Оскільки маркетингова комунікативна інформація задіяна на різних рівнях і за багатьма напрямками, важливо чітко планувати цілі, які, як правило, різні у кожній книгарні, однак типові за своєю сутністю. Серед них: інформування про книгарню, оптимізація збуту, створення та підтримка іміджу книгарні та персоналу, стимулювання продажів літератури певних типів і видів.

4. Провідними видами маркетингової інформації можна вважати: паблік рілейшнз (зв'язки з громадою через формування контактних аудиторій, поширення інформації про новинки, нейтралізація небажаної інформації; цільова рекламна інформація, адресована певній аудиторії у вигляді тексту, зображення, аудіозасобу; прямий маркетинг – дієва інформація для стимулювання потрібних персоналу реакцій; інформаційні повідомлення, які обслуговують акції стимулювання продажів (короткочасне заохочення до придбання видань); усна інформація у процесі персональних продажів поза межами книгарні, коли налагоджуються, підтримуються зв'язки з фактичними і потенційними споживачами (школи вузи, культурно-розважальні заходи).

5. У своїй сукупності маркетингова комунікація базується на комплексній системі інформаційного забезпечення. Для книгарні джерелами інформації є видавництва (видавнича реклама), плановані та ексклюзивні зацікавлені суб'єкти – автори, посередники, гуртові продавці, культурно-освітня розважальна інформація у пресі на радіо, телебаченні, усні повідомлення, замовлення покупців. Враховуючи перманентну економічну кризу, саме сукупність інформативних джерел може дати бажаний результат. Спостереження за діяльністю персоналу засвідчують прямий зв'язок між кількістю та якістю інформації і динамікою збуту.

6. Маркетингова комунікаційна політика книгарні – цілеспрямована діяльність для забезпечення ефективної взаємодії між суб'єктами внутрішнього і зовнішнього середовища.

7. Комунікацію як процес забезпечують інформаційні повідомлення – сукупність слів, символів, зображень; комунікативні канали, шляхи, якими інформація рухається до адресатів та від них. Комунікативний процес поєднує:

кодування інформації (текстове, символічне, образне представлення інформації); декодування, розпізнавання інформації (прочитування, розуміння змісту-символу); реакцію – дії комуніката після ознайомлення з повідомленням; зворотній зв'язок – сигнали, реакція, які надходять від адресата до адресанта (книгарні, окремих її представників).

8. Маркетингова комунікаційна інформація сприяє реалізації інших складових маркетингового комплексу: якісному формуванню асортименту, збуту, ціноутворенню.

Д.В. Карпюк
/м. Рівне/

СИСТЕМА ЕЛЕКТРОННИХ ВИДАНЬ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Інформаційне суспільство передбачає широке використання телекомунікаційних, інформаційних та медіа-технологій для створення середовища інтеграції інформації в усіх аспектах економічного, соціального, культурного і політичного життя. Одиницею інформації в такому середовищі виступає електронний документ що, публікується у машиночитній формі та доступний для публіки, включає файли даних і програмне забезпечення. Електронний документ може бути виданням, його частиною та інтернет-публікацією, призначеною для мережевого розповсюдження.

Електронне видання може містити текстову, графічну, звукову, мультимедійну інформацію, програмний продукт або комбінації вищеперерахованих видів інформації. Однак, саме редакційно-видавнича обробка та наявність вихідних даних є відмінною ознакою електронних видань, яка відрізняє цю категорію електронних ресурсів від інших. В такому випадку поняття "електронне видання" ототожнюють з поняттям "електронний продукт".

Будь-який електронний інформаційний продукт можна придбати чи одержати безкоштовно на різних носіях, що класифікуються, в залежності від форми запису та способу виготовлення. Тому доцільним, на нашу думку, є доповнення вищенаведеної класифікації ознакою, що визначатиме тип носія інформації. Таким чином, за типом носія електронні видання можна поділити на такі, що мають магнітний, оптичний, магніто-оптичний та стрічковий носій інформації.

Ці видання поширюються безкоштовно або реалізуються в книготоргівельних закладах і в мережах електронної пошти та Інтернету. Окремі їх види розповсюджуються за допомогою телебачення та радіомовлення. Спосіб безкоштовного розповсюдження електронних видань не має обмежень щодо обсягів даних та дозволяє реалізувати основні елементи маркетингових технологій, спрямованих на просування інформаційного продукту. Спосіб реалізації електронних видань не забезпечує оперативності надходження інформації до споживача та обмежує тираж електронного продукту. Проте, кожен із зазначених способів дозволяє визначити ступінь популярності та комерційного успіху електронного видання.

Оскільки країна перебуває на етапі формування національної інформаційної інфраструктури з подальшим входженням в глобальне інформаційне суспільство, роль електронних видань в системі документальних комунікацій збільшується, а в деяких випадках набуває панівного характеру порівняно з друкованими.

Завдання створення та функціонування системи електронних видань в Україні реалізується за такими напрямками:

- стимулювання попиту на мультимедійну інформацію та збільшення значущості використання новітніх інформаційних технологій в процесах базової діяльності споживачів інформації. Даний напрямок забезпечується шляхом формування спеціалізованих Інтернет-ресурсів;
- формування та використання масивів офіційної інформації, що передбачає об'єднання зусиль державних установ-утримувачів інформації та розробників електронних видань для забезпечення безперервного доступу користувачів до цієї інформації;
- розвиток національного мультимедійного потенціалу, що полягає у спрямуванні державних організацій та суб'єктів підприємницької діяльності на організацію процесу формування масивів мультимедійної інформації;
- організація дослідницьких та навчальних заходів в процесі формування та оформлення електронних гіпермедійних документів.

Стимулювання суспільного попиту на мультимедійну інформацію здійснюється шляхом формування спеціалізованих ресурсів, що містять інформаційні продукти певної проблематики.

Другий напрямок формування системи електронних ресурсів реалізується створенням Веб-порталів на базі органів державної влади та місцевого самоврядування, що є одним з етапів втілення програми "Електронний уряд". Необхідно згадати також електронні бібліотеки нормативних актів, що функціонують в он-лайн режимі та надають безкоштовний доступ до офіційних документів. Аналогом он-лайн-довідників є продукти Інформаційно-аналітичного центру "Ліга" як сукупність повнотекстових баз даних на компакт-дисках, кожна з яких відповідає певному напрямку в правовому просторі, об'єднаних однією програмою. Комп'ютерна правова бібліотека Інформаційно-аналітичного центру "Ліга" складається з наступних електронних видань: "Закон", "Податки", "Угоди", "Кодекси", "Різне", "Столиця", "Мито", "Консультації", "Путівник бухгалтера і підприємця", "Еталон".

Проте, основною функцією Інтернет-ресурсів бібліотек є здійснення довідково-інформаційного обслуговування, і лише деякі з них надають доступ в онлайн-режимі до першоджерел, або дозволяють завантажити електронну версію (Українська класика, рукописи, стародруки <http://www.nbuv.gov.ua/eb/ukr.html>).

Слід відзначити проекти, що забезпечують безкоштовний доступ до електронних аналогів друкованих видань світової, сучасної та класичної літератури.

Прогнозованим є той факт, що в результаті розвитку ринку електронних інформаційних продуктів України організації, які формують масиви електронних видань, стануть комерційними. Основним джерелом прибутку стане отримання з читачів платні за електронний примірник з подальшим розподілом прибутку між автором тексту і самою організацією. Дане правило буде розпов-

суджуватись лише на твори авторів, що підписали угоду з організацією. До решти джерел вільний доступ користувачів буде неможливим, за винятком видань, для яких термін давності авторського права скінчився, а також робіт авторів, що офіційно дозволили безкоштовне користування електронними версіями своєї творчості. Крім того, можлива повна заборона копіювання тексту зі сторінки або збереження у файл. Тобто, діяльність сайтів буде максимально наближена до роботи навіть не класичних бібліотек, а комерційних читальних залів, де за копіювання тексту з користувача вимагають додаткову платню.

Формування ринку електронних інформаційних продуктів в структурі книжкового ринку України забезпечить:

- розширення ринків збуту для виробників друкованих та електронних видань;
- покращення якості оформлення та змістового наповнення електронних інформаційних продуктів, що реалізуються за допомогою ресурсів мережі Інтернет, оскільки за якість продукту в даному випадку буде відповідати реалізатор;
- вихід українських електронних видань на світовий ринок інформаційних продуктів.

Місцем зосередження електронних видань, на думку фахівців, мали б стати електронні бібліотеки. Вважаємо, що доцільним є формування електронних бібліотек в національному сегменті мережі Інтернет великими книжковими видавництвами та торгівельними мережами. Мережеві книгарні в Україні у переважній більшості створено за рахунок іноземного, зокрема, російського капіталу. Відповідно, мережеві магазини працюють переважно з російською, а не українською книгою. Тому на даному етапі слід зосередитись на формуванні Інтернет-сегменту ринку електронних видань на базі інформаційних порталів українських бібліотек із залученням виробників і реалізаторів інформаційної продукції. Створення масивів мультимедійної інформації та використання бібліотечного Веб-сегменту мережі Інтернет з елементами електронної комерції забезпечить доступ до електронних видань та їх реалізацію, тим самим зміцнюючи позицію українських авторів, виробників і реалізаторів книжкової продукції.

Л.П. Шендерівська
/м. Київ/

ЕЛЕКТРОННА КНИГА У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СОЦІУМІ

Конкурентоздатність країни в цілому залежить від інтелектуального, культурного рівня суспільства. Базисом для формування повноцінної спільноти є освоєння нових знань. Високі темпи науково-технічного процесу, активізація інноваційної діяльності, розвиток персональних електронних пристроїв, інтернетизація призводять до диверсифікації комунікаційних засобів. Усе зазначене обумовлює інтеграцію електронних книг в процес обміну інформацією. Ступінь поширення даного явища визначається особливостями країни. В Україні гостро

стоять питання високої вартості друкованих книг на фоні негативних змін реальних доходів населення; нестачі підручників; руйнації книжкової торгівлі, постійної боротьби за невиселення книгарень. Зростання масштабів індустрії електронних книг:

- знімає частину названих проблем: доступність електронних видань, на відміну від друкованих, не обмежується місцем видання, накладом, територіальною наближеністю суб'єктів книжкової торгівлі;

- актуалізує нові питання, наприклад, скорочення обороту внаслідок зменшення спонтанних покупок, характерних для традиційної книжкової торгівлі.

Підвищення популярності електронних книг, зменшує прибутки окремих учасників ланцюгу виробництво-збут друкованих видань, але для соціуму в цілому ключовою є орієнтація на його потреби.

Цифрові версії видань, порівняно з паперовими, потребують перебудови маркетингових підходів. Електронні книги не завжди є товаром, зокрема у випадку масового явища – безплатних інтернет-бібліотек. Оцифровані видання можуть одночасно виступати заміном і бути стимулом для придбання друкованої версії. При проектуванні виходу на ринок електронної книги спрощується прогнозування: для інтернет-версії наклад дорівнює попиту. Іншим стає набір чинників, які впливають на рішення про купівлю електронної книги: наявність технічного пристрою для читання книги; ступінь сприйняття інформації, комплекс потреб, який очікується задовольнити.

Зростання популярності електронних книг в Україні обмежують: висока вартість, недосконалість пристроїв для читання [4, с.7]; прихильність старших поколінь до традиційного паперового носія інформації; продаж електронних версій книг як супроводжуючого товару для букридерів конкретної торгової марки [2, с.42]; високі темпи зміни програмного забезпечення, технічних засобів ставлять під питання довговічність електронних видань [1, с. 58].

Кожна з форм існування книги має аргументи за і проти.

До переваг цифрових версій видань:

- 1) збільшується варіабельність для задоволення різних смаків;
- 2) розширюється географія споживання;
- 3) інтерактивність;
- 4) багатокomпонентність: формується аудіо, відео формами подання матеріалу;
- 5) зростають шанси виходу в світ видань, які внаслідок невисокого попиту економічно недоцільно тиражувати на папері;
- 6) можливість оприлюднити інформацію, минаючи видавничі процеси;
- 7) додатковий сервіс: програми для читання електронних книг надають доступ до словника, що підвищує якість сприйняття інформації [5, с. 29];
- 8) спрощується організація збуту;
- 9) втрачає актуальність питання площі для зберігання.

Електронні видання програють паперовим по таких позиціях:

- 1) неавтономність: потреба у технічних і програмних продуктах для читання;
- 2) висока вартість букридерів;

- 3) вища втомлюваність при читанні;
- 4) цензура, якість інформації;
- 5) неліцензійне переведення друкованих книг в електронний формат актуалізує питання дотримання авторських прав.

Розвиток оцифрованих версій книг не призведе до зникнення попиту і пропозиції в сегменті тиражування на паперових носіях, натомість надає свободу вибору, адекватну потребам і можливостям споживача.

Електронна книга забезпечує ряд ефектів для виробника, споживача, суспільства в цілому:

- комунікаційний ефект – оперативність в пошуку, отриманні інформації, поліпшення комунікаційних зв'язків;
- соціальний ефект – розширення вибору форми отримання інформації; врахування інтересу людей з вадами зору [3, с. 101];
- екологічний ефект – економія природних ресурсів;
- організаційний ефект – спрощується вирішення питання дистрибуції;
- економічний ефект – економія коштів, яка проявляється у виробника і споживача після відшкодування вартості засобу для читання;
- ефект синергії – сприяння розвитку суміжних галузей.

Електронна книга розширює географію споживання, прискорює отримання, обмін інформацією, забезпечує збереження ресурсів, має високі шанси стати масовим явищем. Але формування світогляду, духовного, культурного рівня підростаючого покоління доцільно здійснювати за допомогою друкованої книги, а не синтетичного технічного електронного варіанту.

Література

1. Бандальєр Г. Книга versus Інтернет [Текст]/ Г. Бандальєр // Вісник НАН України. – 2007. – №3. – С.51-59.
2. Гончарук Н. Нова сторінка. Чому український ринок електронної книги зростає на 100% за рік [Текст] / Н. Гончарук // Контракти. – 2009. – № 49. – с. 40,42.
3. Кононець Н. Розробка електронного підручника для індивідуалізації навчального процесу [Текст] / Н. Кононець // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2008. – №6. – С.99-109.
4. Чернишов О. Електронна книга – веління часу [Текст] / О. Чернишов // Директор школи. Україна. – 2009. – № 7-8. – с. 5-8.
5. Чернишов О. Програмне забезпечення для оцифрування та читання електронних книг [Текст] / О. Чернишов, Т. Волобуєва // Директор школи. Україна. – 2009. – № 12. – с. 28-43.

ЕЛЕКТРОННІ БІБЛІОГРАФІЧНІ РЕСУРСИ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Загальна кількість електронних бібліографічних ресурсів з образотворчого мистецтва на сайтах бібліотек та наукових установ України в Інтернеті не є значною.

Зокрема, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) у мережі Internet представляє загальнодержавну реферативну базу даних "Україніка наукова" – електронну версію поточного бібліографічного видання "УРЖ Джерело. Сер. 3, Суспільні та гуманітарні науки. Мистецтво". Інформація про літературу подається тут у вигляді бібліографічних описів та рефератів, іноді з посиланням до повнотекстової версії неперіодичних видань (авторефератів дисертацій, монографій, матеріалів конференцій, навчальних посібників), серіальних (періодичних та продовжуваних) видань чи окремих електронних документів мистецької тематики.

НБУВ у мережі Internet також представляє базу даних "Наукова періодика", що складається з електронних версій періодичних та продовжуваних видань України, в тому числі з питань образотворчого мистецтва. Друковані періодичні видання представлені як повними текстами статей з образотворчого мистецтва, так і переліками назв статей та їх авторів з того чи іншого періодичного видання. Пошук матеріалів можна здійснювати за предметною рубрикою, автором, назвою статті.

Електронні бібліографічні ресурси репрезентовані в мережі Internet також електронними версіями бібліографічних покажчиків як образотворчих документів, так і літератури з питань образотворчого мистецтва.

НБУВ за електронною адресою Інтернет <http://www.nbuv.gov.ua/vom/catalog.html> розмістила електронну версію друкованого каталогу Олени Донець "Радянський лубок із фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1923—1958)" (К., 2006).

Катерина Лобузінна та Олена Донець детально описали інструментальні засоби та етапи підготовки електронної колекції аркушевих образотворчих документів: програмне та форматне забезпечення, робочі листи, довідково-пошуковий апарат каталогізатора [1]. У майбутньому працівниками відділу образотворчих мистецтв НБУВ планується перевести в електронну версію колекцію плакатів та листівок, що знаходяться у фондах відділу.

За електронною адресою <http://www.nbuv.gov.ua/vom/publ.html> представлено список публікацій співробітників відділу образотворчих мистецтв НБУВ, що відображає монографії, автореферати дисертацій, статті з періодичних та продовжуваних видань, ін.

Івано-Франківська обласна наукова бібліотека імені І. Я. Франка розмістила на сайті електронну версію бібліографічного покажчика "Образотворче

мистецтво Івано-Франківщини" (2003) [2], що охоплює документні джерела 1998—2002 рр.

Також на сайті цієї ж бібліотеки розміщений інформаційний бюлетень "Мистецька палітра" (2003—2009) [2], де відображені статті з журналів та газет про відомих художників, мистецтвознавців України.

Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека в листопаді 2009 р. репрезентувала біобібліографічний покажчик "Лірик живопису" (до 100-річчя від дня народження Золтана Шолтеса, художника).

Волинська обласна наукова бібліотека імені О. Пчілки у січні 2008 р. в онлайн-доступі розмістила бібліографічний покажчик "Мистецтво Волинського краю", де узагальнено творчий досвід майстрів живопису, скульптури, архітектури. Посібник побудований за розділами, які відповідають основним видам мистецтва, та має допоміжні покажчики авторів і назв творів, географічних назв.

Однією з форм бібліографічного інформування користувачів бібліотек в електронному середовищі є віртуальна виставка [2]. Бібліотеки України активно використовують цю форму, представляючи як літературу з образотворчого мистецтва, так і образотворчі документи, об'єднуючи їх тематично.

Свої видання репрезентують у мережі Internet видавництва та видавничі організації, що випускають образотворчі документи і літературу з образотворчого мистецтва. Станом на квітень 2010 р. на сайті KNYHA.COM репрезентовані книги та аркушева продукція видавництв "Мистецтво" та "Техніка". Опис видань поданий за автором і назвою, є анотація, вказується мова, подається обкладинка. Кожен бібліографічний опис супроводжується фрагментами тексту та кольоровими ілюстраціями з видання. Бібліографічні відомості про автора, назву видання та видавництво є гіпертекстовими, і таким чином пропонують додаткову інформацію: біографічну довідку про автора, відомості про інші книги видавництва.

Розглянуті електронні бібліографічні ресурси з образотворчого мистецтва є зручними для отримання оперативної інформації користувачем, але доступними лише на час пошуку інформації. Негативним моментом є їх нестабільність та швидкоплинність. Розв'язання цієї проблеми можливе за умови створення депозитарію електронних документів з образотворчого мистецтва визначеним центром та реєстрації таких документів у загальнодержавних бібліографічних виданнях.

Література:

1. Лобузін К. Ілюстрований електронний каталог "Радянський лубок із фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського" / К. Лобузін, О. Донець // Бібл. вісн. – 2009. – № 1. – С. 16—20.
2. Трачук Л. Віртуальна виставка: нова послуга бібліотеки / Людмила Трачук // Вісн. Кн. палати. – 2007. – № 11. – С. 36—38.

ПОКАЖЧИК ЦИТОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ОСОБЛИВОСТІ, СТРУКТУРА

Сьогодні досить ефективним є використання можливостей бібліографічних посилань в наукових публікаціях для статистичного аналізу наукових інформаційних потоків. Порівняно з дескрипторами та іншими змістовими вимірниками, якими послуговується, наприклад, контент-аналіз, посилання несуть в собі більш повне та об'єктивне значення, адже дескриптор відображає лише семантичне значення, а посилання – цілу ідею. Тому кількісне вимірювання науки найзручніше здійснювати саме за рахунок мови посилань.

Свого часу було створено декілька показчиків цитованої літератури з певних галузей знань. Це, зокрема, "Показчик посилань Федерального законодавства" Шепарда ("Shepard's Citation"), створений у США для зручності ведення судової політики, яка в цій країні ґрунтується на судовому прецеденті. Також існує показчик до журналу "The Annals of Mathematical Statistics", створений фахівцями з математичної статистики. Проте, найважливішим та найзагальнішим показчиком такого типу зараз є Показчик цитованої літератури (Science Citation Index, SCI), оскільки він охоплює велику кількість досліджуваних галузей знань, що дозволяє всебічно здійснювати подальший аналіз науки за допомогою наукових посилань.

Індекс наукових посилань, або, як його ще називають Індекс Гарфілда, – це щорічний показчик цитованої літератури зі світових авторитетних наукових журналів, який видається з 1964 року Інститутом наукової інформації у Філадельфії трьома взаємодоповнюючими одна одну частинами:

- The Source Index (SI) – Показчик джерел,
- The Permuterm Subject Index (PSI) – Пермутаційний показчик,
- The Citation Index (CI) – Показчик цитат.

Source Index – це показчик джерел, у якому в алфавітному порядку зведені прізвища перших авторів публікацій, що містяться у відповідній базі даних за відповідний період часу. У цій частині SCI подається повний бібліографічний опис кожної публікації, що включає назву статті, прізвища всіх авторів роботи, назва статті англійською мовою, назва журналу чи номер книги, під якими вона введена в систему, код мови, якою опубліковано цю статтю, том та номер випуску журналу, початкові та кінцеві сторінки публікації, рік видання, число посилань, вказаних в роботі.

Якщо показчик джерел є, по суті, показчиком авторів до всіх робіт, що опубліковані в поточному році, то показчик посилань встановлює, хто цитує фіксовані роботи авторів, описи статей яких розміщені в Source Index.

The Citation Index – показчик посилань. Охоплює всі роботи, які цитувались в публікаціях, що знаходяться в базі даних, незалежно від їх тематичного і хронологічного розмежування. Показчик побудований в алфавітному порядку прізвищ перших авторів цитованих документів. Він не є показчиком авторів, а

являє собою показчик публікацій, які цитуються іншими публікаціями, які, в свою чергу знаходяться в показчику джерел Source Index.

В цьому показчику під кожним посиланням – цитованим документом – наводиться перелік публікацій, що цитують цю роботу. Citation Index являє собою основну частину Індекса Гарфілда і дозволяє встановити, хто цитує роботу автора з Source Index. Головна перевага цього показчика полягає в тому, що тут не існує поділу між окремими науками та галузями знань. В ньому відображені зв'язки даної роботи з усіма опублікованими за певний період документами, причому, необов'язково з тієї ж самої теми. Старі та нові публікації в рамках цього показчика подаються разом, у світлі їх сучасного використання. При введенні в базу нових публікацій в показчику посилань відбувається одночасне модифікування і доповнення всієї літератури, на яку були зроблені посилання і яка міститься в цій базі даних. Тому цей показчик являє собою самоорганізовану систему, він побудований на посиланнях і не має хронологічних обмежень. Таким чином, "стара" наукова література реєструється знову і знову з точки зору її сучасного використання.

The Permuterm Subject Index являє собою алфавітно упорядкований показчик ключових слів із заголовків публікацій, що вводяться в базу даних. Кожне ключове слово із заголовка публікації зв'язується попарно з іншими значущими словами того ж заголовку.

Алфавітний підхід до розташування матеріалу приводить до прізвищ дослідників, повний опис публікацій яких можна знайти в показчику джерел Source Index.

Наукові публікації створюють ефективну мережу взаємних посилань, які можна простежити з будь-якої вихідної точки. Показчик SCI позначає зв'язки конкретної статті зі всіма опублікованими статтями, при чому необов'язково тієї ж самої тематики чи галузі знань, але й в будь-якій області знань в цілому.

Сьогодні інститутом наукової інформації для створення всіх показчиків аналізується близько 14000 світових журналів. SCI є важливим індикатором авторитету вченого, за його допомогою формують карти науки, визначають тематичну активність різних галузей знань.

О.В. Петренко
/м. Київ/

ВИДАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА – БАЗИС РОЗВИТКУ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ЮНИХ УКРАЇНЦІВ

Існування українського книговидавництва для дітей нерозривно пов'язано зі стрімким розвитком вітчизняної книговидавничої галузі в контексті усвідомлення соціокультурного буття української національної книги. Загальновідомо, що духовна культура будь-якої особистості розвивається від закладеної ще в дитинстві любові до книг та пізнання. Тому цілком закономірним є вплив видань для дітей та юнацтва на розвиток духовної культури юних українців.

На сьогодні в Україні переважає комерційна книговидавнича індустрія, що так чи інакше впливає на розвиток духовної культури маленьких громадян нашої держави. Не дивлячись на існування певної політики складання репертуару і видання дитячих книг (приміром, державні програми "Українська бібліотечна серія", "Українська книга", "Програма розвитку та функціонування української мови на 2004—2010 рр." та інші комплексні заходи), книговидання для дітей та юнацтва переважно орієнтується на масове споживання книжкової дитячої продукції та одночасно прагне зберегти ціннісний рівень якості видань для дітей (художній, пізнавальний, національну орієнтованість, поліграфічне оформлення).

Протягом останнього десятиліття чітко простежується тенденція до зростання кількості видавців, які прагнуть випускати гарні дитячі видання. Згідно з офіційно зареєстрованими Книжковою палатою України статистичними показниками, за період з 2005 до 2009 року виданням дитячої літератури займалось у середньому 150 видавництв та видавничих організацій, з них понад 20 – виключно дитячих. Так, у 2009 році ці показники були такими: загальна кількість видавництв – 146, суто дитячих – 23.

Як бачимо, не зважаючи на загальносвітову економічну кризу, в галузі дитячого книговидання всеж-таки простежується тенденція до відносного зростання числових показників. Приміром, у 2009 році дитячої літератури випущено від загальної кількості назв і 11,3% від загального тиражу.

Одним з пріоритетних напрямів вітчизняного дитячого книговидання протягом 2005—2009 років є випуск літературно-художніх видань для дітей та юнацтва. Їх кількість протягом останнього року 86,0% до загальної кількості назв дитячих видань. У порівнянні з 2005 роком кількість назв зросла на 851 друк. од., або на 140,4%, це більше ніж вдвічі.

Упродовж останнього року випущено 179 друк. од. науково-пізнавальних видань, що складає 10,6% до загальної кількості назв. У порівнянні з минулим роком кількість назв зменшилась на 33 друк. од. (15,6%), проте, це майже в 2,5 рази більше, ніж у 2006 році.

Аналіз випуску літератури для дітей та юнацтва за цільовим призначенням свідчить, що найменше видається довідкових видань – 3,5% від загальної кількості назв. У порівнянні з 2007 роком кількість назв збільшилась на 27 друк. од. (54,2%). Однак, варто зазначити, що цей показник трохи не досягає рівня 2005 та 2006 років, оскільки є меншим на 5%.

На фоні жанрового розмаїття видань для дітей та юнацтва не можна забувати про вікову диференціацію споживацької аудиторії. Розмежування усього цього масиву видань за віковими ознаками розподілено нерівномірно.

Найбільше дитячих видань розраховано на дошкільнят та дітей молодшого шкільного віку. Кількість таких видань становить приблизно половину від усього масиву видань для дітей та юнацтва. Дещо гірша ситуація з виданнями для дітей середнього та старшого шкільного віку. У процентному співвідношенні вони в середньому становлять від 30% до 35% від загальної кількості видань для дітей та юнацтва.

І, нарешті, вже зовсім невтішна картина з виданнями для юнацтва – їх кількість в середньому становить 5%. Проте, такий стан справ частково компен-

сується віковою специфікою цієї групи читачів за рахунок значної спільності та подібності читацьких уподобань з читацькою категорією "дорослі".

Підбити підсумки сьогодняшнього аналізу видань для дітей та юнацтва потрібно актуальними навіть сьогодні словами англійського філософа Френсіса Бекона: "Книги – кораблі думок, що подорожують на хвилях часів і несуть свій дорогоцінний вантаж від покоління до покоління".

В. О. Польова
/м. Київ/

ПОНЯТТЯ "ЕЛЕКТРОННА КНИГА" ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Поняття "документ" є центральним та фундаментальним у понятійній системі документознавства. Воно відображає ознаки реально існуючих предметів, що слугують об'єктами практичної діяльності створення, збору, аналітико-синтетичної обробки, збереження, пошуку, поширення та використання документної інформації в суспільстві.

За визначенням Г. Швецової-Водки, електронний документ – різновид техніко-кодованих документів, де технічне кодування відбувається автоматично, без втручання людини. Записи створюються у результаті технічного кодування, людина може сприймати їх лише за допомогою спеціальних технічних пристроїв.

В "Тлумачному словнику з інформатики" Ф. С. Воройського поняття "електронний документ" і "електронний текст" ототожнюються під спільним визначенням як сукупність даних у пам'яті обчислювальних систем, призначених для сприйняття людиною за допомогою відповідних програм і апаратних засобів.

У "Короткому термінологічному словнику з бібліографознавства та соціальної інформатики" електронний документ ще називається машинозчитувальним, машиночитним, машиночитаним і визначається він як документ, призначений для використання людиною за допомогою електронно-обчислюваних машин.

У виданні "Электронный документ: создание и использование в публичных библиотеках" (под редакцией Р. С. Гиляревского и Г. Ф. Гордукаловой) електронна книга визначається як версія традиційної книги, що представлена як сукупність даних (текст, звук, статистичне і динамічне зображення) в пам'яті комп'ютера, призначена для сприйняття людиною за допомогою відповідних програмних та апаратних засобів.

Е. Морган наголошував, що різниця між електронними книгами й електронними текстами в тому, що електронні тексти – це загальнодоступні цифрові документи, для прочитання яких не потрібно ніяке специфічне устаткування. Електронна книга не є загальнодоступною й практично завжди потребує специфічного устаткування й програм читання.

Відповідно до Міждержавного стандарту ГОСТ 7.83-2001 "Электронные издания. Основные виды и выходные сведения", електронне видання – електронний документ (група електронних документів), який пройшов редакційно-

видавничу обробку, призначений для розповсюдження в незмінному вигляді та має вихідні дані.

Поняття "електронна книга" може розглядатись в наступних аспектах:

- електронна книга як електронний документ, який є еквівалентом традиційної книги. Наприклад, ряд авторів В. Добровольський, І. Остапова, В. Широнон визначають її як сукупність цифрових компонентів, різновид комп'ютерних технологій, що несе в собі риси, спільні для всіх видів комп'ютерних технологій;

- спеціальний прилад для зчитування електронних текстів. Автори В. Хомяков, В. Мартинюк розглядають її як кодекс, в якому поєднані кращі властивості друкованих видань – повна автономність, чудова транспортабельність, зручність сприйняття друкованих текстів. Самі ж виробники даних пристроїв дають таке визначення продукту: електронна книга – це загальне найменування групи вузько-спеціалізованого компактного обладнання, яке призначене для відтворення текстових файлів. Головна відмінність даної категорії обладнань від комп'ютерів, КПК і ноутбуків – це обмежена функціональність при дуже значному часі автономної роботи. Крім цього, головна перевага електронної книги – це її вага. Таку електронну книгу суттєво легше транспортувати, за рахунок меншої ваги й обсягу, а в одному пристрої можуть зберігатися сотні або навіть тисячі книг;

- комплекс взаємозв'язків між пристроєм для зчитування електронних документів та захищених текстів. Зв'язок "прилад – програма" допомагає поліпшити якість графіки й захищає від несанкціонованого доступу.

Електронна книга на сьогодні вже відіграє значну роль в житті суспільства і стала об'єктом купівлі-продажу. Однак, в Україні є ряд перешкод для ефективного розвитку електронної комерції. Розглядаючи реалізацію електронної книги, варто виділити наступні проблеми:

- обмежена кількість користувачів мережі Інтернет;
- відсутність механізмів регулювання електронної економічної діяльності, відсутність податкового регулювання е-бізнесу;
- захист інформації від несанкціонованого використання (піратські копії);
- недостатня кількість електронних платіжних інструментів;
- висока вартість пристроїв для читання електронних книг;
- менталітет (користувач більш охоче завантажить книгу у піратів, ніж купить пристрій, який зобов'яже його надалі платити за книги).

Разом з тим, незважаючи на наявні проблеми реалізації електронної книги, при правильному підході продаж електронних книг є перспективним прибутковим сегментом книжкової торгівлі.

НАУКОВО-ДОПОМІЖНІ БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСІБНИКИ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ: ТИПОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Науково-допоміжна бібліографія є складовою частиною науково-інформаційної діяльності (НДБ) суспільства, тобто сукупності дій, спрямованих на задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави у науково-технічній інформації, що полягає в її збиранні, аналітично-синтетичній обробці, фіксації, зберіганні, пошуку і поширенні. Питання класифікації бібліографічних посібників, місця бібліографії у системі соціальних комунікацій докладно вивчалось у бібліографознавстві та книгознавстві. Зважаючи на формування після проголошення незалежності новітньої національної системи науково-технічної інформації (НТІ), зростаючу роль науково-допоміжної бібліографії у науково-інформаційній діяльності суспільства, появу нових форм, жанрів, видів науково-допоміжних бібліографічних посібників (НДБ), пов'язану з комп'ютеризацією інформаційної діяльності, актуальним є докладна типологічна характеристика сучасних НДБП як засобів наукової комунікації.

Науково-допоміжні бібліографічні посібники (НДБП) можна класифікувати за різними ознаками. В основу запропонованої нами типологічної характеристики системи НДБП покладено поділ НДБП на дві основні групи за часом відображених документів: поточні та ретроспективні, всередині яких визначаються види за іншими ознаками.

До поточних НДБП належать:

1) бібліографічні бюлетені, які є переважно багатогалузевими БП, що існують у формі електронних документів, викладених на сайтах бібліографуючих установ. За методами бібліографічної характеристики вони можуть бути як сигнальними, так і анотованими. Наприклад, галузева служба науково-технічної інформації (ГСНТІ) випускає щоквартальний бібліографічно-інформаційний бюлетень для оперативного інформування про нові надходження до довідково-інформаційного фонду (ДФу) ГСНТІ та про видання з питань документознавства, архівної справи, спеціальних історичних дисциплін, що надійшли до національних та наукових бібліотек України;

2) реферативні журнали, які є галузевими або багатогалузевими, випускаються у друкованій формі, проте більшість з них має електронний аналог. В Україні виходять друком такі реферативні журнали: "Агропромисловий комплекс України", "Депоновані наукові роботи", "Держава та право", "Джерело", "Економіка. Економічні науки", "Збірник рефератів дисертацій, НДР та ДКР", "Медицинский реферативно-обзорный журнал: МРОЖ", "Політика. Політичні науки".

3) щорічні каталоги, покажчики видань:

– покажчики праць наукових установ та організацій НАН України. Електронні каталоги книжкових видань НАН України за 2004–2009 рр. можна переглянути на сайті НАН України (<http://www.publications.nas.gov.ua/BOOKS/CATALOG/Pages/default.aspx>). Каталог поділено на тематичні рубрики за галу-

зями знань (астрономія, біологія, географія, геологія і т. д.). До кожного видання подається бібліографічна інформація, анотація, обкладинка видання;

покажчики, що об'єднують літературу з певної галузі знань, наприклад: "Нові сільськогосподарські книги" (ДААН, Державна наукова сільськогосподарська бібліотека);

краєзнавчі покажчики, наприклад: "Книги Донеччини" (Донецька обласна універсальна наукова бібліотека ім. Н. К. Крупської),

Основний масив НДБП становлять ретроспективні багатогалузеві та галузеві друковані або електронні бібліографічні покажчики, електронні бази даних. Класифікувати ретроспективні НДБП досить складно, оскільки вони можуть бути різних видів, форм і жанрів. Умовно, за метою створення у системі ретроспективних НДБП можна виділити:

1) Бібліографічні та реферативні бази даних НБУВ, які створюються для інформаційного обслуговування вчених України та представлення української науки у світовому інформаційному просторі. Одним із найвагоміших електронних ресурсів, створених НБУВ за участі Інституту проблем реєстрації інформації (ІПРІ) є загальнодержавна реферативна база даних "Україніка наукова", яка з 1998 р. щомісячно поповнюється новими записами (близько 2 тис.) та представлені на Web-сайті НБУВ (<http://www.nbu.gov.ua/db/ref.html>). Цінними для науковців є також представлені на сайті НБУВ бази даних "Електронні наукові фахові видання" (<http://www.nbu.gov.ua/ejournals/>), "Наукова періодика України" (<http://www.nbu.gov.ua/portal/>), "Електронна бібліотека авторефератів дисертацій" (<http://www.nbu.gov.ua/eb/ard.html>).

2) НДБП, що створюються для інформаційного забезпечення наукових досліджень у певній галузі знань, комплексі галузей, окремій темі. Залежно від галузевого охоплення вони можуть бути галузевими, багатогалузевими, вузькогалузевими, комплексними, тематичними. За формою НДБП цього виду можна поділити на: книжкові видання (галузеві, тематичні бібліографічні покажчики) та електронні бібліографічні покажчики, тематичні електронні списки літератури. Так, на сайті НПБ України (www.nplu.kiev.ua) представлено електронний бібліографічний покажчик "Політика і політики у дзеркалі періодичних видань", за допомогою якого можна ознайомитися з переліком статей, що стосуються політичного життя країни. Покажчик постійно оновлюється та доповнюється новими статтями і є незамінним помічником при написанні наукових статей, оглядів політичного життя країни.

3) НДБП, які випускаються для інформування про наукові досягнення державних наукових установ, вищих навчальних закладів. Наприклад: "Бібліографічний покажчик надрукованих робіт працівників Чернівецької державної сільськогосподарської дослідної станції (1940–1993)" (Чернівці, 1993);

4) персональні та біобібліографічні НДБП, що створюються для інформування про діяльність відомих науковців, громадських діячів, письменників. Такі посібники допомагають узагальнити та оцінити внесок окремої персоналії у розвиток науки та культури України.

5) НДБП, призначенням яких є відображення змісту періодичних та продовжуваних видань, ознайомлення з ним наукового загалу. Такі покажчики

особливо важливі для вивчення історії української періодики, українського журналістикознавства, адже відсутність показників змісту українських періодичних видань залишає поза увагою науковців величезний масив цінних, часом унікальних матеріалів. Враховуючи це, НПБ України в останнє десятиріччя визначила як новий напрям своєї бібліографічної діяльності розкриття змісту українських періодичних видань, наукових збірників та видань, що продовжуються. Сьогодні робота йде за трьома напрямками: 1) бібліографування змісту тих часописів, що користуються найбільшою популярністю; 2) малодоступних журналів, що стали бібліографічною рідкістю; 3) видань української діаспори, ознайомитись з якими вітчизняним читачам тривалий час було майже неможливо.

Отже, НДБП, які створюються у межах науково-допоміжної бібліографії, є важливим засобом наукової комунікації. Вони виконують роль посередників між науковою інформацією та її безпосередніми споживачами – науковцями, аспірантами, студентами, викладачами вузів тощо, допомагаючи швидше та ефективніше знайти потрібну інформацію, виступаючи своєрідним дороговказом у величезному інформаційному просторі.

Г. О. Гуцол
/м.Київ/

КНИЖКОВА ПАЛАТА УКРАЇНИ ЯК СОЦІОКОМУНІКАТИВНИЙ ІНСТИТУТ

Книжкова палата України створена з метою забезпечення інтересів держави у нарощенні інтелектуального та інформаційного потенціалу, сприяння розвитку національної культури, науки, освіти, книговидавничої та бібліографічної справи; повного статистичного обліку, комплектування й зберігання всієї друкованої продукції – документальної пам'яті України; проведення книгознавчих та бібліографознавчих досліджень; створення автоматизованої інформаційно-бібліографічної мережі України, баз даних бібліографічної інформації; видання бібліографічних показників і науково-аналітичних оглядів.

Фонди друкованої продукції і бази даних Книжкової палати України перебувають під охороною держави та є власністю держави".

Книжкова палата України об'єднує в собі функції трьох установ: бібліотеки, архіву та видавництва. В Україні немає іншої організації, яка б виконувала такі функції.

Процеси бібліографічного опису та систематизації документів відбуваються за тими ж правилами, що й у бібліотеках. Проте, комплектування, зберігання та подальше опрацювання документів відбувається за зовсім іншими технологіями, що докорінно відрізняються від бібліотечних.

Найбільша і принципова різниця у підході до зберігання бібліотечних фондів та фонду Державного архіву друку полягає в тому, що бібліотечні фонди, призначені для задоволення потреб читачів, повинні бути актуальними, і законом дозволяється списання документів, що втратили актуальність.

Фонд Державного архіву друку є повним й недоторканим. Вилучення документів з нього з будь-яких причин заборонено.

Книжкова палата України є також видавництвом, діяльність якого відрізняється від інших видавництв, більшість з яких готує до друку видання на основі рукописів авторів, хоча це не виключає випуск видань власного авторства. Книжкова палата України – єдине в Україні видавництво, що випускає державні бібліографічні покажчики України, підготовлені її науковими підрозділами на основі власноруч створених баз даних державної бібліографії України, а також статистичні збірки, ретроспективні та біобібліографічні покажчики, довідкові видання тощо на основі баз даних бібліографічної, статистичної й довідкової інформації.

Розглянемо докладніше головні функції Книжкової палати України як соціально-комунікативного інституту.

Державна бібліографічна реєстрація та централізована каталогізація

Початок державної бібліографічної реєстрації веде походження від 1919 року, коли Директорія затвердила "Закон про обов'язкову надсилку друкарнями, літографіями, металографіями та іншими подібними закладами до Повітових Комісарів примірників усіх видань".

Головна Книжна Палата на той час складалась з трьох відділів: "Регістрації" і "Книжної Літописі", "Бібліографічного інституту" та "Книжного фонду".

Головним завданням Відділу реєстрації і "Книжної Літописі" була "повна, пляномірна і своєчасна реєстрація всього біжучого друку на Україні, як книжок, так і періодичних видань і всіх інших зразків друкарської продукції... та видання "Книжної Літописі".

Основним завданням Бібліографічного інституту було складання і видання "Української бібліографії" з матеріалу друкованої продукції з усієї території України від початку виникнення друку, а згодом бібліографувати все, що надруковано російською і українською мовами про Україну.

Метою відділу "Книжний фонд" у перші місяці свого існування було найкраще використання всіх книжкових багатств, розпорошених у різних бібліотеках Української Народної Республіки, захист бібліотек, яким загрожувала небезпека закриття чи знищення, поповнення фондів державних бібліотек і найбільш доцільне використання приватних збірок, що мали наукову й культурну цінність. Прийняті фонди бібліотек скасованих інституцій, отримані дублетні видання створили два фонди: "Бібліотеки постійного складу" та "Бібліотеки рухомого складу". Ці фонди були початком заснування Державного архіву друку та обмінного фонду при архіві.

Нині технологічний ланцюг опрацювання обов'язкових примірників всіх видів видань об'єднує шість відділів Книжкової палати. Результатом їх роботи є бібліографічні бази даних каталогу, на основі яких виготовляють картки для карткового каталогу та бази даних державної бібліографії, на основі яких випускаються державні бібліографічні покажчики, що є джерелом інформації для органів державної влади, бібліотек, наукових установ, широких верств суспільства тощо.

Книжкова палата України робить найповніший бібліографічний опис, проставляє найповніші індекси Універсальної десяткової класифікації (УДК) і

бібліотечно-бібліографічної класифікації (ББК) серед усіх бібліографуючих установ України. Індукування здійснюється за україномовним варіантом УДК, що розроблюється Книжковою палатою України відповідно до ліцензійної угоди Консорціуму УДК і постійно підтримується в актуальному стані.

Централізовану каталогізацію тодішня Книжкова палата Української РСР розпочала другою серед союзних республік. У 1927 році вона приступила до випуску друкованих карток на книжкову продукцію, що випускалася у республіці. Ними вона забезпечувала бібліотеки республіки, які комплектувалися централізовано через бібліотечний колектор.

З набуттям незалежності потреба бібліотек в картках централізованої каталогізації відпала, тому що бібліотеки почали комплектувати свої фонди самостійно й різноманітно.

З появою електронних баз даних виникла потреба в централізованій каталогізації електронними записами, які виготовляє Книжкова палата України і готова надавати бібліотекам у форматі Microsoft Word, а найближчим часом, після переходу на Mark SQL, в міжнародних комунікативних форматах.

Випуск державних бібліографічних покажчиків

Перший з них, "Літопис книг", було засновано 1924 року. Упродовж наступних років засновано ще сім.

Сьогодні Книжкова палата України випускає вісім державних бібліографічних покажчиків, які оперативно інформують суспільство в Україні та поза її межами майже про всі види друкованої продукції України (крім аркушевої).

Збирання адміністративних даних про випуск видань України

Статистика друку, як відображення стану видавничої галузі країни, збиралася і досліджувалася Книжковою палатою України ще з часів її заснування. Основою для неї завжди було вивчення обов'язкового примірника документів.

Національне агентство Міжнародної стандартної нумерації видань

Книжкова палата України є національним агентством стандартної нумерації книг (ISBN) та нотних видань (ISMN). Вона веде базу даних видавництва і видавничих організацій і надає їм пакети номерів. Завдяки цьому видання України отримують унікальний ідентифікаційний номер, за яким їх можна знайти в будь-якій бібліотеці світу.

На основі міжнародного стандартного номера виготовляється штрих-код, що проставляється на книгах і є ідентифікатором видання для книжкової торгівлі.

Стандартизація у видавничій та бібліотечно-інформаційній сферах.

Книжкова палата України є головною організацією, що розробляє стандарти у видавничій та бібліотечно-інформаційній сферах. Щороку вона розробляє один-два державних стандарти згідно плану розроблення державних стандартів і передає їх на впровадження в Держкомспоживстандарт. Стандарти розробляються з урахуванням стандартів ISO для забезпечення сумісності їх з міжнародними.

Держкомспоживстандарт надсилає на погодження в Книжкову палату всі галузеві міжнародні стандарти для прийняття рішення щодо впровадження їх в Україні.

Книжкова палата також переглядає застарілі державні стандарти з метою оновлення інформації. Процес перегляду фактично аналогічний процесу розроблення стандарту.

Розроблення україномовного видання УДК

З метою впровадження україномовної системи УДК у 1997 році Книжковою палатою України розроблено проект "Класифікаційна система України", що передбачав створення еталона таблиць УДК українською мовою, видання їх як у традиційному друкованому вигляді, так і в електронній формі на CD-ROM.

Проект, здійснений за три роки (1998—2000 роки), був підтриманий Міжнародним фондом "Відродження", який виділив кошти на його реалізацію.

У стислі строки було підписано угоду, придбано ліцензію Консорціуму УДК на видання українською мовою Міжнародного еталона УДК, а також "Доповнень та виправлень до УДК", здійснено переклад таблиць УДК з англійської, їх науково-термінологічне редагування, розроблено алфавітно-предметний покажчик. До перекладу розділів УДК, які загалом містили близько 62 000 рубрик, залучалися фахівці різних галузей.

У 2000—2001 роках таблиці УДК були видані у двох книгах: "УДК. Таблиці" та "УДК. Алфавітно-предметний покажчик".

Упродовж 2002—2006 років Книжкова палата України продовжувала підтримку УДК в актуальному стані, опрацьовуючи отримані з міжнародного Консорціуму щорічні випуски змін і доповнень "Extensions and Corrections to the UDC", матеріали яких опубліковано у чотирьох випусках "УДК. Зміни та доповнення".

У 2007 році з огляду на збільшення обсягу таблиць УДК (близько 67 800 рубрик) та для зручності їхнього використання Книжковою палатою України було прийнято рішення про підготовку другого видання таблиць, з урахуванням змін і доповнень за 1998—2006 роки, у семи книгах, чотири з яких були надруковані в 2008 році за програмою "Українська книга" й розіслані безкоштовно в бібліотеки системи Міністерства культури і туризму.

Книжкова палата України як методичний та навчальний центр для видавничої й бібліотечної галузей.

У всі роки існування Книжкова палата України розробляла методіку бібліографічного опису і надавала її бібліотекам та іншим установам, користувачам тощо.

Нині методичні рекомендації щодо різних питань видавничої та бібліографічної діяльності постійно друкуються в журналі "Вісник Книжкової палати" в рубриці "На допомогу видавцю-початківцю", видаються окремими виданнями.

Книжкова палата України проводить навчальні семінари для видавництв та бібліотек у своєму приміщенні та виїзні семінари в бібліотеках різних відомств і наукових установах.

ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ БІБЛІОГРАФІЇ В СЕРІЇ БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОКАЖЧИКІВ ЖУРНАЛУ "КУЛЬТУРА НАРОДІВ ПРИЧОРНОМОР'Я"

У сучасному науковому товаристві вважається, що "найважливішим структурним елементом наукової теорії є саме принципи", оскільки вони спочатку визначають усі основні етапи розвитку наукового знання, а потім суттєво впливають на отримання конкретного практичного результату.

Ця точка зору може застосовуватися до практичної бібліографічної діяльності, що здійснюється в Криму при створенні серії бібліографічних покажчиків наукового журналу "Культура народів Причорномор'я".

Усього в серії на кінець квітня 2010 року вийшло сім покажчиків, які вміщують 6 656 бібліографічних записів та супроводжуються такою ж кількістю повних текстів, представлених у форматі pdf файлу в електронному додатку.

Природньо такий обсяг бібліографічної інформації має свою постійну систему розвитку, яка досить чітко демонструє:

1) принцип інфраструктурної комунікативності тим, що традиційне друкарське видання й електронний додаток, що є його самостійною, але невід'ємною частиною, мають взаємодоповнюючі види пошуку інформації, які за своєю матеріальною та знаковою формою різні, але тільки в єдиному цілому є кінцевим бібліографічним продуктом;

2) принцип науковості тим, що на основі системного підходу до формування електронних повнотекстових колекцій наукового призначення була розроблена методика формування кожного окремо взятого покажчика, яка в своєму принципі точності й однозначності позначення дозволила сформувати з окремих інформаційних об'єктів цілу серію;

3) принцип ціннісної орієнтованості бібліографії тим, що кожен номер покажчика спрямований на розвиток комп'ютерних технологій і передачу знань фахівцям бібліотечної галузі, що чітко визначається в його передмові (наприклад, в аспекті створення інтелектуального продукту бібліотекаря в шостому випуску);

4) принцип соціокультурного характеру тим, що кожен покажчик, виконуючи спочатку роль навігатора по черговій частині електронної повнотекстової колекції наукового журналу, допомагає знайти не лише тексти, а надає інформацію в цілому про головне видання у сфері науки, культури і освіти в Україні з чітко визначеними, навіть у назві, культурологічними позиціями;

5) діючий принцип тим, що із видання серії покажчиків у кримському регіоні постійно проводяться різні заходи з метою підвищення кваліфікації бібліотекарів, на яких авторам проекту завжди надається максимально можлива на даний момент допомога у формуванні їх власних інформаційно-бібліографічних ресурсів;

6) принцип повноти генерованої та поширюваної інформації тим, що для створення серії покажчиків, аналітико-синтетичній обробці підлягають усі опу-

бліковані в даному журналі матеріали, незалежно до якого виду документів вони відносяться (наприклад, статті, монографії, рецензії, доповіді, тези, аналітичні звіти про наукові дослідження тощо);

7) принцип бібліографічної кооперації тим, що він закладений у самій схемі розподілу робіт, які виконуються при створенні покажчиків, тобто з одного боку це повністю авторський бібліографічний продукт, а з іншого боку – його якісна й інформаційна складова багато в чому залежить від кооперації та координації організаційних зусиль співробітників різних організацій (наприклад, у першу чергу від рішень, які приймаються в Центрі інформаційних технологій МЦ "Крим");

8) принцип об'єктивності тим, що всі матеріали обробляються за єдиною методикою в автоматизованому режимі й не містять ні доповнень, ні винятків, оскільки формуються згідно з вимогами ВАКу України за абсолютно формальними затвердженими ознаками і обсягами (наприклад, кожна стаття містить 3 анотації трьома мовами, обсяг кожної не більш 200 слів);

9) принцип загальної доступності бібліографічної інформації тим, що паралельно бібліографічні покажчики як електронна копія друкованого документа постійно доступні в онлайн-режимі в глобальній світовій мережі (наприклад, за адресою: <http://www.nbuv.gov.ua/EILib/Crimea/>)

Загальний висновок

Якщо система створення практичного бібліографічного посібника тісно пов'язана із загальною системою розвитку джерела бібліографування, то вона постійно зближується з вихідними положеннями бібліографічної науки, що дає довготривалий імпульс для поліпшення якості інформаційної продукції, яка, знаходячись у постійному поточному формуванні (наращуванні), може і повинна багатовимірно відповідати інтенсивно зростаючим сервісним запитам сучасного користувача.

Н.К. Литвиненко

/м. Луганськ/

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КРАЄЗНАВЧОЇ БІБЛІОГРАФІЇ ДОНБАСУ

В розвитку краєзнавчої бібліографії Донбасу можна умовно виділити три основних етапи, урахувавши якісні зміни в змісті, формі та призначенні краєзнавчих бібліографічних посібників.

Перший етап (1850 – 1920 рр.) – це етап зародження та становлення краєзнавчої бібліографії в краї, переважно, в рамках діяльності наукових товариств, громадських організацій, окремих науковців. Другий етап (1930 – 1980 рр.) – це етап безпосереднього розвитку краєзнавчої бібліографії в бібліотеках, переважно обласних, які виступали організаторами краєзнавчої бібліографічної діяльності бібліотек; формування системи посібників краєзнавчої бібліографії Донбасу. Третій етап (1990 – 2000 рр.) – етап подальшого розвитку краєзнавчої

бібліографії, появи нових форм представлення краєзнавчої бібліографічної інформації, у тому числі в електронному вигляді.

Протягом першого етапу краєзнавча бібліографія Донбасу пройшла становлення. Мала місце еволюція форм існування краєзнавчої бібліографічної інформації від окремих бібліографічних відомостей в галузевих бібліографічних покажчиках до самостійних видань. Разом з тим, можна сказати, що не існувало спеціалізованого закладу, краєзнавча бібліографічна діяльність мала фрагментарний характер і була обумовлена загалом інтересами науковців та фахівців, діяльність яких була пов'язана з дослідженням краю.

Основними проблемами цього етапу були: відсутність сконцентрованого в одному місці краєзнавчого масиву документів, практична відсутність бібліографічних фахівців.

Серед переваг краєзнавчих бібліографічних посібників цього часу слід назвати повноту матеріалів, глибину розкриття змісту. Створені в ті роки краєзнавчі покажчики літератури про Донбас мають не тільки історичний інтерес, але і практичну цінність.

Другий етап розвитку краєзнавчої бібліографії Донбасу позначений перш за все поточною реєстрацією усієї краєзнавчої літератури.

Серед завдань краєзнавчої бібліографічної діяльності бібліотек були: забезпечення максимально повного виявлення, обліку та систематизації літератури про край; допомога місцевим органам влади, підприємствам, установам, науковим закладам у вивченні та розробці питань розвитку виробничих потужностей областей, економіки і культури засобами краєзнавчої бібліографії.

Крім того, продовжувалася формуватись система краєзнавчих бібліографічних посібників Донбасу. Превалювали посібники виробничої тематики. Але з часом, у повоєнні роки починають з'являтися і рекомендаційні посібники малих жанрів.

Характерним для цього етапу є поява комплексних рекомендаційних покажчиків, присвячених краю, та універсальних краєзнавчих рекомендаційних посібників.

Зусиллями обласних наукових бібліотек, наукових бібліотек вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ починає формуватись підсистема науково-допоміжної бібліографії. Виходять науково-допоміжні поточні покажчики, які повно надавали інформацію про нову краєзнавчу літературу.

Початок 90-х років ХХ століття був пов'язаний із змінами в політичному та соціально-економічному житті українського суспільства. Змінювалась і краєзнавча бібліографічна діяльність на Донбасі. У бібліотеках краю починають активно впроваджуватись сучасні інформаційно-комунікаційні технології. Це вплинуло на створення та функціонування краєзнавчих бібліографічних ресурсів. З'являються нові жанри бібліографічних посібників, починають вестись краєзнавчі бібліографічні бази даних, електронні каталоги.

Поступово змінюється тематика посібників, це особливо стосується рекомендаційної бібліографії, зокрема, з'являються посібники, присвячені духовним витокам, історії та культурі українського народу.

Краєзнавча літературна бібліографія Донбасу 90-х років ХХ століття представлена численними персональними посібниками, ретроспективними покажчиками, біобібліографічними словниками, які відбивають життя та творчість місцевих літераторів.

У цей час значно зростає обсяг краєзнавчих видань, продовжують виходити універсальні науково-допоміжні покажчики, які відбивають нову літературу про край. Але поточні покажчики відбивають тільки частину вищевказаних видань, внаслідок того, що деякі видавничі організації не надають обласним бібліотекам обов'язковий примірник документів краєзнавчого змісту.

Більша частина посібників є тематичними та біобібліографічними. Тематика відбиває історію, культуру та літературу краю. Звичайно біобібліографічні посібники присвячені ювілейним датам науковців, літераторів, діячів культури та мистецтв.

Бібліографічні покажчики місцевих видань представлені окремими ретроспективними посібниками та поточними покажчиками місцевих видань.

Отже, на сьогодні склалася система краєзнавчої бібліографії Донбасу, яка має специфічні особливості.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ

Н.М. Христова
/м. Київ/

АРХІВНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР: АСПЕКТИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

Суспільство традиційно розглядало архіви, з точки зору своїх прагматичних потреб, як установи, що виконують функції накопичення, обліку, зберігання, використання архівної інформації. Але реалії часу перетворили класичні сховища у соціальні інституції, покликані забезпечити широкий доступ до своїх інформаційних ресурсів, до нових знань, надати можливість робити відкриття та навіть впливати на соціально-політичний клімат у суспільстві.

Попри появи останнім часом значної кількості робіт щодо різних аспектів доступу до архівного інформаційного середовища, багато проблем потребують не лише контролю з боку авторів, а їх ґрунтовного аналізу.

Архівна евристика є основою традиційного архівного пошуку, який має складний та різноплановий характер і потребує від користувача спеціальних знань. Такий пошук має певні переваги, оскільки безпосередній контакт з першоджерелом стає потужним інтелектуальним "допінгом", на відміну від зображення документа на моніторі. Окрім того, читальні зали архівів дозволяють дослідникам, які там працюють, відчувати себе причетними до певної професійної спільноти. Але активне застосування новітніх технологій в архівній сфері потребує побудови сучасної семіотичної моделі представлення архівної інформації, оскільки нова генерація вчених дедалі частіше використовує для задоволення своїх інформаційних потреб Інтернет. Безперечно, мережа пропонує необмежені можливості щодо отримання інформації у всесвітньому масштабі, забезпечує спілкування вчених on-line, електронні публікації наукових праць тощо. Водночас оцифрування архівних документів, створення вторинних архівних електронних ресурсів, надання доступу до них породжує цілу низку проблем, пов'язаних саме із застосуванням цифрових технологій. Зокрема, потребують вирішення:

- правові аспекти використання й обміну інформацією з огляду на контроль з боку власників архівної інформації;
- питання щодо авторського права й права інтелектуальної власності на вторинні архівні інформаційні ресурси;
- проблеми формування цифрових інформаційних масивів, розроблення нових технологій доступу, здатних забезпечити його у часі;

- описування та представлення архівної інформації на належному науковому рівні для створення на її основі нового знання.

Останнє питання заслуговує на детальніший розгляд з огляду на те, що важливою умовою для обміну описовою інформацією й метаданими стають уніфікація й стандартизація архівного описання.

Європейське архівне товариство на Третій Європейській конференції "Міжнародні стандарти для електронних архівів" 2007 р. у Німеччині обговорювало міжнародні дескриптивні стандарти EAD, EAC і METS з метою визначення можливості їхнього використання різними країнами та аспектів їх подальшого розвитку.

Американський дескриптивний стандарт EAD (Encoded Archival Description – Кодоване архівне описання), призначений для уніфікації структурованого описання в електронному форматі архівних документів, заснований на синтаксисі XML, сумісний зі стандартами Інтернету. EAD був визнаний універсальним форматом, що може слугувати форматом зберігання інформації та використовуватися як комунікативний формат, дозволяє здійснювати міграцію даних у разі зміни програмного забезпечення. Перевагами стандарту були визнані також незалежність від апаратного і програмного забезпечення, необмежений обсяг інформації, що зберігається, можливість зберігання разом з текстами документів їх оцифрованих копій.

На думку фахівців, в сучасних умовах стандарт EAD є найперспективнішим для впровадження автоматизованих технологій в сфері архівного описування, оскільки в ньому враховані не лише вимоги до самого описання, а й технологічні умови функціонування електронної інформації.

Стандарт EAC (Encoded Archival Context – Кодований архівний контекст) розроблений для уніфікації подання в електронному вигляді інформації щодо фондоутворювача, а також щодо умов створення його документів (історичних, політичних, економічних та ін.).

Стандарт кодування й передавання метаданих – METS (Metadata Encoding and Transmission Standard) призначений для та уніфікації їх подання в Інтернет.

Стандарти були рекомендовані міжнародним архівним співтовариством до широкого використання. Фактично були зроблені перші кроки на шляху розширення архівного інформаційного простору, створення банку ключових слів, що в подальшому дозволить здійснювати пошук електронної архівної документної інформації та об'єднати архіви Європи в єдину інформаційну мережу.

Окремі країни Європи та США активно впроваджують стандарти кодового описання архівних документів з урахуванням національних особливостей та нормативів описування.

Разом з тим очевидно, що впровадження в Україні даних стандартів буде пов'язано зі значними труднощами, перш за все, фінансовими (гармонізація міжнародних стандартів з національними потребує певних коштів).

Наразі українська архівна спільнота лише починає обговорення можливостей впровадження кодового архівного описання для представлення архівних інформаційних ресурсів в Інтернет.

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗРОБКУ СИСТЕМИ ТЕЗАУРУСІВ ДЛЯ АРХІВНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВИХ СИСТЕМ

Актуальним питанням сьогодення є забезпечення доступу до архівних документів. У зв'язку з цим потребує вирішення не тільки технологічне забезпечення, а й значною мірою – лінгвістичне забезпечення архівних інформаційно-пошукових систем (далі – АрПС). Враховуючи, що лінгвістичне забезпечення АрПС передбачає сукупність інформаційно-пошукових мов (далі – ПМ), то і розширювати пошукові можливості АрПС необхідно за рахунок ПМ.

Вирішення даного питання вагається у розробці перспективної моделі ПМ архівів, яка повинна будуватися по-перше: з урахуванням вимог, що висувуються до АрПС, по-друге, з особливостями ведення як традиційної, так і автоматизованої АрПС, по-третє, з можливістю представлення архівної інформації в Інтернеті.

Враховуючи вищезазначене, для розробки перспективної моделі ПМ можна запропонувати концепцію системи тезаурусів, яка полягає в тому, що в якості верхнього рівня виступає універсальний (об'єднаний) макротезаурус. Макротезаурус повинен містити найбільш загальні поняття всіх тематичних областей, відображати взаємозв'язки між цими областями і бути базовим для всіх архівних установ України. Макротезаурус має існувати в одному вигляді і змістовно вестися однією установою, однією службою, наприклад, Держкомархівом України. Всі необхідні виправлення, доповнення, все нове повинно вноситися до нього тільки централізовано і доопрацьовуватися він має централізовано за вимогою користувачів. Лексика макротезауруса слугує основою для побудови мідітезаурусів (загальних). Мідітезаурси розробляються окремою архівною установою на свої фонди. В свою чергу, лексика макротезауруса та мідітезауруса слугує основою для побудови мінітезаурусів (оперативних), які розробляються на окремий архівний фонд. І, нарешті, лексика макротезауруса, мідітезауруса та мінітезауруса слугує основою для побудови мікротезаурусів, які розробляються на окрему справу. Завдяки ланцюговому використанню лексики попереднього тезауруса задовольняється вимога сумісності.

Кожен із запропонованих тезаурусів можна розглядати не тільки як допоміжний інструмент, але й використовувати в якості термінологічного посібника для Національного архівного фонду України, архівних установ, архівних фондів та справ окремих архівів. Інформаційно-пошуковий тезаурус є інтегральним лінгвістичним засобом. Він поєднує в собі риси дескрипторних і предметизаційних ПМ. Фактично, це форма представлення знань. Можна говорити про те, що це деяка проміжна мова між тими мовами, які сьогодні використовуються в АрПС, і тими мовами, котрі будь-коли будуть використовуватися в базах.

Роботу над інформаційно-пошуковими тезаурусами націлено на майбутнє. З розвитком галузей знань, АрПС, включення до них все нових і нових масивів документів буде зростати роль інтелектуальних засобів управління.

Робота над цими інтелектуальними інструментами має не тільки прикладне, але й фундаментальне загальнокультурне значення. Тому в рішенні проблеми інформаційного пошуку все більшого значення набувають семантико-лінгвістичні дослідження як найважливіша умова побудови достатньо ефективних ІІМ.

С. М. Зозуля
/м. Київ/

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ АРХІВОЗНАВСТВА: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Завдання дослідити та охарактеризувати місце термінологічного апарату архівознавства серед низки інших наук, які є сумісними чи дотичними, наразі є актуальним через необхідність узагальнення цієї проблеми. Зауважимо, що до складу української архівознавчої термінології входять функціональні одиниці, що позначають поняття архівної галузі та вживаються в наукових текстах, а також в усному мовленні фахівців. Терміни архівної галузі взаємодіють між собою та з елементами інших терміносистем, що дозволяє розглядати їх як терміносистему.

Певна спорідненість у терміносистемах пов'язує архівознавство з документознавством, що вивчає закономірності утворення документів та побудови систем документації, досліджує документи, що функціонують у сфері управління, а архівознавство – у сфері їх зберігання та використання. Так, оперуючи знаннями у галузі документознавства, архівіст може зрозуміти сутність (інформаційну навантаженість, зміст) документа та правильно організувати документи в архіві. Спільним для архівознавства та документознавства є реалізація завдання формування високоорганізованого інформаційного середовища, коли документи знаходяться в активному обігу.

Архівістам слід знати структуру, функції, порядок оформлення, рівень інформативності документа, оскільки через певний період він стане безпосереднім предметом їх діяльності. Спільними для послуговування в документознавчій та архівознавчій галузях є такі терміни: документ, зовнішні ознаки документа, критерії цінності документів, матеріальна основа документа, номенклатура справ, особливо цінний документ, первинний документ, подокументне описування, реквізит документа тощо.

М. С. Слободяник висловлює власну позицію щодо полісемії базового поняття документознавчої науки – "документ", який, зауважимо, є характерним і для архівознавчого понятійного апарату. Науковець резюмує, що цей термін має близько 25 визначень і пропонує власне: "Документ – це матеріальний об'єкт, на якому у результаті цілеспрямованого процесу документування зафіксована інформація з метою її збереження і розповсюдження у просторі та часі". Дослідник стверджує, що запропоноване визначення дає можливість досліджувати документ у досить широкому значенні, включаючи до цього поняття і видання, і неопубліковані документи, організаційно-розпорядчі документи тощо.

Також він пропонує тлумачити термін "документація" як групу документів, що "охоплює організаційно-розпорядчі та службові документи, які відображають результати праці установи, її підрозділів і окремих працівників і є об'єктом діловодного процесу". Крім того, М. С. Слободяник пропонує до обговорення ще такі терміни документознавства як "управлінське документознавство" та "керування документацією". Вирішення поставлених дослідником термінологічних питань сприятиме активному розвитку загального, спеціального і галузевого документознавства, а оскільки терміносистеми цієї галузі знань та архівознавства є суміжними, то також сприятиме усталенню понятійного апарату архівної науки.

Щодо зв'язку діловодства з архівознавством, необхідно знати діловодні ознаки походження документів, тобто такі, що характеризують момент складання, відправлення, отримання та рух документів у діловодстві. Слід знатися на техніці діловодного процесу тощо.

Національний стандарт ДСТУ 2732:2004 "Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять" регламентує терміни та визначення понять діловодства та архівної справи, характеризує сучасну спеціальну лексику цих галузей знань, узгоджує її зі змістом інших національних та міжнародних стандартів у сфері інформації та документації. Наприклад, це такі терміни та поняття: матеріальна основа документа, службовий документ, засвідчена копія, документ особового походження, реквізит службового документа, система документації, документообіг, вихідний документ, реєстрування документа, формування справи, заголовок справи, індекс справи тощо.

Документознавець та архівіст С. Г. Кулешов у статті "Про деякі ключові поняття справочинства" пропонує до обговорення наукової спільноти терміни, спільні для архівознавства та правознавства: справочинство, документ, документація, офіційний документ, службовий документ.

Слід підкреслити також зв'язок термінології архівознавства з бібліотекознавством, оскільки за допомогою методів описування документів можна точно вказати інформацію про нього, а це, у свою чергу, дає можливість упорядкувати систему документів та оформити документний масив. Г. І. Солоіденко у дисертаційному дослідженні, присвяченому аналізу розвитку бібліотечної термінології в Україні, звертає увагу на цей аспект. Дослідниця зауважує, що терміносистеми бібліотекознавства, документознавства та архівознавства як суміжних наукових галузей є тісно пов'язаними, оскільки так чи інакше є взаємодоповнюючими.

Серед термінів, спільних для побутування в архівознавстві та бібліотекознавстві можемо назвати такі: головна довідкова картотека, документ, інформаційна послуга, каталог, кодування документа, оброблення даних, описова стаття, опублікований документ, рукописний документ, ретроспективний інформаційний пошук, фактографічний пошук тощо.

Отже, питання щодо взаємозв'язку терміносистем різних галузей є актуальним, незаперечним фактом і, можна сказати, є закономірністю, оскільки будь-який предмет чи явище так чи інакше пов'язані з предметами та явищами інших наук.

МІСЦЕ ТА РОЛЬ АРХІВІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ЗАСАД ДЕРЖАВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОЛІТИКИ

В умовах становлення демократичного громадянського суспільства та правової держави постає нагальна потреба у розробленні теоретичних засад та всебічному впровадженню у життя програми національної комунікативної політики.

Удосконалити механізм процесу комунікації між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, засобами масової комунікації і громадськістю має Концепція проекту Закону України "Про основні засади державної комунікативної політики", схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України 13 січня 2010 року. Метою Концепції є визначення шляхів законодавчого врегулювання питання забезпечення взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, засобами масової комунікації і громадськістю на засадах рівноправного партнерства.

На жаль, у даній Концепції жодним чином не згадуються важливі соціально-комунікаційні структури – бібліотеки, архіви, музеї, які сьогодні у сучасному інформаційному середовищі виконують функції, без яких важко уявити стратегічний розвиток державної комунікативної політики нашої держави.

Спробуємо визначити місце та роль архівів у реалізації основних засад державної комунікативної політики. Архівні документи відображають еволюцію й трансформацію, зміну парадигм, концепцій та напрямів розвитку науки і технологій, державного апарата та суспільних інститутів країни, економічних та господарських перетворень, діяльність релігійних організацій, національно-культурні моделі взаємодії державних інституцій та населення, їх взаємодію, взаємозв'язок, взаємовплив.

Архівні установи України у сучасному інформаційному соціально-комунікаційному середовищі відіграють важливу роль у процесах не тільки збереження, а й ефективного використання потенціалу Національного архівного фонду. Архівні установи у порядку, визначеному законодавством, надають документи Національного архівного фонду для користування фізичним та юридичним особам, створюють для цього відповідний довідковий апарат; видають архівні довідки, копії документів та іншими способами задовольняють запити фізичних і юридичних осіб; повідомляють про документи, в яких містяться відомості, що можуть бути використані органами державної влади і органами місцевого самоврядування, іншими заінтересованими сторонами; публікують, експонують та в іншій формі популяризують архівні документи

Особливої уваги заслуговує взаємодія органів державної влади, місцевого самоврядування та архівів у сучасному соціально-комунікаційному середовищі у процесі розсекречення, оприлюднення та вивчення раніше закритих фондів. Важливим чинником демократичних процесів, творення правової держави та громадянського суспільства є відкритість фондів архівних установ. Адже одним

з головних критеріїв демократичного розвитку держави, окрім свободи слова, є право на правду. Саме через дослідження та пізнання складних та суперечливих процесів минулого можливий подальший рух уперед до нових горизонтів українського буття, окресленої правди поколінь через соціально-комунікаційну роль архівної спадщини. На сьогодні зростає роль архівів у захисті індивідуальних прав і свобод громадян України.

У сучасному соціально-комунікаційному середовищі можна поступово, з певною обережністю, але все ж таки констатувати факт "перетворення" архівів на "центри аналізу інформації", які об'єднують у собі властивості інформаційних служб та дослідницьких установ. Прикладом у даному контексті може послугувати Галузевий державний архів Служби безпеки України (СБУ). Архів СБУ, що має у своїй структурі електронну складову. Місце та роль архівів у процесах розсекречення й оприлюднення соціально значущої ретроспективної документальної інформації, взаємодію у цьому напрямку з органами державної влади, Міністерством освіти і науки України, Національною академією наук України, громадськими організаціями та ін. визначають Указ Президента України "Про розсекречення, оприлюднення та вивчення архівних документів, пов'язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні" та Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про затвердження плану заходів з оприлюднення та вивчення розсекречених архівних документів, пов'язаних з українським визвольним рухом ХХ століття, політичними репресіями та голодоморами в Україні". Даними нормативно-правовими документами передбачається створення електронного архіву національної пам'яті, організацію постійно діючих експозицій та виставок архівних документів, проведення наукових досліджень, міжнародних конференцій, видання збірок і матеріалів, довідково-інформаційних видань, висвітлення зазначених заходів у засобах масової комунікації та ін.

Ефективне використання у сучасному інформаційному середовищі соціально значущої ретроспективної документальної інформації сприятиме стабілізаційним процесам у суспільному розвитку, надасть можливість подальшого налагодження діалогу між владою і суспільством у процесі реалізації спільних інтересів.

Вироблення основних засад державної комунікативної політики на основі взаємного обміну інформацією, інформування, активної взаємодії суб'єктів комунікації (органами державної влади, органами місцевого самоврядування, засобами масової комунікації, бібліотеками, архівами, музеями, громадськістю) та їх взаєморозуміння дозволить інтенсивніше розвивати процеси входження України до світового інформаційного простору.

Таким чином, інформаційно-комунікаційну функцію архівні установи реалізують у сфері управління, економіки, громадсько-політичному, культурно-духовному житті, соціально-правовому напрямі, науковій діяльності. Зважаючи на це, архіви, разом з бібліотеками та музеями як структури системи соціальних комунікацій мають бути включені як складові елементи здійснення основних засад державної комунікативної політики. Вироблення даних засад неможливе без широкого включення до цього процесу архівів, які забезпечують суспільство необхідною соціально значущою ретроспективною документальною інформацією.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ АРХІВІВ УКРАЇНИ (1991-2006 рр.)

Нормативну базу в галузі інформаційної діяльності державних архівів складають Закони України, Постанови та розпорядження Верховної Ради України, Укази, розпорядження та доручення Президента України, Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, Накази Держкомархіву (Головархіву) України, нормативно-правові акти інших центральних органів виконавчої влади, нормативно-правові акти та методичні документи з архівної справи і діловодства, проекти нормативно-правових актів з архівної справи і діловодства, архівні стандарти і рекомендації, правила роботи та правила видання документів і пам'яток.

Історично першим галузевим Законом, основою якого було регулювання відносин, пов'язаних із формуванням, обліком, зберіганням і використанням Національного архівного фонду, та деяких інших основних питань архівної справи став Закон України "Про Національний архівний фонд та архівні установи", прийнятий 24 грудня 1993 року. Багато вчених неодноразово коментували даний закон, розкривали його сутність, схвалювали ж або критикували. Проте, усі основні завдання, що поставили розробники першого архівного закону, в принципі вдалося досить кваліфіковано розв'язати, у зв'язку з чим його редакція пройшла випробування часом як концептуально, так і в абсолютній більшості конкретних норм.

Прийняття Конституції України у червні 1996 р. вимагало узгодження з Основним законом всієї чинної законодавчої бази. Не дивлячись на те, що суттєвих розходжень норм архівного закону з положеннями Конституції не було виявлено, тодішній Головархів отримав доручення дещо уточнити й узгодити в нормативно-правових актах архівної сфери.

Першу завершену редакцію проекту Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про Національний архівний фонд і архівні установи" 8 червня 1999 р. було схвалено на засіданні колегії Головархіву і рекомендовано для подання на погодження із зацікавленими міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади. У травні 2001 року проект нової редакції архівного закону парламент схвалив у першому читанні, а 13 грудня цього ж року – в цілому.

Отже, Закон став правовою основою проведення єдиної державної політики у сфері архівної справи. Серед пріоритетних напрямів цієї політики є забезпечення збереженості і доступності НАФ, його цілеспрямоване поповнення новими документами. У наступні роки (після прийняття Закону у першій редакції) цілу низку важливих питань архівної справи було регламентовано в окремих статтях інших законів з урахуванням базових принципів, закладених в архівному законі. Це, зокрема, закони України "Про державну таємницю", "Про приватизацію державного майна", "Про авторське право і суміжні права", "Про

бібліотеки і бібліотечну справу", "Про музеї та музейну справу", "Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей" тощо. Загалом таких законів зараз уже понад тридцять. Їхні норми щодо архівів складають основу українського архівного законодавства.

Водночас було розроблено й інші нормативно-методичні документи з архівної справи, які, також ґрунтувалися на новій законодавчій базі. Так, Колегією Державного комітету архівів України було прийняте Рішення "Про Основні правила роботи державних архівів України" від 03.02.2004 р. – зведеного нормативно-методичного документа, що регламентує відповідно до сучасних реалій та чинного законодавства більшість основних питань функціональної діяльності провідних ланок загальної системи архівних установ України як цілісного комплексу взаємопов'язаних архівних технологій. Прийняття Правил є вагомим внеском у розбудову нормативно-правової бази у цій сфері, подальше реформування архівної справи.

Одним із важливих напрямків інформаційної діяльності державних архівів України є забезпечення доступу суб'єктів інформаційних відносин до архівних фондів, який регулюється законодавством України, а саме "Основами законодавства України про культуру", Законами України "Про інформацію" та "Про Національний архівний фонд і архівні установи".

Користування документами Національного архівного фонду у читальних залах держархівів регулюється спеціальним Порядком користування документами Національного архівного фонду України, що належать державі, територіальним громадам, який був затверджений у листопаді 2005 року (прийшовши на зміну аналогічному документу від 31 липня 2003 року). Порядок встановлює основні вимоги щодо організації доступу та використання документів Національного архівного фонду загального користування.

Серйозну роль у регламентації доступу до документів НАФ відіграв ще один Закон України – "Про реабілітацію жертв політичних репресій".

Протягом 1996-2000 рр. було розроблено або перескладено положення практично про всі державні архівні установи, про порядок передавання до державних архівів України кінофотофонодокументів, типові положення про експертні комісії, порядок ведення державного обліку документів Національного архівного фонду, методика і критерії виявлення унікальних документальних пам'яток, перелік типових документів із зазначенням строків їх зберігання, інструкцію про порядок зупинення діяльності архівних установ, порядок надання платних послуг державними архівними установами і ще низку документів з різних напрямів діяльності, в тому числі й інформаційної.

З метою створення належних умов для зберігання, збільшення та використання Національного архівного фонду, сприяння інтеграції архівної справи України в європейський та світовий інформаційний та науковий простір Постановою Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2006 року було затверджено Державну програму розвитку архівної справи на 2006-2010 роки.

Також важливим етапом наближення України до ідеалів "інформаційного суспільства" є Закон України "Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки" від 9 січня 2007 року.

Слід зазначити, що окремі питання архівної діяльності, крім нормативних актів Головархіву, відображені також в інструкціях, правилах та положеннях, виданих в межах їх повноважень іншими центральними органами виконавчої влади.

Звісно, що за обраний період дослідження (1991-2006 рр.) ситуація в даній галузі, звичайно, принципово не могла змінитися. Проте, позитивна динаміка все ж є. По-перше, відбулося вдосконалення базового закону. По-друге, напрацьовано значну кількість підзаконних актів, серед яких досить серйозними є Правила роботи архівних підрозділів. По-третє, розроблено та затверджено Основні правила роботи держархівів.

Отже, як бачимо, архівне законодавство незалежної України розпочало і продовжує процес реформування архівної справи, основними рисами якого є демократизація, інформатизація, відкритість, розширення доступу до ретроспективної інформації та правове регулювання усіх складових системи архівних установ. Сучасні законодавчі акти сприяють підвищенню ефективності інформаційної діяльності державних архівів, а це є найкращим способом ґрунтовно довести, що архіви мають велику значущість як, насамперед, інформаційна установа, що вони відіграють вагомую роль у суспільному інформаційному просторі.

М.О. Правдіна
/м. Дніпропетровськ/

ПРАВОВИЙ СТАТУС АРХІВІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У НОРМАТИВНІЙ БАЗІ АРХІВНОЇ СПРАВИ

У системі архівних установ України, яка має складну розгалужену структуру, виділяється декілька груп. Кожній групі притаманна своя специфіка відповідно до її рівня в ієрархії, галузі діяльності та форми власності. Це потребує деталізації правових норм, спеціалізації нормативних документів, якими керуються архіви у своїй діяльності. Нормативно-правова база архівної справи є багаторівневою і включає низку документів від Законів України до положень, правил та інструкцій конкретної установи.

Однією з важливих сфер створення та зберігання архівних документів є діяльність органів місцевого самоврядування. Вона посідає особливе місце не тільки в системі державного управління, але й у формуванні Національного архівного фонду. Особливості функціонування архівів органів місцевого самоврядування випливають із їх специфіки правового статусу, яка полягає у їх подвійній підпорядкованості. Це відображено в Законі України "Про місцеве самоврядування", який одним з основних принципів діяльності самоврядних структур проголошує "поєднання державних та місцевих інтересів", тобто одночасне підпорядкування територіальним громадам та органам державної влади. Управлінська діяльність, яка здійснюється органами місцевого самоврядування, є основою для визначення функцій їх архівних підрозділів, складу документних

фондів. Разом із тим, специфіка статусу архівів органів місцевого самоврядування недостатньо чітко відображена у чинній нормативно-правовій базі.

Основоположні норми в галузі архівної справи встановлює Закон України "Про Національний архівний фонд та архівні установи", який містить низку положень щодо архівів органів місцевого самоврядування, що позначаються поняттями "архівна установа міської ради", "архівний відділ міської ради", "архівний підрозділ органу місцевого самоврядування".

Важливим з точки зору визначення статусу архівів органів місцевого самоврядування є поданий у розділі IV Закону поділ архівних установ на групи. Згідно з ним, архіви органів місцевого самоврядування належать до двох груп. Так, архівні відділи міських рад у статті 29 класифікуються як "інші місцеві архівні установи". Стаття 31 виділяє в окрему групу архівні підрозділи органів державної влади, місцевого самоврядування, державних і комунальних підприємств, установ та організацій. Потребує уточнення співвідношення понять "архівний відділ міської ради" та "архівний підрозділ органу місцевого самоврядування". На перший погляд, за змістом друге поняття є більш широким. Проте, архівний відділ міської ради виділяється в окрему групу. Закон не наголошує на підставі такого поділу, якою є не галузь діяльності архівних установ, а їх правовий статус. Саме він визначає місце архівів органів місцевого самоврядування у наведеній класифікації.

Архівний підрозділ органу місцевого самоврядування може бути як самостійною структурною частиною організації, так і входити до складу її служби діловодства. Він створюється для тимчасового зберігання та використання архівних документів, що нагромадилися за час діяльності органу місцевого самоврядування. Положення про архівний підрозділ створюється відповідним органом місцевого самоврядування на основі Типового положення, затвердженого Держкомархівом. До основних завдань архівного підрозділу Типове положення відносить функції, пов'язані з організацією обліку, зберігання та використання архівних документів. Архівний підрозділ взаємодіє з державною архівною установою, архівним відділом міської ради, подаючи відомості про кількість документів Національного архівного фонду, а також здійснюючи їх передання до цих установ.

Архівний відділ міської ради входить до системи її виконавчих органів і здійснює повноваження, закріплені в Законі України "Про місцеве самоврядування". До власних повноважень стаття 38 Закону відносить централізоване тимчасове зберігання архівних документів, нагромаджених у процесі документування правовідносин на відповідній території, та інших архівних документів, що не належать до Національного архівного фонду. Делегованими повноваженнями виконавчих органів міських (крім міст районного значення) рад є зберігання документів Національного архівного фонду, що мають місцеве значення, і управління архівною справою та діловодством на відповідній території. З питань здійснення делегованих повноважень архівні установи міських рад підконтрольні місцевим державним архівним установам, які є структурними підрозділами місцевих державних адміністрацій, а також Держкомархіву України. Згідно з Примірним положенням про архівний відділ міської ради, ос-

новними завданнями відділу є: реалізація державної політики у сфері архівної справи і діловодства, здійснення управління архівною справою і діловодством на території міста; забезпечення дотримання законодавства України про Національний архівний фонд та архівні установи; забезпечення поповнення Національного архівного фонду документами, що мають місцеве значення, їх державної реєстрації, обліку, зберігання та використання.

Таким чином, архівні установи та підрозділи органів місцевого самоврядування входять як до системи органів місцевого самоврядування, яка підпорядковується територіальній громаді, так і до системи архівних установ, що підпорядковуються державі. Невизначеність статусу, подвійне підпорядкування архівів органів місцевого самоврядування спричинена, насамперед, недосконалістю самої системи місцевого самоврядування та її законодавчого регулювання. Сфера інформаційно-документаційної діяльності, зокрема архівної справи, є однією з найменш законодавчо врегульованих. Проблеми, які виникають в діяльності архівів органів місцевого самоврядування, потребують подальшого удосконалення та деталізації нормативно-правового регулювання.

К. С. Піхотенко
/м. Біла Церква/

ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ЕКСПЕРТИЗИ ЦІННОСТІ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ НАФ

Проведення експертизи цінності є досить складним і трудомістким процесом. Складність процесу полягає у застосуванні критеріїв цінності документів (системи науково обґрунтованих ознак). Такими ознаками виступають: походження документа, зміст, час і місце створення та інші зовнішні ознаки. Фахівцям даної галузі доводиться оперувати величезними масивами інформації про документи для ефективного прийняття рішення щодо подальшої долі не лише окремого документа, а й справи і навіть цілого архівного фонду.

За даних умов залучення комп'ютерної техніки до процесу експертизи цінності є досить необхідним та перспективним. І справді, в країнах далекого зарубіжжя вже давно практикується створення електронних баз даних обліку та реєстрації архівних документів, справ, фондів. Фахівці архівної справи мають змогу в короткі терміни отримувати необхідну інформацію про документ (строк зберігання, зміст, місце і рік створення тощо) для вирішення доцільності існування документа, оцінки його наукового значення, грошового еквіваленту. Проте, дані бази мають суттєвий недолік – інформація в них знаходиться в статичному стані, що не дозволяє в повній мірі автоматизувати процес оцінки.

Україна потребує створення спеціального програмного забезпечення для обробки інформації про архівні документи для аналізу їхньої цінності та значущості для НАФ. Системою, якій під силу прийняття власних рішень на основі великої кількості критеріїв, цілком може виступати експертна система. Ці системи представляють собою високоінтелектуальні комп'ютерні програми, здатні

приймати рішення на основі розрахунків, не зазначених наперед алгоритмом, тобто моделювати людську розумову діяльність.

Наприклад, для більшості комп'ютерних програм з управління базами даних не склав би особливих труднощів процес знаходження дублетних екземплярів архівних документів, проте для того, щоб програма "виявила" їх дублетність, архівістам часто доводиться працювати над системою опису архівних документів таким чином, щоб програма якомога менше думала, оскільки дублетні, на перший погляд, документи можуть мати набір ознак, які звичайна комп'ютерна програма вважала б за абсолютно різні і навряд чи визначила їх за повторювані. Але саме комп'ютеризація покликана звільнити людину від важкої монотонної роботи і вивільнити час на вивчення змісту документів, що є більш важливим завданням.

Експертна система покликана замінити людину в даному процесі. Два або більше документів можуть мати набір зовсім несхожих ознак, проте принцип дії експертної системи у "розумінні" саме комплексу ознак, дасть змогу визначити схожість документів або їхню різницю.

Дані експертні системи можна використовувати і при оцінці цінності документа і їхнього терміну зберігання тощо. Їхня основна відмінність – інтелектуальне "розуміння" документа, наближене до розуміння його людиною-експертом.

О.Г. Саприкiна
/м. Київ/

КЛАСИФІКАЦІЯ ФОТОДОКУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

З фотографією тісно пов'язаний розвиток галузей, що здійснюють технічне опрацювання інформації: поліграфії, картографії, репрографії. Водночас фотодокументи є важливим історичним джерелом.

Фотодокументи мають значну інформаційну місткість, оскільки біля 80 % інформації людина отримує за допомогою зору. Цінність фотодокументів посилюється й тим, що вони створюються безпосередньо на місці і в момент події. Фотодокументи не лише фіксують реальність, але й впливають на свідомість людини.

З огляду на їх історичну, наукову, соціальну, культурну цінність ці документи є невід'ємною складовою Національного архівного фонду.

На постійне зберігання до державних архівів передаються:

- негативи-оригінали фотознімків і контрольні фотовідбитки до них;
- контратипи (дубль-негативи) фотознімків у разі відсутності негатива;
- позитиви на правах оригіналу;
- фотоальбоми;
- діапозитиви (слайди);
- компакт-диски.

Фотодокументи класифікуються за:

- формами організації відзнятого матеріалу (окремі фотодокументи, які мають самостійне смислове значення, фотонариси);
- зовнішніми ознаками (чорно-білі і кольорові), розміром;
- різними носіями інформації (фотоплівка, фотопластини (скло), фотопапір, дискові носії);
- фотоальбомами;
- жанровими особливостями (хронікальні фотодокументи, портретні, видові).

Хронікальні фотодокументи класифікують за тематикою: громадсько-політична, народногосподарська, наукова, культурна, спортивна тощо.

Портретні фотодокументи класифікують за об'єктом та містом зйомки (індивідуальні, групові, студійні, позастудійні).

Видові фотодокументи класифікують за об'єктом і місцем зйомки (індустріальні, міські, сільські тощо).

Залежно від функціонального (цільового) призначення, розрізняють фотографії загального і спеціального призначення. До першої групи відносять документальну, художню, любительську фотографії, до другої – науково-технічну, аеро-, мікрофотографію, рентгенівську, інфрачервону, репродуковану тощо.

До фотографічних носіїв інформації відносять фотографії, діафільми, діапозитиви, мікрофільми, апертурні карти.

В основу класифікації покладені значення змісту зафіксованої події, об'єкту, місця і автора зйомки, а також значущість установи, що здійснювала зйомку та її місце розташування.

Така класифікація фотодокументів не є остаточною, а, з огляду на важливість питання, потребує подальшого вивчення.

О.А. Хандошко
/м. Київ/

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ЦІННОСТІ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ

На сьогодні науковцями вже повністю обґрунтовано місце і значення аудіовізуальних документів в сучасному суспільстві. Виходячи з того, що носії інформації, які ми використовуємо під час створення даного виду документів, весь час удосконалюються, то питання організації їх зберігання, відбору і передачі в державні архіви завжди залишаються актуальними. Підготовка документів на передавання до архівної установи передбачає: експертизу цінності документів; оформлення справ; складання описів справ; передавання справ до архівної установи і забезпечення схоронності документів. Одним із перших етапів організації передачі документів на постійне зберігання є проведення експертизи їхньої цінності.

Експертиза цінності документів (ЕЦД) проводиться для всебічного вивчення документів з метою внесення їх до Національного архівного фонду або вилучення з нього та встановлення термінів зберігання. Експертиза цінності аудіовізуальних документів проводиться на загальних підставах. Основними завданнями, які ставляться перед експертною комісією під час проведення

експертизи цінності документів, є визначення складу документів, які несуть цінність для певної особи, суспільства чи держави для передачі до архіву з метою встановлення строків зберігання аудіовізуальних документів та забезпечення їх збереженості. В процесі відбору аудіовізуальних документів на зберігання застосовуються загальні принципи і критерії ЕЦД. В першу чергу, на постійне зберігання передаються ті аудіовізуальні документи, які відображають найбільш важливі події і факти суспільно-політичного, культурного, спортивного життя країни, що розкривають особливості різних сфер життя, розповідають про діячів та видатних постатей. Основними є принцип історизму, об'єктивності, системності, цілісності (комплексності) та інші. Цінність аудіовізуальних документів визначається також за допомогою загальних і спеціальних, що застосовуються тільки для оцінки аудіовізуальних документів, критеріїв. Загальними являються: зміст (значення події); організація чи особа, що створила документ; цілісність; достовірність зафіксованих фактів; час та місце створення документу; технічний стан. Спеціальними критеріями є цілісність композиції чи сюжету; оригінальність змісту; його особливості як витвору мистецтва; значення особи, що бере участь в сюжеті; зовнішні особливості носія; спосіб запису та відтворення інформації. В ході проведення ЕЦД дуже часто виявляються документи з інформацією, яка дублюється. В першу чергу, при відборі на державне зберігання відсіваються документи, які тиражовані з одного і того ж запису (оригіналу). На державне зберігання передається обраний серед дублетних документів екземпляр, який має найвищі технічні якості, найповніший зміст і комплект, що потрібен при прийомі документа на державне зберігання.

Документи, які мають пошкодження та дефекти, підлягають тимчасовому зберіганню, за винятком тих, що становлять велику цінність, згідно принципів та критеріїв відбору. Останні приймаються на постійне зберігання незалежно від їх технічного стану.

Під час обліку аудіовізуальних документів відбувається організаційна упорядкованість з метою подальшого адресного, швидкого пошуку документів та контролю за їх наявністю, належністю, станом, місцем та умовами зберігання. Облік аудіовізуальних документів в архівних установах здійснюється спочатку за видами, в середині видів, потім за одиницями обліку і одиницями зберігання. Аркуш обліку аудіовізуальних документів укладається окремо на кожний вид документів (кіно-, відео-, фото-, фоно- і т.д.). Під час обліку кожного надходження зазначається: назва, номер і дата акта-підстави, порядковий номер опису, щодо якого здійснено запис, кількість облікових одиниць, що надійшли, та їх крайні облікові номери; сумарна кількість облікових одиниць за кожним описом та за видом документів у цілому.

Отже, слід зазначити, що ЕЦД являється однією з головних процедур визначення експертними комісіями наукового, історико-культурного та практичного значення аудіовізуальних документів шляхом вивчення їх походження, змісту, часу і місця створення, технічного стану та зовнішніх ознак. Проте, головними проблемами даного процесу залишаються узагальнені норми проведення ЕЦД та класифікації документів, а також технічне забезпечення архівних установ.

**АРХІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМ. В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ЯК ДЖЕРЕЛО ДО СТВОРЕННЯ СЛОВНИКА
ДІЯЧІВ УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ (1918–1934)**

Архів НБУВ є потужним джерелом з історії бібліотечної справи в Україні 20–30-х років. Тут зберігаються документи щодо започаткування та перших підходів до створення національної бібліотечної справи, що народжувалася у часи Української революції, до історії та принципів розбудови Національної бібліотеки Української держави (1919–1934 рр. – Всенародна бібліотека України, далі ВБУ).

Її започатковували та розбудовували видатні вчені, які заклали міцний фундамент у розгортання бібліотечної діяльності та подальший розвиток бібліотечної справи в Україні у 20–30-х роках ХХ ст. Тут працювали відомі українські вчені, спеціалісти з різних галузей знань, які закладали підґрунтя у національну бібліотечну справу. Вони узагальнили досвід бібліотекознавства у світі та заклали фундамент у теорію та практику бібліотечної науки цього періоду. Використання потенціалу українських вчених з різних галузей науки пояснювалося відсутністю в Україні того часу професійної вищої бібліотечної освіти. Бібліотекознавство попередніх часів сприймалося як частина загальногуманітарної освіти, а великі бібліотеки, зокрема, університетські, очолювалися викладачами із гуманітарних дисциплін. У формуванні складу та змісту бібліотечних зібрань, каталогізації значну роль грала й професура, яка входила до бібліотечних рад.

На початок ХХ ст. українські бібліотеки були представлені лише народними бібліотеками та бібліотеками "просвіт" і товариств, зокрема наукових – НТШ та УНТ, які можна вважати науковими спеціалізованими бібліотеками, де видатними українськими діячами створювалися великі фонди українознавчої літератури, які працювали на національну українську школу, освіту, науку, книгу, бібліографію.

Кожен з них був безпосередньо причетним до української бібліотечної справи, багато вчених закладали не лише практичні засади, а й розвивали теорію бібліотекознавства, бібліотечного книгознавства, бібліографії.

Після ліквідації царського режиму, багато з них перейшло працювати до нових бібліотечних закладів. Доля багатьох з них у 30-х роках через репресії, склалася трагічно, тому особові архіви цих діячів або не збереглися, або не завжди є цілісними з огляду на повноту документів про їх діяльність у галузі національних питань. Тому звернення до відомчих архівів та архівів установ, де працювали ці співробітники, є важливим для наукової реконструкції життєвого шляху та конкретного внеску у бібліотечну справу. Хоча за цей період не збереглося особових справ співробітників, які, як ми допускаємо, були знищені напередодні окупації у 1941 р., значна кількість біографічних відомостей зберігається в атестаційних списках, списках співробітників, із зазначенням похо-

дження, освіти, досвіду роботи, публікації наукових праць. Конкретний внесок цих фахівців у розбудову бібліотечної справи та бібліотекознавства того часу міститься у таких документах як: плани та звіти, інструктивні та методичні документи, матеріали організаційної діяльності відділів, протоколи науково-методичних нарад, підготовчі матеріали до конференцій наукових бібліотек, листування, матеріали відряджень. Важливим джерелом є документи Науково-дослідної комісії з бібліотекознавства та Бібліографічної комісії при ВУАН тощо. Серед них є й матеріали про участь бібліотечних працівників інших бібліотек в обговоренні актуальних бібліотечних питань у галузі комплектування, організації фонду, каталогізації та систематизації книжок, структури, діяльності спеціалізованих відділів, принципів обслуговування, культурно-просвітницької роботи.

Значний інтерес викликають матеріали щодо організації ВБУ, зокрема протоколи Тимчасового комітету по заснуванню Національної бібліотеки, Бібліотечної ради, концептуальні розробки, заяви про прийняття на роботу, хроніки праці, матеріали щодо відряджень для комплектування фондів тощо. Хоча робота над реконструкцією внеску цих вчених у бібліотечну справу дуже трудомістка, лише її проведення дозволить оцінити роль цих вчених у розвитку теорії та практики бібліотекознавства, конкретну діяльність з формування фонду національної бібліотеки. Така робота розпочата в НБУВ, де проводиться збір відомостей про усіх працівників (їх понад 50 осіб), які брали участь у створенні фундаментальних засад Національної бібліотеки України у 20-30-х роках ХХ ст.

Л.В. Шунко
/м. Київ/

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА В ОСОБОВОМУ АРХІВНОМУ ФОНДІ В. Ф. КОПИТОВА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ІНСТИТУТУ АРХІВОЗНАВСТВА НБУВ)

В Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (далі – ІА НБУВ) зберігається понад 380 архівних фондів особового походження, фондоутворювачами яких виступають дійсні члени і члени-кореспонденти НАН України (далі – НАН України), вчені – засновники академічних установ, наукових шкіл та напрямів, автори видатних наукових відкриттів, лауреати вітчизняних, міжнародних та іменних премій НАН України.

Серед них фонд вченого у галузі металургії і теплотехніки, академіка (1967) Академії наук Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі – АН УРСР) Віктора Філімоновича Копитова.

Копитов Віктор Філімонович (21.11.1906 – 22.03.1990) працював завідувачем лабораторії промислових печей в Центральному науково-дослідному інституті технології і машинобудування в Москві (1932–1950 рр.), директором Інституту газу АН УРСР (1952–1985 рр.), починаючи з жовтня 1987 р. і до кінця життя В. Ф. Копитов виконував обов'язки радника при дирекції Інституту газу АН УРСР. Вчений був нагороджений двома орденами Трудового Червоного

Прапора (1954 р., 1971 р.), орденом Жовтневої революції (1976 р.) та багатьма грамотами і медалями. У 1981 р. вченому присвоєно почесне звання заслуженого діяча науки Української РСР.

Під керівництвом В. Ф. Копитова Інститут газу АН УРСР став одним із головних в країні з підвищення ефективності використання газу в промисловості і захисту повітряного басейну від забруднення.

Документальна спадщина В. Ф. Копитова надійшла до ІА НБУВ з Інституту газу НАН України, за результатами наукового опрацювання якої було сформовано особовий фонд В. Ф. Копитова під № 260.

Унікальність особового фонду полягає в тому, що він дає можливість реконструювати окремі сторінки життя вченого за допомогою біографічних документів та низки інших джерел, пов'язаних передусім із діяльністю наукових товариств і громадських об'єднань, до яких він належав, установ, де працював, а також його неопублікованих творів, бібліографії та листування. Широке коло наукових спеціальностей вчених-фондоутворювачів вимагає індивідуального підходу до документного наповнення та видового складу кожного особового фонду.

На особливу увагу дослідника заслуговує епістолярна спадщина вченого, що нараховує 248 документів за 1952–1988 рр. Очевидно, що листи не можуть бути основним джерелом для достовірного відтворення біографії вченого, але ігнорувати їх не варто, оскільки цей масив джерел допомагає ліпше зорієнтуватися в тогочасній ситуації, повніше висвітлити той чи інший епізод окресленої в біографії науковця події.

В значній мірі зміст кореспонденції В. Ф. Копитова торкається кількох тем, а саме: наукові питання, підготовка публікацій, їх рецензування та популяризація в наукових виданнях, фахові поради та рекомендації, запрошення на міжнародні наукові конференції, симпозіуми та школи, участь у підготовці наукових кадрів.

Представлені в особовому фонді В. Ф. Копитова листи містять важливу інформацію, яка заслуговує на увагу при дослідженні наукової спадщини вченого, оскільки доповнює та уточнює чимало фактів, проливає світло на маловідомі аспекти його діяльності.

Велике значення у справі висвітлення наукової діяльності В. Ф. Копитова відіграють листи, де чільне місце відведене налагодженню ним процесу співпраці як директора Інституту газу АН УРСР з науковими установами і заводами.

Отже, архівний фонд особового походження академіка Віктора Філімоновича Копитова є унікальним за своїм документальним складом та структурою. Епістолярні документи є цінними, узагальнення і аналіз яких допомагає здійснити наукову реконструкцію біографії вченого та прослідкувати становлення його як науковця. Залучення до наукового обігу документів цього фонду сприятиме сучасним науковцям у справі вивчення проблем у галузі газотехніки, металургійної теплотехніки, хімічної переробки природного газу.

ДОКУМЕНТАЛЬНА СПАДЩИНА АКАДЕМІКА М.С. ПОЛУЕКТОВА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ІНСТИТУТУ АРХІВОЗНАВСТВА НБУВ)

Серед фондів особового походження, що перебувають на зберіганні в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, знаходяться документи видатного вченого-хіміка, одного із засновників Одеської комплексної наукової школи хіміків-аналітиків, академіка АН УРСР Миколи Сергійовича Полуектова (1910 – 1986).

Наукова діяльність вченого була спрямована на розроблення сучасних хімічних, фізичних і фізико-хімічних методів кількісного визначення рідкісних, розсіяних, лужних, лужноземельних та інших елементів.

За більш ніж п'ятдесят років своєї наукової діяльності М.С. Полуектов опублікував понад 830 наукових статей, 16 монографій і брошур, багато з яких були перекладені на іноземні мови. Його роботи стали істотним вкладом у розвиток аналітичної хімії та хімії рідкісних елементів.

Наукову діяльність М.С. Полуектов гармонійно поєднував з науково-організаційною і громадською роботою. Протягом багатьох років він був головою секції аналітичної хімії при Вченій раді науково-технічного комплексу "Фізико-хімічний інститут АН УРСР", членом Наукових рад АН УРСР і АН СРСР з аналітичної і неорганічної хімії.

За значний внесок у розвиток науки, впровадження результатів досліджень в практику народного господарства і підготовку наукових кадрів М.С.Полуектов нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора (1980), трьома орденами "Знак Пошани" (1951, 1971, 1976) та медалями.

М.С. Полуектов – учасник Великої Вітчизняної війни. Його бойові заслуги відзначені орденами і медалями.

Документи вченого сформовані у фонд № 273, який складається з опису № 1, що містить 73 справи загальною кількістю 455 документів за 1933–1992 рр. Опис складається з п'яти розділів: Розділ I. Наукові праці; Розділ II. Біографічні документи та документи про вченого; Розділ III. Документи з діяльності; Розділ IV. Листування; Розділ V. Фотодокументи.

У першому розділі "Наукові праці" представлені наукові статті М.С. Полуектова, описання дослідів, проведених вченим, його рецензії на відгуки та наукові праці інших осіб, списки наукових праць вченого. Всього 31 справа за 1933–1986 рр.

До другого розділу "Біографічні документи та документи про вченого" увійшли документи за 1946–1992 рр. у кількості 21 справа, серед яких особовий листок з обліку кадрів, біографічна довідка, характеристика, посвідчення учасника Великої Вітчизняної війни, почесні грамоти, вітальні кореспонденції з приводу нагородження вченого орденом "Знак Пошани", його представлення до звання "Почесний громадянин міста Одеси". У розділі представлені газетні та журнальні статті про М.С. Полуектова, публікації про вченого з нагоди 50 і 70-

річчя від дня його народження, документи про відзначення ювілеїв науковця та вшанування його пам'яті.

У третьому розділі "Документи з діяльності" представлені матеріали про діяльність М.С. Полуектова у Науковій раді з аналітичної хімії АН СРСР, у відділеннях та наукових радах АН УРСР. Значну цінність мають звіти академіка АН УРСР М.С. Полуектова про наукову діяльність за 1968–1984 рр. (спр. № 49). До розділу увійшли документи про роботу М.С. Полуектова завідуючим відділом фізико-хімічних методів аналізу Фізико-хімічного інституту АН УРСР, науково-видавничу і педагогічну діяльність вченого, а також його участь у наукових конференціях і симпозиумах, у тому числі міжнародних. Документи розділу, що охоплюють 1966-1978 рр., сформовані у 11 справ.

Четвертий розділ "Листування" (10 справ за 1976–1985 рр.) стосується переважно питань написання і рецензування наукових праць та обміну результатами досліджень. У розділі також знаходиться лист Президента АН УРСР Б.Є. Патона до М.С. Полуектова (спр. № 64).

В останньому розділі "Фотодокументи" (6 справ за 1940 – 1980-ті рр.) розміщені фотопортрети М.С. Полуектова, фотознімки, на яких вчений серед співробітників Укрдирдмета, учасників наукових конференцій, з працівниками Фізико-хімічного інституту АН УРСР тощо.

Таким чином, хоча архівний фонд особового походження академіка М.С. Полуектова не великий за обсягом, але унікальний за своїм документальним складом і має значну наукову цінність. Представлені документи дають змогу здійснити наукову реконструкцію біографії вченого, прослідкувати становлення його як науковця, визначити етапи наукової діяльності, а також повноцінно вивчити історію наукової установи, з якою була пов'язана його діяльність.

Т.В. Вересовська

/м. Київ/

ОГЛЯД ОСОБОВОГО АРХІВНОГО ФОНДУ АКАДЕМІКА НАН УКРАЇНИ О. В. КІРСАНОВА

Одним із напрямів сучасних наукових досліджень є всебічне та об'єктивне відтворення історичних подій минулого, персоніфікація історії української науки, зокрема і хімічної, на основі широкої джерельної бази, на матеріалах малодоступних та непопулярних раніше джерел.

У Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського зберігається понад 40 архівних фондів учених-хіміків, серед яких особовий фонд Олександра Васильовича Кірсанова – видатного вченого у галузі хімії фосфоро- та сіркоорганічних сполук, академіка АН УРСР (1961), заслуженого діяча науки УРСР (1964), нагородженого першою золотою медаллю ім. Д.І. Менделєєва (1965), трьома орденами Леніна (1971, 1976, 1982) та лауреата Ленінської премії (1974).

О.В. Кірсанов – засновник української школи хіміків-елементоорганіків, автор 7 монографій та понад 400 наукових праць. Він був не тільки видатним

ученим, а й талановитим учителем і організатором. З самого початку наукової діяльності вів значну педагогічну роботу, виховав 20 докторів хімічних наук, з яких два були обрані дійсними членами, один членом-кореспондентом і понад 50 кандидатів хімічних наук. Вчений проводив велику громадську роботу: був членом Комітету з Ленінських і Державних премій СРСР, членом Вищої атестаційної комісії СРСР, головою і членом багатьох вчених рад і комісій.

Документи вченого надійшли до Інституту архівознавства НБУВ у 2000 р., 2005 р. та 2007 р. від Інституту органічної хімії НАН України. За результатами наукового опрацювання документів фонду сформовано 857 справ за 1903–2002 рр., на які складено три описи: опис № 1 – наукові праці та робочі матеріали; опис № 2 – документи біографічні, про вченого, з діяльності, фотодокументи та документи, зібрані вченим; опис № 3 – листування.

Одним з найбільших розділів архівної спадщини О.В. Кірсанова є масив документів з наукових праць і робочих матеріалів, який нараховує 312 справ. Тут представлено велику кількість наукових статей. Також у фонді присутні авторські свідоцтва на винаходи та описання винаходів.

Біографічні документи представлені особовою справою вченого, багатьма посвідченнями, документами щодо присудження О.В. Кірсанову Ленінської премії, про представлення вченого до нагородження орденом Леніна, золотою медаллю ім. М.І. Менделєєва, щодо висунення О.В. Кірсанова у дійсні члени АН СРСР та багато інших документів.

За документами фонду можна ознайомитись з основними етапами діяльності О.В. Кірсанова. Серед фотодокументів – фотопортрети, фотознімки з академіками АН СРСР та членами-кореспондентами АН УРСР, вручення О.В. Кірсанову Ленінської премії Президентом АН УРСР Б.Є. Патонем, виступ перед аудиторією вчених, студентів, школярів та інші.

Цікавою і багаточисельною є епістолярна спадщина вченого. Серед адресатів та кореспондентів фондоутворювача такі відомі вчені як Президент АН УРСР Б.Є. Патон, Президент АН СРСР М.В. Келдиш, Президент АН Білоруської РСР М.І. Гращенков, академік АН СРСР М.М. Дубінін та багато інших.

В цілому особовий фонд академіка О.В. Кірсанова має велику наукову цінність, містить значну кількість наукових праць, біографічних матеріалів, документів про вченого і про його активну наукову, дослідну, педагогічну та громадську діяльність, а також фотодокументів та епістолярної спадщини.

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
СТВОРЕННЯ КАРТОТЕКИ БІОГРАФІЧНОГО СЛОВНИКА
ДІЯЧІВ УКРАЇНИ У 20-Х РОКАХ ХХ СТ.:
З ЛИСТУВАННЯ М.А. ПЛЕВАКО ТА О.О. ТУЛУБА**

Архівна спадщина Бібліографічної комісії Всеукраїнської академії наук, що існувала впродовж 20-х – поч. 30-х років ХХ ст. та розгорнула значну діяльність у період створення українських наукових бібліографічних центрів, представлена небагатьма документами в архіві ВУАН (ф. Х, Інститут рукопису НБУВ). Проте, значна кількість інформації з історії створення Біографічного словника діячів України зберігається в особових архівних фондах як самих членів Комісії, так і тих діячів, які залучалися до її діяльності. Одним із таких джерел є архів М.А. Плевака, видатного літературознавця та бібліографа, який очолював у цей період Кабінет бібліографії Інституту Тараса Шевченка у Харкові (1926–1933 рр.) та працював у складі Комісії.

Його архів є комплексною базою дослідження історії біобібліографії України зазначеного періоду.

Крім власних наукових праць М.А. Плевака, в архіві зберігаються матеріали значної кількості видатних осіб, які працювали разом з ним у галузі української біобібліографії, зберігаються матеріали інших осіб, присвячені підготовці бібліографічних видань, концепції розвитку репертуару української книжки та бібліографічної діяльності наукових центрів в 10-30-х роках ХХ ст., що дозволяють вивчити процес історичного розвитку української бібліографії та бібліографознавства у цей період. В архіві збереглася зведена бібліографічна картотека Інституту літератури Тараса Шевченка та Бібліографічної комісії, що містить відомості про письменників та діячів у галузі української мови, літератури, культури, що слугувала основною джерельною базою для підготовки Словника. Картотека створювалася зусиллями як членів Комісії, так і самими письменниками та діячами та мала біобібліографічну форму.

Одним з цікавих питань є методика роботи з джерелами та авторами, принципи підготовки біобібліографічних статей. Ці відомості можна знайти у інших архівах, зокрема, в архіві О.О. Тулуба (1866–1938?), історика та юриста, який також був позаштатним співробітником Комісії для складання Біографічного словника (ф. 209).

Там зберігся лист М.А. Плевака до О. О. Тулуба (2 с., зб. од. 58, 1928), від імені Інституту Тараса Шевченка у Харкові, де у стандартизованій анкетній формі, опрацьованою Миколою Антоновичем Плеваком, подаються основні методичні принципи та поради щодо створення робочої картотеки до Словника українських письменників, додаються також вимоги до картотечної статті, яку діяч мав скласти власноруч на карточці.

У цьому документі визначався об'єкт: українські письменники, публіцисти, поети, повістяри, драматурги, теоретики літератури, літературні критики,

мемуаристи, видавці журналів, газет, редактори та інші працівники пера, а також кіносценаристи та режисери, історики літератури, критики, журналісти. Планувалося відобразити весь письменницький доробок України за весь час існування української літератури, включаючи маловідомих письменників та діячів.

У біографічній статті мали бути відображені: місце народження, батьки (національний та соціальний стан); історія роду (походження, відомості про видатних осіб в роду); виховання та освіта (школа, лектура тощо); впливи на формування свідомості. Життя та діяльність мали містити основну професію, якщо вона не пов'язана з писемницькою роботою; громадську, культурно-освітню та політичну діяльність, головні події в житті, початок літературної діяльності та її розвиток.

Передбачалося подання основних віх літературної біографії (відомості про перші стимули до творчості, літературну науку, наявність і зміни літературних стилів, фактичні впливи на творчість, приналежність до літературних організацій, погляди на письменницьку роботу). Уся інформація подавалася у вигляді розгорнутої біографії.

Бібліографічна частина включала всі твори, оригінальні і перекладні, надруковані як окремо, так і в журналах та газетах. Пропонувалося подати уніфікований бібліографічний опис, за необхідності подавалися зразки та картковий опис. Також, окрім бібліографічних записів зазначався рід і жанр твору (поезія, поема, оповідання, драма, комедія тощо). В окремому абзаці пропонувалося подати зміст книжки. Статті і рецензії треба було подати як окремі бібліографічні записи. Стаття передбачала наявність фото, рецензій на твори тощо. Автору нагадувалося про необхідність постійного поповнення картотеки по мірі виходу творів.

Окремо наголошувалося на необхідності надсилати відомості про інших письменників, передусім, маловідомих та забутих.

Ця методика враховувала здобутки світових біографічних центрів, які сьогодні є загальновідомими. Зокрема, Кембриджський у Великій Британії та Американський біографічні центри.

С.В. Савченко

/м. Дніпропетровськ/

ДОСЛІДЖЕННЯ СТОСУНКІВ МІЖ ЦЕРКВОЮ ТА СЕКТАНТАМИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.: СТРУКТУРА ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ

Соціокультурні та релігійні аспекти міжконфесійних стосунків на півдні України в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття – тематика малопопулярна серед дослідників новітньої історії України. Причина криється в зорієнтованості авторів на зовнішню, "подієву" історію, опис інституційних структур та репресивних заходів імперської влади щодо сектантів. Це традиція позитивістської історіографії, яка не претендувала на вирішення завдань, складніших за збір емпіричних даних, їх опис та систематизацію. Також варто брати до уваги

інерцію антиклерикальної налаштованості радянських істориків, що виконували замовлення партії на ретроспективний пошук "союзників" для більшовиків. Такими "союзниками" ставали сектанти, ворогом, відповідно – "реакційна" православна церква. З таких, частіше за все неусвідомлюваних концептуальних настанов, впливає більшість сучасних студій з історії стосунків між церквою, державою та сектантами на зламі XIX-XX ст., котрі ідеалізують секти та "демонізують" церкву. Спроби теоретичного осмислення релігійних процесів в Україні XIX – поч. XX ст. якщо і виникають, то належать вони зарубіжним історикам неопротестантської орієнтації, зацікавленим у тенденційному висвітленні проблеми.

У вирішенні дослідницької програми з вивчення культурних та релігійних аспектів відносин між церквою та сектами велике значення має коректна інтерпретація наявної джерельної бази, пошук нових джерел та використання в якості джерел тих документів, які раніше ігнорувалися.

Попередньо структура джерельної бази бачиться такою:

1) Місіонерські звіти у вигляді статей, надрукованих в офіційній єпархіальній пресі (йдеться головним чином про "Єпархиальные ведомости" різних єпархій). Особливо цінним і найменш дослідженим є видання "Екатеринославские епархиальные ведомости", що періодично виходило в Катеринославі з 1872 по 1917 рік. Матеріал подається у вигляді "протокольних" записів богословських дебатів місіонерів із розкольниками (старообрядцями) та сектантами-штундистами. Матеріалів богословських дебатів із представниками інших сектантських рухів у "Відомостях" немає, оскільки інші сектантські течії мали власну стратегію стосунків із панівною церквою.

2) Популярні видання для народу задля утримання грамотних селян від спокуси сектантським ученням "Миссионерское обозрение", "Миссионерский щит веры", "Народно-миссионерская библиотечка", "Кормчий" тощо.

3) Статті місіонерів з питань сектознавства або фактографічні описи життя сектантської общини, сім'ї чи окремих сектантів, опубліковані як в єпархіальних виданнях, так і в центральних церковних виданнях ("Миссионерское обозрение", "Богословский вестник") та світських часописах (наприклад, "Киевская старина").

4) Документи державного діловодства, що містять інформацію про сектантів як порушників дискримінаційного щодо них законодавства, або справи, що фіксують кримінальні злочини сектантів, у тому числі, образи імператора. До цієї ж групи документів можна віднести листування державних установ та посадових осіб, в якому фігурує сектанство.

6) Офіційні нормативно-правові акти, що регулювали правове становище сектантів в Російській імперії.

7) Документи судового діловодства, що стосуються участі сектантів у судових процесах; документи поліції (кримінальні справи, в яких фігурували сектанти).

8) Документи, що походять із сектантського середовища:

а) опис сектантами власного релігійного досвіду (громади чи окремих членів);

б) спогади сектантів про свої стосунки з державною владою, представниками церкви, про свої страждання внаслідок поліційних репресій, ініційованих священиками та місіонерами;

в) богословські тексти сектантів. Хоча поняття "богословські тексти" можемо застосовувати лише умовно, зважаючи на фактичну відсутність раціонально артикульованих українськими сектантами другої половини ХІХ – початку ХХ ст. богословських доктрин;

г) сектантська преса, яка видавалася в імперії на хвилі лібералізації після 1905 р. ("Сеятель", "Утренняя звезда", "Слово истины", "Баптист", "Гость" та ін.);

д) і нарешті документи, які подавалися сектантами (здебільшого штундистами) в державні установи (судові позови, петиції, протести, заяви, скарги тощо). Остання категорія документів яскраво спростовує поширений в історіографії стереотип іманентної штундистам ворожості до влади. Штундисти використовували усі можливі легальні механізми, які дозволяли їм функціонувати у суспільстві.

Написання історії міжконфесійних взаємин на півдні України, буде можливим лише на підставі глибокого аналізу усіх зазначених груп документів та уміння ставити джерелам правильні запитання.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Аверина Світлана Василівна, ст. викладач Одеського національного політехнічного університету

Аминева Айгюль Рафаїловна, зав.отделом Башкирской Республиканской специальной библиотеки для слепых, г. Уфа

Артамонова Неоніла Олегівна, к. біол. н., с.н.с., керівник відділу ДУ "Інститут медичної радіології ім. С.П. Григор'єва НАМН України"

Афанасьєва Зоя Борисівна, зав.сектором НБУВ

Бабенко Жанна Валентинівна, викладач РДГУ

Барабанова Наталія Ростиславівна, к.пед.н., доцент Одеського національного політехнічного університету

Барабаш Світлана Іванівна, учений секретар Науково-технічної бібліотеки Національного технічного університету України "КПІ"

Бартош Ольга Миколаївна, магістр НАКККіМ

Бездрабко Валентина Василівна, д.і.н., доцент, зав. кафедри КНУКіМ

Белякова Татяна Владимировна, зав. відділом Наукової бібліотеки, Харківський національний медичний університет

Бережняк Олена Володимирівна, викладач РДГУ

Боряк Тетяна Геннадіївна, к.і.н, доцент НАКККіМ

Васильченко Микола Миколайович, аспірант Харківської державної академії культури

Вербіцька Оксана Іванівна, к.філос.н., н.с. НБУВ

Вересовська Тетяна Володимирівна, к.і.н., н.с. НБУВ

Висоцький Олександр Юрійович, к.і.н., доцент Дніпропетровської Національної металургійної академії України

Віршовкіна Наталія Миколаївна, ст. викладач Східноєвропейського університету економіки і менеджменту

Власова Галина Вікторівна, к.пед.н., професор, перший проректор НАКККіМ

Волинець Валентина Миколаївна, заст. директора Науково-технічної бібліотеки, Національного технічного університету України "КПІ"

Воскобойнікова-Гузєва Олена Вікторівна, к.і.н, директор Інституту бібліотекознавства НБУВ

Гарашук Тетяна Степанівна, аспірантка УНДІАСД

Гарбар Лариса Володимирівна, м.н.с. НБУВ

Глазков Михайл Николаевич, д.пед.н., професор Московского государственного университета культуры и искусств

Головацька Ірина Мирославівна, викладач Приватного вищого навчального закладу "Галицька Академія", м. Івано-Франківськ

Горєва Вікторія Володимирівна, зав. сектором Державного комітету архівів України

Горовий Валерій Микитович, д.і.н, заст. директора НБУВ

Грет Галина Петрівна, к.е.н., доцент, професор КНУКіМ

Гуцол Галина Олександрівна, заст. директора з наукової роботи Книжкової палати України

Гуч Світлана Анатоліївна, аспірантка Рівненського державного гуманітарного університету

Давидова Ірина Олександрівна, доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, зав. кафедри Харківської державної академії культури

Дзюба Наталія Йосипівна, зав. відділом каталогізування НБУ для дітей

Добровольська Вікторія Василівна, ст. викладач, заст. директора Інституту державного управління та інформаційної діяльності, аспірантка НАКККіМ

Дригайло Сергій Васильович, м.н.с. НБУВ

Дробков Євген Вікторович, здобувач НАКККіМ

Дубко Валерій Олексійович, д.фіз.-мат.н., професор НАКККіМ

Дубова Світлана Володимирівна, гол. редактор сайту "Документознавчі студії"

Дубровіна Любов Андріївна, чл.-кор. НАН України, д.і.н., професор, директор Інституту рукопису НБУВ

Дудка В'ячеслав Іванович, ст. викладач Кременчуцького державного університету ім. Михайла Остроградського

Есипов Александр Леонидович, ст. преподаватель Орловского государственного института искусств и культуры

Жабін Андрій Олександрович, провідний інженер НБУВ

Женченко Марина Іванівна, кандидат наук із соціальних комунікацій, асистент кафедри Інституту журналістики Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Загуменна Віра Вікторівна, к.пед.н., професор НАКККіМ

Захарова Ірина Володимирівна, к.і.н., доцент Східноєвропейського університету економіки і менеджменту, м. Черкаси

Збанацька Оксана Миколаївна, ст. викладач НАКККіМ, головний бібліотекар ДЗ "НПБУ"

Зозуля Світлана Миколаївна, аспірантка НАКККіМ

Ісаєнко Александр Олександрович, к.і.н., м.н.с. НБУВ

Калегина Ольга Анатольевна, д.пед.н., професор, декан Казанського державного університету культури і мистецтв

Карпенко Ігор Вікторович, к.фіз-мат.н, директор ТОВ "Український фондочивий дім"

Карпюк Дмитро Володимирович, викладач РДГУ

Кіщак Тетяна Степанівна, к.с.-г.н., заст. директора Наукової бібліотеки Національного університету біоресурсів і природокористування України

Клименко Ольга Василівна, зав. кафедри Конотопської філії "Європейського університету", аспірантка НАКККіМ

Ковальчук Галина Іванівна, д.і.н., професор, зав. відділом НБУВ

Ковба Жанна Миколаївна, к.і.н, доцент НТУУ "КПІ"

Ковтанюк Юрій Славович, с.н.с., УНДІАСД

Комова Марія Василівна, к.філол.н., доцент, зав. кафедри Національного університету "Львівська політехніка"

Копанєва Вікторія Олександрівна, к.і.н, директор Центральної бібліотеки ім. Т.Г. Шевченка для дітей м. Києва

Копанєва Єлизавета Олександрівна, провідний бібліотекар НБУВ

Коржик Наталія Анатоліївна, бібліотекар ХДАК

Корнілова Євгенія Олександрівна, м.н.с, НБУВ

Корнілова Лідія Євгеніївна, зав. відділом НБУВ

Костенко Леонід Йосипович, к.т.н, с.н.с., Керівник Центру комп'ютерних технологій НБУВ

Красножон Валентина Михайлівна, зав. відділом НБУ для дітей

Кряжева Марина Фернандовна, доцент Тюменської державної академії культури, мистецтв і соціальних технологій

Кудлай В'ячеслав Олегович, асистент кафедри Маріупольського державного гуманітарного університету, аспірант НАКККіМ

Кузнєцова Марина Миколаївна, аспірантка Харківської державної академії культури

Кулешов Сергій Георгійович, д.і.н., професор, зав відділом УНДІАСД, НАКККіМ

Лаба Оксана Василівна, аспірантка УНДІАСД

Леміш Наталія Олександрівна, к.і.н., доцент кафедри "Європейський університет", м. Черкаси

Литвиненко Наталія Кімівна, ст. викладач Луганського державного інституту культури і мистецтв, аспірантка ХДАК

Литвинська Світлана Віталіївна, к.філол.н., доцент кафедри Національного авіаційного університету

Лісовська Юлія Леонідівна, студентка НАКККіМ

Луцишина Тетяна Степанівна, викладач РДГУ

Макєєва Ірина Іванівна, провідний методист Наукової бібліотеки Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара

Макимова Наталія Сергеевна, научний сотрудник Белорусского научно-исследовательского института документоведения и архивного дела

Матвієнко Анатолій Тихонович, директор Київського технікуму готельного господарства

Матвієнко Оксана Володимирівна, д. пед.н., професор КНУКіМ

Матвійчук Лариса Олександрівна, м.н.с. НБУВ

Меньківська Наталія Степанівна, аспірантка НАКККіМ

Микитенко Галина Василівна, аспірантка ХДАК, викладач комп'ютерних дисциплін Полтавського нафтового геологорозвідувального технікуму

Михайлюк Олександр Володимирович, к.і.н., доцент, зав. кафедри Національної Металургійної академії України, м. Дніпропетровськ

Можарова Тамара Миколаївна, к.філол.н., доцент кафедри, Кременчуцького державного університету ім. Михайла Остроградського

Мордовцева Наталія Валеріївна, к.пед.н., ст. викладач Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка

Мухамед'яров Наїль Нариманович, зав. кафедри Республіканського вищого навчального закладу "Кримський інженерно-педагогічний університет", м. Сімферополь

Мяскова Тетяна Євгеніївна, к.і.н., с.н.с. НБУВ

Одокієнко Ірина Миколаївна, гол. спеціаліст Головного управління Державного казначейства України в Черкаській області

Олефір Олена Валеріївна, магістр Одеського національного політехнічного університету

Павліченко Юліана Валеріївна, м.н.с. ДУ "Інститут медичної радіології ім. С.П. Григор'єва НАМН України"

Пакула Олена Едуардівна, студентка НАКККіМ

Палеха Юрій Іванович, к.і.н., зав. кафедри Європейського університету

Пасмор Юлія Вікторівна, здобувач ХДАК, юрисконсульт юридичної фірми "Салтекс"

Папакін Георгій Володимирович, д.і.н., професор НАКККіМ, керівник відділу Інституту національної пам'яті України

Петренко Оксана Валеріївна, с.н.с. відділу Книжкової палати України

Петрухно Юлія Євгенівна, кандидат наук з соціальних комунікацій, зав. сектором Бібліотеки Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого

Піхотенко Костянтин Сергійович, аспірант НАКККіМ

Плешкевич Евгений Александрович, к.и.н., доцент, докторант МГУКИ, зав. кафедрой філіала РГГУ в Саратові

Політова Олена Аркадіївна, к.і.н., головний бібліограф НПБУ, ст.викладач НАКККіМ

Польова Вікторія Олегівна, студентка НТУУ "КПІ"

Польовик Світлана Миколаївна, .н.с. НБУВ

Попчук Олена Володимирівна, викладач РДГУ

Правдіна Марія Олександрівна, ст. лаборант кафедри Національної Металургійної академії України, м. Дніпропетровськ

Прокоф'єва Катерина Анатоліївна, к. філол.н., доцент, доцент кафедри Національної Металургійної академії України, м. Дніпропетровськ

Рабчун Оксана Станіславівна, м.н.с., в.о. зав.відділом НБУВ

Решетілова Оксана Михайлівна, ст. викладач Національної Металургійної академії України, м. Дніпропетровськ

Ринчинова Юлія Сергеевна, ст. преподаватель ФГОУ ВПО Восточно-Сибирской государственной академии культуры и искусств (ВСГАКИ)

Руденко Сергій Борисович, аспірант КНУКіМ

Сабинина Татьяна Борисовна, к.пед.н., доцент Тюменской государственной академии культуры, искусств и социальных технологий

Савич Людмила Ефимова, к.пед.н., профессор кафедри, директор Інститута трансфера знань КГУКИ, проректор Казанського державного університету культури и искусств

Савченко Сергій Володимирович, к.і.н., доцент Національної Металургійної академії України, м. Дніпропетровськ

Сальнікова Наталія Валеріївна, викладач Маріупольського державного гуманітарного університету

Самойлов Андрій Миколайович, асистент кафедри Кременчуцького державного університету ім. Михайла Остроградського

Самохіна Наталія Федорівна, к.т.н.; с.н.с., зав.відділом НБУВ

Саприкіна Олена Георгіївна, провідний спеціаліст Держкомархіву України

Сахаренкова Рада Сергеевна, студентка Краснодарського державного університету культури и искусств

Силков Сергей Васильевич, член Российской Гильдии управляющих документацией и Союза юристов Беларуси, г. Минск

Симоненко Тетяна Василівна, м. н. с. НБУВ

Сілкова Галина Василівна, к.пед.н., доцент, зав. кафедри РДГУ

Слизький Антон Юрійович, с.н.с. УНДІАСД

Слободяник Михайло Семенович, д.і.н., професор, директор Інституту державного управління та інформаційної діяльності НАКККіМ

Смага Олена Володимирівна, аспірантка ХДАК

Сокур Людмила Анатоліївна, аспірантка НАКККіМ

Солов'яненко Денис Володимирович, к.і.н, н.с. НБУВ

Струнгар Артур Валерійович, провідний інженер НБУВ

Танатар Ніла Володимирівна, к.біолог.н., зав. відділом НБУВ

Ткач Леся Миколаївна, к.філол.н., доцент кафедри Національної Металургійної академії України, м. Дніпропетровськ

Третяк Тетяна Іванівна, м.н.с. НБУВ

Тур Оксана Миколаївна, к. філол. н., доцент Кременчуцького державного університету ім. Михайла Остроградського

Уржумова Ольга Михайловна, к.пед.н., доцент кафедри Краснодарського державного університету культури і мистецтв

Федорчук Артур Григорович, н.с. НБУВ

Фоменко Елена Венальевна, ст. преподаватель Тюменской государственной академии культуры, искусств и социальных технологий

Хандожко Оксана Андріївна, аспірантка НАКККіМ

Харусь Ольга Анатольевна, д.и.н., профессор Томского государственного университета

Харченко Світлана Василівна, к.філол.н., доцент, заступник директора Інституту Національного авіаційного університету

Христова Наталя Миколаївна, к.і.н., с.н.с, заслужений працівник культури України, професор НАКККіМ

Цивін Михайло Наумович, к.т.н., професор кафедри НАКККіМ

Черниш Наталія Іванівна, к.філол.н., доцент, професор Української академії друкарства м.Львів

Шайтанова Наталья Александровна, аспирант Казанского государственного университета культуры и искусств

Шаньгинова Галина Алексеевна, к.пед.н., доцент кафедри ФГОУ ВПО ВСГАКИ г.Улан-Удэ

Шаповал Андрій Іванович, м.н.с., НБУВ

Шатрова Марина Борисівна, викладач Рівненського державного гуманітарного університету

Швецова-Водка Галина Миколаївна, д.і.н., професор Рівненського державного гуманітарного університету

Шелестова Анна Миколаївна, аспірантка ХДАК

Шендерівська Ліна Петрівна, ст. викладач, НТУ "КПІ"

Шипко Людмила Василівна, к.і.н., н.с. НБУВ

Шишкіна Валентина Григорівна, н.с. НБУВ

Шпиго Петро Семенович, к.т.н., доцент Національної академії державного управління при Президентові України

Щерба Надежда Григорьевна, к.пед.н., доцент Краснодарського державного університету культури и искусств

Юда Марина Михайлівна, магістр НАКККіМ

Ядрова Галина Василівна, в.о. зав. бібліотеки Кримського філіалу Інституту археології НАН України, директор Центру інформаційних технологій Міжвузівського центру "Крим"

Яковенко Віктор Якович, к.е.н., доцент НАКККіМ

Яковлєва Юлія Вікторівна, к.т.н., н.с. НБУВ

З М І С Т

НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

М. С. Слободяник ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА НА ЗЛАМІ СТОЛІТЬ	3
В. М. Горовий ПЕРСПЕКТИВИ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	9
О. В. Воскобойнікова-Гузєва СУЧАСНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНИЙ КОМПЛЕКС: РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ	11
Л. А. Дубровіна ДЕЯКІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ ЩОДО СТВОРЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО СЛОВНИКА БІБЛІОТЕКОЗНАВЦІВ ТА БІБЛІОТЕЧНИХ ДІЯЧІВ УКРАЇНИ	14
І. О. Давидова ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК БІБЛІОТЕК ЯК СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ СУСПІЛЬСТВА	16
М. Н. Глазков ТАЙНА ПОСЛЕДНЕГО АРЕСТА Н.В. ЗДОБНОВА	17
А. Л. Есіпов ОККУПАЦІОННА ПОЛІТИКА – ПРОПАГАНДА – БІБЛІОТЕКИ В ПЕРІОД ВЕЛИКОЇ ОТЕЧЕСТВЕННОЇ ВОЙНИ 1941-1943 ГГ.	20
Ю. С. Ринчинова, Г. А. Шаньгинова СТУДЕНТЫ БУРЯТИИ О ВУЗОВСКОЙ БИБЛИОТЕКЕ	23
А. Р. Аминева ПУТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕСПРЕПЯТСТВЕННОГО ДОСТУПА ИНВАЛИДОВ К ИНФОРМАЦИИ В БАШКИРСКОЙ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ СПЕЦИАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКЕ ДЛЯ СЛЕПЫХ	25
Ю. В. Пасмор ЗАРУБІЖНІ ПРАКТИКИ ПРАВОВИХ БІБЛІОТЕК І ЦЕНТРІВ	26
О. О. Ісаєнко БІБЛІОТЕЧНА ДИСТАНЦІЙНА ДОВІДКА: ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ	28
В. М. Волинець ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕКА НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ УКРАЇНИ "КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ": ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ	29

<i>Т. Є. Мяскова</i> ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕК НА ОСНОВІ КОЛЕКЦІЙ ТА ЗІБРАНЬ, ЩО ЗНАХОДЯТЬСЯ У СТАДІЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ	32
<i>А. М. Самойлов</i> ОСНОВНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ В БІБЛІОТЕЦІ УНІВЕРСИТЕТУ	33
<i>Є. О. Корнілова, Л. Є. Корнілова</i> КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ КАТАЛОГІВ І КАРТОТЕК	36
<i>Н. Ф. Самохіна</i> ЕЛЕКТРОННІ ГАЗЕТНІ ВИДАННЯ В СИСТЕМІ ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ	37
<i>О. С. Рабчун</i> ПРИВАТНІ БІБЛІОТЕКИ В ЕЛЕКТРОННОМУ СЕРЕДОВИЩІ (ІЗ ФОНДІВ ВІДДІЛУ БІБЛІОТЕЧНИХ ЗІБРАНЬ ТА ІСТОРИЧНИХ КОЛЕКЦІЙ НБУВ)	40
<i>Н. Й. Дзюба, В. М. Красножон</i> КОРПОРАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ ДЛЯ ДІТЕЙ З АНАЛІТИЧНОГО РОЗПИСУ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ	41
<i>Т. С. Кіщак</i> ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ У НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ	44
<i>Т. В. Белякова</i> РАСПРЕДЕЛЁННЫЕ ФОНДЫ И СВОДНЫЙ ЭЛЕКТРОННЫЙ КАТАЛОГ МЕДИЦИНСКИХ БИБЛИОТЕК УКРАИНЫ	46
<i>Н. А. Коржик</i> ЕЛЕКТРОННИЙ АБОНЕМЕНТ ЯК ЗАСІБ БІБЛІОТЕЧНО- ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРВІСУ	48
<i>Ж. В. Бабенко</i> ЕТАПИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ, ЩО ОБСЛУГОВУЮТЬ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВО	50
<i>С. В. Дригайло</i> БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ВІДДІЛУ ГАЗЕТНИХ ФОНДІВ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ У РОБОТІ З ЧИТАЧАМИ	52
<i>Н. Н. Мухамед'яров</i> ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ СИСТЕМИ БІБЛІОТЕЧНО- ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ	54

Л. Е. Савич СОЦИАЛЬНОЕ ЗДОРОВЬЕ В ПРОБЛЕМНОМ ПОЛЕ БИБЛИОТЕЧНОЙ ВАЛЕОЛОГИИ	55
Ю. Є. Петрухно КОМАНДА ЯК ОДИН З НАЙВАЖЛИВІШИХ ФАКТОРІВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕК	57
З. Б. Афанасьєва ФУНДАМЕНТАЛЬНА БІБЛІОТЕКА КИЇВСЬКОГО КОМЕРЦІЙНОГО ІНСТИТУТУ У ФОНДІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМ. В.І. ВЕРНАДСЬКОГО	58
Т. С. Луцишина ФОНД КАФЕДРАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ В СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ВУЗУ	60
С. А. Гуч ІНФОРМАЦІЙНІ ПОТРЕБИ КРАЄЗНАВЦІВ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)	62
В. В. Загуменна, С. І. Барабаш АДВОКАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК – ГОЛОВНІ ПРИНЦИПИ ТА ЗАВДАННЯ	64

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

В. В. Бездрабко ОСНОВНІ ІСТОРИЧНІ КОНТУРИ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА В УКРАЇНІ	66
Г. В. Папакін ДОКУМЕНТОЗНАВЧА ГЕРМЕНЕВТИКА, АБО ЩОДО РОЗШИРЕННЯ НАУКОВОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА	70
С. Г. Кулешов ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПЕРЕРОБЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КЛАСИФІКАТОРА УПРАВЛІНСЬКОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ	72
Е. А. Плешкевич О СООТНОШЕНИИ ДОКУМЕНТА С ДРУГИМИ ИНФОРМАЦИОННЫМИ ОБЪЕКТАМИ	74
Г. М. Швецова-Водка ТЕРМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	77
Ю. І. Палєха ШЛЯХИ РОЗВИТКУ НАУКИ ПРО ДОКУМЕНТ	79
О. В. Клименко МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ	81

Г. І. Ковальчук ДОКУМЕНТОЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ КНИГОЗНАВСТВА (УНІК)	83
В. В. Добровольська МОДЕЛЬ СИСТЕМИ КЕРУВАННЯ ДОКУМЕНТАЦІЄЮ	87
М. В. Комова КЕРУВАННЯ ДОКУМЕНТАЦІЄЮ ЯК КОМПОНЕНТ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ	88
Н. М. Максимова ВЫЗОВЫ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ТЕОРИИ И ПРАКТИКЕ ДОКУМЕНТАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ УПРАВЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНОЙ СТАНДАРТИЗАЦИИ В ОБЛАСТИ УПРАВЛЕНИЯ ДОКУМЕНТАМИ	89
С. В. Литвинська, С. В. Харченко ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ДОКУМЕНТІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	93
Ю. С. Ковтанюк ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ЕЛЕКТРОННОМУ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВІ	95
О. Е. Пакула ЕЛЕКТРОННА ДОКУМЕНТАЦІЯ В МЕДИЧНІЙ УСТАНОВІ	95
С. В. Дубова ЩОДО ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНШОМОВНИХ НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ ДО ВИСВІТЛЕННЯ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В СФЕРІ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА	97
В. В. Горєва ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛІЇ НДІ ПЛАНУВАННЯ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНИХ ДОКУМЕНТОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	98
Н. Г. Щерба ПРОБЛЕМА ГАРМОНИЗАЦИИ СТАНДАРТОВ СИБИД С МЕЖДУНАРОДНЫМИ СТАНДАРТАМИ	100
С. В. Харченко, С. В. Литвинська ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ СЕРІЇ " ІНФОРМАЦІЯ ТА ДОКУМЕНТАЦІЯ" У СВІТЛІ "ДЕРЖАВНОЇ ПРОГРАМИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ НА 2006-2010 РОКИ"	102
А. Ю. Слизький ВІДБІР НА ДЕРЖАВНЕ ЗБЕРІГАННЯ ДОКУМЕНТІВ ЛІКВІДОВАНИХ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ	104

М. М. Юда ПРОТОКОЛ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ ЯК ВИД ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ	105
С. Б. Руденко МУЗЕЙНА ПАМ'ЯТКА ЯК НАУКОВО-ІНТЕРПРЕТАЦІЙНЕ ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ	107
О. Ю. Висоцький АГІТАЦІЙНИЙ ДОКУМЕНТ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ЛЕГІТИМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ	109
Л. М. Ткач КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ДОКУМЕНТОЗНАВЦЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ	111
А. Т. Матвієнко ТУРИЗМ ЯК ОБ'ЄКТ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	113
Л. А. Сокур ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В СФЕРІ ДІЛОВОДСТВА: ПОНЯТТЯ, ЗАВДАННЯ, СУТНІСТЬ	115
С. В. Силков ЗАКОН РЕСПУБЛІКИ БЕЛАРУСЬ "ОБ ЭЛЕКТРОННОМ ДОКУМЕНТЕ И ЭЛЕКТРОННОЙ ЦИФРОВОЙ ПОДПИСИ" КАК НОВЫЙ ЭТАП РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО ИНФОРМАЦИОННОГО ПРАВА	117
А. М. Шелестова КАНАЛИ ЕЛЕКТРОННО-ДОКУМЕНТНОЇ КОМУНІКАЦІЇ СУЧАСНОГО УНІВЕРСИТЕТУ	123
О. В. Лаба ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДІЛОВОДСТВА	124
Ю. П. Якимюк ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТООБИГУ КОРПОРАТИВНОГО ОБ'ЄДНАННЯ ВНЗ	126
Н. М. Віршовкіна, І. М. Одокієнко СИСТЕМА АВТОМАТИЗАЦІЇ ДІЛОВОДСТВА ТА ДОКУМЕНТООБИГУ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОГО КАЗНАЧЕЙСТВА УКРАЇНИ	128
В. О. Кудлай ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ (НА ПРИКЛАДІ ВАТ "МК "АЗОВСТАЛЬ")	131
Н. О. Леміш ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ УСТАНОВ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ З ПОГЛЯДУ ІСТОРИЧНОГО ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА	133

Н. В. Сальникова РОЗРОБЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ОСНОВ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ДІЛОВОДСТВА У 1920-1930-Х РР.	135
Т. С. Гаращук НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЛОВОДНИХ ПРОЦЕСІВ У ВОЛИНСЬКИХ ТА КИЇВСЬКИХ ДВОРЯНСЬКИХ ДЕПУТАТСЬКИХ ЗІБРАННЯХ	136
Г. В. Микитенко ЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ДІЛОВОДСТВА У ВНЗ З ОГЛЯДУ НОРМАТИВНОЇ БАЗИ	138

ІНФОРМОЛОГІЯ. ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ. ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ І ТЕХНОЛОГІЇ

А. В. Михайлюк ІНФОРМАЦІОННА АНАЛІТИКА КАК СЕМИОТИЧЕСКИЙ ПРОЦЕСС	140
І. В. Карпенко ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНИХ РЕСУРСІВ	142
Д. В. Соловяненко РІВЕНЬ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ В СОЦІОГУМАНІТАРНІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ: НАУКОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ	144
Є. В. Дробков ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	146
Г. В. Власова, В. О. Дубко ЗАСТОСУВАННЯ ДІАГРАМ ВОРОНОГО ДО ПОБУДОВИ ГРАФІВ КОМФОРТНОСТІ ОГЛЯДУ ВИСТАВОК	149
Н. В. Танатар, А. Г. Федорчук, Т. І. Третьак, В. Г. Шишкіна, С. М. Польовик ПЕРСПЕКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ МОНІТОРИНГУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ	153
Г. В. Сілкова, О. В. Бережняк ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ	155
Н. О. Артамонова, Ю. В. Павліченко ШЛЯХИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ МЕДИЧНОЇ НАУКИ	158

В. Я. Яковенко ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ МЕНЕДЖМЕНТУ І АНАЛІТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ БІЗНЕСУ	161
Л. Й. Костенко ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНИЙ ПОРТАЛ "НАУКОВА ПЕРІОДИКА УКРАЇНИ"	162
Т. В. Симоненко НАУКОМЕТРИЧНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ДЕПОЗИТАРІЮ "НАУКОВА ПЕРІОДИКА УКРАЇНИ"	165
Ю. В. Яковлева НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ	166
І. М. Головацька ВПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНТЕРНЕТУ В БІБЛІОТЕКАХ, ОРГАНАХ НТІ	168
О. М. Тур ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТ–СПІЛКУВАННЯ НА ТЛІ ЛІНГВІСТИЧНИХ ІННОВАЦІЙ ВІРТУАЛЬНОГО СВІТУ	170
В. О. Копанєва ІНТЕРНЕТ І АВТОРСЬКЕ ПРАВО	171
М. М. Кузнєцова СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНА РОЛЬ РЕГІОНАЛЬНИХ БІБЛІОТЕЧНИХ ПОРТАЛІВ У ВИРОБНИЦТВІ ТА ПРОСУВАННІ КРАЄЗНАВЧОЇ ІНФОРМАЦІЇ	173
А. О. Жабін РЕЙТИНГУВАННЯ САЙТІВ УКРАЇНСЬКИХ БІБЛІОТЕК	175
Є. О. Копанєва РЕЙТИНГУВАННЯ ВИДАНЬ У ДЕПОЗИТАРІЇ ЕЛЕКТРОННИХ КОПІЙ НАУКОВОЇ ПЕРІОДИКИ УКРАЇНИ	177
О.М. Бартош МЕРЕЖЕВИЙ ЕТИКЕТ ЯК ФАКТОР УДОСКОНАЛЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМУНІКАЦІЇ	180
А. В. Струнгар ЕРГОНОМІЧНІСТЬ І ОСНОВНІ ПОМИЛКИ ПРИ СТВОРЕННІ ВЕБ-СТОРИНОК	181
О. В. Смага МОДЕЛЬ АНАЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМП'ЮТЕРНОГО МОНІТОРИНГУ УПРАВЛІНСЬКИХ ДОКУМЕНТОПОТОКІВ В ОСВІТНІЙ ГАЛУЗІ	182

О. І. Вербіцька РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ БЕРЛІН-БРАНДЕНБУРЗЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК (НІМЕЧЧИНА) В ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ – ПРОЕКТ "TELOTA"	185
В. І. Дудка КОЛЕКЦІЇ НЕСИСТЕМНИХ ДОКУМЕНТНИХ ФОНДІВ ЯК СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ	187
О. М. Решетілова ГІПЕРТЕКСТ ЯК ЗАСІБ НЕЛІНІЙНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ТЕКСТУ	189

БЕЗПЕРЕРВНА ОСВІТА СПЕЦІАЛІСТІВ ДОКУМЕНТНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ СФЕРИ

І. В. Захарова ЩОДО ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ З ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	191
О. А. Калегина ПРОБЛЕМЫ БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ	195
О. В. Матвієнко ПРО "АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ", ТЕОРЕТИКО- МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА РОЗВИТОК ДОКУМЕНТОЗНАВЧОЇ ОСВІТИ	196
П. С. Шнига ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ТА СТРУКТУРНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ДИСЦИПЛІН НА ГУМАНІТАРНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ ВИЩОЇ ШКОЛИ	200
Н. В. Мордовцева ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	202
М. Н. Цивін ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З ВІДКРИТИМ КОДОМ: ОСВІТНІЙ АСПЕКТ	203
Т. Б. Сабинина, М. Ф.Кряжева, Е. В. Фоменко МНОГОУРОВНЕВАЯ СИСТЕМА ИНФОРМАЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ	206
К. А. Прокоф'єва ГРУПОВІ ФОРМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ- ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ЗА КРЕДИТНО- МОДУЛЬНОЮ СИСТЕМОЮ НАВЧАННЯ	208

Т. Г. Боряк "ДОКУМЕНТАЛЬНА УКРАЇНКА": ДО ПИТАННЯ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	210
О. А. Харусь РОЛЬ И МЕСТО КУРСА "ОРГАНИЗАЦИОННОЕ ПРОЕКТИРОВАНИЕ" В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СПЕЦИАЛИСТОВ СФЕРЫ ДОКУМЕНТАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ УПРАВЛЕНИЯ	213
О. А. Політова ДИСЦИПЛІНА "ТЕОРІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТОКІВ" У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ	215
Т. М. Можарова КОНЦЕПЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ "ДОКУМЕНТАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УСТАНОВ" (З ПРАКТИЧНОГО ДОСВІДУ)	217
С. В. Аверина, Н. Р. Барабанова, Е. В. Олефир СОЗДАНИЕ УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОГО КОМПЛЕКСА (УМК) ПО ДИСЦИПЛИНЕ "ТЕОРИЯ КОММУНИКАЦИИ" ДЛЯ СТУДЕНТОВ-ДОКУМЕНТОВЕДОВ	219
О. В. Попчук ОРГАНІЗАЦІЯ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ЗАХОДІВ" ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ	221
Н. А. Шайтанова ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОБИЛЬНОСТИ СПЕЦИАЛИСТА В СИСТЕМЕ НЕПРЕРЫВНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	223
И. И. Макеева ОРГАНИЗАЦИЯ ВНУТРИБИБЛИОТЕЧНОЙ СИСТЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ СОТРУДНИКОВ БИБЛИОТЕК ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ (НА ПРИМЕРЕ РАБОТЫ МАСТЕР-КЛАССОВ ПРИ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКЕ ДНЕПРОПЕТРОВСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. О. ГОНЧАРА)	225

КНИГОЗНАВСТВО. БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО. ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

Н. І. Черниш НЕЗДІЙСНЕНЕ ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ (1930-1934 РР.)	227
Г. П. Грет СУЧАСНЕ ВИДАВНИЧЕ КНИГОРОЗПОВСЮДЖЕННЯ УКРАЇНИ	230

О. М. Уржумова, Р. С. Сахаренкова КРЕАТИВ В РЕКЛАМЕ И ПРОПАГАНДЕ КНИЖНОЙ ПРОДУКЦИИ	232
Ж. М. Ковба ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ КНИГОТОРГОВОГО ПІДПРИЄМСТВА	234
Д. В. Карпюк СИСТЕМА ЕЛЕКТРОННИХ ВИДАНЬ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	235
Л. П. Шендерівська ЕЛЕКТРОННА КНИГА У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СОЦІУМІ	237
М. Б. Шатрова ЕЛЕКТРОННІ БІБЛІОГРАФІЧНІ РЕСУРСИ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА	240
Ю. Л. Лісовська ПОКАЖЧИК ЦИТОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ОСОБЛИВОСТІ, СТРУКТУРА	242
О. В. Петренко ВИДАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА – БАЗИС РОЗВИТКУ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ЮНИХ УКРАЇНЦІВ	243
В. О. Польова ПОНЯТТЯ "ЕЛЕКТРОННА КНИГА" ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	245
М. І. Женченко НАУКОВО-ДОПОМІЖНІ БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСІБНИКИ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ: ТИПОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА	247
Г. О. Гуцол КНИЖКОВА ПАЛАТА УКРАЇНИ ЯК СОЦІОКОМУНІКАТИВНИЙ ІНСТИТУТ	249
Г. В. Ядрова ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ БІБЛІОГРАФІЇ В СЕРІЇ БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОКАЖЧИКІВ ЖУРНАЛУ "КУЛЬТУРА НАРОДІВ ПРИЧОРНОМОР'Я"	253
Н. К. Литвиненко ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КРАЄЗНАВЧОЇ БІБЛІОГРАФІЇ ДОНБАСУ	254

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ

Н. М. Христова АРХІВНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР: АСПЕКТИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ	257
О. М. Збанацька ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗРОБКУ СИСТЕМИ ТЕЗАУРУСІВ ДЛЯ АРХІВНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВИХ СИСТЕМ	259
С. М. Зозуля МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ АРХІВОЗНАВСТВА: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	260
М. М. Васильченко МІСЦЕ ТА РОЛЬ АРХІВІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ЗАСАД ДЕРЖАВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОЛІТИКИ	262
Н. С. Меньківська ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ АРХІВІВ УКРАЇНИ (1991-2006 рр.)	264
М. О. Правдіна ПРАВОВИЙ СТАТУС АРХІВІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У НОРМАТИВНІЙ БАЗІ АРХІВНОЇ СПРАВИ	266
К. С. Піхотенко ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ЕКСПЕРТИЗИ ЦІННОСТІ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ НАФ	268
О. Г. Саприкіна КЛАСИФІКАЦІЯ ФОТОДОКУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ	269
О. А. Хандошко ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ЦІННОСТІ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ	270
Л. В. Гарбар АРХІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМ. В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ЯК ДЖЕРЕЛО ДО СТВОРЕННЯ СЛОВНИКА ДІЯЧІВ УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ (1918–1934)	272
Л. В. Шипко ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА В ОСОБОВОМУ АРХІВНОМУ ФОНДІ В. Ф. КОПИТОВА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ІНСТИТУТУ АРХІВОЗНАВСТВА НБУВ)	273
А. І. Шаповал ДОКУМЕНТАЛЬНА СПАДЩИНА АКАДЕМІКА М.С. ПОЛУЕКТОВА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ІНСТИТУТУ АРХІВОЗНАВСТВА НБУВ)	275

<i>Т. В. Вересовська</i> ОГЛЯД ОСОБОВОГО АРХІВНОГО ФОНДУ АКАДЕМІКА НАН УКРАЇНИ О. В. КІРСАНОВА	276
<i>Л. О. Матвійчук</i> НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ КАРТОТЕКИ БІОГРАФІЧНОГО СЛОВНИКА ДІЯЧІВ УКРАЇНИ У 20-Х РОКАХ ХХ СТ.: З ЛИСТУВАННЯ М.А. ПЛЕВАКО ТА О.О. ТУЛУБА	278
<i>С. В. Савченко</i> ДОСЛІДЖЕННЯ СТОСУНКІВ МІЖ ЦЕРКВОЮ ТА СЕКТАНТАМИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.: СТРУКТУРА ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ	279
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	282

Підписано до друку 20.05.2010. Формат 60x84/16
Друк офсетний. Умовн. др. арк. 17,44. Тираж 300 прим.
Зам. 108

Видавець і виготівник
Друкарня Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв
Адреса: 01015, Київ–15, вул. Січневого повстання, 21
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК № 2544 від 27.06.2006.